

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ"

НАУКОВІ ЗАПИСКИ студентів та аспірантів

Серія
«Міжнародні відносини»

ВИПУСК 5

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2020

УДК 327(082)
ББК 66.4(0)
Н 34

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету міжнародних відносин
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 10 від 22 квітня 2020 р.)*

Редакційна колегія:

Павло Степанець, аспірант НаУОА (відповідальний секретар);
Ольга Близняк, аспірантка НаУОА;
Оксана Кукалець, аспірантка НаУОА.

Рецензенти:

Сидорук Т. В., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин НаУОА;
Корнійчук Л. В., кандидат історичних наук, старший викладач кафедри міжнародних відносин НаУОА.

Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини» / ред. кол. : П. Степанець, О. Близняк та ін. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2020. Вип. 5. 354 с.

DOI 10.25264/22.04.2020/3

Збірник присвячений актуальним питанням сучасних міжнародних відносин, зовнішньої політики держав світу, національної та міжнародної безпеки. У ньому представлено наукові праці студентів та аспірантів Національного університету «Острозька академія» та інших ЗВО України.
УДК 327(082)
ББК 66.4(0)

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2020

ЗМІСТ

Фоменюк Д. В. БЛИЗЬКОСХІДНИЙ РЕГІОН У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА ДОНАЛЬДА ТРАМПА	7
Ткачова В. В. МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА УГОРЩИНИ ТА ПОЛЬЩІ В ПЕРІОД МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ 2015-2017 РР.	17
Супронюк Н. Г. КЛІМАТИЧНА ПОЛІТИКА США ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА Д. ТРАМПА ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ	27
Гуда А. О. СТВОРЕННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС: ОСОБЛИВОСТІ, РЕЗУЛЬТАТИ, ПЕРСПЕКТИВИ	37
Валігура Н. Ю. СТРАТЕГІЯ ТА ДОКТРИНА ЗРОСТАННЯ КИТАЙСЬКОГО ВПЛИВУ В СВІТІ	43
Васильєва Н. О. ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ І БРАЗИЛІЄЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ	52
Габінет М. Ю. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ РЕСПУБЛІКИ ПІВНІЧНА МАКЕДОНИЈА ДО ЄС	58
Воздіган Д. В. ПОЛІТИКО-ДИПЛОМАТИЧНІ АСПЕКТИ ВРЕГУЛЮВАННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ	68
Стригуль А. С. «ПІВНІЧНИЙ ПОТІК-2»: НАСЛІДКИ ДЛЯ ЄС І УКРАЇНИ	75
Величко І. Т. ПОЛІТИКА ЄС ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ	86
Васильєва Д. Р. КОСОВСЬКА ПРОБЛЕМА У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ СЕРБІЇ ТА КОСОВО	93
Андрощук М. В. ВІДНОСИНИ США ТА КИТАЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ)	106

Горностаї А. С. РЕФЕРЕНДУМ ЩОДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ КАТАЛОНІЇ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ	112
Терещенко А. В. ЯДЕРНА ПРОГРАМА ПІВНІЧНОЇ КОРЕЇ ЯК ВИКЛИК XXI СТОЛІТТЯ	120
Гавінська І.-М. С. СПІВРОБІТНИЦТВО ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПІСЛЯ БРЕКЗИТУ: УМОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	127
Давидчук В. Г. ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ ДЕРЖАВ ЗАХІДНИХ БАЛКАН ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	134
Кукалець О. Є. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ В ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	141
Лукашенко А. В. УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	148
Ковальчук Я. С. ПРОБЛЕМА НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ У США ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ	160
Клим О. І. АРКТИЧНА ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ	167
Сидорук Т. С. КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН КНР ТА ПІВДЕННО-АФРИКАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	176
Кривонос О. П. СПІВПРАЦЯ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ ТА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ	184
Левковець Н. В. ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ (БРАЗИЛІЯ, МЕКСИКА, АРГЕНТИНА)	196

Яковенко О. С. СЕПАРАТИСТСЬКІ РУХИ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ ТА МЕТОДИ БОРОТЬБИ З НИМИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	205
Рудика В. В. ЕВОЛЮЦІЯ ЗАСОБІВ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ В ЄВРОПУ	214
Студенна Л. І. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОГЛИБЛЕНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ З РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ	224
Макарчук Б. Р. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНА-НАТО	235
Мошко А. В. УКРАЇНСЬКО-ЯПОНСЬКІ ВІДНОСИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	242
Ковш І. О. НАУКОВО-ТЕХНІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ІНДІЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	252
Галан А. В. ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКОГО СОЮЗУ	260
Морозюк А. В. ІНТЕРЕСИ КИТАЮ В ЦЕНТРАЛЬНІЙ АЗІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	267
Артемчук Д. В. СПІВРОБІТНИЦТВО США ТА КАНАДИ В СФЕРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	278
Сидоренко Д. П. КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ДВОСТОРОННЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ І КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	288
Ступак В. В. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНА-ЄС: УГОДА АСАА	299

Майданик А. І. МІГРАЦІЙНА КРИЗА В ЄС ТА ЇЇ ВПЛИВ НА БЕЗПЕКОВУ СИТУАЦІЮ У СВІТІ	307
Стретович Д. А. КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН КОРОЛІВСТВА САУДІВСЬКА АРАВІЯ З КИТАЙСЬКОЮ НАРОДНОЮ РЕСПУБЛІКОЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ...	313
Муха А. В. ЗАГРОЗИ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	323
Вергелес А. В. БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР АМЕРИКАНСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА ДОНАЛЬДА ТРАМПА ..	331
Якимчук М. М. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОСКЕПТИЦИЗМУ	343

УДК 327(73)

Фоменюк Д. В.

Науковий керівник: Матвійчук Н. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач

БЛИЗЬКОСХІДНИЙ РЕГІОН У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА ДОНАЛЬДА ТРАМПА

У статті досліджується роль США в близькосхідному регіоні з початком президентства Д. Трампа. Невідповідність між заявами та діями нової адміністрації становить загрозу не лише для лідерства США в регіоні, але й для стабільності на Близькому Сході. Проаналізовано зовнішню політику Д. Трампа та близькосхідну стратегію.

Ключові слова: США, Близький Схід, національна безпека, близькосхідна стратегія.

Fomeniuk D. V.

MIDDLE EASTERN REGION IN THE USA FOREIGN POLICY UNDER THE PRESIDENCY OF DONALD TRUMP

The article examines the role of the USA in the Middle East region since the beginning of Donald Trump's presidency. The inconsistency between the new administration's statements and actions threatens not only the US leadership in the region, but also threatens the stability in the Middle East. The article also analyzes D. Trump's foreign policy and Middle East strategy.

Key words: USA, Middle East, National Security, Middle East strategy.

США займають провідне місце в системі міжнародних відносин і здійснюють вплив на більшість країн світу, включаючи країни Близького Сходу. З'ясування ролі США та аналіз їхньої політичної стратегії в близькосхідному регіоні є важливим, оскільки від того, якими будуть наступні дії американського уряду, залежить безпека та стабільність регіону.

На проблемі місця та ролі зовнішньополітичної діяльності США за президентства Д. Трампа в регіоні Близького Сходу роблять ак-

цент у своїх працях українські вчені. А. Герасимчук у своїй праці досліджувала близькосхідний вектор зовнішньої політики Д. Трампа в цілому [16]. О. Хара у своїй праці зробив аналіз нової стратегії США на Близькому Сході, порівнюючи дії Д. Трампа з його попередником Б. Обамою. Автор вказує на те, як нинішній очільник Білого дому зосереджує увагу на боротьбі з поширенням тероризму в осередді ісламу, розвитку економічної та безпекової співпраці в регіоні [25].

Проблематику також досліджують закордонні вчені, які вивчають як загальні тенденції зовнішньополітичної діяльності Д. Трампа на Близькому Сході, так і позиції американського уряду стосовно окремих проблем в регіоні.

Американський вчений А. Кордесмен центром свого дослідження зробив близькосхідний вектор діяльності уряду США в цілому, наголошуючи на невідповідності між зробленими заявами та діями і вказуючи на те, що саме це заважає досягти стабільності в регіоні. Вчений акцентує свою увагу на політиці США в Ірані, стверджуючи, що іранська проблема залишатиметься невирішеною за відсутності чітко прописаної стратегії [5].

Інші дослідники зосередили увагу на дослідженні впливу США на окремі проблеми в регіоні. Зокрема Дж. Альтерман сконцентрувався на єменській проблемі [2], А. Штайн – на наслідках виведення американських військових із Сирії [12], Дж. Халтівангер – на позиції американського уряду щодо палестино-ізраїльського конфлікту [8].

Регіон Близького Сходу традиційно залишається основним вектором зовнішньополітичної діяльності США, який спрямований на забезпечення національної безпеки та інтересів американської спільноти. Події «арабської весни» значно загострили ситуацію в і так нестабільному регіоні. Воєнні конфлікти в Сирії та Ємені, невирішеність палестино-ізраїльського конфлікту, діяльність Ісламської держави, релігійні протиріччя та боротьба за лідерство в регіоні створюють низку загроз для уряду США, від якого потребується прийняття чіткого плану дій, який би допоміг досягнути стабільності на Близькому Сході.

Д. Трамп, як і його попередники, мав виробити власну регіональну стратегію. Бачення близькосхідного регіону закріплене в стратегії національної безпеки США 2017 р. [10], але невідповідність у заявах та практичних діях, неузгодження деяких питань з урядом, зокрема щодо виведення американських військ із Сирії, спровокували занепокоєння тим, яку роль займуть США на Близькому Сході та які дії будуть виконуватись надалі щодо вирішення регіональних конфліктів.

Метою статті є аналіз зовнішньополітичної стратегії США в близькосхідному регіоні та діяльності американського уряду відносно ключових регіональних гарячих точок за президентства Д. Трампа.

Завдання:

- 1) проаналізувати близькосхідну стратегію США;
- 2) визначити та проаналізувати підходи щодо розв'язання проблеми поширення тероризму;
- 3) визначити політику американського уряду щодо близькосхідних військових конфліктів в Сирії, Ємені та палестино-ізраїльського конфлікту.
- 4) простежити загострення відносини між США та Іраном.

Боротьба з тероризмом

Однією з головних проблем для безпеки США є проблема міжнародного тероризму та його поширення, яка тісно пов'язана з подіями в близькосхідному регіоні. В стратегії національної безпеки країни зазначено те, якими шляхами цю проблему можна вирішувати. Серед вказаних інструментів можна виділити: співпраця з союзниками задля стримування та перешкодження терористичних нападів; безпосередня боротьба з терористами; покращення роботи розвідки та обмін інформацією з іноземними партнерами; знищення ланцюгів фінансування терористичних організацій; боротьба з поширенням ідеології терористів, щоб зменшити набір рекрутів [10, с.49].

Д. Трамп сконцентрував свою увагу на повній ліквідації терористичних організацій за допомогою жорстких методів. В новій стратегії не передбачено інструментів «м'якої сили», яка є необхідною складовою боротьби проти терористів. Нова адміністрація також не врахувала причин виникнення та поширення терористичної ідеології, зокрема соціально-економічних, викорінення яких допомогло б у боротьбі з ворогом.

В жовтні 2019 р. відбулась ліквідація лідера самопроголошеної Ісламської держави (ІД) Абу аль-Багдаді, що, як зазначив президент Туреччини Р. Ердоган, є «поворотним моментом» у боротьбі з тероризмом [19]. Звичайно, смерть лідера ІД є значною подією міжнародного характеру, але вона не означає припинення існування самої Ісламської держави. Президенту США потрібно краще продумати стратегію антитерористичної боротьби, адже знищення терористичних лідерів лише затримує діяльність організації на коротких час та створює бажання помститись.

Сирійська війна

Головним завданням в Сирії Д. Трамп оголосив боротьбу з Ісламською Державою та іншими терористичними організаціями. Президент не ставив основною ціллю знищення режиму Башара аль-Асада, але 7 квітня 2017 р. збройні сили США завдали ракетного удару по аеродрому Шайрат в західній Сирії, де розміщувався військовий контингент президента, стверджуючи, що дії Вашингтона були спричинені хімічною атакою в провінції Ідліб, жертвами якої стали мирні жителі [13, 23].

7 квітня 2018 р. знову внаслідок хімічної атаки було здійснено ракетний удар по Дамаску і Хомсу, але вже тепер США підтримували збройні сили Великої Британії та Франції [1]. Дії трьох урядів дають зрозуміти, що вони не мали більшої цілі, наприклад, повалення режиму Б. Аль-Асада. Їх метою було лише зупинення хімічних атак.

Колишній державний секретар США Р. Тіллерсон у 2018 р. заявив, що головна мета адміністрації Д. Трампа – це захист громадян США від терористичних організацій і, паралельно з цим, перешкоджання терористам у створенні нових організацій, фінансовому збагаченню та набору у їхні лави нових людей з різних куточків світу [11]. Він також окреслив ключові елементи дій США в Сирії. Серед них можна виділити: повне знищення Ісламської Держави та Аль-Каїди; зменшення впливу Ірану на сирійський уряд; створення умов для повернення біженців; звільнення Сирії від зброї масового ураження [11]. Такі дії потребують виважених дипломатичних рішень, а не лише застосування жорсткої сили.

Наприкінці 2018 р. Д. Трамп заявив про намір вивести американські війська з північного сходу Сирії, а в січні 2019 р. офіційно заявив про початок їх виведення. Американські військові перебували на території Сирії з 2015 р., допомагаючи курдському населенню у боротьбі проти Ісламської Держави. Ще одна причина перебування військ – перешкоджання будівництву комунікаційних зв'язків між іранським та сирійським урядами. Чому ж президент прийняв рішення про виведення військ? Д. Трамп зрозумів, що перебування американських військових в Сирії, а також і в інших країнах, це не найкращий шлях для боротьби з тероризмом, тим паче, їхня присутність не завадить терористичним організаціям проникати на територію США та інших держав [18]. Президент також передбачив збільшення напруги між Туреччиною та США через підтримку останніми курдів, які вважаються турецьким урядом терористичним угрупованням [18].

Що станеться з північно-східною Сирією після виведення військ? Мало ймовірно, що інший актор міжнародних відносин захоче перейняти на себе роль США в цій частині, тому, швидше за все, можливе розгортання військових дій між курдами та турецькою армією.

Єменський конфлікт

У війні між шіїтами хуситами та єменським урядом Д. Трамп підтримує останнього, співпрацюючи з Саудівською Аравією, яка є стратегічним партнером США.

Переслідуючи ціль знищення міжнародного тероризму, 29 січня 2017 р. було здійснено воєнну операцію в єменській провінції Аль-Байда, з метою ліквідації Аль-Каїди. Рейд передбачав збір інформації, яка б дала змогу запобігти майбутнім терористичним атакам організації, а також визначення місця перебування терористичного лідера К. Аль-Раймі. Внаслідок операції було знищено трьох високопосадовців Аль-Каїди та вилучено цінну інформацію. Для американського президента операція виявилась успішною, для єменського військового очільника – повним провалом. Він заявив, що операція, яка призвела до жертв цивільного населення, не може вважатися успішною. Воєнною операцією також був задоволений лідер аль-Каїди. К. Аль-Раймі записав 11-хвилинне аудіоповідомлення, в якому вирішив подратувати Д. Трампа, назвавши його «новим дурнем Білого дому» [3].

США розглядають єменський конфлікт на відстані витягнутої руки. Крім того, що Білий дім заправляє військові літаки союзників та продає їм зброю, він нічого більше не робить [2]. Американському уряду варто було б переглянути доцільність підтримки арабської коаліції на чолі з Саудівською Аравією, яка веде війну в Ємені, особливо після вбивства журналіста Д. Хашоггі, винним в якому вважається коронний принц Саудівської Аравії [9].

Палестино-ізраїльський конфлікт

Конфлікт традиційно залишається в центрі уваги США через те, що Ізраїль виступає важливим стратегічним партнером для американського уряду. Зі вступом на пост президента Д. Трампа відносини між США та Палестиною значно загострилися і для цього є декілька причин.

По-перше, колишні президенти не проявляли прихильності до певної сторони конфлікту, їх головним завданням було просто розв'язати цю проблему. Д. Трамп змінив вектор цієї політики, визнавши 6 рудня 2017 р. Єрусалим столицею Ізраїлю. Обидві сто-

рони конфлікту вважають місто своєю столицею, що, перш за все, пов'язано з його релігійним значенням. 1967 р., як наслідок Шестиденної війни, Ізраїль зайняв всю територію міста, хоча міжнародна спільнота схильна наполягати на тому, щоб Східний Єрусалим став столицею палестинської держави [15]. Можна сказати, що з 2017 р. США почали виступати саме на боці ізраїльської держави, тим самим підірвавши довіру Палестини до американського уряду.

По-друге, в березні 2019 р. Д. Трамп підписав декларацію про визнання Голанських Висот ізраїльською територією, не зважаючи на те, що захоплення Ізраїлем цієї території в Сирії в 1967 р. вважається несумісним з міжнародним правом [7].

По-третє, в листопаді 2019 р. державний секретар М. Помпео заявив, що США більше не розглядають ізраїльські поселення на окупованих територіях як такі, що «несумісні з міжнародним правом», стверджуючи, що їх визнання як «несумісних» не допоможе досягнути миру в конфлікті [8].

Визнання ізраїльських поселень та Голанських Висот не лише робить напруженими відносини між США та Палестиною та зменшує довіру останньої до американського уряду, але й підриває прагнення Палестини бути остаточно визнаною, як незалежна арабська держава.

Те, що Білий дім повністю підтримує ізраїльську позицію в конфлікті підкреслює ще й те, що в серпні 2019 р. США виключили Палестинську автономію з опублікованого ними списку держав та територій [22].

Підтримуючи Ізраїль, Д. Трамп переслідує власну вигоду. Основою його електоральної бази є протестанти-свангелісти [14], які в палестино-ізраїльському конфлікті виступають на боці Ізраїлю. Бажаючи йти на другій термін президентства, американський лідер має на меті підвищити свій рейтинг, який значно знизився, зокрема після початку процедури імпичменту. Таким чином, підтримуючи ізраїльський уряд в близькосхідному конфлікті, Д. Трамп бажає збільшити шанси на перемогу.

Іранська проблема

Іранська проблема визначає дії США в близькосхідному регіоні. Йдеться не лише про ядерну безпеку, але й про регіональні конфлікти, вплив на які має Іран, зокрема в Ємені та Сирії, а також про бажання Ірану виступати лідером в регіоні.

Зі вступом Д. Трампа на пост президента США простежується повний відхід від політики, яку проводив Б. Обама щодо Ірану. Дії

попередника були спрямовані на запобігання розвитку ядерної програми в країні. З цією метою в 2015 р. лідери Ірану, США, Великої Британії, Німеччини, Франції, Китаю та Росії підписали ядерну угоду, відому як Спільний всеосяжний план дій (JCPOA), яка передбачала скорочення Іраном запасів збагаченого урану [4]. Ще до вступу на пост президента Д. Трамп різко критикував цей договір, стверджуючи, що він не надає точних гарантій відмови іранського уряду від виробництва ядерної зброї [24]. В травні 2018 р. американський лідер заявив про вихід США з ядерної угоди, оголосивши також про відновлення економічних санкцій щодо Ірану [24].

2017 р. Білий Дім прийняв стратегію щодо Ірану. Вона містить в собі такі елементи: зосередження США на нейтралізації дестабілюючого впливу Ірану та обмеження його агресії відносно підтримки терористів, відродження регіональних альянсів для перешкодження підривної діяльності Ірану, протидія іранському режиму та Корпусу Вартових Ісламської Революції (КВІР) – головній силовій структурі Ірану, протидія загроз від балістичних ракет, заклик до міжнародної спільноти засудити порушення прав людини КВІР, знищення всіх шляхів для розробки Іраном ядерної зброї [6].

Відносини між США та Іраном досягли свого піку після американського авіаудару по Багдаду 3 січня 2020 р., внаслідок якого загинув іранський генерал К. Сулеймані. Він був правою рукою верховного лідера країни А. Хаменеї та головою спецпідрозділу КВІР «Ель-Кудс», що спеціалізується на проведенні військових операцій за кордоном [20]. Держсекретар США М. Помпео заявив, що удар був здійснений, щоб запобігти «неминучій атаці», яку генерал мав провести, і внаслідок якої могли загинути десятки, а то і сотні мирних жителів [21].

Реакція Ірану була моментальною: 5 січня 2020 р. Іран зняв з себе обмеження щодо збагачення урану, але згодом заявив, що не має намірів виходити з ядерної угоди. 8 січня Іран здійснив напад на американські військові бази в Іраку, як відплата за вбивство К. Сулеймані [17]. Стає зрозуміло, що головною ціллю іранського уряду зараз є очистити Близький Схід від присутності США.

Після реакції Ірану соцмережі вибухнули з публікаціями про ймовірний початок Третьої світової війни. Ситуація між Іраном та США апіорі не розростеться до стану Третьої світової, але гроху war, тобто війна, в якій держави безпосередньо не воюють (яскравим прикладом є холодна війна та російська агресія на Донбасі) – можлива. Можливим є також повалення іранського режиму, адже США своїми санкціями намагається підняти протестні настрої серед на-

роду, які підсилюються внаслідок помилкового збиття іранською ракетою українського літака.

Дослідження показало, яку роль відіграють США в регіоні Близького Сходу, а також невідповідність заяв уряду з його діями. Можна виділити декілька аспектів близькосхідної політики Д. Трампа.

По-перше, головна ціль нової адміністрації, яка зазначена в близькосхідній стратегії, – це боротьба з міжнародним тероризмом.

По-друге, переслідуючи ціль захисту національних інтересів країни та знищення терористичних організацій, американський уряд бере участь у розв'язанні іранської проблеми та конфліктів в Ємені та Сирії. В палестино-ізраїльському конфлікті пріоритет надається Ізраїлю, як традиційному стратегічному партнерові.

По-третє, близькосхідний вектор зовнішньої політики Д. Трампа характеризується невідповідністю зроблених заяв із практичними діями, що значно підриває позиції США в регіоні та зменшує успішність майбутніх воєнних операцій.

Цю тему можна досліджувати і надалі, спостерігаючи за процесами, які відбуваються в світі. Чи збережуть США лідерство в регіоні? Які будуть наступні дії американського уряду стосовно Ірану? Чи буде застосовуватись «м'яка сила» у близькосхідній політиці, зокрема у боротьбі з тероризмом?

Джерела та література

1. 'No alternative': Theresa May sends British jets to join airstrikes on Syria. *The Guardian*. 2018. URL: <https://www.theguardian.com/world/2018/apr/14/theresa-may-britain-air-strikes-syria-chemical-weapons-raf> (дата звернення: 15.01.2020).

2. Alterman J. The Yemen model: the future of U.S. Middle East policy. *Center for Strategic and International Studies*. 2018. URL: <https://www.csis.org/analysis/yemen-model-future-us-middle-east-policy> (дата звернення: 15.01.2020).

3. Atassi B., Smith-Spark L., Dewan A. Yemen raid: The plan, the operation and the aftermath. *CNN*. 2017. URL: <https://edition.cnn.com/2017/02/08/middleeast/yemen-raid-explainer/index.html> (дата звернення: 15.01.2020).

4. Bradner, E. What's in the Iran nuclear deal? 7 key points. *CNN*. 2015. URL: <https://edition.cnn.com/2015/04/02/politics/iran-nuclear-deal-main-points-of-agreement/> (дата звернення: 15.01.2020).

5. Cordesman A. America's "Chaos Strategy" in the Middle East and South Asia. *Center for Strategic and International Studies*. 2018. URL: <https://www.csis.org/analysis/need-serious-new-strategy-deal-iran-and-gulf> (дата звернення: 15.01.2020).

6. Cordesman A. The Need for a Serious New Strategy to Deal with Iran and the Gulf. *Center for Strategic and International Studies*. 2017. URL: <https://www.csis.org/analysis/need-serious-new-strategy-deal-iran-and-gulf> (дата звернення: 15.01.2020).

7. Haltiwanger J. Netanyahu joins Trump at the White House as the president officially recognizes the Golan Heights as part of Israel. *Business Insider*. 2019. URL: <https://www.businessinsider.com/netanyahu-white-house-trump-recognizes-golan-heights-israel-2019-3> (дата звернення: 15.01.2020).

8. Haltiwanger J. Trump just upended 40 years of US policy toward Israel and may have shattered any hope of peace in the Middle East. 2019. URL: <https://www.businessinsider.com/trump-upends-us-policy-israel-shattering-hope-middle-east-peace-2019-11> (дата звернення: 15.01.2020).

9. Harris Sh., Miller G., Dawsey J. CIA concludes Saudi crown prince ordered Jamal Khashoggi's assassination. 2018. *The Washington Post*. URL: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/cia-concludes-saudi-crown-prince-ordered-jamal-khashoggis-assassination/2018/11/16/98c89fe6-e9b2-11e8-a939-9469f1166f9d_story.html (дата звернення: 15.01.2020).

10. National Security Strategy of the United States of America 2017. 2017. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (дата звернення: 15.01.2020).

11. Secretary of State Rex Tillerson on the way Forward for the United States Regarding Syria. *Global Public Affairs*. 2018. URL: <https://translations.state.gov/2018/01/17/secretary-of-state-rex-tillerson-on-the-way-forward-for-the-united-states-regarding-syria/> (дата звернення: 15.01.2020).

12. Stein A. U.S. officials ignored Trump on Syria and we are all paying the price. *War on the rocks*. 2019. URL: <https://warontherocks.com/2019/10/u-s-officials-ignored-trump-on-syria-and-we-are-all-paying-the-price/> (дата звернення: 15.01.2020).

13. Аксенов П. Химическая атака в Сирии: кто отравил людей? *BBC*. 2017. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-39509169> (дата звернення: 15.01.2020).

14. Бухарова М. Бизнесмены – за Трампа, карьеристки – за Клинтон: социологи составили портрет избирателя. *RT*. 2016. URL: <https://russian.rt.com/world/article/327480-clinton-trump-vybory-sotsiologi> (дата звернення: 15.01.2020).

15. Герасимчук А. С. «Єрусалим наш»: Трамп зробив жорстокий вибір у близькосхідному конфлікті. *Європейська правда*. URL: <http://fpp.com.ua/yerusalym-nash-tramp-zrobuuv-zhorstkuj-vybir-u-blyzkoshidnomu-konflikti/> (дата звернення: 15.01.2020).

16. Герасимчук А. С. Близькосхідний вектор зовнішньої політики Д. Трампа: концептуальні засади та практичне втілення. Вісник ОНУ ім.

І. І. Мечникова. *Соціологія і політичні науки*. 2018. С. 80 – 93. URL: <http://heraldiss.onu.edu.ua/article/view/144319/150634> (дата звернення: 15.01.2020).

17. Іран відкрито здійснив напад на американські військові бази. *Європейська правда*. 2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/01/8/7104856/> (дата звернення: 15.01.2020).

18. Куса І. Сполучені Штати виходять із Сирії: що відбувається і що це означає? Український інститут майбутнього. 2018. URL: <https://www.uifuture.org/publications/news/24478-tramp-suriya> (дата звернення: 15.01.2020).

19. Ликвідація аль-Багдади: реакція в США і в мирі. *Голос Америки*. 2019. URL: <https://www.golos-ameriki.ru/a/cn-baghdadi-death-reax/5141440.html> (дата звернення: 15.01.2020).

20. Ними керував Сулеймані: Чим запам'ятався світу елітний військовий підрозділ Ірану «Ель-Кудс». *112.UA*. 2020. URL: <https://ua.112.ua/golovni-novyni/heroichni-rozbiinyky-abo-chym-slavytsia-elitnyi-viiskovy-pidrozdil-iranu-el-kuds-521800.html> (дата звернення: 15.01.2020).

21. Помпео: США вбили іранського генерала, щоб запобігти «неминучій атаці». *Європейська правда*. 2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/01/3/7104785/> (дата звернення: 15.01.2020).

22. США виключили Палестину зі списку держав. *Прямий*. 2019. URL: <https://prm.ua/ssha-viklyuchili-palestinu-zi-spisku-derzhav/> (дата звернення: 15.01.2020).

23. США завдали ракетного удару по авіабазі військ Асада в Сирії. *УНІАН*. 2017. URL: <https://www.unian.ua/world/1864439-ssha-zavdali-raketnogo-udaru-po-aviabazi-viysk-asada-v-siriji.html> (дата звернення: 15.01.2020).

24. Трамп оголосив про вихід США з ядерної угоди з Іраном. *BBC*. 2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-44044107> (дата звернення: 15.01.2020).

25. Хара О. Дональд Трамп і нова «стара» стратегія на Близькому Сході. *Майдан закордонних справ*. 2017. URL: <https://www.mfaua.org/uk/publications/donald-tramp-i-nova-stara-stratehiia-na-blyzkomu-skhodi1> (дата звернення: 15.01.2020).

УДК 327 (439+438)

Ткачова В. В.

Науковий керівник: Матвійчук Н. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА УГОРЩИНИ ТА ПОЛЬЩІ В ПЕРІОД МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ 2015-2017 РР.

У статті досліджується міграційна політика країн Вишеградської групи, зокрема Угорщини та Польщі, їх реакція на впровадження квот розподілу мігрантів в рамках Європейського Союзу. Розглянуто функціонування країн Вишеградської четвірки у складі Європейського Союзу, а також безпосередня реакція цих країн на європейську міграційну кризу, що спалахнула у 2015 р.

Ключові слова: Вишеградська група, Угорщина, Польща, Європейський Союз, міграційна політика, біженці.

Tkachova V. V. **MIGRATION POLICY OF HUNGARY AND POLAND IN A PERIOD OF MIGRATION CRISIS 2015-2017**

The article explores the migration policy of the Visegrad countries, especially Hungary and Poland, their response to the introduction of migrant distribution quotas within the European Union. The functioning of the countries of the Visegrad Four within the European Union is discussed in the article, as well as the direct response of these countries to the European migration crisis that erupted in 2015.

Key words: Visegrad Group, Hungary, Poland, European Union, migration policy, refugees.

Питання міграції завжди було актуальним для кожної країни, що не живе у ізольованому середовищі і буде відносини з іншими державами. Особливого поширення це питання набуло в період глобалізації, коли кордони стираються, а відстань перестає бути перешкодою. Саме така ситуація вимагає реакції усіх держав та їх взаємодії між собою. Найбільше це стосується того етапу, коли виникають

ускладнення, наприклад такі, як міграційні кризи. Міграційна криза Європейського Союзу 2015 р. не залишила жодну з країн-учасниць об'єднання осторонь, зокрема Угорщину та Польщу. Країни, як члени окремого угруповання – Вишеградської групи, мали досить відмінну від інших політику, наслідки якої простежуються й до сьогодні.

Питання є актуальним, тому викликає інтерес науковців Польщі та Угорщини, зокрема І. Кориса, Б. Вижнікевича, Я. Кухарика, та А. Потирали. Українські вчені, серед яких В. Кольцов, який у своїй статті розглядав основні напрями дій країн Вишеградської четвірки в період міграційної кризи та їх вплив на стосунки з ЄС, та С. Сорока, сконцентрувавшись безпосередньо на дослідженні політики Польщі в період міграційної кризи, також досліджували це питання.

Метою наукового дослідження є аналіз реакції країн Вишеградської групи, зокрема Угорщини та Польщі на рішення Європейського Союзу щодо розподілу біженців за квотами в період міграційної кризи Європейського Союзу. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми та її джерельну базу;
- проаналізувати напрями міграційної політики Угорщини в період міграційної кризи;
- розглянути особливості міграційної політики Польщі в період міграційної кризи.

Чотири центральноєвропейські країни – Польща, Чехія, Угорщина та Словаччина після зустрічі 15 лютого 1991 р. утворили так звану Вишеградську групу, що першочерговою ціллю розглядала інтеграцію на регіональному рівні, маючи спільні цілі ведення зовнішньої політики та територіальну близькість. Все ж, утворення регіонального об'єднання не було кінцевою метою країн. Основною ціллю була обрана інтеграція до євроатлантичних структур. Саме тому 2004 р. став роком вступу країн Вишеградської четвірки до Європейського Союзу. Зростання ролі цього регіонального союзу призвело до виокремлення його спільної чіткої позиції у найвагоміших рішеннях процесу європейської інтеграції. Безумовно, у рамках міграційної кризи була вироблена спільна політика, яка у загальних рисах притаманна 4 країнам-учасникам, і, безперечно, Угорщині та Польщі [10]. На перший план висувався той факт, що імміграція може внести значні зміни у національну «картину» кожної країни «четвірки», що суттєво загрожувало національній самобутності держав. Саме через це все більшого поширення набула політика зміцнення вну-

трішніх кордонів, адже значне переважання іммігрантів над емігрантами лише надало збентеженню у країнах більших масштабів. Такі настрої вилилися у велику кількість конфліктів між титульними націями країн та чисельними групами іммігрантів, що зазвичай були спричинені несумісністю культурних та національних цінностей [1].

Ідея національної однорідності завжди потужно підтримувалась корінним (і здебільшого саме титульним) населенням країн Вишеградської четвірки, і ще з перших років після їх вступу до ЄС це яскраво прослідковувалось, та саме реакція на міграційну кризу 2015 р. надала цим настроям нового, радикальнішого характеру. Електоральна підтримка націоналістичних партій та рухів стрімко зростала, досить часто демонструючи цим опозиційне налаштування до ЄС, прикладом чого можна побачити відмінні від європейських норм спроби розв'язати напружену міграційну ситуацію [10].

Намагаючись побороти кризу, більшість держав-членів Європейського Союзу ухвалили 22 вересня 2015 р. програму розподілу біженців, за якою планувалося надати притулок понад 120 тисячам його шукачам [4]. Такі дії Єврокомісії зіштовхнулися з опором країн Вишеграду. Реакція на ситуацію 2015 р. Угорщини, Словаччини, Польщі та Чехії хоч і виявилася схожою, та все ж у кожній країні мала свої особливості.

Найбільш гостро відреагувала Угорщина. Ще з початку кризи країна стала ланкою одного з основних маршрутів переміщення біженців, що прибували переважно з Сирії, а також Іраку та Афганістану [10]. Світ сколихнув скандал 3 вересня 2015 р., що спалахнув на одній із залізничних станцій Будапешту. Тоді сотні біженців відмовлялися зійти з потягу і доправитися в табір з прийому мігрантів, що був розташований неподалік. Вони вимагали можливості доїхати до Німеччини, де сподівалися отримати притулок і шанс на краще життя [16]. Того ж дня В. Орбан, прем'єр-міністр Угорщини, під час спільної прес-конференції з М. Шульцем у Брюсселі висловився, що вважає міграційну кризу зовсім не європейською, а «німецькою проблемою» [12]. Він підтверджував цю гучну заяву тим фактом, що всі біженці хочуть до Німеччини, не маючи жодних намірів залишатися в інших країнах, зокрема й в Угорщині.

У результаті вже 5 вересня Німеччина та Австрія надали дозвіл на перетин їх кордонів біженцям, що опинилися в Угорщині. Уряд країни надав автобуси, щоб зробити це транспортування можливим, та все ж ситуація залишалася напруженою. Стрімко збільшувався потік мігрантів через кордон з сусідньою Сербією, що спричинило блискавичну реакцію з боку Угорщини. Тому протягом 2015-

2016 рр. поблизу населеного пункту Ашотхалом було зведено загорожу з колючим дротом, що сягала довжини 175 кілометрів. Міністр закордонних справ Угорщини П. Сіярто стверджував, що будівництво не має на меті порушити міжнародні зобов'язання країни. Безумовно, такий крок зменшив кількість осіб, що перетинають кордон, проте не зміг зупинити всіх бажаючих це зробити.

Окрім спроби зупинити нелегальних біженців безпосереднім перекриттям для них шляху перетину кордону, поширеними стали методи розповсюдження попереджень у провідних газетах Лівану та Йорданії про ув'язнення тих, хто намагатиметься нелегально потрапити на територію Угорщини.

Загорожею на кордоні з Сербією справа не завершилася і вже наприкінці вересня В. Орбан заявив про намір перекрити кордон з Хорватією, звідки до країни потрапляло багато мігрантів [15]. У жовтні ціль була досягнута. Уряд Угорщини наголошував на тому, що такі міри мали на меті зупинити потік лише тих біженців, хто намагався потрапити до країни нелегально, всі ж інші матимуть змогу подавати заявки на надання їм притулку.

Брюссель усіма силами намагався переконати Будапешт у тому, що такі кроки матимуть негативний вплив на Європейський Союз, зокрема на єдність країн у прийнятті життєво важливих рішень для усього об'єднання [7]. Проте, сконцентрувавшись лише на власних інтересах, уряд Угорщини, аргументуючи це намаганням захистити національні цінності і вберегти країну від пагубного впливу мігрантів на культурні християнські традиції європейського населення в цілому, не зупинився на «досягнутому» і вирішив провести референдум, основне питання якого звучало так: «Чи хочете ви, щоб Європейський Союз мав право обов'язково переселяти неугорських громадян до Угорщини навіть без схвалення Національної Асамблеї?» [6].

Проведення референдуму відбулося 2 жовтня 2016 р., та через низьку явку населення (43,3% при необхідних понад 50%) він був визнаний недійсним [5]. Хоча юридично цей захід не мав би ніякого впливу на Брюссель і ні до чого його б не зобов'язував, та все ж він вкотре похитнув єдність країн-членів ЄС. Адже не варто забувати той факт, що вже, як мінімум, 3 країни-учасниці Вишеградської групи розділяли і підтримували бачення Угорщини у проведенні жорсткої міграційної політики [10].

29 травня 2018 р. уряд Угорщини запропонував законопроект, який передбачав кримінальне переслідування тих неурядових активістських організацій, що надають допомогу нелегальним мігрантам

у країні, якщо ті за якихось умов не мали законних підстав для отримання статусу біженця [18]. Більше того, надана допомога навіть могла каратися ув'язненням терміном до року. Законопроект мав на меті також і заборону друку листівок з інформацією, що може стати важливою для мігрантів [13].

Така політика Угорщини напряму порушувала принципи Європейського Союзу, що закріплені у договорі про Європейський Союз, зокрема пункт 3 статті 24 цього документу, що передбачає спільні кроки країн-учасниць, скеровані на зміцнення та розвиток їх політичної солідарності, та утримання від будь-яких дій, що можуть навести збитки ефективності Союзу [8].

Після усіх явних протиставлень цінностей Угорщини цінностям Європейського Союзу у вересні 2018 р. Європарламент схвалив резолюцію, яка пропонувала запровадити дисциплінарні санкції проти країни. За документ проголосувало 448 депутатів, що становить дві третини з усіх, тож резолюція була прийнята. Проте, санкції, передбаченні статтею 7 Лісабонського договору, могли бути запроваджені щодо Угорщини тільки за умови, що всі країни-учасниці ЄС схвалять резолюцію. У такому випадку варто врахувати, що Польща намагалася блокувати таке рішення, не дозволяючи досягнути однастайності його прийняття [10]. У лютому 2019 р. В. Орбан та його прес-секретар З. Ковач висловилися, що ЄС, підтримуючи нелегальну міграцію, має на меті послабити прикордонну оборону своїх країн-членів [7]. Речник європейської комісії М. Схінас спростував усі ці звинувачення. 5 березня 2019 р. на офіційному сайті ВВС була опублікована стаття про те, що Європейська народна партія має намір виключити зі свого складу В. Орбана та його партію «Фідес» [2].

Значну підтримку своєї міграційної політики Угорщина отримала з боку Польщі, яка ще з початку загострення міграційної ситуації у Європейському Союзі, опираючись, у першу чергу, на страх стирання національної ідентичності в країні, виявила незгоду з розподілом мігрантів за квотами [7]. Прем'єр-міністр Є. Копач наголосила, що польський уряд зобов'язується приймати таку кількість біженців (не економічних мігрантів), з якою країна зможе впоратись [3]. У відповідь на те, що таким чином похитується солідарність і єдність між країнами ЄС, Є. Копач підкреслила, що, у першу чергу, вона є прем'єр-міністром Польщі і найбільшу відповідальність несе за добробут своїх співгромадян, тож саме через це було заявлено про готовність уряду продовжити переговори про можливе вирішення кризи лише за умови, що «не буде тиску з боку людей, які таборують

на вулиці» і не буде доставлено жодного дискомфорту титульному населенню [3].

Прем'єр-міністр країни наголосила, що основна позиція Польщі у період міграційної кризи ґрунтуватиметься на принципі розмежування економічних мігрантів та біженців, вказавши, що «гостинність Польщі буде поширюватися на справжніх біженців». Звичайно, що уряд залишив за собою право вибору тих, хто її отримуватиме. Саме така позиція випливала з бажання захистити польський ринок праці та необхідності дотримання міжнародних зобов'язань, закріплених у Конвенції про статус біженців 1951 р. та додаткового протоколу 1967 р., стороною якого країна стала з 1991 р.

Доволі неочікуваними стали дії Польщі на екстремому саміті країн ЄС щодо мігрантів, що проходив у Брюсселі 23 вересня 2015 р. На зустрічі, де Польща висловила свою згоду, обговорювались питання про розташування додаткових 120 тисяч тих, хто у пошуку притулку, а також затвердження квотної системи їх розселення [3]. Таким кроком країна показала, що готова до переговорів з урахуванням важливих для неї умов. Дії уряду Є. Копач викликали критику з боку політичної опозиції, але у відповідь їй було запевнено, що Польща прийматиме лише тих осіб, які не становитимуть загрози державній безпеці та громадському порядку країни [3].

Після зміни уряду у листопаді 2015 р., коли посаду прем'єр-міністра обійняла Б. Шидло, була висунута пропозиція переглянути домовленості, досягнуті у вересні того ж року з метою поставити безпеку держав-членів та громадян ЄС на перше місце і вже потім думати про забезпечення захисту іноземних громадян. В. Вашиковський незадовго до того як став міністром закордонних справ вніс пропозицію щодо того, щоб повернути осіб, які походять з Сирії з ціллю боротьби за свою країну: «Сотні тисяч молодих людей, які в'їхали в Європу можна перетворити на армію»[3].

Після терористичних актів у Парижі у листопаді 2015 р. та терактів у Брюсселі у березні 2016 р. про зміни позиції Польщі щодо вирішення міграційної кризи не могло і вестись мови. Б. Шидло висловилася, що події свідчать про зміни «правил гри» і вимагають від усіх свідомого рішення повернутися до столу переговорів. Зреагували також і представники партій Kukiz'15 та KORWiN, висунувши вимогу до прем'єра-міністра переглянути чинну політику уряду проти іммігрантів та заперечити «допуск ісламських іммігрантів до нашої країни» [3]. Більше того, у січні 2016 р. рух Kukiz'15, підтриманий партією KORWiN, розпочав збір підписів на підтримку громадянського заклику на референдум щодо прийому біженців. Ініціа-

тива референдуму була піддана критиці деякими менш радикально налаштованими партіями, зокрема Громадянською платформою та Сучасною партією.

21 липня відбулася зустріч керівників урядів країн Вишеградської четвірки, де було обговорено найактуальніші виклики для кожної з учасниць та перспективи піднесення значення цієї організації у складі ЄС. І вже 16 вересня Польща, Угорщина, Чехія і Словаччина на неформальному саміті 27-ми країн у Братиславі висловили спільну позицію у питанні боротьби з міграційною кризою, наголосивши на важливості захисту кордонів.

Що ж стосується окремо ситуації всередині країни, зауважимо, що 20 березня 2017 р. Рада міністрів скасувала документ «Міграційна політика Польщі», що, за словами міністра внутрішніх справ і адміністрації Польщі М. Блашак, «не враховував ситуації міграційної кризи, з якою зіткнулась Європа» [17]. Міністерство внутрішніх справ та адміністрації країни розглядало питання важливості чіткого розмежування біженців та економічних мігрантів, а також приділило увагу наявності останніх з України. Загалом, було наголошено на необхідності ретельно моніторити міграційні процеси та працювати над гарантією безпеки в контексті терористичних загроз [3]. Все ж через відмову виконувати запропонований Єврокомісією план з розселення біженців Брюссель дав Польщі, Угорщині та Чехії 4 тижні для відповіді у цій справі (замість звичного терміну в 2 місяці), показуючи цим важливість справи. У відповідь Б. Шидло запевнила, що Польщу не можна звинувачувати у вияві несолідарності з ЄС. Більше того, прем'єр-міністр звернула увагу на те, що не лише країни Вишеградської групи не дотримались своїх зобов'язань, а і деякі інші держави, що прийняли незначну кількість шукачів притулку, не вирішивши цим проблеми. Було наголошено на тому, що Польща значно збільшила надання гуманітарної допомоги тим, хто цього потребує, зокрема жертвам війни у Сирії, а також взяла участь у європейській програмі з підтримки біженців у Туреччині з обіцянкою виділити 250 млн злотих до кінця 2019р. [14].

Одним з важливих кроків до вироблення чіткої координації спільних дій країн Вишеграду стала їх зустріч разом з країнами Бенілюксу у Варшаві 19 червня 2017 р. Того ж місяця Єврокомісією було відкрито провадження проти Польщі за порушення законодавства Спільноти і після двох попереджень надісланих до Варшави, коли стало остаточно зрозуміло, що Польща не збирається змінювати власну позицію у справі біженців, 7 грудня 2017 р. подано до суду позов проти Польщі, а також за тією ж справою проти Угорщини та

Чехії. На той момент без введення жодних санкцій, але за умови, якщо Польща все ж продовжуватиме відмовлятися приймати шукачів притулку, такі міри як фінансові санкції будуть введені [7].

Такі дії Європейського Союзу призвели до зміцнення відносин між Угорщиною та Польщею та між країнами Вишеградської четвірки загалом. 3 січня 2018 р. відбувся візит М. Моравецького (прем'єр-міністра Польщі з 11 грудня 2017р.) до Будапешту. На зустрічі очільник польського уряду ще раз вказав на те, що «суверенні держави мають право вирішувати кого приймати, а кого ні» [11]. Ця позиція була цілком підтримана В. Орбаном.

Проте, неправильним буде розцінювати такі дії країн як намагання повністю суперечити Європейському Союзові. М. Моравецький пояснює, що солідарність Польщі виявляється у допомозі біженцям фінансово та забезпеченні їх гідними побутовими умовами, надаючи їм можливість залишитися у себе на батьківщині. До того ж голова уряду пообіцяв виділити близько 10 мільйонів доларів біженцям у Лівані. Таким чином, Польща проводила міграційну політику в контексті з вимогами ЄС, але власними методами. У березні 2018 р. міністр інвестицій і розвитку Польщі Є. Кведінський зазначив, що нові пріоритети міграційної політики мають бути спрямованими на потреби ринку праці.

Період міграційної кризи 2015 р. став справжньою перевіркою на міцність для відносин між країнами Вишеградської групи та іншими країнами Європейського Союзу. Розглядаючи цей нелегкий етап у історії ЄС на прикладі Угорщини та Польщі, можна зробити висновок, що на першому місці в цих країн стоїть саме добробут власного населення і безпека своїх кордонів, а вже потім виконання умов, поставлених вищим керівництвом та прояв солідарності по відношенню до інших. Хоча, ситуацію, що склалася між країнами, не можна вважати критичною, адже з обох сторін робилися певні кроки (хоч часто і мінімальні), щоб зменшити напругу. Про що може свідчити зустріч А. Меркель з лідерами країн Вишеграду 7 лютого 2019 р. у Братиславі, де вони дійшли згоди підтримувати ЄС та НАТО задля всезагальної європейської безпеки. На сучасному етапі можна розраховувати на зближення позицій обох сторін, якщо і далі загальноєвропейські інтереси намагатимуться ставити на перше місце. Залишається потреба в подальших дослідженнях цього питання, адже поведінка та позиції держав мають схильність до змін, як показують численні приклади в історії Угорщини та Польщі, а політичний курс не завжди залишається стабільним і незмінним.

Джерела та література

1. An official website of the European Union. URL: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2015/EN/1-2015-485-EN-2-1.PDF> (date of appeal: 25.01.2020)
2. Hungary's Orban faces exclusion from EU centre-right group. *BBC*. 2019. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-47454408> (date of appeal: 26.01.2020)
3. Portyrała A. Poland towards the migration crisis of 2015-2016. 2016. URL: <file:///C:/Users/111/Downloads/pp-2016-2-075.pdf> (date of appeal: 01.02.2020)
4. Refugee crisis: European Commission takes decisive action. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_5596 (date of appeal: 25.01.2020)
5. Viktor Orbán will disregard referendum result – Announces immediate constitutional amendment. *Hungarian Free Press*. 2016. URL: <http://hungarianfreepress.com/2016/10/02/viktor-orban-will-disregard-referendum-result-announces-immediate-constitutional-amendment>(date of appeal: 28.01.2020)
6. В Угорщині проходить референдум про квоти на мігрантів. *BBC*. 2016. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/10/161002_hungary_referendum_upd_dk (дата звернення: 28.01.2020)
7. Дем'яненко М. Останні тенденції взаємовідносин Польщі, Угорщини і Чехії з ЄС: причини загострення та прогнози. 2018. № 2.С.21-29. URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3303:zagrozi-nestabilnoji-evropi-2&catid=64&Itemid=376 (дата звернення: 25.01.2020)
8. Договір про Європейський Союз. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (дата звернення: 25.01.2020)
9. Європарламент проголосував за санкції проти Угорщини. *BBC*. 2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-45499176> (дата звернення: 25.01.2020)
10. Кольцов В. Міграційна криза як передумова і вияв євроскептицизму та наднаціональної опозиційності до ЄС у країнах Вишеградської групи. Вісник Львівського університету. Львів, 2018. № 17. С. 187-194.
11. Моравецький: Центральна Європа не змінила своєї позиції в справі міграції. URL: <http://archiwum.polradio.pl/5/38/Artykul/342565> (дата звернення: 27.01.2020)
12. Орбан вважає кризу з мігрантами в Європі проблемою Німеччини. URL: https://dt.ua/WORLD/orban-vvazhaye-krizu-z-migrantami-v-evropi-problemoju-nimechchini-183542_.html (дата звернення: 01.02.2020)
13. Січень І. Будапешт та проблема біженців у Європі. Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел».

2018. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/sichen10_05 (дата звернення: 26.01.2020)

14. Сорока С. В. Польща в контексті особливої позиції Вишеградської групи щодо міграційної політики ЄС. Вісник Чорноморського національного університету імені Петра Могили. 2019. С. 209-210. URL: <file:///C:/Users/111/Downloads/SorokaSVPravtainst2018t1-4.pdf> (дата звернення: 02.02.2020)

15. Угорщина закрила від мігрантів кордон з Хорватією. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2015/10/151017_hk_hungary_migrants (дата звернення: 25.01.2020)

16. Угорщина: мігранти відмовляються зійти з потяга біля табору біженців. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/09/150903_migrants_hungary_crisis_sa (дата звернення: 25.01.2020)

17. Уряд Польщі анулював документ про міграційну політику країни. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/pravitelstvo-polshi-annulirovalo-dokument-1490040157.html> (дата звернення: 03.02.2020)

18. Уряд Угорщини пропонує ув'язнювати за допомогою нелегальним мігрантам. URL: <https://www.dw.com> (дата звернення: 26.01.2020)

УДК 327(73)

Супронюк Н. Г.

Науковий керівник: Матвійчук Н. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач

КЛІМАТИЧНА ПОЛІТИКА США ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА Д. ТРАМПА ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

У статті висвітлено актуальні питання, пов'язані зі зміною клімату, а саме роль кліматичної політики США на міжнародній арені за президентства Д. Трампа. Розглянуто та проаналізовано кліматичну політику місцевого самоврядування США як реакцію на зміну клімату. Досліджено роль Кіотського протоколу та Паризької угоди у міжнародній політиці США.

Ключові слова: США, зміна клімату, Дональд Трамп.

Suproniuk N. H.

US CLIMATE POLICY UNDER D. TRUMP'S PRESIDENCY AS A FACTOR OF INFLUENCING INTERNATIONAL RELATIONS

The article highlights current issues related to climate change, namely the role of US climate policy in international relations under the presidency of D. Trump. The US local government climate policy in response to climate change is reviewed and analyzed. The role of the Kyoto Protocol and the Paris Agreement in US international policy is explored.

Key words: USA, climate change, Donald Trump.

Процес дослідження глобального потепління та еволюції кліматичних змін із наукової точки зору активізує широке коло економічних, політичних і соціологічних проблем, пов'язаних із пізнанням певних тенденцій і закономірностей з приводу того, якою має бути світова політика у відповідь на зміну клімату. У першу чергу, зміна клімату має вплив на продовольчу, екологічну та енергетичну безпеку США. Це породжує нові виклики та загрози для торгівлі і для здоров'я людей, іноді навіть становлячи загрозу для існування. Че-

рез нераціональне використання природних ресурсів США перебувають у розбалансованих умовах. Невпинне бажання економічного росту будь-якою ціною нерідко обертається знищенням природних ресурсів. Як наслідок, дисбаланс у використанні природних ресурсів та їх відтворенні призвів до широкомасштабних деструктивних процесів. Саме тому варто розглянути вплив екологічної політики, яку впроваджує адміністрація Д. Трампа.

Сьогодні існує дві протилежні точки зору стосовно причин глобальних кліматичних змін. Згідно з першим підходом, глобальні зміни клімату викликані антропогенними факторами, друга пояснює аналогічні зміни природними циклами. Ці підходи відображені в Статті 1 «Рамкової конвенції про зміну клімату» ООН, де зміну клімату визначено як події, які: «прямо або опосередковано обумовлені діяльністю людини, що викликає зміни в складі глобальної атмосфери та накладаються на природні коливання клімату, що спостерігаються протягом порівняльних періодів часу» [19].

Автори найбільш авторитетної й численної кліматичної спільноти, представленої Міжурядовою групою експертів зі зміни клімату (МГЕЗК), наголошують на панівній ролі антропогенного чинника і переконані, що «вплив людини на кліматичну систему є очевидним, а сучасні антропогенні викиди парникових газів є найбільшими в історії» [23, с.42].

Вивчення загроз, що актуалізуються глобальними кліматичними змінами, та важливості міжнародних організацій у їх подоланні, представлені у звітах Американського аналітичного центру CNA, Німецької консультативної ради з питань змін клімату, Британського урядового підрозділу з наукових досліджень, департаменту з міжнародного розвитку (DFID) уряду Великобританії та Міжнародного центру Вудро Вільсона [1, 10, 5, 13, 9].

Попри наявність статей на цю тему, варто зазначити, що на сьогодні інформації конкретно щодо кліматичної політики США за президентства Д. Трампа, аби скласти повну картину, недостатньо, оскільки у них часто розглядаються певні аспекти впливу клімату на міжнародні відносини.

Саме тому мета і завдання статті пов'язані з подальшим аналізом наявних тенденцій та можливих наслідків глобальних змін клімату, головуючу роль у яких посідає США, в аспекті міжнародно-політичної проблематики для удосконалення сучасних практик управління міжнародними відносинами або зовнішньою політикою у галузі змін клімату. На цих підставах можна виокремити наступні завдання:

1) розглянути роль кліматичної політики США на міжнародній арені за президентства Д. Трампа;

2) проаналізувати кліматичну політику місцевого самоврядування США;

3) дослідити значення Кіотського протоколу та Паризької угоди у міжнародній політиці США.

Мета: дослідити кліматичну політику США на міжнародній арені за президентства Д. Трампа як чинник впливу на світову екологію.

Аномальна погода стає частішою за звичайну. Кінець 2019 р. був складним для всього світу, проте, аналізуючи кількість масштабних подій із настанням 2020 р., можна з упевненістю сказати, що саме цей рік може перетворитися на відправну точку для усього людства.

Підвищення температури є не єдиним чинником, на який впливає зміна клімату. Разом із тим можна спостерігати вулканізм, аномальні погодні явища, зміну популяції диких тварин та ареалів їх проживання, міжльодовикові цикли, кислотні дощі, зростання рівня світового океану тощо.

Погодні катастрофи коштували Сполученим Штатам 45 мільярдів доларів у 2019 р., коли країна побачила свій другий найбільш вологий рік, повідомляє Національне управління океанічних і атмосферних досліджень (НУОАД) [7]. Дані НУОАД показують, що в минулому році в США відбулося 14 погодних катастроф, які коштували 1 мільярд доларів, а то й більше [7].

ООН називає зміну клімату найбільшою загрозою для природи й людства у XXI столітті. Наприкінці 2012 р. дію Кіотського протоколу продовжили на так званий 2-ий період, загальною метою якого є скорочення країнами-учасницями обсягів викиду парникових газів на 25-40% і триватиме він до 2020 р. «Поправка до Кіотського протоколу згідно з пунктом 9 статті 3» визначає правила для участі держав у цьому періоді.

Варто зазначити, що адміністрація Дж. Буша молодшого підписала, але так і не ратифікувала Кіотський протокол. У той час вважали, що це може створити аритмічні умови для підприємств США (які відповідальні за 25% світових викидів CO₂) і країн, що розвиваються, на кшталт Китаю та Індії. Не з тієї причини, що поставила під питання наукові докази про антропогенний вплив. Разом із тим, деякі штати та міста беруть ініціативу у власні руки. Наприклад, штат Нью-Йорк 18 липня 2019 р. прийняв Закон про кліматичне лідерство та захист громад (CLCPA) [11]. Цей новаторський закон кодифікує, що Нью-Йорк до 2050 р. повинен зменшити викиди парникових газів на 85% у порівнянні з рівнями 1990 р. Закон стосується кожного

сектора економіки, включаючи будівлі, транспорт, промисловість та сільськогосподарський сектор. 16 січня 2020 р. губернатор Е. Куомо оголосив про додаткові 2 мільярди доларів на фонд «Чиста енергія» для фінансування ініціатив з енергоефективності. Це означає, що штат Нью-Йорк інвестує понад 6,8 мільярда доларів до 2025 р. для впровадження екологічно чистих технологій тепло- та енергоефективності в будівлях для боротьби зі змінами клімату [8].

Отож ні Б. Клінтон, ні Дж. Буш молодший та Б. Обама не подали договір на ратифікацію.

У 1955 р. було прийнято закон про контроль забруднення повітря, який став першим законом такого характеру в федеральному законодавстві США. Тому зараз, беручи до уваги всі фактори, що впливають на довкілля, позиція супердержави є дещо незрозумілою і те, що президент Д. Трамп є скептиком щодо імовірності зміни клімату, підтверджує це.

28 березня 2017 р. Д. Трамп підписав виконавче провадження, спрямоване на активізацію вугільної галузі. Це провадження скасовує попередні кліматичні норми у вугільній галузі, встановлені за президентства Б. Обами, з метою розширення вугільного сектору та створення нових робочих місць. Білий дім зазначив, що будь-яка політика щодо зміни клімату, яку вони вважають перешкодою для зростання кількості робочих місць, не буде проводитися [15]. Крім того, виконавче провадження скасовує шість заяв Б. Обами, спрямованих на сповільнення зміни клімату та викидів вуглекислого газу, і закликає переглянути План чистої влади (Clean Power Plan – політика за адміністрації Б. Обами) [15].

У першу чергу, впливу зазнають бюджети, оскільки деякі штати закладають все більше коштів на розвиток своїх міст. Наприклад, місто Майамі-Біч, штат Флорида, витрачає 500 мільйонів доларів на підняття доріг та морських стін [14]. Штат Луїзіана планує витратити понад 25 мільярдів доларів на боротьбу з підвищенням рівня моря, включаючи нові затоки та відновлення берегової лінії; цілі громади потрібно перенести у внутрішню частину, оскільки не тільки море піднімається, а й земля тоне [14].

Також земля фактично піднімається разом із прибережним штатом Вашингтон. Не зважаючи на це, вода зараз на 4 сантиметри вище, ніж була в 1950 р., спричиняючи затоплення, потенційну інфільтрацію питної води та збитки індустрії прибережного туризму на 17 мільярдів доларів щорічно [14].

У своїй пропозиції щодо бюджету-2018 президент Д. Трамп запропонував скоротити бюджет (N)EPA (Закон про національну еко-

логічну політику) [11] на 31% (зменшивши поточні 8,2 мільярда доларів до 5,7 мільярда доларів). Якби цю пропозицію було схвалено Конгресом, це був би найменший бюджет EPA за останні 40 років. У 2019 р. під час затвердження бюджету Д. Трамп знову намагався скоротити фінансування EPA на 26%, але безуспішно [17].

Зазначимо, що ще під час своєї передвиборчої кампанії Д. Трамп неодноразово висловлював бажання використовувати програми боротьби з глобальним потеплінням, але теорію про зміну клімату він називав «аферою, яку розробили китайці, щоб знищити американську промисловість» [3]. Можна зробити висновок, що така політика базується лише на економічному інтересі. Звучить як пропаганда антикитайських настроїв серед населення Сполучених Штатів.

«The Guardian» зазначає, що Сполучені Штати Америки є центром заперечення наукових висновків щодо існування зміни клімату. За даними центру дослідження громадської думки YouGov-Cambridge, який провів опитування у 23 країнах, переважна більшість американців не довіряє тому факту, що людина має вплив на глобальне потепління [18]. Ще 13% опитаних згодні із твердженням, що клімат змінюється, але наслідком цього не є діяльність людей. І близько 5% сказали, що клімат не змінюється [18].

У 2015 р. майже 200 країн домовилися в Парижі про заходи, які повинні зменшити викиди вуглекислого газу в атмосферу й утримати підвищення глобальної середньої температури на рівні не вище 2 градусів за Цельсієм у порівнянні з доіндустріальним періодом (до 1760 р.) і «намагатися обмежити» їх ще більше – до півтора градуса [20].

Того ж року на 21-й Конференції ООН з питань клімату було опрацьовано і погоджено текст Паризької кліматичної угоди, яка починаючи з 2020 р. має замінити Кіотський протокол. З 4 листопада 2016 р. Паризька угода набула чинності.

Президент США в червні 2017 р. оголосив, що США вийдуть із Паризької угоди про протидію глобальному потеплінню і почнуть переговори про укладення нового договору [21]. Ця заява викликала критику міжнародної спільноти, оскільки документ зобов'язував США до 2025 р. скоротити викиди парникових газів на 26-28%, порівнюючи з рівнем 2005 р. [22]. Правила виходу перешкоджали США вийти з угоди протягом перших трьох років після її ратифікації (тобто 4 листопада 2016 р.). Тому згідно з усіма умовами, офіційно відмовитися можна було лише 4 листопада 2019 р. Таким чином, Сполучені Штати – перша держава, яка виходить з угоди. Попри все вищесказане, Америці знадобиться ще один рік, щоб завершити

процедуру виходу (листопад 2020 р.). Тим часом почнуться президентські вибори. У зв'язку з цим, дуже важливою у цьому питанні буде точка зору потенційних наступників Д. Трампа, якщо він не переможе.

Не менш важливим є той факт, що це може підштовхнути інші країни на вихід з угоди або обмежити їхні зусилля скорочувати викиди вуглецю. Так, наприклад, Індія, охоплена бідністю, може зіткнутися з тиском зсередини на користь перегляду свого рішення; піти слідом за США також можуть Великобританія і Китай.

Варто зазначити, що сьогодні існує чимала кількість масштабних неприбуткових американських організацій, спрямованих на захист клімату. А саме: 350.org, Sunrise Project, Rainforest Action Network, Gineu Connection and Amazon Watch, Oil Change International, Sierra Club, Greenpeace USA, Majority Action, Future Coalition, Union of Concerned Scientists. Всі вони мають вплив як на громадськість, так і на нинішню адміністрацію США. Це породжує певні суперечки, оскільки президент Д. Трамп не вважає за потрібне контролювати або зменшувати викиди CO₂.

Проте їх важелі впливу все ще мають сенс, тому що США як нація, у цілому, підтримують Паризьку угоду. Навіть більше – чимало представників країни окремо від урядової делегації беруть участь у конференціях, представляючи свої міста, підприємства, які йдуть шляхом зменшення викидів, надихають долучатися до порятунку планети й інших.

Адміністрація Д. Трампа сьогодні має намір внести свої зміни до Закону про національну екологічну політику, тобто перегляд 50-річного Закону республіканцями радитиме федеральним агенціям ігнорувати наслідки зміни клімату під час оглядів нових інфраструктурних проєктів [7]. Екологічні групи поскаржилися у ході оголошень Д. Трампа про те, що це захистить один із найефективніших законів, що існують для охорони довкілля. «Навіть консервативні республіканці повинні насторожитися щодо перспективи майбутнього, коли в зонах повені будуються нові автошляхи, поруч із джерелами питної води будуються нові заводи, а нове забруднення повітря прирікає нашу планету до кліматичного хаосу», – сказала у заяві М. Джонс, керівник Food & Water Action [7].

Перебудова керівництва NEPA – це лише остання із десятків дій адміністрації Д. Трампа, щоб відкрити двері для безперешкодного розвитку викопної енергетики та відмовитися навіть від визнання загрози зміни клімату. Тільки у січні 2020 р. адміністрація Д. Трампа оприлюднила останній щорічний звіт про національну готовність

федерального уряду, в якому вперше за 8-річну історію обліку загроз та небезпек не вдалося згадати зміни клімату, посуху чи підвищення рівня моря [16].

Хоча навряд чи республіканський сенат буде діяти за будь-яким кліматичним законодавством, тому скоріш за все Палата демократів буде «закладати свою основу в кліматичний закон», яка згодом дасть їм можливість швидше рухатися, якщо їх партія здобуде контроль над Білим домом і «переверне» Сенат на виборах у листопаді [3]. Таким чином, демократи вже підірвали план президента обійти важливі пункти в екологічному законі і обговорюють кілька варіантів стимулювання Білого дому.

Варто згадати, що вступивши на пост президента США, Д. Трамп докладав усіх зусиль для стимулювання проєктів викопного палива. Протягом декількох днів після вступу на посаду Д. Трамп підписав виконавче провадження, щоб скасувати рішення президента Б. Обама про припинення проєкту Keystone XL (трубопровід для розширення імпорту в США канадських смол із пігментом) через проблеми, пов'язані з кліматом [16]. Але Keystone XL був пов'язаний з судовими позовами, відтоді як федеральний суд у серпні минулого року ухвалив, що федеральні органи «не можуть уникнути своєї відповідальності» для оцінки альтернатив у рамках NEPA [16].

На цей момент існує 300 позовів на дії адміністрації Д. Трампа щодо повноважень діяти на зміну клімату у державі [12]. Найбільше заперечень серед штатів висловлює Каліфорнія, яка прагне закріпити свої повноваження встановлювати стандарти транспортних засобів, що є суворіші за федеральні стандарти [12]. Це могло б забезпечити прогрес щодо чистого пасажирського транспорту не тільки в Каліфорнії, але і в штатах, які вже відповідають федеральним стандартам. Двадцять три штати, округ Колумбія, міста Нью-Йорк та Лос-Анджелес подали до суду на скасування такої заборони з боку адміністрації Д. Трампа [12]. Штати Меріленд, Массачусетс та Нью-Джерсі приєдналися до Каліфорнії та Орегону в грудні 2019 р., зобов'язавшись прискорити перехід на вантажівки та автобуси з нульовими викидами. Рада з питань повітряних ресурсів Каліфорнії розглядатиме положення, які вимагатимуть збільшення відсотків продажів вантажних автомобілів із великим рівнем викидів [6].

У судових рішеннях, винесених дотепер у таких випадках, було 27 перемог проти адміністрації Д. Трампа і лише один програш, згідно з підрахунками Інституту політичної доброчесності Юридичної школи NYU [12]. Проте найбільш важливі справи щодо загальнодержавного захисту клімату, наприклад позов штатів на слабку замі-

ну Clean Power Plan, ще не вирішені адміністрацією Д. Трампа [12].

Справи будуть надходити до федеральної судової системи, яку в той самий час трансформує Д. Трамп, який за допомогою змін у праві конгресу, запроваджених М. Макконнеллом (лідером більшості в сенаті), призначив чверть суддів, які зараз засідають в апеляційних судах – це більше, ніж будь-який інший президент дозволяв собі (з часів Дж. Картера, який розширив суди у 1980 р.) [12].

Фахівці в юриспруденції, які проаналізували рішення призначення Б. Кавано (Д. Трамп призначив його суддею у Верховному суді), вважають, що він буде голосувати за скасування повноважень ЕРА щодо регулювання парникових газів згідно із Законом про чисте повітря [12].

У лютому 2020 р. відбудеться 60-денний період публічних коментарів щодо пропозиції NEPA, громадські слухання відбудуться у Денвері та у Вашингтоні, округ Колумбія.

Найбільші споживачі вуглецю в економіці США все ще не є частиною цієї боротьби. Наприклад, 65% енергоблоків на вугільному паливі знаходиться у 25 штатах, які не хочуть зменшувати викиди – це Техас, Індіана та Кентуккі. Аналіз показав, що США можуть все таки досягти прогресу без допомоги цих штатів. Підраховано, що якщо лише небагато штатів, які вже виявили деяку готовність діяти, прийняли б більш сильну політику, на зразок тієї, яку встановили кліматичні лідери, як Каліфорнія, США можуть скоротити викиди до 37% до 2030 р., навіть якщо федеральний уряд відмовляється діяти [12]. Але США не повинні змушувати їх це робити, щоб досягти чистої нульової емісії до середини століття, оскільки, в першу чергу, це необхідно для запобігання найгірших руйнівних наслідків кліматичних змін [12]. Саме тому важливо пам'ятати, що окремі штати не дійдуть до своєї мети без федерального уряду, так само, як і федеральний уряд нічого не здатен без підтримки штатів.

У той час, як американські установи та штати вже активно працюють задля спільного блага – утримати зміну клімату на її початкових етапах – досягнути максимального результату держава зможе лише тоді, коли об'єднає зусилля. І щоб індекс екологічної ефективності, так званий індекс захисту клімату, працював, США необхідно прийняти один із важливих пріоритетів державної політики – взяти на себе амбітне зобов'язання скоротити викиди парникових газів до 2050 року. Хоча жоден штат не ставить своїм першочерговим завданням вирішити глобальні проблеми зміни клімату, але кожен із них враховує ризики від природних модифікацій у своїх проектах, спрямованих на адаптацію та пом'якшення негативного

впливу глобальних кліматичних змін. Є усі підстави вважати, що у такий спосіб і США, і окремі країни розділять важелі впливу, що позитивно впливатиме на планету, адже проблема кліматичних біженців і збільшення їх числа може призвести до нової економічної кризи. Таким чином, виробництво і споживання повинні йти пліч-о-пліч, щоб дати можливість природним екосистемам відновлюватися та підтримувати життєдіяльність теперішніх і майбутніх поколінь.

Цю проблему можна досліджувати і надалі, особливо у контексті майбутніх виборів президента США, оскільки це матиме безпосередній вплив на майбутню стратегію в екополітиці Сполучених Штатів. Та чи США акумулюють свої зусилля у напрямку забезпечення екологічної безпеки всього світу? Чи візьмуть відповідальність за стан навколишнього природного середовища? Тільки прийняття належного екологічного законодавства дозволить підвищити темпи економічного зростання та покращити сучасні стандарти життя населення.

Джерела та література

1. CNA Corporation. National Security and the Threat of Climate Change. Alexandria, Virginia, 2007. 35 p.
2. Donald Trump Budget Slashes Funds for E.P.A. and State Department URL: <https://www.nytimes.com/2017/03/15/us/politics/budget-epa-state-department-cuts.html> (accessed: 04.02.2020).
3. EPA budget would be slashed by a fourth in President Trump's budget and Democrats are upset URL: <https://www.usatoday.com/story/news/politics/2018/02/13/epa-budget-would-epa-would-slashed-suffers-big-hit-president-trumps-budget-and-democrats-predictably/333523002/> (accessed: 06.02.2020).
4. Full video: Trump-Clinton first presidential debate URL: <https://www.youtube.com/watch?v=s7gDXtRS0jo> (accessed: 06.02.2020).
5. Government Office for Science. Foresight, International Dimensions of Climate Change: Final Project Report. London, 2011. 129 p.
6. How States Will Continue to Drive Climate Action in 2020 URL: <https://www.nrdc.org/experts/kit-kennedy/how-states-will-continue-drive-climate-action-2020> (accessed: 05.02.2020).
7. NEPA changes on tap URL: <https://www.politico.com/newsletters/morning-energy/2020/01/09/nepa-changes-on-tap-784200> (accessed: 03.02.2020).
8. Question of the Month: What does NY's new climate change law mean for owners, how do they leverage incentives? URL: <https://nyrej.com/qom-climate-change-law-building-owners-leverage-incentives-fellendorf> (accessed: 03.02.2020).

9. L. Rüttinger. A New Climate for Peace. Adelphi, International Alert, Woodrow Wilson International Center for Scholars, European Union Institute for Security Studies. Berlin, 2015. 172 p.

10. R. Schubert. Climate Change as a Security Risk. German Advisory Council on Global Change. Berlin, 2007. 271 p.

11. Senate Bill S6599 URL: <https://www.nysenate.gov/legislation/bills/2019/s6599> (accessed: 05.02.2020).

12. States Vowed to Uphold America's Climate Pledge. Are They Succeeding? URL: <https://insideclimatenews.org/news/24122019/states-paris-climate-pledge-100-percent-renewable-energy-lawsuits-trump-california> (accessed: 03.02.2020).

13. K. Steinbruner, J. Vivekananda. Topic Guide: Conflict, Climate and the Environment. International Alert. London, 2014. 69 p.

14. The Biggest Issues to Watch in 2020 URL: <https://www.governing.com/next/The-Biggest-Issues-to-Watch-in-2020.html> (accessed: 03.02.2020).

15. Trump dramatically changes US approach to climate change executive-order/index.html URL: <https://edition.cnn.com/2017/03/27/politics/trump-climate-change-executive-order/index.html> (accessed: 03.02.2020).

16. Trump Moves to Limit Environmental Reviews, Erase Climate Change from NEPA Considerations URL: <https://insideclimatenews.org/news/09012020/trump-nepa-environmental-review-changes-climate-change-infrastructure-pipelines> (accessed: 03.02.2020).

17. Trump's budget hits EPA hard and Democrats are upset URL: <https://www.usatoday.com/story/news/politics/2018/02/13/epa-budget-would-epa-would-slash-suffers-big-hit-president-trumps-budget-and-democrats-predictably/333523002/> (accessed: 03.02.2020).

18. US is hotbed of climate change denial, major global survey finds URL: <https://www.theguardian.com/environment/2019/may/07/us-hotbed-climate-change-denial-international-poll> (accessed: 03.02.2020).

19. Рамкова конвенція організації об'єднаних націй про зміну клімату URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU92K02U.html (дата звернення: 03.02.20).

20. Світові лідери збираються на саміт ООН з питань клімату URL: <http://www.ie-rs.org/page/13/> (дата звернення: 03.02.2020).

21. США офіційно почали процес виходу з Паризької кліматичної угоди URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-us-vykhid-z-klimatichnoi-uhody/30253643.html> (дата звернення: 05.02.2020).

22. США починають формальний процес виходу з Паризької угоди з клімату URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/622581.html> (дата звернення: 04.02.2020).

23. Изменение климата: Обобщающий доклад. Вклад Рабочих групп I, II и III в Пятый оценочный доклад Межправительственной группы экспертов по изменению климата. МГЭИК, Женева, Швейцария, 2014. 163 с.

УДК 327(477+4)

Гуда А. О.

Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор

СТВОРЕННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС: ОСОБЛИВОСТІ, РЕЗУЛЬТАТИ, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто процес створення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом. Наведено характерні особливості та переваги такого виду співпраці. Проаналізовано процеси, які відбуваються в Україні у відповідній сфері після створення ЗВТ Україна – ЄС.

Ключові слова: Україна, Європейський Союз, зона вільної торгівлі, співробітництво, імпорт, експорт, торгівля.

Huda A. O.

CREATION OF A FREE TRADE ZONE BETWEEN UKRAINE AND THE EU: FEATURES, RESULTS, PROSPECTS

The article deals with the process of creating a free trade area between Ukraine and the European Union. The characteristic features and advantages of this type of cooperation are given. The processes that take place in Ukraine in the relevant field after the establishment of the EU – Ukraine FTA are analyzed.

Key words: Ukraine, European Union, free trade area, cooperation, import, export, trade.

Для України створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС є важливим кроком до осучаснення власних торговельних відносин та розвитку економіки, адже європейський ринок відкриває нам нові можливості.

Темі створення ЗВТ науковці приділяють велику увагу, серед них: Григорєв Т., Мостовий Г.І., Осадча Н. В. та інші.

Мета дослідження полягає в розгляді питань створення ЗВТ між Україною і ЄС, результатів та перспектив співробітництва України та ЄС в її рамках.

Завданнями статті є:

- дослідити поняття та сутність зони вільної торгівлі;
- розглянути стан і структуру торговельних відносин між Україною та ЄС;
- дослідити основні переваги для України та ЄС в контексті набуття чинності угоди про зону вільної торгівлі;
- виявити наслідки, ризики та недоліки для України та ЄС в контексті запровадження зони вільної торгівлі.

Зона вільної торгівлі – це територія, що охоплює торговельний блок країн, які підписали угоду про вільну торгівлю. Такі угоди передбачають співпрацю між щонайменше двома країнами з метою зменшення торгових бар'єрів, таких як квоти на імпорт або митних тарифів, і збільшення обсягів торгівлі товарами та послугами між країнами, що підписали таку угоду [6].

Проте за останнє десятиліття розвинулась тенденція до розширення сфер, які охоплюються угодами про вільну торгівлю. Вони отримали назву ЗВТ+ чи угоди «нового покоління», а у практиці власне ЄС – «поглиблених та всеосяжних». Поняття всеосяжної ЗВТ означає спрощення (лібералізацію) торгівлі не лише значною частиною товарів, а й спрощення торгівлі послугами, спрощення руху капіталу та платежів. Водночас під поглибленою ЗВТ розуміють поступову гармонізацію у регуляторних (тих, що регулюють економічну діяльність) сферах. Тобто всеосяжність стосується доступу товарів чи можливості для певної економічно-торгівельної діяльності потрапити на ринок іншої сторони, а поглибленість – гармонізації внутрішніх правил економічної політики.

Європейський вектор – основа зовнішньої діяльності України, а особливо в економічній сфері. Європейські цінності вже давно стали орієнтиром українського уряду та населення. Внаслідок політичної та економічної ситуації в Україні посилене співробітництво з ЄС є основною метою українського уряду, адже партнерство з Росією вичерпало свої можливості, спершу різного роду торговельними війнами, а сьогодні й відкритою воєнною агресією. Прагнення України вступити до ЄС підтверджено 27 червня 2014 р., після підписання главами держав або урядів Європейського Союзу та Президентом України Петром Порошенком у Брюсселі Угоди про асоціацію України до ЄС. Угода регламентує основні напрями співробітництва у зовнішній політиці, сфері безпеки, торгово-економічних питаннях, а також визначає базові принципи розвитку політичного діалогу й співробітництва в контексті асоціації [8]. Саме підписання та ратифікація цієї угоди й є основною засадою для створення поглибленої

зони вільної торгівлі України з ЄС. Створення зони вільної торгівлі належить до стратегічних цілей співробітництва між Україною та ЄС.

З 1 січня 2016 року розпочалося тимчасове застосування Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в частині поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВ ЗВТ). Одночасно завершив свою дію режим автономних торговельних преференцій ЄС для України, започаткований 3 квітня 2014 р., в рамках якого в односторонньому порядку українському експорту надавався доступ до ринку ЄС на умовах ПВ ЗВТ. З 1 вересня 2017 року Угода про асоціацію між Україною та ЄС набрала чинності в повному обсязі.

ПВ ЗВТ є ключовою частиною Угоди про асоціацію між ЄС та Україною. ПВ ЗВТ є також частиною ширшої політики ЄС, спрямованої на встановлення стабільних і сприятливих сусідських стосунків шляхом зміцнення економічних зв'язків. ПВ ЗВТ покликана наблизити Україну до ЄС шляхом відкриття ринків для товарів та послуг, а також за допомогою усунення перепон для торгівлі, особливо беручи до уваги так звані питання, що виникають «поза кордонами» держави, як наприклад, бюрократія та невиправдані бар'єри, що спричиняються нею [3].

Українська сторона досягла суттєвого прогресу у виконанні нормативно-правових та інституційних зобов'язань в рамках імплементації положень Угоди про асоціацію в частині ПВ ЗВТ Україна-ЄС. Ключовим досягненням української сторони за 2017 рік стали приєднання України до Програми ЄС «Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу (COSME) (2014-2020)», завершення внутрішньо-державних процедур, необхідних для приєднання України до Регіональної Конвенції про преференційні правила походження товарів (ПЕМ-Конвенція). Українська сторона схвалила проект Всеохоплюючої стратегії реформування системи санітарного та фітосанітарного нагляду в Україні, Дорожньої карти реформ системи державних закупівель. Протягом року тривав діалог з метою підготовки до переговорів з укладення Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів (Угоди АСАА).

Важливо відзначити, що з 1 лютого 2018 року Україна набула повноправного членства в Регіональній конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження. Країни-учасниці цієї Конвенції можуть використовувати матеріали і сировину одна одної без втрати преференційного статусу походження. Таким чином, при виробництві товарів в Україні можна закупувати сировину та комплектуючі в країнах-учасницях Конвенції, з

якими Україна уклала угоди про вільну торгівлю, а вже готову продукцію експортувати до інших членів Конвенції, використовуючи ефект діагонального накопичення при встановленні преференційного статусу товару. Відповідно, також і українські матеріали та комплектуючі можуть використовуватись у виробництві в країнах-учасницях Конвенції для подальшого експорту у вигляді складових готової продукції [5].

Переваги зони вільної торгівлі з ЄС для українського бізнесу:

- зниження митних бар'єрів через скасування понад 98% мит з обох боків;
- запровадження стандартів та вимог Європейського Союзу;
- вирівнювання умов ведення бізнесу між Україною та ЄС через гармонізацію законодавства;
- використання нових інструментів знаходження партнерів – Європейська мережа підприємств (EEN);
- використання інструментів і механізмів ЄС для розвитку малого та середнього бізнесу (COSME);
- альтернативний ринок з огляду на ускладнення доступу на традиційні ринки;
- спрощення залучення технологічних та інноваційних рішень з країн ЄС;
- покращення доступу до якісних технологій, насіння, засобі захисту рослин;
- надання безмитних квот (TRQ) на ввезення продукції до ЄС – за окремими позиціями [9].

Основні переваги створення ЗВТ з ЄС для пересічних громадян України:

- покращення доступу до якісної імпортової продукції;
- підвищення стандартів якості та безпечності української продукції в тому числі і на внутрішньому ринку;
- підвищення рівня захисту прав споживачів від товарів, що становлять загрозу для їх здоров'я та безпеки;
- здешевлення імпортової продукції у зв'язку зі зниженням, або скасуванням увізного мита України;
- розширення номенклатури товарів і послуг на внутрішньому ринку, а також туристичних можливостей [7].

Зона вільної торгівлі, з одного боку, розширює доступ українських товарів та послуг до потужного ринку ЄС, полегшує доступ європейських інвестицій в Україну. Однак, з іншого боку, полегшений доступ імпорту високоякісних товарів і послуг з ЄС в Україну створює додаткову конкуренцію українським виробникам.

Результатами запровадження ЗВТ між Україною та ЄС буде:

- тісна економічна інтеграція;
- створення практично таких же умов для торгівлі між Україною та ЄС, що мають місце у торгівлі всередині Союзу;
- прозорі правила ведення бізнесу в Україні;
- збільшення вибору, підвищення безпечності та якості товарів;
- зниження цін для українських споживачів;
- можливість доступу українських підприємств, крім ринку ЄС, до ринку третіх країн у зв'язку з переходом на прийняті в усьому світі стандарти [4].

Щоб скористатися всіма перевагами від Угоди про асоціацію, український бізнес має займати активну позицію та ретельно аналізувати, як кожне положення цієї Угоди вплине на його діяльність. Більшість суб'єктів підприємницької діяльності в Україні підтримують євроінтеграційний вектор держави. Хоча й визнають, що євроінтеграція зумовить суттєві складнощі для низки вітчизняних підприємств, що пов'язано з низьким рівнем конкурентоспроможності самих суб'єктів бізнесу, невідповідністю якості їхньої продукції вимогам міжнародних стандартів, необхідністю проведення додаткових випробувань і сертифікації, ліцензування.

Отже, створення ЗВТ є ключовим етапом інтеграції України до ЄС, що дає стимул для економічного та соціального розвитку країни. Виконання всіх умов Угоди про асоціацію є рухом у напрямку ефективних інструментів економіки, великого інноваційного потенціалу, високих соціальних стандартів, демократії. Аналізуючи зміни, які регламентує Угода, можна стверджувати, що існують як позитивні, так і негативні наслідки створення ЗВТ, але з допомогою правильних дій українського уряду цілком реально уникнути збитків для економіки держави шляхом використання всіх наданих можливостей.

Перспективою подальших досліджень з цього питання є розробка більш детальних рекомендацій щодо використання досвіду ЄС в укладанні угод про вільну торгівлю з урахуванням співробітництва ЄС та Україною на міжнародному рівні, обґрунтування та запровадження дієвих механізмів та інструментів партнерства Україна-ЄС.

Джерела та література

1. Вільна торгівля з ЄС – нова епоха у торговельних відносинах Україна-ЄС (інфографіка). Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=fb2ba7cd->

0c2d-4a21-909a-0ace4c5b4801&title=VilnaTorgivliaZsNovaErokhaUTorgovelnikhVidnosinakhUkrainas-infografika-

2. ЄС-Україна: поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі. URL: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/virtual_library/dcfta_guidebook_web.pdf

3. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. Представництво Європейського Союзу в Україні. URL: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/eu_ukraine/trade_relation/free_trade_agreement/index_uk.htm

4. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes/zona-vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-ta-yes>

5. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. Представництво України при Європейському Союзі. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/3793-atm>

6. Зона Вільної Торгівлі між Україною та ЄС: Досвід та Стратегії: монографія. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2017. 30 с.

7. Зона вільної торгівлі: торгівля з ЄС за 2019-й рік у фактах та цифрах. Євроінтеграційний портал. URL: <http://eu-ua.org/zona-vilnoi-torhivli>

8. Мостовий Г. І. Концепція вільної торгівлі між Україною та ЄС. Г. І. Мостовий, І. Г. Савченко. Зовнішня торгівля, економіка, фінанси, право. 2011. №1. 27-31 с.

9. Що означає зона вільної торгівлі Україна-ЄС. URL: <http://www.eu4business.eu/ukraine/freetrade/shcho-oznachaye-zona-vilnoyi-torgivli-ukrayina-yes>

10. Що потрібно знати про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС: сім фактів. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/83019-scho-potribno-znati-pro-zonu-vilnoi-torgivli-mizh-ukrainoyu-ta-es-sim-faktiv.htm>

УДК 327(510)

Валігура Н. Ю.

Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор

СТРАТЕГІЯ ТА ДОКТРИНА ЗРОСТАННЯ КИТАЙСЬКОГО ВПЛИВУ В СВІТІ

У статті розглянуто стратегію зростання китайського впливу в світі. Висвітлено основні інструменти та методи впливу на різні регіони світу. Розкрито характер китайської експансії та основні інтереси Китаю як одного з лідерів на міжнародній арені.

Ключові слова: *Китай, Азія, Африка, Латинська Америка, Європа, «Один пояс, один шлях», «м'яка сила», експансія, лідерство, інвестиції.*

Valihura N. Y.

STRATEGY AND DOCTRINE OF INCREASE IN CHINESE INFLUENCE IN THE WORLD

In article, the strategy of increase in chinese influence in the world is considered. The basic tools and methods of influence on different regions of the world are covered. The nature of Chinese expansion and the main interests of China as the one of the leaders on international scene are revealed

Key words: *China, Asia, Africa, Latin America, Europe, «One belt, one road», «soft power», expansion, leadership, investments.*

Протягом останніх десятиріч Китай, успішно провівши низку реформ, відкривши нові вектори зовнішньої політики, став другою економікою в світі і одним із активних і впливових гравців на міжнародній арені. Китай сьогодні виступає не тільки в ролі світового лідера за чисельністю населення з великим зовнішнім і внутрішнім потенціалом, а й активно бере участь в світових подіях, є автором багатьох новаторств та програм як в регіональному, так і глобальному масштабах. Китай активно просуває свої позиції в світі також за допомогою концепції «м'якої сили», здійснює масштабні інвестиційні проекти в Азії, Африці, Європі та Латинській Америці, залучає

до своїх проектів країни Східної і Західної Європи, тим самим поширюючи свою експансію на велику кількість країн, їх економіку та зовнішньополітичні інтереси.

Актуальність теми зумовлена необхідністю дослідження Китаю та його ролі як стабільно зростаючого лідера на світовій арені, розкриття головних аспектів та векторів китайського експансіонізму, вивчення стратегій та доктрин, на підставі і за допомогою яких Китай поширює свій вплив в світі в контексті сучасного стану міжнародних відносин та світової політики.

Значна кількість авторів присвятила свою увагу темі світового лідерства Китаю, китайської експансії та ролі Китаю як одного з провідних акторів на світовій арені. Серед авторів, які займалися дослідженням Китаю та його політики, варто відмітити праці З. Бжезінського, Г. Кіссінджера, Дж. Сороса, Ф. Фукуями, Ю. Пахомова, Ши Яцзюня, Гуаня Сюелін, В. Кіктенка, С. Міхневича, О. Лебідя, А. Бузарова, С. Шергіна, А. Фрідберг. Проте існує необхідність висвітлення загальної картини поведінки, конкретних стратегій та доктрин китайського просування на світовій арені та впливу на різні регіони і в цілому на весь політичний, економічний та культурний простір світу.

Метою дослідження є аналіз стратегії і доктрин посилення китайського впливу в світі та основних векторів експансії Китаю.

Завдання:

- 1) простежити розвиток стратегій та доктрин китайського впливу в світі;
- 2) дослідити регіональні вектори впливу Китаю;
- 3) проаналізувати основні проблеми та перспективи китайського світового лідерства та експансіонізму.

Основні засади й передбачення щодо зростання Китаю як глобального лідера та поширення китайського впливу неодноразово були представлені ще З. Бжезінським, який зазначав: «...навіть чи варто доводити, що Китай є великою дійовою особою на політичній арені. Китай вже є важливою регіональною державою і, схоже, плекає ширші надії, маючи історію великої держави і зберігаючи уявлення про китайську державу як центр світу. Ті варіанти вибору, якими прямує Китай, вже починають впливати на геополітичне співвідношення сил в Азії, в той час як його економічний рушійний момент, безсумнівно, додасть йому як велику фізичну міць, так і зростаючі амбіції» [1]. Також свої прогнози щодо зростання економіки Китаю та заяв на лідерство опублікував відомий американський та політолог Аарон Фрідберг, заявляючи, що після закінчення холодної

війни Китай чекає швидке економічне зростання, яке може виявитись небезпечним для розвитку регіону [4].

Сьогодні Китай – це одна із провідних держав світу з високим рівнем економіки, яка має вплив в багатьох регіонах світу та продовжує нарощувати свою військову міць. В рамках торговельної війни з США не втрачає позицій як в економічній, так і політичній сфері, на чолі з президентом Сі Цзіньпінем не сходить з позицій лідера на світовій міжнародній арені, є членом більше півсотні міжнародних організацій та об'єднань.

Глава комуністичної партії Сі Цзіньпін після перемоги на президентських виборах в 2013 році майже одразу оголосив курс на нове світове лідерство Китаю: був представлений проект «Один пояс, один шлях», що має на меті відбудовування «Нового сухопутного і морського Шовкового Шляху» [15]. Сьогодні це головна стратегія китайської експансії, тобто застосуванням «м'якої сили» для здобуття максимальної кількості країн-прихильників та посилення власного внутрішньоекономічного становища. Ініціатива «Один пояс, один шлях» має, за планами китайського уряду, охопити понад 60 країн. Наразі серед тих, хто підтримав таку ініціативу, знаходяться країни Азії, Африки, Європи та Латинської Америки.

Значний вплив, будучи в першу чергу кредитором та інвестором в регіоні, Китай має в Центральній та Південній Азії, які підтримали ініціативу «Один пояс, один шлях». Центральна Азія – Казахстан, Узбекистан, Киргизстан, Таджикистан і навіть Туркменістан із закритою економікою – усі ці держави беруть позики в Пекіна, тим самим економічно прив'язуючи себе до Китаю. Сума боргу кожної центральноазійської держави нараховується мільярдами доларів [11].

Сума державного боргу Казахстану перевищує 12 млрд. доларів. В 2019 році Казахстан оформив ще один кредит на 300 млн. доларів, та підписав договори про будівництво більше півсотні китайських заводів та фабрик, а 20% казахстанської нафти добувають саме китайські компанії [11].

Киргизстан станом на 2019 рік заборгував китайським банкам близько 1,7 млрд. доларів, а це більше 40% від всього зовнішнього боргу. Залежність Киргизстану від китайських кредитів значно зросла в роки президентства Алмазбека Атамбаєва (2011-2017 рр.). В роки його правління Пекін надав державі в борг ще майже 1 мільярд доларів [7].

48% – стільки відсотків від зовнішнього боргу Таджикистану складають борги перед Китаєм, що набагато більше за інші держави

Центральної Азії робить його залежним фінансово від КНР. Загалом за роки незалежності республіка отримала 1,2 млрд. доларів від Китаю. Також Таджикистан багатий на природні поклади, а особливо на золоторудні родовища, що вдвічі робить державу привабливою для Китаю, тому тут більше ніж 80% усіх родовищ розробляється компаніями з китайським капіталом [7].

Китай також є одним із найбільших інвесторів в економіку Узбекистану. Республіка отримала від Пекіну позику в 7,8 млрд. доларів станом на 2019 рік. Активно брати кредити в Китаю Ташкент почав з приходом до влади теперішнього президента Шавката Мірзієєва [11].

Попри корисність китайських інвестицій для Центральної Азії, що дозволяють виводити економіку країн на вищий рівень, ці держави поступово стають регіонами, де переважає вплив Китаю. КНР, будуючи нові підприємства, та, здавалося, створюючи нові робочі місця в країнах, заповнює їх своєю робочою силою, тим самим посилюючи свою присутність в тих країнах. При цьому КНР імпортує товари з центральноазіатських країн, роблячи їх аграрно-сировинним придатком та використовуючи їх як шляхи збуту своїх товарів в треті країни.

Не залишились поза китайським впливом і деякі країни Південної Азії. Порт Гвадар, що знаходиться на території Пакистану, став важливою частиною для втілення плану «Один пояс, один шлях». В 2017 році Китай отримав порт Гвадар в користування на 40 років. Доступ до порту в Індійському океані дозволяє КНР в коротші терміни здійснювати експорт китайських вантажів та товарів, і робити це більш безпечно ніж раніше. Пекін активно спонсорє розбудовування і функціонування порту (більше 50 млрд. доларів виділено в 2019 році), на що Ісламбад фактично здав в оренду Гвадар і прилегли території китайській компанії China Overseas Port Holding Company [3].

Того ж 2017 року Китай отримав в користування ще один південноазіатський порт Хамбантота, що в столиці Шрі-Ланки – Коломбо, як виплату за частину боргу останньої. Фактично країна розплачується своєю територією за надані позики від КНР. Відлік активної підтримки Китаю можна рахувати відтоді, коли Шрі-Ланка опинилась ізольованою через порушення прав людини, наслідком чого стали пошуки фінансової опори в китайських інвестиційних проєктах, таких як «Один пояс, один шлях» [5].

На прикладі цих країн можна бачити, як китайські фінанси та капіталовкладення швидко стають інструментами впливу в регіоні.

Держави, користуючись можливостями наданими КНР для розвитку, потрапляють в «боргову яму» та стають більш вразливими до китайського впливу, що дозволяє Китаю користуватися такими обставинами задля посилення своєї присутності в країнах з нестабільною економічною і політичною ситуацією. Для КНР такі порти слугують як найкоротший шлях до багатого на нафту Близького Сходу та значно спрощують експорт товарів до Африки.

А от щодо Африки, то Китай поряд із портом Дорале, що в Джибуті, ще в 2017 році відкрив військово-морську базу. Захід вбачає в такому кроці Пекіна свідчення китайської експансії і підтвердження зростання військової потужності, що також відображає прагнення Китаю утвердитися в статусі глобальної держави – невід'ємної частини доктрини «китайської мрії» [6].

Перш за все військова база в Джибуті дозволяє контролювати морські перевезення й надходження товарів на континент та надає КНР повноцінний вихід знову ж таки до Індійського океану. Таким чином частково вирішується проблема безпеки товарних перевезень Китаю. А присутність військових (приблизно 200 тис.) на континенті робить значно безпечнішим проживання для мільйонного китайського населення в Африці, тим самим захищаючи і свої численні інвестиції.

Посилення своїх інтересів в Африці та залучення її до проєкту «Один пояс, один шлях» Пекін вважає важливою складовою державної стратегії, яка спрямована на перетворення Китаю в глобального гравця. Тому і обсяг загальних капіталовкладень в економіку країн Африки сьогодні становить близько 60 млрд. доларів, а 50 країн Африканського континенту працюють понад 2 тис. китайських компаній. Основними китайськими партнерами є Ангола, Нігерія, Алжир, Демократична республіка Конго та Південний Судан. Китай став не тільки найбільшим торговельним партнером Африки, але й одним з найбільших кредиторів. На всьому континенті Пекін надає кредити країнам на будівництво доріг, залізниць та інших інфраструктурних проєктів [8].

У 2019 році були підписані домовленості між Китаєм та державами Африкою про будівництво нової залізничної лінії в Східній Африці від портового міста Кенії Момбаса до Найробі, а також до Уганди, Руанди, Бурунді та Південного Судану, шосе та національний стадіон Мандела в Уганді. Такі масштабні будівництва вимагають наявності численної робочої сили та техніки, на що і видаються кредити Пекіном для африканських країн, які, в свою чергу, закуповують дешеві китайські матеріали та технічне обладнання.

Таким чином КНР посилює свою присутність в Африці, підкріплюючи свої позиції масштабного кредитора та інвестора військовою підтримкою. Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновки, що багато з кредитів наданих Китаєм, навряд чи стануть економічно вигідними для нього. Але через наявність частки або повного фінансування проектів паралельно з наданням позик, значне число країн не в змозі виплачувати борги КНР, що дозволяє останній напряму або опосередковано контролювати проведення проектів та використовувати їх в своїх інтересах. Такі схеми, відомі як «дипломатія у вигляді боргових ям», дозволяє Китаю глибше проникнути на континент, а наявність військових баз – впливати на політичну ситуацію.

Подібною стратегією Китай підкорює і Латинську Америку. Для більшості країн континенту КНР є важливим та надійним партнером – це, в першу чергу, зумовлено тим, що регіон не отримує значної уваги та економічної підтримки від свого сусіда – США. Для Бразилії, Чилі та Перу Китай є найважливішим торговельним партнером.

Багато країн Латинської Америки вже залучені до ініціативи «Один пояс, один шлях», за рахунок чого КНР вдається отримувати певні вигоди від такої співпраці. До масштабного проекту долучилась Бразилія, яка активно приймає наплив китайських інвестицій в інфраструктуру. В 2017 році було підписано домовленість між двома сторонами про розбудовування порту Сан-Луїс. В 2019 році інвестиції та фінансування на розвиток порту були надані китайською компанією China Communications Construction Company. Загальна сума інвестицій становить близько 1 млрд. доларів. Згідно з домовленостями компанія отримає 51% акцій від порту, і в подальшому порт буде експлуатуватися також цією ж компанією. Такі інвестиції відкривають для КНР нові можливості для торгівлі та сприяють тіснішій співпраці між країнами, що дозволить Китаю надалі проводити економічну експансію на території не лише Бразилії, а й її країн-сусідів [9].

Сьогодні Китай – найбільший кредитор для Венесуели. Долучившись до стратегічної ініціативи «Один пояс, один шлях», Венесуела отримала масштабні позики, з яких наразі 20 млрд. доларів залишаються непокритими [10]. Така прив'язаність до Китаю та його економічне втручання посилити його вплив і на військову сферу. Китай фінансує, готує і оснащує збройні сили Венесуели, що дозволяє говорити про китайський вплив на хід політичного життя країни та експансію в економічному просторі.

КНР поширює економічну експансію на країни Латинської Америки під егідою ініціативи «Один пояс, один шлях». Китай, в своїх планах на світове лідерство, вважає підкорення латиноамериканського континенту одним із пунктів на шляху до великої «китайської мрії».

На сьогодні Китаю необхідно визнання також з боку Європи. Спочатку Європа не входила в такий зовнішньополітичний проект, як «Один пояс, один шлях», а вважалась лише ланкою на Євразійському континенті задля відбудовування «Шовкового Шляху».

Масштабний поворот для реалізації ініціативи Китаю в Європі стався в 2015 році, коли Великобританія, Німеччина, Франція та Італія погодились приєднатися до Азіатського банку інфраструктурних інвестицій – головного багатостороннього банку під керівництвом Пекіна, який був створений для підтримки проекту. Це стало важливим жестом довіри європейських держав до внеску Китаю в світовий порядок і розвиток [10].

Китай наповнює Європу своїми інвестиціями та прямими вкладеннями. КНР зацікавлена в отриманні доступу до Середземного моря, тому значна сума капіталовкладень припадає на портову інфраструктуру середземноморського сегменту ініціативи. Найбільші кошти Китай вклав саме в порт Пірей, що є не тільки найбільшим портом Греції, а й всього Середземномор'я. Тут китайська державна транспортна компанія Китаю China Ocean Shipping Company втратила близько 4,5 млрд. доларів на закріплення за собою 67% від частки в портовому управлінні, що дозволяло Китаю збільшити та контролювати потік товарів не тільки до Греції, а й до всієї Європи [10].

Посилюється і китайсько-італійське співробітництво. Італія сьогодні має намір приєднатися до ініціативи, попри усі заперечення ЄС. Китаю, в свою чергу, цікаві порти Трієсту та Генуї, що відкривають широкомасштабні сполучення для китайського товарообігу всередині самої Європи.

На сьогодні Європа – це нове поле для китайських інвестицій. Прагнучи залучити якомога більше фінансування з боку великого китайського сусіда, вже майже понад 17 країн Європи долучилися до стратегічної зовнішньополітичної стратегії «Один пояс, один шлях».

Отже, головною стратегією зростання китайського впливу в світі є ініціатива «Один пояс, один шлях», яка є основною складовою доктрини «китайської мрії», тобто плану відбудовування могутньої держави та досягнення рівня світового лідера.

Китай отримав широку підтримку країн Азії, Африки, Європи та Латинської Америки. Основний інструмент китайської експансії на сьогодні – це інфраструктурні проекти (масштабне будівництво портів, залізниць, доріг і т.д.). За допомогою капіталовкладень в економіку країн інших континентів Китай фактично купує вплив та контроль над певними частинами їх територій.

КНР «м'якою силою» добуває собі визнання його як лідера на міжнародній арені. Та питання про ефективність такого методу залишається спірним, адже, з одного боку, китайська міць та експансія процвітає, а з іншого – стан економічного розвитку всередині країни не дозволяє говорити про вигоду від усіх інвестиційних проектів та наданих кредитів країнам по всьому світу. Наразі в Китаї спостерігається зниження економічного росту: за даними 2019 року економіка зросла на 6,6%, що стало найнижчим показником з 1990 року. Причиною такого спаду можна вважати торговельну війну зі США та масштабні фінансові відтоки з Пекіна в інші країни у вигляді кредитів, які держави не спроможні виплатити Китаю.

Сьогодні Китай, як одна з провідних держав світу, є об'єктом досліджень для багатьох науковців, адже претендує на роль світового лідера. Економічна експансія КНР поглинає дедалі більше регіонів і країн загалом, що не може не викликати стурбованості про наступні її дії на міжнародній арені та перспективи росту до рівня світового гегемона. Це значно посилює інтерес до дослідження цієї проблеми і є першочерговою причиною для детальнішого вивчення країни та її зовнішньої політики.

Джерела та література

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска (Господство Америки и его геостратегические императивы). Москва : Международные отношения, 1998 р. 256 с.
2. Бузаров А. І. Деякі зовнішньополітичні орієнтири Китаю після 19-го все китайського з'їзду КПК. *Україна – Китай*. 2017. №4. URL: <http://sinologist.com.ua/buzarov-deyaki-zovnishnopolitychni-oriyentyry-kytayu-pislya-19-go-vsekytajsogo-z-yizdu-kpk/> (дата звернення: 25.12.2019).
3. Карпов А. Война портов в Индийском океане: Иран, Пакистан, Китай, Индия. *Regnum*. 2019. URL: <https://regnum.ru/news/polit/2670019.html> (дата звернення: 05.02.2020).
4. Китай очима Азії : колективна монографія. / за ред. О. В. Богомолова, О. Б. Бубенюк, В. О. Кіктенко, Ю. М. Кочубей. Київ, 2017 р. 317 с.
5. Китайский порт в Шри-Ланке – хороший бизнес. *Полі СМІ*. 2018. URL: <http://polismi.ru/politika/kontury-novogo-mira/2060-kitajskij-port-v-shri-lanke-khoroshij-biznes.html> (дата звернення: 06.02.2020).

6. Константинов В. Військовий захист для інвестицій: що означає відкриття китайської бази в Африці. 2017. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/07/25/7068921/> (дата звернення: 05.02.2020).

7. Могилевский Р. Кыргызстан и инициатива пояса и пути. *Высшая азия развития* : доклад. Бишкек, 2019. 27 с. URL: https://www.ucentralasia.org/Content/Downloads/UCA-IPPA-WP50_Kyrgyzstan%20and%20Belt%20Road%20Initiative_RUS.pdf (дата звернення 25.12.2019).

8. Олійник Ю. Чому Китай прийшов у Африку? 2018. URL: <https://hromadske.radio/news/2018/06/04/chomu-kytay-pryushov-u-afryku-komentuye-ekspert> (дата звернення: 05.02.2020).

9. Польовик С. Інтереси Китаю в Латинській Америці. *Борисфен Інтел*. 2018. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/06_04_latam/ (дата звернення: 07.02.2020).

10. Проди Дж., Фарделла Э. «Один пояс, один путь» и его влияние в Европе, 2018. URL: <https://globalaffairs.ru/valday/Odin-poyas-odin-put-i-ego-vliyanie-na-Evropu-19499> (дата звернення: 8.02.2020).

11. Сколько страны Центральной Азии должны Китаю? / Ж. Эгембердиева, 2019. Електронні відео дані. URL: <https://www.curenttime.tv/a/30160515.html> (дата звернення 25.12.2019).

12. Ус І. В., Покришка Д. С., Радзівська С. О. Глобальні доміанти розвитку Китаю URL: <http://sg-sofia.com.ua/globalni-dominanti-rozvitku-kitaju> (дата звернення: 22.01.2020).

13. Abdulaziz Ahmet Yasar. Is debt trap diplomacy China's neocolonialist tool in Africa? *TRT World*. 2019. URL: <https://www.trtworld.com/africa/is-debt-trap-diplomacy-china-s-neocolonialist-tool-in-africa-27672> (дата звернення 08.02.2020).

14. Chris Devonshire-Ellis. China's Belt & Road Initiative And South America. *Silk Road Briefing*. 2018. URL: <https://www.silkroadbriefing.com/news/2019/05/29/chinas-belt-road-initiative-south-america/> (дата звернення: 07.02.2020).

15. Hui Lu, Charlene Rohr, Marco Hafner, Anna Knack. China Belt and Road Initiative. California : Rand Corporation, 2018 y. 79 p.

16. Rolando Avendano, Angel Melguizo, Sean Miner. Chinese FDI in Latin America: New Trends With Global Implications. Washington : Atlantic Council, 2017 y. 28 p. URL: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2017/06/Chinese_FDI_in_Latin_America_web_0626.pdf (дата звернення 08.02.2020).

УДК 327(477+81)

Васильєва Н. О.*Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор*

ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ І БРАЗИЛІЄЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто відносини між Україною і Бразилією у 2017-2019 роках та перспективи розвитку відносин між ними. Наведено характерні особливості відносин між країнами та їх слабкі місця.

Ключові слова: Україна, Федеративна Республіка Бразилія, співробітництво, міжнародні відносини

Vasylieva N. O.

RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND BRAZIL AT THE PRESENT STAGE: STATE, PROBLEMS, PROSPECTS

In article introducing the relations between Ukraine and Brazil in 2017-2019, and the prospects for developing relations between them. The characteristic features and advantages of relations between countries and their disadvantages are presented.

Key words: Ukraine, Federal Republic of Brazil, cooperation, international relations.

Вивчення векторів зовнішньої політики України є актуальним напрямком для наукових досліджень. З ХХІ століття Україні відкрилися можливості співпраці з іншими країнами, зокрема з Федеративною Республікою Бразилія. Це було зумовлено тим, що саме в цей період у Бразилії стабілізувався розвиток, а також розпочався процес освоєння ринку експорту та імпорту товарів, що призвело до співробітництва. Для України співпраця з Бразилією є дуже важливим кроком у зовнішньополітичній співпраці з країнами Латинської Америки.

Сьогодні публікацій на цю тему є недостатньо, щоб повністю розглянути стан, проблеми та перспективи між Україною та Бразилією. Важливим поштовхом для розгляду цієї теми стали доробки

відомого українського вченого-міжнародника В. Кириченка, який у своїх роботах поглибив дослідження двосторонніх відносин між Україною та державами латиноамериканського континенту в цілому. Важливий внесок зробили А. Бредихіна, В. Лажнік, М. Подзерук та інші.

Мета статті полягає в характеристиці стану відносин, в яких перебувають Україна та Бразилія, та їх подальших перспектив. Важливим завданням є проаналізувати науковий доробок з цієї проблеми та визначити основні тенденції у відносинах між двома країнами на сучасному етапі. Джерелами, що стали основою цього дослідження, є офіційні документи органів державної влади України і Бразилії. З боку України було взято матеріали МЗС України [5], Державної служби статистики України [3]; а з боку Бразилії – Міністерства розвитку, промисловості та зовнішньої торгівлі Бразилії [13] та Міністерства закордонних справ Бразилії [12].

Основний акцент у цій статті робиться на вивченні періоду покращення відносин між країнами та збільшення товарообігу між ними. Нижньою хронологічною межею дослідження є 2017 р., оскільки саме в цей період Бразилія стає одним з найбільших торговельних партнерів для України в Латинській Америці. Верхньою хронологічною межею обрано кінець 2019 р. Також зазначені перспективи співпраці на 2020 рік.

26 грудня 1991 року Бразилія визнала незалежність України, а дипломатичні відносини між ними було встановлено 11 лютого 1992 року. Після цього між Україною та Бразилією було підписано чимало міжнародних угод в галузях міжнародної політики, економіки, освіти, науки, культури тощо, які є чинними і сьогодні. У ХХІ ст. співпраця між Україною і Бразилією вказує лише на поліпшення відносин. Співпраця між країнами найбільш помітна у торгово-економічних відносинах. Хоча в період з 2012 р. по 2017 р. відчувався спад через зменшення зовнішньоторговельного обороту України з Бразилією. Однією з причин цього став початок у 2014 р. гібридної війни на сході України.

З 2017 р. спостерігається тенденція до поліпшення відносин між країнами. 17 та 19 липня 2017 року у м. Женева (Швейцарська Конфедерація) проходив сьомий огляд торговельної політики, на якому було проаналізовано останні досягнення торговельної, економічної та інвестиційної політики Бразилії. Під час засідання обговорювалися два основні документи – звіти, підготовлені Урядом Федеративної Республіки Бразилія (документ WT/TPR/G/358) та Секретаріатом СОТ (документ WT/TPR/S/358), а також запитання

інших членів СОТ та відповіді на них від Бразилії [15]. Відзначалася прихильність Бразилії до принципів багатосторонньої торговельної системи та намагання зробити її більш відкритою. Також в документі WT/TPR/S/358 [16] розділі IV «Trade Institutional and Regulatory Framework» зазначено, що у Бразилії є ініціативи двостороннього співробітництва в технічних регламентах з Україною. Щодо України, то вступ до СОТ дозволив розпочати переговори для укладення угод про вільну торгівлю з її основними та перспективними торговельними партнерами, зокрема з Бразилією. Крім того, держава отримала розширенні можливості використання інструментів торговельного захисту та захисних заходів у зв'язку з платіжним балансом, які лише покращили її співпрацю з іншими країнами.

22 вересня 2017 року у рамках сегменту високого рівня 72-ї сесії ГА ООН міністр закордонних справ України Павло Клімкін з міністром закордонних справ Бразилії Алоїзіу Нун'єш-Феррейрою у ході зустрічі домовилися про інтенсифікацію політичного діалогу між Україною та Бразилією, поглиблення співробітництва в торговельно-економічній, науково-технічній та гуманітарній сферах [11]. І вже 12 грудня 2017 року Україна та Бразилія обговорили пожвавлення торгівлі та збільшення українського експорту. «Бразилія – головний торговий партнер України у Південній Америці, тому перший віцепрем'єр-міністр – міністр економічного розвитку і торгівлі України Степан Кубів в рамках XI Конференції міністрів СОТ зустрівся з міністром промисловості, зовнішньої торгівлі та послуг Бразилії» – повідомили у Міністерстві економічного розвитку [2]. «Україна зробила значний внесок в рамках СОТ, адже рівень відкритості торгівлі у нас є один із найвищих серед всіх членів організації» [4].

Під час зустрічей сторонами відзначено активізацію політичного діалогу протягом 2017 року та домовлено об'єднати зусилля для розвитку взаємовигідного співробітництва. Народний депутат Віктор Романюк, Посол України в Бразилії Ростислав Троненко та голова Групи «Бразилія-Україна» в Національному конгресі Бразилії депутат Клаудіо Кажаду провели плідну зустріч з Головою Комісії у закордонних справах та національної оборони Палати Депутатів Бруною Фурлан [8]. Про деякі підсумки зустрічі йдеться у повідомленні на бразильському парламентському сайті: «Бразилія та Україна мають історію співпраці у кількох сферах, яку необхідно зміцнити. Київ розглядає Бразилію як стратегічного союзника і нам не обійтися без привілейованих стосунків із країною, чия спільність нащадків у Бразилії налічує 600 тисяч людей», – сказала Бруна Фурлан. Також були підписані Меморандуми про взаєморозуміння між Національною ра-

дою з науково-технічного розвитку та Українським державним центром міжнародної освіти з питань співробітництва у сферах освіти, науки та іновацій в рамках урядової програми «Наука без кордонів»; між космічним агентством Бразилії та Українським державним космічним агентством з підготовки людських ресурсів у космічній зоні; а також між Національним агентством з охорони здоров'я (ANVISA) та Українською державною службою лікарських засобів [14].

3 травня 2018 року відбувся перший за 20 років візит великої різногалузевої делегації з України до Бразилії. Делегацію очолював голова Дніпропетровської обласної ради Гліб Пригунов. Саме цей візит поклав початок відновлених та нових стосунків у різних сферах між двома країнами. Під час перемовин був підписаний протокол про співпрацю, отримані реальні контракти та визначені напрямки співпраці, а саме: освіта, культурна дипломатія та бізнес-контакти. Голова обласної ради Гліб Пригунов зазначив: «Співпраця з Бразилією вирішує два головних завдання для України – по-перше, залучення інвестицій, по-друге, просування власних можливостей» [10].

9 серпня 2018 року міністр юстиції України Павло Петренко та міністр юстиції Бразилії Торкуато Жардім підписали Договір про взаємну правову допомогу та правові відносини у цивільних справах. «Відтепер рішення судів у адміністративних, цивільних та комерційних спорах визнаватимуться нашими державами рівноправно, тобто виконуватимуться без перешкод на їхніх територіях» [9]. Окрім того, він наголосив, що Україні буде забезпечено підтримку з боку бразильських колег під час збору доказів та отримання документів у відповідних справах. Цей договір значно поліпшив довіру між країнами.

24 січня 2019 р. відбулася історична зустріч президента України Петра Порошенка і голови держави Бразилії Жаїра Болсонаро в Давосі. Лідери двох країн говорили про необхідність відновлення повномасштабного співробітництва [7]. Під час зустрічі лідери обговорили активізацію торговельно-економічної співпраці, у першу чергу у військово-технічній, інвестиційній, енергетичній, науково-технічній та інших сферах. Також сторони були зацікавлені у перезапуску деяких промислових, енергетичних, інфраструктурних та інших проєктів, які призупинились ще за попередньої адміністрації Бразилії. Президенти обох держав відзначили важливість внеску української громади Бразилії у розвиток та підтримку дружніх відносин та стратегічного партнерства між країнами. Під час зустрічі Президент Бразилії виступив на підтримку незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

Після інавгурації Володимира Зеленського 20 травня 2019 року Україна продовжила налагоджувати відносини з державами латиноамериканського континенту. Так 22 жовтня 2019 року Президент України Володимир Зеленський під час свого робочого візиту до Японії обговорив з Президентом Бразилії Жаїром Болсонару питання щодо розширення товарообігу між Україною та Бразилією, про це повідомляє прес-служба Офісу президента. «Бразилія – наш головний торговельний партнер у Латинській Америці. Схвалою розширення присутності бразильських компаній в Україні та українських – у Бразилії», – сказав Володимир Зеленський на зустрічі [6]. Також сторони обговорили перспективи співпраці у космічній галузі [1]. Київ запропонував перезапустити спільний космічний проект із використанням космодому «Алкантара» у Бразилії. Також Жаїр Болсонару запросив Володимира Зеленського до Бразилії та прийняв зустрічне запрошення відвідати Україну у 2020 році.

Бразилія та Україна є важливими стратегічними партнерами, які вже протягом довгого періоду співпрацюють у галузі торгівлі, космічних технологій, освіти, енергетики, охорони здоров'я та оборони. Серед країн латиноамериканського регіону Бразилія була і залишається найважливішим торгово-економічним партнером для України. Протягом досліджуваного періоду відносини між країнами мали лише позитивний характер. Також країни постійно підтримують інтерес до співробітництва в різних галузях, таких як: енергетика, будівництво, транспорт, медицина та фармакологія, аерокосмічна промисловість. Україна вважає Бразилію ключовим торговельним партнером у Латинській Америці та є прихильником заявок Бразилії на постійне місце в Раді Безпеки ООН.

Отже, враховуючи все вищенаведене, слід зауважити, що вивчення відносин між Україною та Бразилією є важливим напрямом науково-прикладних досліджень. Подальше дослідження цього напрямку дозволить розглянути відносини між цими країнами ширше за останні десятиліття.

Джерела та література

1. Вінокуров Я. Україна та Бразилія можуть відновити космічну співпрацю. *Нромадске*. 22 жовтня, 2019. URL: <https://hromadske.ua/posts/ukrayina-ta-brazilija-mozhut-vidnoviti-kosmichnu-spivpracuju>

2. Департамент доступу до ринків та взаємодії з СОТ. Огляд торговельної політики Федеративної Республіки Бразилія. *Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України*. 17 серпня, 2017. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=3627af7c-4859-472b-8526-8288d8f1cdab>

3. Економічна статистика / Зовнішньоекономічна діяльність. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Красоха А. Україна планує збільшити обсяги експорту до Бразилії. *UNN*. 12 грудня, 2017. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1703921-ukrayina-planuye-zbilshiti-obsyagi-eksportu-do-braziliji>

5. Міністерство закордонних справ України. *Gov.ua*. URL: <https://mfa.gov.ua/>

6. Президент України обговорив з Президентом Бразилії можливість нарощування товарообігу між країнами. *Президент України*. 22 жовтня, 2019. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-obgovoriv-z-prezidentom-braziliji-mozhliv-57953>

7. У Давосі відбулася перша за вісім років зустріч президентів України та Бразилії. *112.UA*. 24 січня, 2019. URL: <https://ua.112.ua/polityka/udavosi-vidbulasia-persha-za-visim-rokiv-zustrich-prezydentiv-ukrainy-ta-brazilii-478092.html>

8. Україна зацікавлена у розвитку стратегічних відносин з Бразилією. *Посольство України в Федеративній Республіці Бразилія*. 12 грудня, 2017. URL: <https://brazil.mfa.gov.ua/news/61839-ukrajina-zacikavlena-urozvitku-strategichnih-vidnosin-z-brazilijeju>

9. Україна і Бразилія підписали договір про правові відносини у цивільних справах. *Укрінформ*. 9 серпня, 2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2514485-ukraina-i-brazilia-pidpisali-dogovir-pro-pravovi-vidnosini-u-civilnih-spravah.html>

10. Україна та Бразилія – новий виток розвитку. *Дніпропетровська Обласна Рада*. 3 травня, 2018. URL: <https://oblrada.dp.gov.ua/news/>

11. Україна та Бразилія домовилися інтенсифікувати економічну співпрацю. *Укрінформ*. 22 вересня, 2017. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-politics/2310336-ukraina-ta-brazilia-domovilisa-intensifikuvati-ekonomichnu-spivpracuju.html>

12. Ministry of Foreign Affairs. URL: <http://www.itamaraty.gov.br/en/>

13. Ministry of Industry, Foreign Trade and Services. URL: <http://www.mdic.gov.br/index.php/english>

14. Rech Marcel. Ucrâniapede a retomada das reuniões da Comissão Intergovernamental com o Brasil. *Camara dos Deputados*. Desember 12, 2017. URL: <https://www2.camara.leg.br/atividade-legislativa/comissoes/comissoes-permanentes/credn/noticias/ucrania-pede-a-retomada-das-reunioes-da-comissao-intergovernamental-com-o-brasil>

15. Trade Policy Review: Brazil. *WTO*. July 17 and 19, 2017. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp458_e.htm

16. Trade Policy Review Body. June 12, 2017. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/g358_e.pdf

УДК 327.8

Габінет М. Ю.*Науковий керівник: Корнійчук Л. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ РЕСПУБЛІКИ ПІВНІЧНА МАКЕДОНИЯ ДО ЄС

У статті проаналізовано особливості сучасного стану та перспективи європейської інтеграції Республіки Північна Македонія. Наведено приклади інституційних механізмів співпраці між ЄС та Північною Македонією. Простежено вплив «македонського питання» на євроінтеграційний шлях держави. Охарактеризовано сучасний стан відносин Північна Македонія-ЄС. Досліджено вплив саміту ЄС у Брюсселі у жовтні 2019 року на перспективи інтеграції Північної Македонії до ЄС.

Ключові слова: Північна Македонія, ЄС, інтеграція, сучасний стан, перспективи.

Habinet M. Y.

CURRENT SITUATION AND PROSPECTS OF NORTH MACEDONIA INTEGRATION TO THE EU

In article, the features of current situation and prospects of North Macedonia integration to the EU are analyzed. We have provided examples of institutional mechanisms for cooperation between the EU and Republic of North Macedonia. The influence of the «macedonian question» on the country's European integration path is traced. The current state of relations of Northern Macedonia with EU is characterized. The impact of the EU summit in Brussels in October 2019 on the prospects of North Macedonia integration to the EU is examined.

Key words: Republic of North Macedonia, the EU, integration, current situation, prospects.

Членство в ЄС є ключовим пріоритетом для Республіки Північна Македонія з моменту набуття незалежності. Держава є частиною

процесу розширення ЄС та завжди активно підтримувала проєкт європейської інтеграції як єдину модель взаємного формування демократичного суспільства, стабільності та економічного процвітання. Успішність реалізації реформаційних процесів висвітлюється у восьми доповідях Європейської комісії про прогрес Північної Македонії. Державі вдалося врегулювати дестабілізуючі внутрішні та зовнішні фактори, успішно виконати поставлені перед нею завдання ЄС. Проте Північна Македонія знаходиться у режимі очікування дати про початок переговорів щодо вступу до ЄС, а, отже, доцільно стверджувати про актуальність питання.

Євроінтеграційний шлях Північної Македонії є успішним прикладом для багатьох держав, зокрема України. Процеси формування політичної нації, отримання міжнародного визнання, наявність «македонського» та «українського» питань, дестабілізуючих факторів у двох державах є схожими.

Тематиці відносин ЄС та Північної Македонії сучасного періоду присвячена невелика кількість робіт. Варто виокремити дослідника Дж. Кекеновські, дослідження якого окреслює головні етапи відносин ЄС та Північної Македонії до 2012 р. Велика кількість праць присвячена «македонському питанню» в контексті євроінтеграційних процесів (О. Костоська, Ч. Цекеріс, Н. Демертіз, Д. Дуканович).

Питанню розвитку відносин Північної Македонії та ЄС на сучасному етапі присвячена мала кількість робіт. Праці в основному характеризують інституційні відносини ЄС та Північної Македонії та реалізацію реформ всередині держави (І. Йоанідес, С. Георгевський, Н. Стаменковік, А. Мамуті).

Метою статті є охарактеризувати сучасний стан та перспективи інтеграції Північної Македонії до ЄС. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

- дослідити інституційний механізм співпраці між ЄС та Північною Македонією;
- простежити особливості впливу «македонського питання» на євроінтеграційний процес держави;
- охарактеризувати стан сучасних відносин між ЄС та Північною Македонією;
- дослідити вплив саміту ЄС у Брюсселі у 2019 р. на перспективи інтеграції Північної Македонії.

З моменту проголошення незалежності пріоритетом зовнішньої політики Північної Македонії є членство у ЄС. Держава розпочала формування законодавчої та інституційної основ, пов'язаної з ЄС, ще у 1995 році [12, 2]. Рішення Європейської Ради на саміті у Сало-

ніках щодо визнання Македонії потенційним членом ЄС було доповнене ратифікацією Угоди про стабілізацію та асоціацію у 2004 році.

У березні 2004 р. Північна Македонія подала заявку на членство до ЄС, однак держава отримала статус кандидата лише впродовж грудня 2005 року. Рішення Європейської Комісії слугувало політичним визнанням того, що держава успішно впроваджує реформи та будує демократичне суспільство.

Основою політичного діалогу, зміцнення регіональної співпраці, розширення економічних зв'язків і технічно-фінансової підтримки між сторонами стала Угода про стабілізацію та асоціацію. Договір започаткував механізм інституційних відносин між ЄС та Північною Македонією [14, 29]. Відповідно до Угоди було створено 8 підкомітетів, які націлені на реформування питань правосуддя, безпеки, інновацій, соціальної політики, транспорту, енергетики, митниці та оподаткування [19]. Таким чином було визначено пріоритетні сфери держави, які потребували змін.

На основі доповіді про хід виконаної роботи Македонією за 2007 р. було розроблено другий головний механізм співпраці. Партнерство з приєднання є головною стратегією ЄС у межах політики розширення та визначає ключові сфери, в яких країнам-кандидатам необхідно досягти прогресу до вступу [9, 28]. Відмінністю Угоди про стабілізацію та асоціацію та Партнерства з приєднання стало визначення коротко- та середньотермінових пріоритетів для держави. Цілі стосувалися як законодавства, так й імплементації. Проте, найголовнішим пріоритетом була умова визначення дати початку переговорів про приєднання [1, 1-14].

Збори Північної Македонії у грудні 2008 р. завершилися прийняттям Резолюції про пріоритети у 2009 р. щодо вступу держави до ЄС. Наприкінці 2010 р. уряд прийняв Національну програму адаптації до законодавства ЄС. Програма є ключовим документом процесу європейської інтеграції, що відображає динаміку гармонізації національного законодавства держави до законодавства Союзу [10, 1-2].

Із метою зміцнення ефективності та результативності підготовки до членства уряд Північної Македонії створив систему управління процесу інтеграції в ЄС. Співпраця головних органів влади Північної Македонії, які залучені у систему, націлена на комунікацію у ключових сферах з інституціями ЄС. Секретаріат з питань європейського співробітництва Північної Македонії відповідає за координацію роботи державної адміністрації, а також інших органів та інституцій, що займаються підготовкою до вступу держави у ЄС.

Секретаріат разом з органами ЄС займається координацією питань у сферах адаптації законодавства та інструментів приєднання [18].

Політичний діалог між Зборами Північної Македонії та Європейським парламентом розпочався ще у 1990-х р. із парламентських візитів та зустрічей. Після ратифікації Угоди про стабілізацію та асоціацію Північна Македонія встановила прямі двосторонні відносини з парламентом ЄС шляхом створення парламентського комітету Республіка Македонія – ЄС.

Важливою складовою інституційних зв'язків між сторонами є Місія Північної Македонії у Брюсселі. Вона відповідає за збір інформації, аналіз та відстеження усіх подій в інституціях ЄС. Роль Місії особливо важлива в період підготовки до переговорів. Місія дає змогу донести думку та позицію уряду Північної Македонії з ключових питань, що стосуються процесу європейської інтеграції [13, 3-5].

Дії щодо розширення співпраці впроваджуються і з боку ЄС. Створена ще в березні 2000 р. Делегація ЄС успішно функціонує в теперішньому часі. Її основна задача полягає у сприянні розвитку політичних, економічних та торговельних відносин між ЄС та Північною Македонією. Основними структурами відносин у межах Делегації є процес стабілізації та асоціації, підтримка процесу співпраці та координації між інституціями сторін. Делегація щорічно звітує перед органами ЄС в Брюсселі про прогрес македонських дій у сфері інтеграції [20].

Активний розвиток інституційних відносин та швидке здійснення реформування призвели до скасування візового режиму для громадян Північної Македонії у 2009 р. та першої рекомендації Європейської Комісії щодо початку переговорів про приєднання. Однак, визнання Радою ЄС відповідності держави політичним критеріям було недостатнім для формування позитивної позиції щодо переговорів.

Впродовж 2011-2012 рр. Європейська Комісія видавала звіти щодо успішного прогресу Північної Македонії на шляху до європейської інтеграції [17, 4]. У жовтні 2012 року за участі прем'єр-міністра Північної Македонії Н. Груєвського та Єврокомісара Ш. Фюле був виданий четвертий позитивний звіт про хід виконаної роботи, однак відповідь знову була негативна.

Північна Македонія продовжувала активні темпи реформування, які приносили значні результати. У 2015 та 2016 рр. держава знову отримала відмову щодо початку переговорів, що було обумовлено необхідністю виконання Пржинської угоди, з метою остаточного врегулювання політичної та інституційної кризи всередині держави [23, 166-169].

У червні 2018 р. Рада ЄС ухвалила висновки, в яких позитивно відповіла на прогрес досягнутий Північною Македонією та намітила шлях до відкриття переговорів про вступ у червні 2019 року [15, 4].

Значним фактором впливу на євроінтеграційні процеси держави стало так зване «македонське питання». Відносини із сусідньою Грецією стали негативним зовнішнім чинником на шляху до євроінтеграції. Держава, опираючись на історичне право, висувала претензії щодо назви та символіки Північної Македонії. Нормалізація стосунків призвела до затвердження нової македонської державної символіки у 1995 році. Однак, конфлікт щодо назви держави, який вдалося вирішити лише у 2019 р., спричинив послаблення зовнішньополітичних позицій Македонії [3, 5].

Користуючись статусом держави-члена ЄС, Греція переконувала європейську спільноту у неправомірних діях Північної Македонії, наполягала на закритті фонду ЄС для держави, допоки не буде змінено назву країни. Незважаючи на радикальні зусилля Греції, Північна Македонія отримувала підтримку з боку європейської спільноти. Лісабонський саміт ЄС, Люксембурзька угода, численні консультації та діалоги за участі Єврокомісарів продемонстрували важливість «македонського питання» для європейського світу. Як наслідок, Преспанська угода щодо перейменування держави у Північну Македонію була ратифікована урядами обох країн у 2019 році [16]. Для Північної Македонії Угода відкрила шлях до ЄС.

У червні 2019 р. Рада обговорила доповідь Єврокомісії щодо Республіки Північна Македонія [5]. Рада вирішила повернутись до питання про відкриття переговорів про вступ із країною не пізніше жовтня.

Ключовою подією 2019 р. став саміт ЄС у жовтні у Брюсселі. На порядку денному постало питання розширення ЄС на Балканах. Напередодні саміту лідери держав висловили позицію щодо доцільності політики розширення. Член Єврокомісії Й. Хан заявив: «Нехай не буде сумнівів, що місце Західних Балкан знаходиться всередині ЄС» [7]. А. Меркель публічно підтримала Північну Македонію та наголосила на необхідності політики розширення. На противагу цьому президент Франції Е. Макрон зробив публічну заяву: «Я більш ніж скептично ставлюсь до тих, хто каже, що майбутнє Європи полягає в подальшому розширенні, коли ми не можемо досягти згоди між 28 країнами» [8]. Е. Макрон підкреслив необхідність вдосконалення робочих механізмів Союзу. Нідерланди також виступили назустріч Франції, коли вперше несподівано заблокували початок переговорів з ЄС щодо Албанії та Північної Македонії у червні 2018 року.

Початок саміту характеризується негативною позицією Франції, Данії та Нідерландів щодо розширення ЄС на Західні Балкани. Нове опитування показало, що європейська громадська думка значною мірою негативна, коли мова зайшла про нових сусідів – побоювання іноземної імміграції зросли з моменту приєднання Болгарії, Румунії та Хорватії [22, 2]. Позиція Франції характеризується загальним скептицизмом серед еліт щодо розширення. Як стверджує політолог Ф. Бібер: «Серед еліти Франції є думка, що попереднє розширення було помилкою і що воно підриває французьку позицію в ЄС» [4, 15]. Щодо Нідерландів, то в країні є побоювання вступу в ЄС держав, у яких значні проблеми з верховенством права.

Перспективи вступу Північної Македонії до ЄС характеризуються позитивною тенденцією. Проте саміт завершився невтішною для держави новиною. Країни ЄС вже втретє за рік не змогли дійти консенсусу з цього питання.

Вищі європейські чиновники звинуватили Францію у «історичній помилці» щодо процесу приєднання Албанії та Північної Македонії. Прем'єр-міністр Албанії Еді Рама заявив, що його країна «є побічною в боротьбі за владу в ЄС», в той час як прем'єр-міністр Північної Македонії Зоран Заєв написав у Twitter: «Ми наполегливо попрацювали і ми готові вирішувати всі виклики, які постають із процесом» [7].

Таким чином, Рада ЄС вирішила повернутися ще раз до питання приєднання Північної Македонії перед самітом ЄС-Західні Балкани у Загребі у травні 2020 року. Незважаючи на чергову відмову розпочати переговори про вступ, прем'єр-міністр Північної Македонії закликав до позачергових виборів з метою обговорення шляху країни.

Характеризуючи інтеграційний процес Північної Македонії варто зауважити, що в країні відбулося багато позитивного. Держава є рідкісним успішним прикладом щодо двосторонніх питань у регіоні. Угода з Грецією стала унікальним видом домовленості. Держава змінила назву та Конституцію за 120 днів [2, 17-18]. У країні було змінено вивіски в державних установах, вивіски з сусідами в аеропортах, в документації, веб-сайтах. Однак зупинення переговорів про вступ до ЄС може сприяти поверненню націоналізму та екстремізму, що спричинить велику загрозу для всіх Балкан, а, отже, і для Європи.

Після невдалого саміту у Брюсселі лідери Албанії, Північної Македонії, Сербії та Чорногорії зустрілися 21 грудня 2019 р., щоб обговорити, як поглибити регіональне співробітництво на Західних Балканах, в тому числі в їх прагненні вступити до Європейського

Союзу. Прем'єр-міністр Північної Македонії З. Заєв публічно заявив, що його держава чекає на позитивні повідомлення від ЄС наступної весни [21].

Вагомою зміною у ЄС є прихід до влади нового Президента Європейської комісії Урсули фон дер Ляєн та її позиції щодо Балкан. У своїй агітаційній промові вона заявила, що Північна Македонія є яскравим прикладом успішних досягнень та взяла на себе зобов'язання підтримувати європейську перспективу вступу держави [11, 11].

Значна підтримка Північної Македонії у європейському середовищі може обернутися крахом та відмовою держави від євроінтеграційних процесів. Це спричинено відставкою прем'єр-міністра країни. Будучи проєвропейським лідером, З. Заєв успішно реалізував всі поставлені завдання ЄС, врегулював питання з Грецією та поклав свою політичну вагу на баланс, щоб просунути країну на європейський шлях. Його відставка, яка відкриває шлях до позачергових виборів, була внесена до парламенту, і депутати планують проголосувати за формування кабінету доглядачів. Однак, все залежить від того, які сили прийдуть до влади та чи зможе держава зберегти євроінтеграційний курс.

Характеризуючи уряд Північної Македонії, варто зазначити, що він постійно підтримує європейську інтеграцію. У складі Зборів держави майже відсутні євроскептики. Проте лише чотири політичні партії є членами загальноєвропейських партійних федерацій, які представлені у Європейському парламенті: Внутрішня македонська революційна організація – Демократична партія як член Європейської народної партії, Демократичне оновлення Македонії – Європейської партії зелених, Ліберально-демократична партія – Альянсу лібералів і демократів за Європу. Однак, жодна партія, що представляє етнічних албанців, не пов'язана з Європарламентом [11, 9-11]. Таким чином, існує необхідність залучення цивільного населення до уряду. Цей процес допоможе ініціювати дебати про розширення ЄС, збудувати міст між громадянами та владою країни.

Нещодавно Європейська комісія представила нову стратегію розширення на тлі глибоких розбіжностей щодо питання Північної Македонії та Албанії. Комісар з питань сусідства та розширення Олівер Варгелій заявив, що нова методологія базується на чотирьох принципах: процес приєднання повинен бути «надійним», «динамічним», «політичним» та «передбачуваним» [6]. Найбільші політичні групи парламенту ЄС підтримали методологію. Президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн заявила, що ця пропозиція є хорошою

звіткою для Північної Македонії, яка позитивно відреагувала на нові плани.

Активна підтримка держави у європейській спільноті, успішне реформування та злагоджена робота уряду країни, врегулювання суперечки щодо назви та бажання працювати ще більше можуть принести довгоочікуваний результат початку переговорів про вступ. Проте, зважаючи на позицію Франції та невирішені питання всередині ЄС, можна очікувати чергову негативну реакцію та відмову. Першочерговим завданням для Північної Македонії повинно стати обрання нового парламенту, який продовжить курс реформування всередині держави.

Таким чином, охарактеризувавши сучасний стан та перспективи інтеграції Північної Македонії до ЄС, можна зробити висновок, що держава має позитивні тенденції вступу до Європейського Союзу.

Відносини між ЄС та Північною Македонією базуються на чіткому механізмі інституційної співпраці та активній комунікації між керівними органами сторін. Північна Македонія відповідає всім поставленим критеріям та чітко реалізовує реформування визначених сфер діяльності. Позитивне завершення грецько-македонського протиріччя слугує прикладом євроінтеграційних настроїв всередині держави. Негативне рішення саміту у Брюсселі 2019 року показало неготовність провідних членів ЄС до розширення за рахунок Балкан. Таке рішення спричинило відставку проєвропейських сил Північної Македонії, що зможе призвести до зміни курсу держави. Проте уряд країни характеризується відсутністю євроскептицизму, а новообраний Президент Європейської комісії та провідні партії ЄС активно підтримують країни Західних Балкан.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у всебічному та ґрунтовному дослідженні перспектив вступу Північної Македонії до Європейського Союзу.

Джерела та література

1. Accession Partnership with the former Yugoslav Republic of Macedonia, 2008. P. 1-14. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/apojeu190308_en.pdf
2. Armakolas I., Bandovic I., Bechev D., Weber B. North Macedonia: What's next? Open Society Foundations. 2019. P. 17-18.
3. Azizi A. Analysis on european future of Macedonia: the greek obstacles on the name issue. International journal of social sciences and humanity studies. 2012. Vol. 4, No 1. P. 5.
4. Bieber F. The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans. Austria, 2020. 150 p.

5. Council conclusions on enlargement and stabilisation and association process. 2019. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/06/18/council-conclusions-on-enlargement-and-stabilisation-and-association-process/>
6. EU Commission presents new enlargement strategy amid divisions over Albania and North Macedonia. 2020. URL: <https://www.euronews.com/2020/02/05/eu-commission-presents-new-enlargement-strategy-amid-divisions-over-albania-and-north-mace>
7. EU-Western Balkans summit: Is enlargement in sight? 2019. URL: <https://www.euronews.com/2019/07/05/eu-western-balkans-summit-is-enlargement-in-sight-euronews-answers>
8. France rejects talks with Balkan hopefuls on EU membership. 2019. URL: <https://www.euronews.com/2019/10/16/balkan-membership-talks-rejected-by-france-who-wants-reforms-to-enlargement-policy>
9. Georgievski S., Stamenkovikj N. European Union Law Application in the Republic of Macedonia Before Its Accession to the EU. Skopje: University Ss. Cyril and Methodius, 2012. 159 p.
10. Institutional Platform and Principles for leading negotiations for accession of the Republic of Macedonia in the European Union from 2007. Government of the Republic of Macedonia., 2007. P. 1-2.
11. Ioannides I. The Parliamentary Dimension of North Macedonia's Accession to the European Union. Police Brief. 2019. No 18. P. 9-11.
12. Kekenovski J. Republic of Macedonia and EU – a date for starting accession negotiations with the EU or alternative to the east. National and Inter-Ethnic Reconciliation, Religious Tolerance and Human Security in the Balkans: IX ECPD International Conference, Belgrade, 11-12 October 2013. P. 2.
13. Kostoska O. Integrating the country that cannot say its own name: The EU and Macedonia. UACES 44th Annual Conference, Cork, 2014. P. 3-5.
14. Mamuti A. The institutional relations between republic of Macedonia and EU. Eurotecs'13 Proceedings: European Conference of Technology and Society, Sarajevo, 2013. P. 29.
15. North Macedonia 2019 Report: EU Commission staff working document. 2019. P. 4.
16. Prespa Agreement. 2018. URL: <http://www.ekathimerini.com/resources/article-files/aggliko-1.pdf>
17. Progress Report: The FYROM, EU Commission staff working document. 2011. P. 4.
18. Secretariat for European Affairs. URL: <http://www.sep.gov.mk/>
19. Stabilisation and Association Agreement with North Macedonia, 2004. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/LSU/?uri=CELEX:22004A0320\(03\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/LSU/?uri=CELEX:22004A0320(03))

20. The Delegation of the EU in RM. URL: https://eeas.europa.eu/delegations/republic-north-macedonia_en
21. Western Balkan leaders discuss regional cooperation in 'little Schengen' meeting. 2019. URL: <https://www.euronews.com/2019/12/21/western-balkan-leaders-discuss-regional-cooperation-in-little-schengen-meeting>
22. Velickovski I. Interest Rate Pass-Through in Three EU Candidate Countries: The Case of Albania, North Macedonia and Serbia. International Economics and Business. 2019. Vol. 5, No 2. P. 2.
23. Sokołowski M. Kryzys migracyjny a relacje Macedonii z Unią Europejską. Przegląd Europejski. 2018. Tom 2018, numer 1. S. 166-169.

УДК 327.56:341.372 (477)(470+571)

Воздіган Д. В.*Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор*

ПОЛІТИКО-ДИПЛОМАТИЧНІ АСПЕКТИ ВРЕГУЛЮВАННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ

У статті здійснено спробу комплексного дослідження дипломатичних форматів врегулювання російсько-українського конфлікту, серед яких женевський формат, нормандський формат та Мінські домовленості. Запропоновано шлях до врегулювання суперечностей.

Ключові слова: *нормандський формат, російсько-український конфлікт, Мінські угоди, женевський формат, дипломатія.*

Vozdihan D. V.

THE POLITICAL AND DIPLOMATIC ASPECTS OF SETTLING THE RUSSIAN-UKRAINIAN CONFLICT

The article attempts to comprehensively explore diplomatic formats for resolving the Russian-Ukrainian conflict, including the Geneva format, the Normandy format, and the Minsk agreements. The way to resolve the contradictions is proposed.

Key words: *Normandy Format, Russian-Ukrainian conflict, Minsk agreements, Geneva Format diplomacy.*

Незважаючи на те, що воєнні дії на сході України останнім часом майже не мають серйозних змін, перебування бойовиків у межах так званих «ДНР» та «ЛНР», анексія Криму все ще несуть загрозу територіальній цілісності України. Саме тому ті люди, які представляють нашу державу на світовій арені, роблять усе можливе для зупинення війни, а згодом і відновлення кордонів України у межах 2014 року. Процес переговорів проходить з різною динамікою, але він постійно розвивається. Так, 9 грудня 2019 року відбулося чергове засідання нормандської четвірки, а в кінці місяця у результаті довгих і складних перемовин був проведений обмін полоненими, завдяки яким 72

українці повернулися додому. Саме тому необхідно постійно досліджувати політико-дипломатичні аспекти врегулювання російсько-українського конфлікту, у якому весь час відбуваються зміни.

Станом на січень 2020 року комплексні дослідження політико-дипломатичного виміру врегулювання російсько-українського конфлікту практично відсутні. Проте дослідженням перспектив нормандського формату займалися Н. Тарасенко [11] та Л. Шкляр [13]; позицію держав-членів Європейського Союзу щодо російсько-українського конфлікту вивчала Т. Сидорук [10]; К. Рогуля висвітлила вплив зовнішнього фактору на внутрішньополітичні процеси та конфлікт на сході України [9]. Однак з часом ці дослідження перестають бути актуальними, оскільки процес пошуку спроб завершення війни знаходиться в постійному розвитку. Відповідно, змінюються сама ситуація та її перспективи.

Метою статті є дослідження політико-дипломатичних аспектів врегулювання російсько-українського конфлікту з особливим акцентом на нормандському форматі.

Відповідно до мети визначено такі завдання:

- простежити історію спроб зупинення російсько-української війни дипломатичними шляхами;
- проаналізувати вплив засідань нормандської четвірки на перебіг конфлікту та значення відповідних документів (Мінські угоди, формула Штайнмаєра);
- змалювати ймовірні сценарії врегулювання конфлікту.

Перш за все, варто визначити формати, у яких ведуться переговори. Основними є два варіанти: переговори нормандської четвірки, до якої належать президенти України (П. Порошенко до червня 2019 року, після нього – В. Зеленський), Росії (В. Путін), Франції (Ф. Олланд до травня 2017 року, після нього – Е. Макрон) та канцлер Німеччини (А. Меркель); засідання Тристоронньої контактної групи, де сторони репрезентують Спеціальний представник ОБСЄ (Г. Тальявіні до червня 2015 року, після нього – М. Сайдік), другий президент України Л. Кучма та представник Росії (М. Зурабов до квітня 2015 року, після нього – А. Кульмухаметов), а також представники самопроголошених «ДНР» та «ЛНР» – О. Захарченко та І. Плотницький відповідно брали участь в засіданнях і підписували угоди як фізичні особи. Окрім цих форматів мають місце і двосторонні перемовини та дзвінки, але основні рішення приймають на спільних засіданнях.

Проте існував і третій формат – женевський, сторонами в якому були Україна (представник – міністр закордонних справ Андрій

Дешиця), Росія (міністр закордонних справ Сергій Лавров), США (держсекретар Джон Керрі) та ЄС (високий представник ЄС Кетрін Ештон). Пройшла лише одна зустріч у такому форматі – 17 квітня 2014 року у Женеві. Відповідно до підписаних домовленостей бойовики мали роззброїтися та звільнити незаконно захоплені будівлі, вулиці тощо, за що їм буде гарантована амністія (крім винуватців у тяжких злочинах). Всі сторони мали сприяти реалізації цих домовленостей, а Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ спостерігати за цим процесом [6]. Проте угода не була втілена в життя (імовірна причина – абсолютна протилежність позицій сторін, зокрема США й РФ) і з'явилася потреба в новому форматі.

Наступним серйозним кроком до закінчення війни на міжнародному рівні були Мінські угоди, до яких відносять Мінський протокол від 5 вересня 2014 року (т. зв. Мінськ-1), Меморандум про виконання положень протоколу від 19 вересня цього ж року та Комплекс заходів щодо виконання Мінського протоколу від 12 лютого 2015 року (т. зв. Мінськ-2).

«Мінськ-1» був узгоджений і підписаний Тристоронньою контактною групою. Основними пунктами протоколу можна назвати такі: двостороннє припинення застосування зброї, здійснення децентралізації влади в Україні, моніторинг ситуації на Сході зі сторони ОБСЄ, звільнення заручників – загалом 12 пунктів [8]. Проте робота контактної групи була продовжена і 19 вересня був підписаний Меморандум, що складався з 9 тез з метою перемир'я і був зосереджений на правилах застосування зброї [6]. 23 січня 2015 року стало відомо про додаток до Меморандуму – список населених пунктів, через які має проходити лінія розмежування [3]. У березні Верховна Рада прийняла постанову «Про визначення окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей, в яких запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування», перелік населених пунктів якої відповідав додатку.

Оскільки бойовики продовжували воєнні дії, незважаючи на домовленості, 11 лютого 2015 року відбулася зустріч у нормандському форматі у Мінську, на якій були узгоджені нові домовленості, які підписала Контактна група. «Мінськ-2» складався з 13 пунктів, у яких було зроблений акцент на припиненні вогню в зоні конфлікту, звільненні заручників та налагодженні механізму децентралізації, а також йшлося відновлення контролю України над державним кордоном, налаштування виплат доходів та комунальних платежів, надання гуманітарної допомоги тощо [5].

«Режиму тиші» і домовленостей загалом бойовики не дотримувалися, але це була остання Мінська домовленість. Однак, нормандська четвірка продовжувала роботу.

Станом на січень 2020 року відбулося вже 6 зустрічей у нормандському форматі. Перша зустріч відбулася 6 червня 2014 року у муніципалітеті Бенувіль у Франції (він розташований в історичному регіоні Нормандія, звідки і пішла назва формату). Зустріч відбулася в рамках святкування 70-річчя висадки союзницьких військ у Нормандії під час Другої світової війни і тривала лише 15 хвилин. Петро Порошенко та Володимир Путін обговорили питання російсько-української війни та можливого перемир'я, а також домовилися про наступну зустріч.

Відповідно, друга зустріч пройшла 16 жовтня того ж року в Мілані. Вона відбулася в два раунди в рамках саміту ASEM (форуму Азія-Європа). Представники держав обговорювали закон Верховної Ради про «особливий статус» Донбасу, Мінський протокол і питання щодо газу.

Наступні переговори проходили 11-12 лютого 2015 року в Мінську, у результаті і була підписана декларація на підтримку Комплексу заходів щодо виконання Мінського протоколу.

Четверта зустріч відбулася 2 жовтня 2015 року в Парижі. На ній глава МЗС Німеччини (а нині президент ФРН) Франк-Вальтер Штайнмаєр вперше запропонував ідею проведення виборів на окупованих територіях згідно з українським законодавством і під наглядом ОБСЄ. Конкретних результатів ця зустріч не мала.

Через рік, 19 жовтня, у Берліні пройшли наступні переговори. На зустрічі погодили питання розробки «дорожньої карти» імплементації Мінських угод, яка мала містити дві складові – послідовність кроків та гарантії їх виконання. Після цієї зустрічі Володимир Путін відмовився від участі в переговорах у нормандському форматі. Зустріч 10 травня 2018 року в Аахені пройшла вже без нього.

Після трирічної перерви 9 грудня 2019 року у Парижі відбулася нова зустріч нормандської четвірки. У результаті саміту сторони підписали спільне комюніке. Було затверджено, що робота з дипломатичного врегулювання російсько-українського конфлікту буде базуватися на Мінських домовленостях, що означало продовження закону Верховної Ради про особливий стан ОРДЛО, припинення вогню на цій території та моніторинг ситуації ОБСЄ. Один з основних пунктів домовленостей стосувався обміну утримуваних осіб у форматі «всіх на всіх», що й відбулося 29 грудня. До того ж сторо-

ни погодилися щодо необхідності включити суперечливу «формулу Штайнмаєра» в українське законодавство [4].

«Формула» була підписана ще 1 жовтня 2019 року Тристоронньою контактною групою в Мінську. Екс-міністр закордонних справ України Павло Клімкін описав її як «особливий статус (ОРДЛО) через чесні, демократичні вибори відповідно до стандартів ОБСЄ» [12]. Таким чином, спеціальний статус буде набутий лише після підтвердження законності виборів Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ. Вибори мають бути проведені після відведення російських військових. До того ж, Верховна Рада має ухвалити закон про амністію бойовиків. В основному суперечки щодо «формули» спрличняють пункти про амністію бойовиків і передачу контролю над кордоном після виборів, а не до них.

Складно вибрати лише один шлях, за допомогою якого можливо закінчити російсько-український конфлікт у дипломатичній площині. Формат має бути всеохопним і зачіпати як безпосередні сторони конфлікту (Україна та Росія), так і світових політичних лідерів (США, ЄС), держави, які не зацікавлені в підступі РФ до своїх територій – безпосередні сусіди України (Румунія, Угорщина, Молдова тощо). Найближчим до цього був женевський формат (недарма глава МЗС Польщі Вітольд Вашиковський наголошував на цьому [1]).

Отже, політико-дипломатичне врегулювання російсько-українського конфлікту – багатогранне питання. За весь час війни існувало три формати (окрім двосторонніх перемовин), у яких проводилися переговори: женевський формат, нормандська четвірка та засідання Тристоронньої контактної групи. Домовленості, узгоджені у кожному з форматів, часто повторювалися, оскільки не мали результатів після першого разу. Основне, що таки вдалося досягти на перемовинах – це обмін полоненими та в перспективі імплементація «формули Штайнмаєра», яка певним чином узагальнює Мінські домовленості. Поки практично неможливо з високою точністю сказати, як же варто врегулювати конфлікт дипломатичними шляхами, проте одним із найкращих варіантів є женевський формат.

Проте ця тема ще не закрита, адже продовжується війна і продовжуються пошуки спроб її завершення. Відповідно є перспективи вивчення подальшого розвитку процесу врегулювання конфлікту, аналізу можливих сценаріїв, дослідження точок зору кожної зі сторін щодо закінчення війни тощо.

Джерела та література

1. Вашиковський: Женевський формат дав би Донбасу шанс на мир. Укрінформ, 14 грудня 2017. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2357154-vasikovskij-vvazae-so-zenevskij-format-dav-bi-donbasu-sans-na-mir.html>

2. Волович О. Ще раз про формати і альтернативи (у контексті припинення війни на Донбасі). Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень Борисфен Інтел, 7 вересня 2015. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/format/>. (дата звернення: 04.02.2020).

3. Додаток до Меморандуму від 19 вересня 2014, 24 січня 2015. URL: <https://www.slideshare.net/oleksiifedko/19-2014-43853091>. (дата звернення: 03.02.2020).

4. Загальні узгоджені висновки Паризького саміту в Нормандському форматі 9 грудня 2019 року. Офіційне інтернет-представництво Президента України, 10 грудня 2019. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogo-samitu-v-normandskomu-58797>. (дата звернення: 04.02.2020).

5. Казимирський С. Мінська угода-2. Повний текст. Преса України, 12 лютого 2015. URL: <https://uapress.info/uk/news/show/61526/>. (дата звернення: 03.02.2020).

6. Меморандум об исполнении положений Протокола по итогам консультаций Трехсторонней контактной группы относительно шагов, направленных на имплементацию Мирного плана президента Украины П.Порошенко и инициатив Президента России В. Путина. URL: <https://www.osce.org/ru/home/123807?download=true>. (дата звернення: 03.02.2020).

7. Повний текст заяви за підсумками переговорів у Женеві з українського питання. ZN.UA, 17 квітня 2014. URL: https://dt.ua/POLITICS/povniy-tekst-zayavi-za-pidsumkami-peregovoriv-u-zhenevi-z-ukrayinskogo-pitannya-141885_.html. (дата звернення: 03.02.2020).

8. Протокол по итогам консультаций Трехсторонней контактной группы относительно совместных шагов, направленных на имплементацию Мирного плана президента Украины П.Порошенко и инициатив Президента России В. Путина. URL: <https://www.osce.org/ru/home/123258?download=true>. (дата звернення: 03.02.2020).

9. Рогуля К. Українська криза у розрізі зовнішньополітичного діалогу з партнерами. URL: <http://civildiplomat.com/ukra%D1%97nska-kriza-u-rozrizi-zovnishnopolitichnogo-dialogu-z-partnerami>. (дата звернення: 03.02.2020).

10. Сидорук Т. Позиції держав-членів ЄС щодо російсько-українського конфлікту. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини, 2015. Випуск 36. Частина 3. С. 13-19. URL: <http://shron1>.

chtyvo.org.ua/Sydoruk_Tetiana/Pozytsii_derzhav-chleniv_Yes_schodo_rosiisko-ukrainskoho_konfliktu.pdf. (дата звернення: 03.02.2020).

11. Тарасенко Н. Перспективи нормандського формату як інструменту врегулювання українсько-російського конфлікту в оцінках експертів. *Резонанс*, 2016. № 54. С. 4-11. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2016/rez54.pdf>. (дата звернення: 04.02.2020).

12. Формула Штайнмайєра. Що вона означає для України і чому її знову обговорюють. *НВ*, 10 грудня 2019. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/shcho-take-formula-shtaynmayera-pidsumki-normandskoji-zustrichi-2019-novini-ukrajini-50043610.html>. (дата звернення: 04.02.2020).

13. Шкляр Л. «Нормандський формат»: за і проти. Сценарії для України. *Політичні інститути та процеси*, 2016. Київ. № 1. С. 83-88. URL: <http://aps-m.org/wp-content/uploads/download-manager-files/maket1.pdf>. (дата звернення: 05.02.2020).

УДК 327.8

Стригуль А. С.

Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор

«ПІВНІЧНИЙ ПОТІК-2»: НАСЛІДКИ ДЛЯ ЄС І УКРАЇНИ

У статті проаналізовано проєкт «Північний потік-2» як виклик безпеці і єдності ЄС, при цьому акцентовано увагу на ролі Німеччини у підтримці і просуванні цього проєкту. Досліджено інтереси залучених країн, а також тих, які протидіють побудові цього трубопроводу. Розглянуто поточний стан і перспективи розвитку ситуації та ймовірні наслідки запуску проєкту для ЄС і України.

Ключові слова: «Північний потік-2», Росія, Німеччина, ЄС, Україна, наслідки для ЄС, наслідки для України, «Газпром», «Північний потік-1», «Турецький потік», транзит газу.

Stryhul A. S.

NORD STREAM 2: IMPLICATIONS FOR THE EU AND UKRAINE

In this article the Nord Stream 2 gas pipeline is analyzed as a challenge to the security and unity of the EU, while focusing on Germany's role in supporting and promoting this project. The study examines the interests of the countries involved as well as those opposed to the construction of this pipeline. The article considers current status and prospects of the situation and the likely consequences of launching the project for the EU and Ukraine.

Key words: Nord Stream 2, Russia, Germany, EU, Ukraine, implications for the EU, implications for Ukraine, Gazprom, Nord Stream 1, Turkish Stream, gas transit.

Проєкт «Північний потік-2» став однією з найобговорюваніших і найсуперечливіших тем в ЄС, викликом єдності блоку, поділивши країни-члени на два табори. На сьогодні відсутні комплексні дослідження з цього питання, а праці, які стосуються деяких аспектів цієї теми, є дещо застарілими, до того ж багато робіт містять недостовір-

ні чи сфальсифіковані дані. Ця робота дає відповідь на питання ролі ФРН у просуванні цього проекту, розглядає інтереси країн-членів ЄС та їхніх сусідів і визначає, які наслідки може мати завершення будівництва цього трубопроводу для ЄС та України.

Питання впливу проекту «Північний потік-2» на різні сфери, а також наслідки, які принесе завершення будівництва трубопроводу, вивчали як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Серед українських варто відзначити Л. Питльовану, яка дослідила у своїй роботі позицію США щодо будівництва газопроводу «Північний потік-2» у сучасній політичній кон'юктурі. Питання перспектив будівництва газопроводу, а також наслідків для України, досліджували С. Супрунець та В. Резніков. До зарубіжних вчених можна віднести А. Райлі, який аналізував законодавство ЄС і його політику щодо проекту трубопроводу «Північний потік-2»; а також К. Яфімаву, яка розглянула зміни до газової директиви ЄС і які наслідки вони принесли для проекту. А. Вігма і М. Вігелл досліджували газопровід «Північний потік-2» в контексті стратегії зовнішньої політики РФ, тоді як Б. Віст проаналізував вплив проекту на єдність в ЄС.

Мета статті: проаналізувати вплив цього проекту на країни Європи і визначити, які наслідки принесе завершення будівництва цього газопроводу для ЄС та України.

Реалізація описаної мети передбачає виконання таких завдань:

- проаналізувати сутність і зміст цього проекту;
- визначити інтереси залучених країн;
- дослідити позиції ключових країн ЄС щодо проекту «Північний потік-2»;
- дати чітке визначення ролі ФРН у просуванні проекту і його наслідків для України та ЄС.

«Північний потік-2» (ПП-2) – новий економічний, і, незважаючи на заперечення РФ, політичний проєкт Росії. Це морський магістральний газопровід довжиною 1230 км від узбережжя Росії до Німеччини, що проходить по дну Балтійського моря паралельно вже функціонуючому трубопроводу «Північний потік-1» (ПП-1), який був введений в експлуатацію в 2011-2012 роках [20]. Після завершення будівництва трубопровід подвоїть загальну потужність системи від 55 до 110 млрд. кубометрів на рік. У вересні 2015 року російський експортер газу «Газпром» та п'ять європейських енергетичних компаній (Engie (Франція), OMV (Австрія), Royal Dutch Shell (Великобританія / Нідерланди), Uniper (Німеччина) та Wintershall (Німеччина)) підписали угоду про проєкт газопроводу «Північний потік-2». Трубопровід повністю належить Nord Stream 2 AG, ком-

панії, єдиним акціонером якої є «Газпром» – російський енергетичний гігант, мажоритарним власником якого є російська держава [9]. Хоча державна власність на «Газпром» становить лише трохи більше половини акцій компанії [10], ця теза підтверджує думку про те, що ця корпорація здійснює свою діяльність у відповідності до більш широких стратегій уряду РФ, що стосуються не тільки економічного сектору, але і політичних цілей. Дійсно, відносини між російською державою та її енергетичними компаніями вважають «симбіотичними», оскільки вони «постійно співпрацюють один з одним» [3, 119]. Природний газ також вважають «політичною зброєю Кремля» [18, 54-59], що ще більше підкреслює зв'язок між державою та «Газпромом».

Більше десятиліття уряд РФ планував і розробляв проєкти нових шляхів поставки природного газу до Європи: «Південний потік» та «Турецький потік» по дну Чорного моря; і обидва трубопроводи «Північного потоку» по дну Балтійського моря. Москва просувала ці нові проєкти як «чисто економічні та суто комерційні», необхідність створення яких начебто була зумовлена збільшенням попиту на газ та зменшенням видобутку природного газу в Європі. Хоча найголовніша мета, яку переслідувала Росія у кожному із проєктів, полягала у припиненні транзиту газу через територію України, з тих пір як країна прийняла прозахідну позицію, а її суспільство вимагало демократизації та приєднання до західних інститутів [1, 10]. З цією метою компанія Nord Stream 2 AG подала заявку на отримання дозволів в п'яти країн, через чії територіальні води чи виключні економічні зони мали прокласти трубопровід: Данія, Фінляндія, Німеччина, Швеція та Росія [2]. Всі країни, за винятком Данії, відразу дали дозвіл на прокладення трубопроводу. Найбільші труднощі виникли з отриманням згоди від Данії, адже компанія чекала рішення цієї країни два з половиною роки від дати першої подачі заяви. Хоча у жовтні 2019 року Данія все ж схвалила будівництво трубопроводу [8]. Проте, ми погоджуємось з багатьма експертами, які зазначають, що саме завдяки затягуванню цього процесу будівництво трубопроводу було суттєво відкладено, що допомогло Україні укласти договір про транзит газу. За інших обставин будівництво мало б бути завершеним до кінця 2019 року, що розв'язало б «Газпрому» і РФ руки в питанні транзиту газу. Росія від самого початку не збиралась продовжувати транзит газу через Україну і зважаючи на той факт, що у грудні 2019 року закінчувався термін дії угоди з Україною, «Газпром» мав на меті перенаправити поставки на нові трубопроводи [25, 3]. Але завдяки Данії, угоду про транзит газу між Україною і

Росією було підписано 30 грудня 2019 року терміном на 5 років. За новим договором, транзит через Україну у перший рік буде складати 65 млрд. кубометрів, а у 2021-24 роках мінімальні обсяги зменшаться до 40 млрд. кубометрів [24]. Проте номінальна потужність української газотранспортної системи – 142 млрд. кубометрів на рік і щоб зробити її прибутковою, транзит має складати не менше 60 млрд. кубометрів газу на рік [25, 6], тому, на нашу думку, угода була підписана на не вигідних для України умовах.

Зі свого боку Німеччина розглядає «Північний потік-2» у фінансовому плані як проєкт, від якого вона отримуватиме значну економічну вигоду за рахунок України, яка наразі отримує дохід за транзит газу, і за рахунок можливостей бізнесу країн-членів Європейського Союзу, які сподівалися отримати прибутки від «Південного потоку» [4]. У той же час Ангела Меркель намагалася заспокоїти країни, що не входять до ЄС, заявивши Україні, що Росія повинна підписати нову довгострокову транзитну угоду з Києвом, і пообіцявши США, що Європа придбає більше скрапленого газу [15], в чому вони були дуже зацікавлені.

Експерт «мозкового центру» Carnegie Europe Якуб Янда зазначає, що в Німеччині було багато причин, щоб зупинити «Північний потік-2». Побудова цього трубопроводу посилить політичну залежність Німеччини від російської енергетики. Це відділить ФРН від її союзників, послабить альянс і підкреслить стратегічний розпад в Європі. Проєкт також суперечить принципам Енергетичного союзу ЄС і завдає значної шкоди навколишньому середовищу. Німеччина фактично співфінансує військову машину Росії. ПП-2 ще більше послабить ЄС, посилюючи вплив Кремля в Німеччині, тому з впевненістю можна сказати, що «Північний потік-2» – це найбільша стратегічна помилка Німеччини у цьому столітті [7]. Звичайно, позиція Ангели Меркель є вагомим аргументом на користь завершення будівництва ПП-2. І хоча деякі країни, зокрема Італія, Іспанія та Польща, вважають, що вплив ФРН в ЄС є надмірним, німці все ж займають більш високі посади в інституціях ЄС. У той же час домінуюча роль ФРН в Європі була похитнута після сенсаційної заяви Ангели Меркель про відставку у 2021 році. Це, безумовно, стане кінцем цілої епохи, що, без сумніву, послабить ЄС. І незалежно від того, хто стане майбутнім канцлером Німеччини, перед ним буде складний вибір: або ризикнути і розпочати енергетичну війну з Москвою, або спостерігати, як Москва затягує газову петлю на шії ЄС [22]. Берлін з самого початку недооцінив шкоду, яку цей проєкт нанесе його іміджу. Його підтримка демонструє, як уряд Німеччини ставить національний ін-

терес вище європейських та міжнародних стратегічних питань, тим самим втрачаючи довіру своїх союзників в довгостроковій перспективі [19].

Німеччина хоче, щоб російський газ замінив вугілля та атомні джерела енергії, від яких ФРН прагне поступово відмовитися. Зараз більшість російського газу надходить до Західної Європи трубопроводами, що проходять через Україну. Ще до того, як Росія вторглась в Україну в 2014 році, вона намагалася використовувати трубопровід для політичного впливу та вчинення економічного тиску на Україну. Тому ФРН вирішила, що альтернативний шлях забезпечить газову безпеку в країні і в ЄС, уникаючи таким чином несподіванок з боку РФ. За словами професора Томаса О'Доннелла, це рано чи пізно могло б привести до припинення поставок і нової кризи в ЄС. Але він вважає, що Німеччина буде почувати себе зобов'язаною продовжувати зусилля щодо підтримки України та буде надавати їй щедрі компенсації в сприянні розвитку [14]. Проте, на нашу думку, з відходом Ангели Меркель у 2021 році Німеччина значно зменшить свою підтримку Україні, незважаючи на такий нищівний для української економіки проєкт, адже вона була тією політичною фігурою, що гуртувала всі країни навколо запровадження санкцій проти РФ. І, враховуючи сучасні настрої і тенденції серед інших країн ЄС, таких як Франція та Угорщина, які відверто починають заявляти про необхідність відновлення відносин з Росією, Україна швидко зникне з порядку денного. Тому розраховувати на почуття вини в німецького уряду в наш час є, на нашу думку, трохи самонадіяно. Водночас, в рамках ЄС виникає чітка лінія поділу між тими, хто розглядає ПП-2 як чисто комерційний проєкт, і тими, хто бачить в ньому політичні мотиви. Узагальнена лінія поділу визначає країни-інвестори – Німеччину, Австрію, Францію і Нідерланди – з одного боку, і нинішні країни транзиту в Центральній і Східній Європі, а також країни Балтії – з іншого. За межами Європи США також рішуче виступили проти проєкту. Таким чином, стверджується, що на Заході з'явилася ще одна лінія поділу, причому Німеччина і США мають протилежні позиції [5, 14]. Італія виступила проти цього проєкту, хоча її уряд також обговорював можливість італійських інвестицій в трубопровід. Пізніше країна наполягала на тому, щоб отримувати газ не через Німеччину, а через Україну [22]. РФ – головний постачальник природного газу в Римі, більша частина якого постачається через Україну. Якщо транзитні маршрути України будуть порушені, більшість поставок повинні пройти через ФРН, що необґрунтовано розширить важелі Берліна на енергетичному ринку Західної Євро-

пи. У 2015 році Італія звинуватила Єврокомісію у застосуванні подвійних стандартів, коли Комісія не відхилила проєкт ПП-2, як це було зроблено з «Південним потоком» – проєктом, який перетворив би Італію на енергетичний центр в Середземномор'ї. З цієї причини Італія скаржилася на вплив Німеччини в Єврокомісії і закликала до рівності в межах ЄС [17, 20].

Проти ПП-2 було висунуто чимало звинувачень. Один з аспектів, який залишається проігнорованим, є загроза, яку проєкт становить для навколишнього середовища. Під час будівництва трубопроводу часто спостерігаються витоки шкідливих речовин, які вимірюються десятками квадратних кілометрів. Про аварії та витоки не повідомляється владам країн басейну Балтійського моря або міжнародним установам. Низка об'єктів, захищених програмою Natura 2000, також були забруднені токсичними речовинами і лише після протестів Nord Stream 2 AG визнав свою відповідальність. До того ж на дні моря знаходяться захоронення арсеналів хімічної зброї, а будівництво газопроводу ймовірно може пошкодити їх, що підвищує загрозу морській флорі та фауні, та може призвести до екологічної катастрофи [16].

Наступною перешкодою стали санкції США проти російського проєкту. В кінці грудня 2019 року Державний департамент США заявив, що США накладуть санкції на компанії, що є причетними до будівництва газопроводу, якщо протягом 30 днів вони не припинять роботи. Тому швейцарська компанія Allseas після введення санкцій зупинила свої роботи з укладання труб. Хоча зазначається, що якби не санкції, то будівництво закінчилось би вже через місяць. На цьому етапі будівництво ПП-2 є завершеним на 93% [13]. На нашу думку, враховуючи сучасну ситуацію, проєкт ПП-2 все ж буде завершеним, тому єдиним способом зберегти послідовність ЄС щодо свого підходу до Росії та України було б забезпечення Києва зворотним постачанням газу та підтримка модернізації існуючої системи трубопроводів [6]. Німеччина звинуватила Вашингтон у втручанні у її внутрішні справи, а представники Росії та ЄС також розкритикували санкції. Консорціум «Північний потік-2» підтвердив, що він продовжуватиме будувати газопровід, незважаючи на санкції [21]. Зараз США розглядають можливість введення додаткових санкцій відносно проєкту ПП-2, якщо Росія спробує завершити будівництво самостійно [27].

Ще однією перешкодою на шляху будівництва газопроводу була газова директива ЄС, що набрала чинності у травні 2019 року. Зміни полягають у забороні на те, щоб одна й та сама компанія займалась

одночасно і транспортуванням газу, а також його видобутком і продажем. В результаті її впровадження «Газпром» більше не міг би володіти газопроводом і одночасно продавати газ, який надходить по цій трубі. Проте в листопаді минулого року німецький Бундестаг прийняв енергетичний закон, який дозволяє частині російського проєкту обійти ці європейські правила [11].

Одним із наслідків ПП-2 для Європи може стати посилення стратегічної корупції (як показує випадок Герхарда Шредера, колишнього канцлера ФРН, а зараз голови комітету акціонерів компанії Nord Stream AG, члена правління «Газпрому»; персонального друга Путіна) [23]. Слід також враховувати той факт, що Росія часто використовує цивільну інфраструктуру для розширення своєї військової присутності. Будівництво мосту Росії від Криму до Тамані, а також будівництво «Турецького потоку» супроводжувалося збільшенням військових сил у Чорному та Азовському морях, що призвело до небезпечного інциденту: атаки Росії на українські кораблі 25 листопада 2018 року. Це слугує підтвердженням ризику, що за енергетичними планами РФ слідом йде військова експансія. Росія буде дотримуватися тієї ж схеми і в Балтійському морі. З претензією на захист стратегічно важливих об'єктів РФ поступово зміцнить Балтійський флот у рамках програми переозброєння до 2020 року. Таким чином, не повинно бути ілюзій щодо подальших намірів та дій Кремля [12]. Крім того, Вігма і Вігелл підкреслюють, що ПП-2 потенційно може підірвати лідируючу роль Німеччини в ЄС, що може викликати довгострокові проблеми для функціонування союзу [26, 152]. На сьогодні трубопровід ПП-2 є однією з найбільших загроз європейській солідарності та енергетичній безпеці. Цей енергошлях є прямим викликом європейському законодавству, принципам чесної гри на ринку та основі політичної згуртованості, що об'єднувала інтереси США та Європи протягом десятиліть.

До того ж ЄС не потребує більше газопроводів для російського газу, оскільки наразі близько 40% існуючих потужностей простоюють. «Північний потік-2» збільшить залежність Європи від одного постачальника і зосередить 70-80% російського газу в Європу за одним контрольованим Кремлем маршрутом. Хоча прихильники ПП-2 стверджують про зростання європейського попиту на газ, експерти зазначають, що в ЄС очікується зменшення споживання енергії на 11% до 2040 року. Проєкт підірве енергетичну стратегію ЄС, яка базується на сприянні диверсифікації джерел енергії за рахунок збільшення шляхів імпорту. До того ж газ із ПП-2 не обов'язково буде

дешевшим, оскільки цей проєкт – це важіль впливу основного постачальника «Газпрому» над країнами-споживачами [1, 1].

Для України ПП-2 є серйозною загрозою як з економічної, так і з геополітичної точки зору. По-перше, через ПП-2 Україна втратить близько 2 мільярдів доларів США, що складає близько 2% її ВВП. Крім того, в цьому випадку «Газпром» може заблокувати зворотні поставки газу в Україну, обмеживши обсяги надходження газу по трубопроводу. Це не теоретична загроза, оскільки це намагався зробити «Газпром» у 2014-2015 роках. Після завершення ПП-2 це буде зробити ще простіше. Ми не повинні також недооцінювати ризики, ПП-2 – це один із аргументів, чому РФ не намагається вести масштабну війну на території України, тому втрата транзитної ролі розв'яже РФ руки. Також всупереч заявам «Газпрому», система транзиту газу в Україні знаходиться в хорошому технічному стані і може протистояти випадковим скороченням обсягів газу та тиску з боку російської сторони. Якщо ПП-2 буде завершено, Європа та «Газпром» втратять гнучкість та запасний потенціал української системи, і, ймовірно, їм доведеться вкласти більше коштів у сховища для надзвичайних ситуацій та збільшеного попиту. Це може опосередковано збільшити вартість природного газу в Європі [1, 2].

Проєкт «Північний потік-2» став ще одним «яблуком розбрату» в межах ЄС та НАТО, поділивши країни на два табори. Цей проєкт суттєво підірвав довіру країн-членів блоку і його сусідів до країни-лідера ЄС – Німеччини, що досить негативно вплинуло на єдність та інтеграцію в межах Європи. Якщо уряд Німеччини хоче досягти миру на Донбасі та стабілізувати та підтримувати реформи в Україні в довгостроковій перспективі, підтримуючи і впроваджуючи цей проєкт він робить саме навпаки. Дискусії і обговорення цього питання ще раз підкреслили, що національні економічні інтереси деяких країн все ще залишаються для них найголовнішими, тоді як союзні стратегічні питання та інтереси відіграють другорядну роль. Також цей проєкт ще раз підкреслив, що великі компанії та корпорації часом мають більше влади, ніж політичні інститути. До того ж, коли мова йде про економічну вигоду, країни забувають про те, які наслідки для екології, безпеки та єдності і співпраці може принести цей проєкт. Саме так, використовуючи газ, як політичну зброю, слідуючи своїй масштабній стратегії, Кремль розділяє Європу, перетворюючи ЄС у свого «заручника». «Північний потік-2» є прикладом егоїзму та наївної віри, що якщо ти будеш більше співпрацювати з диктатурою, вона стане менш агресивною. Історичні приклади умиротворення показали нам, що це помилковий підхід.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у ґрунтовному дослідженні наслідків завершення будівництва «Північного потоку-2» і вивченні економічних та екологічних збитків для країн ЄС і України вже після введення нового трубопроводу в експлуатацію.

Джерела та література

1. Assenova M. Europe and Nord Stream 2: myths, reality, and the way forward. 2018. June. p. 54. URL: https://1f3d3593-8810-425c-bc7f-8988c808b72b.filesusr.com/ugd/644196_b9e177c280bd461fa92ea5eaa9f1d5ec.pdf (date of access: 18.02.2020).
2. Astrasheuskaya N. Nord Stream 2 applies for third Baltic Sea route in two years. Financial Times 15 April 2019. URL: <https://www.ft.com/content/8c665f36-5f7d-11e9-a27a-fdd51850994c> (date of access: 18.02.2020).
3. Bilgin M. Energy security and Russia's gas strategy: The symbiotic relationship between the state and firms. Communist and Post-Communist Studies. 2011. No 44. P.119. URL: <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2011.04.002>. (date of access: 18.02.2020).
4. Buras P., Janning J. Nord Stream 2: ECFR opinions. . European Council of Foreign Relations. December 20, 2018. URL: https://www.ecfr.eu/article/commentary_nord_stream_2_ecfr_opinions (date of access: 18.02.2020).
5. Danielsson A. European debate on Nord Stream 2. University of Helsinki. 2019. May. URL: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/302864/Danielsson_Annette_Pro_gradu_2019.pdf (date of access: 18.02.2020).
6. De Maio G. Nord Stream 2: A failed test for EU unity and trans-Atlantic coordination. The Brookings Institution. April 22, 2019. URL: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/04/22/nord-stream-2-a-failed-test-for-eu-unity-and-trans-atlantic-coordination/> (date of access: 18.02.2020).
7. Dempsey J. Judy Asks: Should Germany Dump Nord Stream 2? Can it? Carnegie Europe. June 14, 2018. URL: <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/76597> (date of access: 18.02.2020).
8. Denmark gives go-ahead for Nord Stream 2 Russian pipeline segment. 2019. October. Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/en/denmark-gives-go-ahead-for-nord-stream-2-russian-pipeline-segment/a-51050205> (date of access: 18.02.2020).
9. Erbach G. The Nord Stream 2 pipeline project. European Parliamentary Research Service. 2016. April. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/580875/EPRS_ATA\(2016\)580875_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/580875/EPRS_ATA(2016)580875_EN.pdf) (date of access: 18.02.2020).
10. Gazprom «Shares». 2019. URL: <http://www.gazprom.com/investors/stock/> (date of access: 18.02.2020).

11. Germany Removes Legal Hurdle For Russia's Nord Stream 2 Pipeline Project. Radio Free Europe. November 14, 2019. URL: <https://www.rferl.org/a/germany-removes-legal-hurdle-for-russia-s-nord-stream-2-pipeline-project/30270803.html> (date of access: 18.02.2020)

12. Gonchar M., Stukalenko I. North Stream-2: Consequences for Ukraine and the EU – the Ukrainian Perspective. Promote Ukraine. December 21, 2019. URL: <https://www.promoteukraine.org/2019/12/21/north-stream-2-consequences-for-ukraine-and-the-eu-the-ukrainian-perspective/> (date of access: 18.02.2020).

13. How US sanctions could hit Russia's Nord Stream 2 gas project. Euractiv. December 25, 2019. URL: <https://www.euractiv.com/section/energy/news/how-us-sanctions-could-hit-russias-nord-stream-2-gas-project/> (date of access: 18.02.2020).

14. Krushelnicky A. Why Germans want the Nord Stream 2 pipeline. Kyiv Post. June 18, 2019. URL: <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/why-germans-want-the-nord-stream-2-pipeline.html> (date of access: 18.02.2020).

15. Kuznets D. What is Nord Stream 2? Why are Russia's opponents in Europe and America dead set against it? Meduza. February 12, 2019. URL: <https://meduza.io/en/feature/2019/02/12/what-is-nord-stream-2-why-are-russia-s-opponents-in-europe-and-america-dead-set-against-it> (date of access: 18.02.2020).

16. Lack of Commission action regarding the ecological disaster created by the controversial Nord Stream 2 project. European Parliament. August 7, 2019. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/P-9-2019-002535_EN.html (date of access: 18.02.2020).

17. Lang K.-O., Westphal K. Nord Stream 2 – A Political and Economic Contextualisation. SWP Research Paper. Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs. 2017. March. URL: https://www.swp-berlin.org/fileadmin/user_upload/2017RP03_Ing_wep.pdf (date of access: 18.02.2020).

18. Macey A. Bos, B. Gazprom: russia's nationalized political weapon and the implications for the european union. Georgetown University Washington, D.C. April 1, 2012. P. 54-69. URL: https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/557642/Bos_georgetown_0076M_11565.pdf?sequence=1&isAllowed=y (date of access: 18.02.2020).

19. Meister S. Nord Stream 2: The Dead-End of Germany's Ostpolitik. Berlin Policy Journal. February 20, 2019. URL: <https://berlinpolicyjournal.com/nord-stream-2-the-dead-end-of-germanys-ostpolitik/> (date of access: 18.02.2020).

20. Nord Stream 2 AG «Project background». 2019. URL: <https://www.nordstream2.com/en/pdf/document/4/> (date of access: 18.02.2020).

21. Nord Stream 2: Germany and Russia decry US sanctions. BBC News. December 21, 2019. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-50879435> (date of access: 18.02.2020).

22. Pali I. And again about Nord Stream 2: how Russia lobbies its gas interests in Europe. December 26, 2018. URL: https://petrimazepa.com/en/and_again_about_nord_stream_2_how_russia_lobbies_its_gas_interests_in_europe (date of access: 18.02.2020).

23. Public Appeal of security experts from EU member states: 6 reasons Nord Stream 2 will be Germany's strategic mistake for decades to come. European Values Think-Tank. URL: <https://www.europeanvalues.net/nordstream/> (date of access: 18.02.2020).

24. Russia, Ukraine Reach Five-Year Gas-Transit Deal. Radio Free Europe. December 30, 2019. URL: <https://www.rferl.org/a/long-russia-ukraine-reach-five-year-gas-transit-deal/30353000.html> (date of access: 18.02.2020).

25. Ukraine–Nord Stream 2: Struggle Over Gas Transit. January 15, 2019. Warsaw Institute. Special Report. P. 3. URL: <https://warsawinstitute.org/ukraine-nord-stream-2-struggle-gas-transit/> (date of access: 18.02.2020).

26. Vihma A., Wigell M. Unclear and present danger: Russia's geoeconomics and the Nord Stream II pipeline. Global Affairs. Vol. 2. No 4. 2016. p.378. URL: <https://doi.org/10.1080/23340460.2016.1251073> (date of access: 18.02.2020).

27. Wettengel J. New sanctions against Nord Stream 2 looming – media report. Clean Energy Wire. February 5, 2020. URL: <https://www.cleanenergywire.org/news/new-sanctions-against-nord-stream-2-looming-media-report> (date of access: 18.02.2020).

УДК 327(477)

Величко І. Т.*Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор*

ПОЛІТИКА ЄС ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ

У статті розглянуто проблему міграційної кризи, яка розпочалась у 2015 році на теренах Європи. Проаналізовано політику ЄС щодо врегулювання цієї кризи, висвітлено проблеми інтеграції мігрантів до Європи. Також наведено заходи окремих європейських держав, що були направлені на боротьбу з нелегальною міграцією.

Ключові слова: Європейський союз, міграція, біженці, нелегальна міграція, держави-члени ЄС.

Velychko I. T.

EU MIGRATION CRISIS POLICY

The article deals with the problem of the migration crisis that began in 2015. The EU's policy on managing this crisis is analyzed, the problems of integration of migrants into Europe are highlighted. The article also outlines the actions of individual European countries aimed at combating illegal migration.

Key words: European Union, migration, refugees, illegal migration.

Європейський союз пережив великий наплив мігрантів в 2015-2016 роках, що спричинило чимало проблем, а саме – похитнулася безпека національних кордонів країн-членів ЄС, значно змінилась демографічна ситуація та з'явилась нова проблема інтеграції мігрантів у європейське суспільство. У багатьох європейських країнах виник страх перед іммігрантами та активізувались процеси протистояння між різними націями. Актуальність статті зумовлена тим, що неефективна міграційна політика призвела до загострення між-етнічних проблем у багатьох регіонах Європи. Вивчення цієї теми є також важливим для України, адже велика кількість українців знаходиться на території ЄС. Також не потрібно забувати, що через не-

стабільну економічну ситуацію та війну на Сході багато мігрантів ідентифікуються українцями.

Проблема міграції привернула увагу деяких вітчизняних науковців, зокрема це дослідження О. Малиновської, В. Коваленка, В. Новак, О. Білик, та зарубіжних дослідників: М. Вейнера, С. Колінсона, С. Спенсера, Д. Мартіна, Р. Босвелла та інших.

Мета роботи – проаналізувати ефективність політики ЄС щодо врегулювання міграційної кризи.

Завдання: ознайомитись з політикою ЄС, зокрема, визначити її основні напрямки та виокремити проблеми, з якими зіткнулись союзні держави під час врегулювання кризи.

За 2015 рік до берегів Італії і Греції припливли близько мільйона біженців, які шукали притулок, та більше трьох тисяч загинули під час небезпечного плавання, незважаючи на всі зусилля ФРОНТЕКС та інших берегових служб задля їх порятунку. Окремі політики порівнюють ситуацію, що склалась, з періодом Другої світової війни. Дімітріс Аврамопулос (європейський комісар з міграції та внутрішніх справ) наголошує, що це найбільша міграційна криза з тих часів. Причини міграційних процесів через Середземне море та через турецькі кордони розвивались протягом останніх десяти років. Вони включають в себе «Арабську весну» з наслідками жадливої громадянської війни в Сирії, загрозливу присутність Ісламської держави, хвилю африканських воєн з епіцентром в Лівії, та інші конфлікти на теренах Близького Сходу. Також поштовхом до втечі з батьківщини стали низький рівень життя в окремих державах та неефективна політика ЄС у цій сфері [6].

Міграційна політика в ЄС наразі здійснюється такими політичними інститутами, як Рада Європейського Союзу, Європейська Рада, Європейська комісія та Європейський парламент (з 2005 року приймає рішення щодо політики у справах біженців). Також особливу роль у вирішенні цієї проблеми відіграють різні неурядові організації.

Дії керівництва Євросоюзу не раз піддавались критиці через нездатність вчасно оцінити масштаби кризи, що вибухнула, розробити стратегічний підхід до її вирішення та подолати всі розбіжності між інститутами ЄС і країнами-членами з приводу розподілу різного виду відповідальності за прийом біженців.

Отже, у травні 2015 року Європейська комісія виступила з «Європейським порядком денним з міграції» – політичним програмним документом, в якому були викладені всі пріоритетні завдання, що стоять перед ЄС у сфері подолання міграційної кризи. На прес-

конференції план озвучили перший віце-президент Європейської комісії Франс Тіммерманс, Верховний представник ЄС із закордонних справ Федеріка Могеріні і третім був Дімітрос Аврамопулос, який безпосередньо займається питаннями міграції.

В «Порядку денному» були запропоновані такі короткострокові пропозиції:

1) розробити тимчасовий механізм розселення біженців, які потребують допомоги, по всіх європейських державах на основі нових критеріїв;

2) розселити 20 тисяч біженців по таборах ООН, які знаходяться поза межами ЄС: в Туреччині, Йорданії та Лівані, задля чого виділити 50 млн. євро;

3) збільшити бюджет і можливості агентства ФРОНТЕКС (Європейського агентства з охорони зовнішніх кордонів країн-членів ЄС), для проведення пошуково-рятувальних операцій «Тритон» і «Посейдон» в Середземному морі;

4) виділити 60 млн. євро державам-членам, розташованим на південному кордоні ЄС, для створення реєстраційних центрів, де влада приймаючої країни реєструватиме претендентів на статус біженця і ідентифікуватиме їх особистість;

5) посилити спільну співпрацю Європейського поліцейського управління і Європейського поліцейського коледжу зі збору інформації про контрабанду людей в Середземномор'ї;

6) провести в рамках Спільної політики безпеки і оборони операцію з метою руйнування мереж контрабандистів.

Також в додаток до цього списку були висунуті пропозиції і на більш тривалий термін:

1) охорона кордонів і порятунок біженців, які зазнали лиха на Середземномор'ї;

2) протидія нелегальній міграції;

3) покращення умов для інтеграції легальних мігрантів;

4) зміцнення загальної політики надання притулку та нові реформи у цій сфері [6].

Наведений «Порядок денний» був прийнятий Європарламентом та головними представниками держав-членів. Однією з перших прийнятих мір стало розселення біженців, які потребують притулку в країнах-членах ЄС. Кількість мігрантів, які мали розселитись на теренах Європи, стала визначатись за новою системою, запропонованою колишнім головою Європейської комісії. Тобто на основі таких критеріїв: ВВП країни, рівень безробіття, чисельність населення та кількість клопотань про притулок. Рада ЄС з великими труднощами прий-

няла рішення про тимчасове розселення 120 тисяч біженців з Італії та Греції, де їх була переважна кількість. Крім того, європейські країни зобов'язувались прийняти ще 20 тисяч людей, які потребують притулку, з території Близького Сходу [6]. Це питання набуло проблемного характеру, адже вже на початку 2016 року кількість біженців в ЄС перевищувала мільйон.

Ще однією спробою подолання цієї проблеми стало будівництво нових спеціальних реєстраційних таборів на територіях «гарячих точок». Задля цього були задіяні спеціальні можливості агентів ФРОНТЕКС, Європолу, та інших служб, які розпізнавали справжніх біженців і відрізняли їх від економічних мігрантів; готували до виселення тих, кому було відмовлено в статусі біженця. Особливо важливим завданням вважалось розпізнати терористичну загрозу, а саме заборонити в'їзд так званим «джихадистам», які намагались проникнути до ЄС під виглядом біженців. Такі окремі табори були створені в деяких регіонах Італії та на островах Греції.

Протягом процесу реєстрації з'явилась ще одна проблема, яка загострювала ситуацію. Всі мігранти, які прибували до кордонів, ділились на три категорії: реальні претенденти на статус біженця – громадяни Сирії, деяких районів Африки; ті, хто намагається втекти від нестабільності, бідності і насилля, в основному – громадяни Східної Африки; та мігранти, що покидають свої країни виключно через економічні причини, тобто в пошуках кращої роботи та умов для життя – громадяни з Південної Африки, які не мають ніяких шансів на притулок [5]. Багато мігрантів, знаючи, що статус біженця отримують громадяни лише декількох країн, підробляли фальшиві документи, тому виявлення так званих «економічних мігрантів» було дуже важливим завданням для влади ЄС. Для того, щоб полегшити собі завдання, Комісія розробила регламент, в якому було оголошено повний список країн, громадяни яких отримували притулок [8]. Також для того, щоб покращити ефективність заходів щодо повернення несправжніх біженців, Комісія оприлюднила «План дій повернення мігрантів», в якому містились короткострокові та довгострокові заходи країнам-членам для добровільного повернення мігрантів, посилення обміну інформації, збільшення повноважень ФРОНТЕКС в цьому процесі і формування загальної системи виселення [8].

План, що був висунутий Жаном Клодом Юнкером щодо боротьби з нелегальною міграцією, був невдовзі засуджений багатьма країнами та піддався критиці з боку офіційних урядів Італії, Греції та Угорщини [3]. Окремі держави, наприклад Угорщина, намагались самостійно боротись з напливом мігрантів, будуючи шестиметрову

стіну вздовж всієї лінії кордону із Сербією. Словаччина ж заявила, що буде приймати лише біженців-християн із Сирії, оскільки «їм буде легше інтегруватись в суспільство, аніж мусульманам». Данія теж заявила, що не планує приєднуватись до загальноприйнятої європейської політики квот щодо мігрантів і навіть навпаки, країна посилила міграційне законодавство, скоротила розмір виплат біженцям. Але найбільше мігрантів прийняла на себе Німеччина. Уряд країни відзначився як найбільш лояльний до шукаючих притулку і її керівництво закликала країни Європи до більшої солідарності та активності щодо розподілу мігрантів [3].

Ще однією спробою вирішення гуманітарної міграційної кризи стала Угода Європейського Союзу з Туреччиною, яка набула чинності 20 березня 2016 року. Угода передбачала фінансову допомогу Туреччині у вигляді 3 млрд. євро, а в обмін на це країна мала створити гідні соціально-економічні умови для біженців, відкрити свої ринки для них, затримувати всіх нелегальних мігрантів з червня 2016 р. та виконувати всі умови Угоди з ЄС про реадмісію. Зі свого боку Туреччина висунула свої вимоги до ЄС: прохання прискорення переговорів щодо вступу до ЄС та лібералізація візового режиму, а точніше – відмова від шенгенських віз. Про виконання таких серйозних прохань в найближчий час мови не йшло, адже Європу спіткала соціально-економічна та міграційна криза, а фінансування надходило частинами, згідно з виконанням своїх умов Туреччиною. Відповідно до вищезазначеної угоди в обмін на кожного сирійського мігранта, повернутого до Туреччини із Греції, інший сирійський біженець має бути розміщений в одній з країн Євросоюзу. Туреччина також взяла на себе зобов'язання закрити морський та сухопутний шлях переправи нелегальних мігрантів [4].

Проаналізувавши цю угоду, можна сказати, що були як і позитивні, так і негативні наслідки для обох сторін. Станом на 2019 рік кількість переміщених осіб в Туреччині зросла до 4 мільйонів. За роки після підписання взаємних умов, Туреччина неодноразово наголошувала, що розірве угоду, оскільки ЄС так і не виплатив їй всі передбачені кошти.

Тим часом ЄС активно впроваджував політику боротьби з нелегальною міграцією, контрабандою та торгівлею людьми. Однією з найбільш рішучих дій для вирішення цих проблем стала розробка і втілення плану протидії контрабанди мігрантів. Цю пропозицію Комісії з ентузіазмом зустріли більшість країн Євросоюзу. Також була проведена воєнно-морська операція в Середземному морі в рамках ЄПБО (Європейська політика безпеки та оборони). В процесі було

успішно здійснено збір інформації про шляхи контрабандистів і кількості суден. Але операція не принесла значних результатів по знищенню бізнесу контрабанди, як це було задумано, тому уряд вирішив залучити сили НАТО. Декілька суден НАТО розвертали човни біженців, що мали на меті допливти до берегів Греції, і відправили їх до Туреччини. ФРОНТЕКС не в змозі був виконувати такі дії, адже обмежувався лише грецькими водами. Наразі, сучасний рівень контрабанди в порівнянні зі своїм піком у 2015 році зменшився майже на 95% [9].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що Євросоюз намагався вирішувати проблему комплексно та систематично. Але політика ЄС щодо врегулювання міграційної кризи в період з 2015 все одно була доволі слабка та малоефективна. Причинами цього слугували неодноразові суперечки між інститутами та країнами-членами ЄС та відсутність єдиної думки щодо вирішення цієї проблеми. Основними напрямками європейської політики стали дипломатичні зв'язки з іншими державами з проблем співпраці в цьому питанні, управління кордонами, повернення нелегальних мігрантів на батьківщину та забезпечення притулку біженцям з подальшим їх розселенням серед країн-членів ЄС.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку можуть бути подальший розгляд і аналіз європейської політики щодо міграційних процесів та її наслідків.

Джерела та література

1. Бондарчук В. Європейська міграційна криза та стабільність ЄС Придніпровська державна академія будівництва та архітектури. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Випуск 2 (02). 2016. С. 28-31.
2. Європейська міграційна криза. URL: <https://uk.wikipedia.org>.
3. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: Проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних відносин. Національний університет «Львівська політехніка». Політичні науки. 2015. № 2. С. 41-45.
4. Угода ЄС-Туреччина: зміст та передумови підписання. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/uhoda-yes-turechchyna-zmist-ta-peredumovy-pidpysannia>
5. Фітисова А., Солодько А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. 2016. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>
6. Потемкина О. Ю. «Европейская повестка дня по миграции» : Новый поворот в иммиграционной политике ЕС? Современная Европа. 2015. № 4. С. 28-40.

7. European Commission, European Agenda on Migration. Legislative Documents, Brussels, 13 May 2015. URL: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf

8. Migrant smuggling: Council approves a set of measures to fight smuggling networks. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/12/06/migrant-smuggling-council-approves-a-set-of-measures-to-fight-smuggling-networks/>

9. Saving lives at sea and targeting criminal networks. European Council, Council of the EU. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/migratory-pressures/sea-criminal-networks/>

УДК 327(4)

Васильєва Д. Р.

Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор

КОСОВСЬКА ПРОБЛЕМА У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ СЕРБІЇ ТА КОСОВО

У статті розглянуто косовську проблему у контексті європейської інтеграції Сербії та Косово. Проаналізовано еволюцію цього конфлікту та перспективи його розв'язання. Зроблено прогноз щодо вступу Сербії та Косово до Європейського Союзу за умови врегулювання конфлікту, їх подальшого становища та співіснування.

Ключові слова: косовська проблема, Сербія, Косово, Європейський Союз, євроінтеграція.

Vasylieva D. R.

THE KOSOVO PROBLEM IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN INTEGRATION OF SERBIA AND KOSOVO

The article examines the Kosovo problem in the context of the European integration of Serbia and Kosovo. The evolution of this conflict and the prospects for its resolution have been analyzed. A prediction has been made regarding Serbia's and Kosovo's accession to the European Union, subject to the settlement of the conflict, their further position and coexistence.

Key words: Kosovo problem, Serbia, Kosovo, European Union, European integration.

Косовська проблема є дуже актуальною у сучасних міжнародних відносинах, оскільки Балканський регіон завдяки своєму геополітичному розташуванню завжди був місцем конфліктів між країнами Заходу та Сходу за сферу впливу. Через цей конфлікт наразі є неможливим вступ Сербії та Косово до Європейського Союзу, тому його розв'язання є одним з головних пріоритетів зовнішньої політики цих європейських країн. Конфлікт є прикладом суперечностей основних принципів міжнародного права, а саме територіальна цілісність, невтручання у внутрішні справи інших суб'єктів світового

політичного процесу та право націй на самовизначення. Конфлікт ускладнюється через релігійні протиріччя етнічного населення та втручання третіх сторін, таких як ЄС, НАТО, ООН, США. Загрозою є те, що Косово є частково визнаною державою, яка лишається під протекторатом інших країн. Ті держави, які не визнають незалежності Косово, побоюються, що їхні етнічні угруповання теж забажають відокремитись задля утворення незалежних держав, посилаючись на досвід Косово. Отже, ця тема є доволі актуальною для дослідження, оскільки не лише становить загрозу Сербії та Косово, але й перешкоджає їхньому вступу до Європейського Союзу, що має негативний вплив на інші зацікавлені у вирішенні конфлікту суб'єкти світового політичного процесу.

Дослідження косовської проблеми у контексті європейської інтеграції Сербії та Косово є важливою темою для сучасних міжнародних досліджень, оскільки має безпосередній вплив на політичну ситуацію Балканського півострова та на становище цих держав. Цією проблематикою займаються багато учених-європейців, таких як М. Мартинова, П. Рудяков, О. Маначинський, В. Боднар, А. Улунян. І цей перелік постійно поповнюється новими іменами, оскільки науковий інтерес до косовської проблеми та її впливу на світовий політичний процес не згасає. І до сьогодні актуальним є проведення подальших наукових досліджень щодо цього конфлікту та його впливу на державність Сербії та Косово.

Мета статті – дослідити косовську проблему у контексті європейської інтеграції Сербії та Косово як чинник загроз у Балканському регіоні та приклад наслідування іншими етнічними угрупованнями, що може призвести до сепаратистських рухів та прагнення відокремлення задля утворення незалежних держав.

Завдання статті:

- 1) проаналізувати джерела виникнення косовського конфлікту;
- 2) описати початок євроінтеграційного руху Сербії та Косово;
- 3) простежити еволюцію конфлікту в контексті євроінтеграції Сербії та Косово;
- 4) проаналізувати підтримку косовської та сербської позиції третіми країнами.

Європейська інтеграція є надзвичайно актуальним процесом у міжнародних відносинах, зважаючи на непростий період у світовій політиці, пов'язаний з необхідністю врегулювання світового порядку після Першої та Другої світових війн. Це складне і суперечливе соціально-економічне явище налагодження співробітництва між європейськими країнами, що є одним з проявів сучасного іс-

торичного розвитку, а саме посилення взаємозалежності держав, насамперед в економічній сфері, та подальшого зближення цивілізаційно пов'язаних національних громад. Одним з перших проявів тенденції європейської інтеграції після Першої світової війни був пан'європейський рух 1923 року, а після Другої світової – активна підтримка ідеї побудови відносин між європейськими країнами, до чого спонукала політична та економічна необхідність конкурувати з США та СРСР. На сучасному етапі Європейський Союз прагне розширення меж, тобто залучення нових членів, та поглиблення інтеграції дійсних членів.

Через особливості геополітичного розташування Балканський півострів досі залишається в центрі протиборства інтересів країн Заходу і Сходу, оскільки він був і є своєрідним простором, де перетинаються різні народи, релігії та культури. Не дарма він отримав назву “порохова діжка Європи”. Споконвіку Сербія була багатонаціональною та багатоконфесійною державою, населення якої мало різний історичний, економічний, культурний, політичний та релігійний розвиток. Відповідно між народами були значні розбіжності у поглядах на організацію державності, суверенітет і т.д. Територією у складі Сербії, на якій відбувся перший конфлікт, було Косово.

Косовська проблема – одна з найважливіших у сучасних міжнародних відносинах, оскільки це найгостріший конфлікт у Європі. Косово – невелика територія, що з XII ст. входила до складу Сербського королівства і згодом стала символом сербського опору та героїзму після сербсько-турецького протистояння, що значно вплинуло на сербську колективну свідомість. З цього часу і розпочалась кривава історія Косово – постійні війни та сутички між етнічним населенням. Війна між Османською імперією та Австрією дали початок майбутній боротьбі між албанським та сербським населенням. Згідно з положеннями югославської конституції 1947 р., Косово надавались такі повноваження, що воно вважалося самостійним суб'єктом у складі федерації. Косово мало рівні права з іншими республіками, проте не могло від'єднатися від Сербії. Косово протягом багатьох років боролось за досягнення статусу республіки, при цьому бажаючи утворення єдиної албанської держави. У 1991 р. почався розпад Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії, проте Сербія залишилася у її складі. Під час відділення Боснії та Герцеговини, Сербії, етнічні серби, що проживали на території цих країн, захотіли прилучитися до Сербії. Розпочалась збройна сутичка, яка вважається першою найкривавішою після Другої світової війни в історії Європи [17].

Отож, в основі косовського конфлікту – боротьба двох етнічних груп, а саме сербів, що становили основну частку населення Союзної Республіки Югославії, та албанців, що становили більшість жителів Косово та які відчували підтримку ззовні. Влада СРЮ мала на меті зберегти територіальну цілісність республіки, а албанці-сепаратисти прагнули отримати право на самовизначення та відповідно можливість приєднання до Албанії. В 1998 р. відбулося загострення національної суперечки між сербами й албанцями, що проживали на території Косово. Оскільки міжнародна спільнота була не в змозі врегулювати цей конфлікт мирними методами, у 1999 р. НАТО здійснило збройне втручання. Рада НАТО аргументувала це намаганням уникнути гуманітарної катастрофи, заподіяної політикою геноциду, що здійснювалася владою Союзної Республіки Югославії щодо етнічних албанців [11]. Відтоді Косово було під контролем міжнародних сил ООН.

Окрім етноісторичних причин виникнення конфлікту, також визначають політичні та економічні. До політичних відносять політичну нестабільність, антисербську позицію США, інших провідних країн світу та їх зацікавленість в остаточному розпаді СРЮ, турецькі амбіції повернути свій вплив на території колишньої Османської імперії, нездатність влади СРЮ і Сербії визначити наміри Косово і вплинути на його лідерів, схильність влади СРЮ до силового методу вирішення конфліктів, які не є ефективними у цій ситуації, підтримка сепаратистських настроїв з боку албанської діаспори та мусульманських країн, та прагнення етнічних албанців створити автономну Велику Албанію. До економічних причин належать економічні проблеми в СРЮ, низький промисловий рівень розвитку та рівень освіти, нестача кваліфікованих працівників, процвітання тіньової економіки, значні запаси корисних копалин на території Косово, що дає змогу сепаратистам автономно існувати за вилучені кошти з продажу, фінансова підтримка місцевого населення з боку іноземних країн [16].

Відносини Сербії та Європейського Союзу розпочались з активної участі ЄС у підтримці державних реформ у країні, зокрема економічних та демократичних, незважаючи на те, що розвиток відносин був одним з головних пріоритетів зовнішньої політики Сербії ще за часів, коли вона була у складі СРЮ. Проте, на відміну від інших балканських країн, ймовірність членства в євроструктурах Сербія почала розглядати лише у 2000-х роках. Про це свідчить Національна стратегія розвитку 2005 року, в якій зазначено про членство в ЄС як головний пріоритет та довгострокову перспективу. Покращення від-

носин та посилення політичного діалогу відбулось під час саміту ЄС в Біарітті в жовтні 2000 року. ЄС почав розглядати можливість вступу країн Західних Балкан з метою забезпечення миру у регіоні та подальшої інтеграції цих держав. Цікавим є факт, що самі європейці були дуже прихильні до ідеї посилення інтеграції з балканськими країнами, зокрема з Сербією. Знаковою подією стало підписання 25 листопада 2000 року Рамкової угоди СРЮ–ЄС про виконання програми надання допомоги та підтримки СРЮ з боку ЄС [4].

У 2005 році ЄС заявив про свої наміри інтенсифікувати інтеграцію Сербії та надалі проводити активний діалог, незважаючи на кризу у відносинах, спричинену невизначеністю статусу Косово та неоднозначністю суспільної думки сербів щодо продовження співпраці. ЄС брав активну участь у підтримці економічних, судових та адміністративних реформ, що свідчило про подальше посилення відносин між двома сторонами. Проте, надалі криза у відносинах лише загострювалась, оскільки 17 лютого 2008 року була односторонньо проголошена незалежність Косово. Відокремлення цієї території стало справжньою трагедією для Сербії, про що свідчила демонстрація в Белграді. Сербія принципово не визнає незалежності Косово, називає його Автономним краєм Косово і Метохія, який за конституцією Сербії є її провінцією, оскільки вважає його своєю етнічною територією, проте де-факто регіон не є під контролем офіційного Белграда. Тодішній прем'єр-міністр Сербії Воїслав Коштуниця заперечив підписання політичної угоди з ЄС, оскільки вважав, що це примусовий засіб для визнання незалежності Косово, яке загрожує Сербію [20].

Першими країнами, що визнали незалежність Косово, були Афганістан, Албанія, США, Італія, Австралія. Ці події неабияк збентежили світову спільноту, адже деякі держави не могли визначитись зі своєю позицією щодо визнання незалежності Косово. Одні прислухались до думки США та країн ЄС, інші – мали власне бачення на цю ситуацію. Станом на 2012 рік незалежність Косово була визнана 98-и державами, що входять до складу Організації Об'єднаних Націй. Однак її не визнали Республіка Китай та Російська Федерація, що є постійними та активними членами ООН. Косово претендувало на членство в ООН, проте це було можливим лише за умови визнання його незалежності 2/3 країнами-членами ООН та схвалення Ради безпеки ООН. Згодом Косово визнали ще декілька держав і максимальна кількість за весь процес визнання становила 111 держав-членів ООН. Досі воно є не визнаним Росією, Китаєм, Північною Кореєю, Індією, Мексикою й також 5-ма країнами-членами

Євросоюзу, серед яких Греція, Кіпр, Іспанія, Румунія та Словаччина. Станом на 2019 рік визнання незалежності Косово відкликало 15 держав, серед яких Центральноафриканська Республіка, Мадагаскар, Папуа-Нова Гвінея, Соломонові та Коморські острови та інші. Сербські представники стверджують, що наразі кількість країн, що визнають Косово, сягає менш як 100. Проте його визнають такі міжнародні організації як ЄС, НАТО, Міжнародний суд ООН, який у 2010 році постановив, що визнання Косово не суперечить міжнародному праву [11].

Для Косово вступ до ЄС є перспективою порятунку, оскільки безробіття населення становить приблизно 35% [12], що є найбільшим показником в порівнянні з іншими балканськими країнами. Однак економіка Косово занадто слабка, щоб на рівних витримувати конкуренцію з іншими членами Євросоюзу. Основними перепонами до вступу в ЄС є напруженість між албанською більшістю та сербською меншістю та невизнання Косово п'ятьма членами ЄС.

Проте все ж таки прагнення Сербії та Косово стати членами Європейського Союзу стало значним поштовхом для розвитку та нормалізації відносин між ними. Сербія подала заявку на членство в ЄС у грудні 2009 року та отримала статус кандидата у березні 2012 року після того, як Белград та Приштина домовились про регіональне представництво Косово [3].

Перші переговори відбулись у 2011 році за сприяння ЄС. З 2011 по 2015 рр. було укладено низку угод. Першою формальною угодою про принципи нормалізації відносин вважається Брюссельська, підписана прем'єр-міністрами 19 квітня 2013 року за посередництва Верховного представника ЄС Кетрін Ештон, що знаменувала собою спробу встановити тісний діалог між Сербією та Косово. Вона передбачала створення Асоціації/Спільноти муніципалітетів сербської більшості. Структури Асоціації/Спільноти створені на тій же основі, що і чинний статут Асоціації муніципалітетів Косово. Домовлено, що жодна із сторін не буде блокувати та заохочувати інших блокувати прогрес іншої сторони на шляху до ЄС. Двома сторонами за сприяння ЄС буде створено комітет з питань імплементації. У 2015 році Брюссельська угода була доповнена новими пунктами, а саме – серби на півночі Косово користуються більшими правами та Косово отримує власний міжнародний телефонний код. Федеріка Могеріні назвала ці угоди знаковими подіями у нормалізації відносин між ЄС та Косово [2].

Служба зовнішніх дій ЄС заявила: «Дуже раді оголошенню прем'єр-міністра Рамуша Харадіая про надання мандату робочій

групі для розробки Статуту Асоціації/Спільноти сербських муніципалітетів у Косові». Також у ЄС зазначають, що цей крок розпочинає реалізацію угоди відповідно до зобов'язань, які Косово взяло на себе в контексті угоди про асоціацію з ЄС та Брюссельських угод 2013 та 2015 років [19].

Однак згодом США та ЄС «дозволили» Косово не формувати Асоціацію/Спільноту сербських муніципалітетів, навіть попри те, що це було її єдиним зобов'язанням згідно з Брюссельською угодою. Передбачалося створення об'єднання, а саме 10 громад, населення яких би становило 100 тисяч осіб в північних районах Косово [21].

Надзвичайно важливою була угода про стабілізацію та нормалізацію (SAA) між Європейським Союзом та Косово, підписана 27 жовтня 2015 року у Страсбурзі. Інакше кажучи, це була угода про асоціацію ЄС та Косово. З боку ЄС угоду підписали Верховний представник з питань закордонних справ та політики безпеки Федеріка Могеріні та Комісар з питань політики сусідства та переговорів про розширення Хан Йоханнес, з боку Косово – прем'єр-міністр Іса Мустафа та міністр з питань євроінтеграції Бекім Чоллаку. Федеріка Могеріні заявила: «Ця угода відкриває нову фазу відносин між ЄС та Косово. Вона допоможе останньому провести необхідні реформи та створить торговельні та інвестиційні можливості. Це дасть змогу Косово стати на шлях сталого економічного зростання». Угода була парафрована сторонами ще у липні 2014 році. За нею передбачається максимальне зближення економіки, законодавчих стандартів та соціальної бази, повага до ключових демократичних принципів та основних елементів, які покладено в основу єдиного ринку ЄС. Угода створює сферу, яка дозволяє вільну торгівлю та застосування європейських стандартів в таких сферах, як конкуренція, державна допомога та інтелектуальна власність. Також угода встановлює договірні відносини, що передбачає взаємні права й обов'язки та охоплює широкий спектр галузей – від освіти до енергетики, навколишнього середовища, правосуддя та внутрішніх справ. Проте угода не зазначає точної дати приєднання Косово до ЄС. Наразі вона виконується неохоче, оскільки була підписана лише через те, що була однією з умов вступу країн до ЄС.

Європейський Союз буде надалі підтримувати прогрес Косово на його європейському шляху через процес стабілізації та асоціації, політику, розроблену ЄС для сприяння співпраці з країнами Західних Балкан, а також регіональне співробітництво. Щоб підтримувати необхідні реформи, ЄС надає матеріальну допомогу країнам Західних Балкан. Косово було виділено 645,5 млн євро [9].

Упродовж останніх декількох років процес переговорів між Сербією та Косово помітно пришвидшився. Цьому процесу значно сприяло посередництво Євросоюзу. Головнокомандувач Сербії Олександр Вучич та очільник Косово Хашим Тачі стабільно зустрічаються під опікою ЄС. Вже відбулось досить багато зустрічей, проте вони виявились безрезультатними, оскільки домовленості були усними. Вучич в одній з промов зауважив, що готовий розмовляти з будь-ким, важливо лише те, щоб це давало позитивний результат і забезпечувало мирне майбутнє сербського народу [15].

Косово і Сербія досі є об'єктом нагляду значних світових акторів. Одним з них є США, роль якого починаючи з 1999 року є розбіжною. Станом на 2018 рік 2/3 сербів засуджували панування США на світовій арені. Ставлення сербів до США є негативним, оскільки вони підтримують Косово, прагнучи вирішення конфлікту. Проте позиція США призвела до суперечок з іншими світовими гравцями. У 2018 році США не заперечували коригування сербсько-косовського кордону, яке ініціював ЄС, незважаючи на те, що Німеччина виступила проти цього. Також США підтримала намір Косово створити національну армію, хоча Генеральний секретар НАТО різко заперечив проти цього. Водночас США обмежували вплив втручання Російської Федерації у ситуацію на Балканах. На початку 2018 року Дональд Трамп надіслав президентам сторін конфлікту листи із закликом примирення в контексті двосторонньої угоди, яку США приєднало підтримати [13].

Не менш важливою є позиція Кремля. Москва, на відміну від США, є тісним союзником Сербії і закликає світову спільноту до невизнання незалежності Косово. Така позиція аргументується наміром значно впливати на ситуацію на Балканах, при цьому протистояти США та загалом дестабілізувати ситуацію на Балканах з подальшим розпадом Європейського Союзу. Також Росія не зацікавлена у вступі країн регіону до НАТО. Після окупації Криму Кремль почав активніше діяти на балканському напрямку, наприклад, надавши Сербії військову та економічну допомогу. Також Кремль погрожував, що втрутиться у двосторонні перемовини, якщо США буде брати участь у них. Після зупинення перемовин Росія ще більше посилила свої відносини з Сербією у багатьох сферах. За таких умов Сербія закликала КНР, на чолі з Сі Цзіньпіньом, взяти участь в домовленостях. В той же час Косово закликала долучитися адміністрацію Дональда Трампа, до якої воно було більш прихильне, ніж до ЄС. Тому вирішили до переговорів Сербія-Косово долучити американських дипломатів, які б виступали посередниками [21].

28 травня 2019 року спецназ Косово провів силовий штурм в північних районах країни, які населяють етнічні серби, що становлять приблизно 5% населення Косово. Було заарештовано 11 місцевих жителів у містечку Зубін-Поток. Влада Косово вважає, що вони причетні до хабарництва та контрабанди зброї. До жителів було застосоване фізичне та моральне насилля. До того ж постраждали 2 працівники місії ООН в Косово. Згодом підтвердилось, що штурм відбувся з дозволу суду через підозри в корупції. Проте Белград вважає, що це був напад на сербів, тому державні війська були приведені в повну бойову готовність. Вучич заявив, що Сербія збереже мир в регіоні, а національна армія при першій же необхідності захистить сербів [21].

4 жовтня 2018 року на прес-конференції з головою комітетом із зовнішніх справ Європейського парламенту Девідом Макалістером президент Сербії Олександр Вучич заявив, що ніколи не визнає незалежність республіки Косово. «Я поняття не маю, що хоче Захід від Сербії, але ми не визнаємо незалежність Косово, як би вони цього не хотіли, нехай навіть б'ють мене пальцями по голові. Я ніколи не прийму незалежність Косово», – стверджує Вучич. Також він пообіцяв зробити все, щоб забезпечити мир в регіоні та зазначає, що Сербія відкрита до переговорів задля вирішення цього конфлікту, адже це залежить не лише від сербів [18].

6 листопада 2018 року уряд Косово запровадив імпорتنі мита на товари з Сербії у розмірі 10% [6]. А вже 21 листопада підняв до 100%, аргументувавши це тим, що Сербія завадила Косово стати членом Інтерполу та обмежила доступ товарів з Косово до Сербії. 20 листопада Косово здійснило третю спробу отримати членство в Інтерполі, однак отримало відмову і звинуватило в невдачі Сербію. Косово стверджує, що Сербія проводила агресивну «кампанію» проти членства Косово. І справді Сербія була зацікавлена у цьому, оскільки боялась, що Косово оголосить сербських військовослужбовців у міжнародний розшук за вчинення воєнних злочинів. Прем'єр-міністр Косово Рамуш Харадінай попередив, що Приштина не скасує мита на сербські товари, допоки Сербія не визнає, що Косово є незалежною та суверенною державою. Водночас Вучич ствердив, що без скасування мит неможливе продовження будь-якого діалогу. Федеріка Могеріні наголосила, що влада Косово повинна негайно відкликати запровадження мита [5].

У 2018 році громадськість сколихнула чутки про бажання сторін обмінятися територіями. За цим процесом передбачалось абсолютне визнання незалежності Косово Сербією. Проте де-факто ті території були підконтрольні Сербії. Йдеться про північні райони Косово та

південні райони Сербії, заселені етнічними албанцями. Однак президент Сербії заявив, що незалежність він не визнає, проте згідний скоригувати кордони. У відповідь на це Приштина зазначила, що жодна територія Косово не буде передана Сербії. Тому можна стверджувати, що сторонам ще далеко до взаєморозуміння [8]. Борис Варга, експерт з Балканського регіону, стверджує, що не варто говорити про корегування кордонів, а єдиним можливим варіантом є визнання Сербією Косово. Однак Вучич не поступиться [1]. Згодом президент Сербії заперечив наявність планів обміну територіями. Після цього переговори про нормалізацію відносин зайшли у глухий кут.

Однак у квітні 2019 року канцлерка ФРН Ангела Меркель та президент Франції Еммануель Макрон оголосили про запуск нової ініціативи для розв'язання конфлікту між Сербією та Косово, оскільки від вирішення суперечки залежать їхні відносини з ЄС. Сторони конфлікту відреагували на це домовленістю про відновлення переговорів в липні 2019 в Парижі [14]. Проте обіцяна зустріч не відбулась і відклалась на невизначений термін, як заявив уряд Німеччини [7]. Наразі обидві країни заявляють, що готові до конструктивного діалогу за посередництвом ЄС задля досягнення домовленостей. Проте їхні дії не підтверджують гучні слова.

Косовська проблема є надзвичайно актуальною у сучасних міжнародних відносинах та світовому політичному процесі, оскільки вважається найгострішим конфліктом Європи. Косово і Сербія впродовж багатьох років намагались знайти спільну мову, врегулювати конфлікт та посилити нормалізацію відносин. Основним стимулом для врегулювання є можливість членства цих країн у Європейському Союзі, який до того ж справляє найпомітніший вплив на врегулювання конфлікту. Адже ЄС зацікавлений у поступовому входженні балканських країн до нього. Однак сторонам не вдається провести конструктивний діалог, оскільки Сербія принципово не визнає незалежність Косово, а Косово у відповідь запровадило 100% мита на сербські товари та утискає етнічних сербів, що проживають на його території.

Сторони користуються підтримкою значних світових акторів, тому що цей конфлікт значно впливає на ситуацію на Балканах та слугує прикладом для інших малих держав, що прагнуть відокремитись та заснувати власну державу.

Отож, майбутня інтеграція Сербії та Косово до ЄС досі залишається тісно пов'язаною зі сприянням ЄС діалогу на високому рівні між цими сторонами, що повинно призвести до юридично обов'язкової всеосяжної угоди про нормалізацію їхніх відносин.

Наразі обидві країни готові до конструктивного діалогу за посередництвом ЄС задля досягнення домовленостей. Однак важко передбачити майбутній хід подій.

Дослідження цієї теми є доволі актуальними, оскільки політична ситуація на Балканському півострові не перестає бути напруженою, що має значний вплив на соціально-політичне становище держав регіону. Досі нерозв'язаною залишається проблема налагодження відносин між Сербією та Косово і, відповідно, вирішення косовського конфлікту, що має значний вплив на регіональну політику. У разі успішного вирішення конфлікту стане необхідним постійний контроль над поточними відносинами та їх аналіз задля уникнення можливих розбіжностей та суперечок. Тому можна стверджувати, що подальші дослідження будуть стратегічно-важливими.

Джерела та література

1. AP Explains: Why do Kosovo tensions persist? Jovana Gec, 2019, May 29. URL: <https://apnews.com/5d6963a912494fbaaa21f3ee316253cb> (дата звернення: 05.02.2020)
2. Brussels Agreement. The Government of the Republic of Serbia. URL: <https://www.srbija.gov.rs/cinjenice/en/120394> (дата звернення: 04.02.2020)
3. European Parliament. Fact Sheets on the European Union. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/168/the-western-balkans> (дата звернення: 06.02.2020)
4. Framework agreement between the Republic of Serbia. The Government of the Republic of Serbia and the European Commission. URL: <http://www.evropa.gov.rs/Documents/Home/DACU/12/104/105/106/246/FWA%20Serbia.pdf> (дата звернення: 04.02.2020)
5. Kosovo denied entry to Interpol. Euronews, 2018, November 21. URL: <https://www.euronews.com/2018/11/20/kosovo-denied-entry-to-interpol> (дата звернення: 11.02.2020)
6. Kosovo hits Serbia with 100% trade tariffs amid Interpol row. BBC News, 2018, November 21. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-46287975> (дата звернення: 10.02.2020)
7. Meeting in Paris postponed. European Western Balkan, 2019, 21 June. URL: <https://europeanwesternbalkans.com/2019/06/21/meeting-in-paris-postponed/> (дата звернення: 07.02.2020)
8. Serbia-Kosovo talks: Why land swap could bridge divide, Guy Delauney, BBC News, 2018, September 6. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-45423835> (дата звернення: 07.02.2020)
9. Stabilization and Association Agreement (SAA) between the European Union and Kosovo signed. European Council. Council of the European Union, 2015, October 27. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/>

press-releases/2015/10/27/kosovo-eu-stabilisation-association-agreement/ (дата звернення: 06.02.2020)

10. Strategy for the Western Balkans: EU sets out new flagship initiatives and support for the reform-driven region. European Commission, 2018, February 6. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_561 (дата звернення: 07.02.2020)

11. Анна Г. Косовський конфлікт: історія та сучасність. Миколаїв: Чорноморський Державний університет ім. Петра Могили, 2013. URL: https://eprints.oa.edu.ua/2302/1/Hats_NZ_stud_Vyp-3_turyzm.pdf (дата звернення: 04.02.2020)

12. Коли західні Балкани вступають до ЄС і що цьому заважає. Альбрехт Майер, Europe NEW. URL: <https://eu.in.ua/%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D1%85%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B8-%D0%B2%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF-%D0%BB%D1%8F%D1%82%D1%8C-%D0%B2-%D1%94%D1%81-%D1%96-%D1%89/> (дата звернення: 07.02.2020)

13. Конфлікт Косово та Сербії продовжується: уроки для України. Олексій Куроп'ятник, Майдан закордонних справ, 2019, 10 червня. URL: <https://www.mfaua.org/uk/publications/konflikt-kosovo-ta-serbii-prodovzhuietsia-uroky-dlia-ukrainy> (дата звернення: 10.02.2020)

14. Косово і Сербія домовилися відновити переговори – зустріч запланована у липні. Громадське радіо, 2019, 30 квітня. URL: <https://hromadske.radio/news/2019/04/30/kosovo-i-serbiya-domovylysyavidnovyty-peregovory-zustrich-zaplanovana-u-lypni> (дата звернення: 11.02.2020)

15. Косово: старі рани та урок для України. Анатолій Демещук, Укрінформ, Київ, 2020, 16 лютого. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2537243-kosovo-stari-rani-ta-urok-dla-ukraini.html> (дата звернення: 11.02.2020)

16. Латигіна Н. Джерела виникнення Косовського конфлікту. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2010. URL: <https://www.sworld.com.ua/index.php/uk/legal-and-political-science-411/political-problems-of-international-systems-and-global-development-411/10986-411-0310> (дата звернення: 04.02.2020)

17. Маллаєва Р. Косівська проблема в міжнародних відносинах. Історія конфлікту. Київ: Інститут міжнародних відносин КиМУ. URL: http://vmv.kyumu.edu.ua/confs/2010_04_25/mallajeva.htm (дата звернення: 04.02.2020)

18. Сербія не визнає незалежність Косова -Вучич. Час Закарпаття, 2018, 5 жовтня. URL: <http://chas-z.com.ua/news/66941> (дата звернення: 07.02.2020)

19. У ЄС привітали рішення Косова щодо Асоціації сербських муніципалітетів. Міжнародна безпека та євроінтеграція України. Європейська правда. 2018, 5 квітня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/04/5/7079984/> (дата звернення: 10.02.2020)

20. Чумаченко О. Проблеми вступу Сербії до Європейського Союзу: політичний аспект. Київ: Науково-дослідний інститут європейської інтеграції Київського міжнародного університету, 2019, грудень. URL: <http://vmv.kyumu.edu.ua/v/07/chumachenko.htm> (дата звернення: 06.02.2020)

21. Що означає чергове загострення між Косово та Сербією. Владислав Кудрик. Громадське, 30 травня 2019. URL: <https://hromadske.ua/posts/sho-oznachaye-cherbove-zagostrennya-mizh-kosovom-ta-serbiyeyu> (дата звернення: 10.02.2020)

Андрощук М. В.

Науковий керівник: Матвійчук Н. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач

УДК 327(71+510)

ВІДНОСИНИ США ТА КИТАЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті висвітлено сучасні економічно-торговельні відносини США та Китаю. Досліджено історичний процес формування відносин між двома могутніми державами. Розглянуто наслідки торгової війни для світової економіки.

Ключові слова: США, Китай, торгова війна, Дональд Трамп, тарифи.

Androshchuk M. V.

USA-CHINA RELATIONS AT THE CURRENT STAGE (TRADE-ECONOMIC ASPECT)

The article examines the current economic and trade relations between the USA and China. Investigated the historical process of forming relations between two powerful states. Considered the consequences of the trade war for the world economy.

Key words: USA, China, trade war, Donald Trump, tariffs.

Конфліктні відносини у торговельній сфері між наддержавами (США та Китай) несуть за собою негативні наслідки як і для всього світу так і для обох учасників торговельного конфлікту. Актуальність теми зумовлена погіршенням міжнародних відносин між двома наддержавами.

Дослідженню торговельно-економічного аспекту у китайсько-американських відносинах було приділено достатньо уваги в працях багатьох іноземних журналістів, політологів, науковців: М. Фіцджеральда, В. Девіса, К. Амадео, Г. Кухалейшвілі.

Метою статті є висвітлення сучасних торговельно-економічних відносин між США та Китаєм та з'ясування наслідків торговельної війни між країнами.

Розглядаючи проблематику відносин США та Китаю, було сформувано такі завдання:

- 1) проаналізувати, як історично утвердились дипломатичні відносини між державами;
- 2) дослідити хронологію торговельного конфлікту;
- 3) окреслити наслідки «trade war» для економік обох країн.

Становлення дипломатичних відносин США та Китаю відбувалося в декілька етапів. Після заснування Китайської Народної Республіки в Китаї та Сполучених Штатах був довгий період відчуження. У лютому 1972 р. Президент США Р. Ніксон відвідав Китай на запрошення прем'єр-міністра Чжоу Еньлая. 1 січня 1979 р. обидві держави офіційно встановили дипломатичні відносини. На основі п'яти принципів мирного співіснування Китай та США 29 лютого 1972 р. видали спільне комюніке, спільну угоду про встановлення дипломатичних відносин між Китайською Народною Республікою та Сполученими Штатами Америки [6].

Китайсько-американські економічні та торгові відносини мають взаємовигідний характер. Як найбільша країна, що розвивається, і найбільша розвинена країна, Китай та США користуються великою взаємодоповнюваністю щодо природних та людських ресурсів, ринку, капіталу та технологій [6].

З моменту встановлення дипломатичних зв'язків двосторонні економічні та торговельні відносини швидко розвивалися, розширюючи сфери співпраці, збільшуючи суть і більшу взаємозалежність. Порівняно з першими днями дипломатичних відносин, китайсько-американські зв'язки перейшли від переважно торгових відносин до таких, які охоплюють майже всі аспекти економічного життя [6].

Протягом останніх чотирьох десятиліть дипломатичні відносини Китаю та Сполучених Штатів, незважаючи на різні політичні системи, стратегічні інтереси та культурні традиції, залишалися в значній мірі кооперативними. У цей період ми можемо називати Китай та США як «конкуруючих партнерів». Безпрограшна економічна діяльність була важливим наріжним каменем для їх постійної співпраці. Оскільки вони були на різних позиціях, конкурентний аспект їх економіки не був настільки помітним. Геополітичні та ідеологічні відмінності існували, але обидві сторони були раціональними та прагматичними. Ці відносини принесли обом сторонам величезні дивіденди. Для розвитку Китаю була потрібна співпраця США, щоб увійти в глобальну систему вільної торгівлі та ринку [13].

У сфері торгівлі, згідно зі статистикою китайської митниці, двосторонній товарообіг у 2011 р. досяг 446,7 млрд. дол. США, що

збільшилось у понад 180 разів з початку дипломатичних відносин [6]. Китай та США – другий за величиною торговий партнер один для одного [6].

Сполучені Штати Америки – це другий за величиною експортний ринок у Китаї та шосте за величиною джерело імпорту [6]. Китай – третій за величиною експортний ринок і найбільше джерело імпорту для США [6]. Він є найбільш швидкозростаючим експортним ринком США протягом 10 років поспіль [6]. Це все відіграло значну роль у побудові надійних та стабільних економічних та торговельних відносин.

Сьогодні ж відносини у торговельній сфері значно погіршилися через дисбаланс торгівлі між першою і другою економіками світу. У зв'язку з цим Президент Д. Трамп у 2018 р. почав встановлювати тарифи та інші торговельні бар'єри щодо Китаю з метою внесення змін у китайську торгову діяльність, яку США вважає недобросовісною, а саме: зростаючий дефіцит торгівлі, крадіжка інтелектуальної власності, вимушена передача американських технологій до Китаю [3]. Тарифна політика Д. Трампа спрямована на заохочення споживачів купувати американські товари, роблячи дорожчі імпортовані товари [3].

У світі цей конфлікт ознаменувався як «trade war». Торговельна війна – це коли нація встановлює тарифи або квоти на імпорт, а зарубіжні країни відмовляються від подібних форм торговельного протекціонізму [9]. У міру ескалації торгова війна зменшує міжнародну торгівлю [9].

Розпочалася ця торгова війна встановленням тарифів адміністрацією США на китайську продукцію. Насамперед тарифи були встановлені на одяг, взуття та електроніку, та деякі китайські інвестиції у США [5]. У відповідь Китай накладає тарифи на американську продукцію, викликаючи занепокоєння торговою війною між найбільшими світовими економіками [1].

Відповідно США вводять нові тарифи на загальну суму 34 мільярди доларів на китайські товари [12]. На понад вісім сотень китайських товарів у промисловому та транспортному секторах, а також товари, такі як телевізори та медичні прилади, було встановлено 25-відсотковий податок на імпорт [12].

Президент Д. Трамп вважає, що Китай «підриває» Сполучені Штати, користуючись правилами вільної торгівлі на шкоду американським фірмам, які працюють у Китаї. Пекін же відразу відреагував і розкритикував діяння президента США як «торговельні знущання» [12].

Тоді ж 1 грудня 2019 р. Д. Трамп проголосив 90-денні переговори з Китаєм. Збільшення тарифів з 10% до 25% запланували притримати до 1 березня 2019 р. [10].

У 2019 р. поглиблюється торговельна війна. Переговори зриваються, адміністрація Д. Трампа все таки підвищує тарифи на китайські товари на суму 200 мільярдів доларів. У відповідь Китай ж оголошує про плани підвищення тарифів на 60 мільярдів доларів на американські товари. Президент Д. Трамп заявляє, що вважає, що високі витрати, накладені тарифами, змусять Китай зробити угоду вигідною для США, в той час як Міністерство закордонних справ Китаю заявляє, що Сполучені Штати мають «екстравагантні очікування» [12].

Центральний банк Китаю знизив курс національної валюти, адміністрація Д. Трампа відзначила це як «валютне маніпуляторство» [12]. Згодом США встановили ще тарифи, проте вже на суму 300 мільярдів доларів, тому все, що США імпортує з Китаю, обкладається податком. Тим часом, Пекін попередив, що це спровокує потрясіння на фінансовому ринку.

15 січня 2020 р. відбулася надзвичайна подія, Президент Трамп та віце-прем'єр-міністр Китаю Хань Чжень підписали угоду, яка стала проривом у майже дворічній торговій війні між двома найбільшими економіками світу. Угода послаблює деякі американські тарифи на китайський імпорт і зобов'язує Китай купувати додаткові американські товари на суму 200 мільярдів доларів, включаючи сільськогосподарську продукцію та автомобілі, протягом двох років [11]. Китай також зобов'язується застосовувати захист інтелектуальної власності. За кілька днів до підписання угоди США відмовилися від позначення Китаю як «валютного маніпулятора» [11].

Щодо наслідків торгової війни, то вони є значними. Торговельна війна послабила світову економіку. Керуюча директорка Міжнародного валютного фонду К. Георгієва прокоментувала: «До 2020 року тарифи, вже введені або оголошені, зменшать світовий ВВП на 0,8%. Це еквівалентно всій економіці Швейцарії» [8].

Через нестабільність відносин США та Китаю зросла невизначеність в інвестиційних настроях, а показники менеджерів із закупівель виробничих виробництв впали в усьому світі. Оновлення новин про поточну переговорну ситуацію спричинили коливання цін на акції та премії на ризик цінних паперів [11].

«Результати дослідження служать глобальним попередженням; торгова війна, яка є програвшою, не тільки завдає шкоди головним конкурентам, але також ставить під загрозу стабільність світової

економіки та майбутнє зростання», – заявила директорка міжнародної торгівлі та товарів ЮНКТАД П. Кокс Гамільтон. «Ми сподіваємось, що потенційна торгова угода між США та Китаєм може знизити торговельну напругу», – додала директорка [7].

Безперечно «trade war» торкнулась економіки як і США, так і Китаю. В Сполучених Штатах тарифна війна викликала багато тривоги у власників бізнесу та фермерів. Економічне зростання Америки сповільнилося. Припинення вогню в торговій війні принесе вкрай необхідне полегшення американським фабрикам і фермам [2]. Оскільки відновлені закупівлі продуктів сільського господарства з Китаєм були оголошені американськими переговорниками «обов'язковими», угода розпочне процес відновлення життя американських сільськогосподарських угідь. Відкат діючих тарифів також принесе полегшення американським експортерам-виробникам [2].

В Китаї найбільш істотні збитки, оскільки як іноземні, так і вітчизняні інвестори будуть більш обережно підходити до капітальних витрат у Китаї. Збитки Китаю здебільшого пов'язані з експортними втратами. Найбільш постраждалим виробничим сектором у Китаї стали комп'ютери та інша офісна техніка та комунікаційне обладнання, куди експорт з Китаю скоротився на 15 мільярдів доларів [8]. Інші сфери, які «істотно впали», включають хімічні речовини, меблі, точні прилади та електричні машини [7].

Віце-прем'єр-міністр Хан Чжень заявив на Всесвітньому економічному форумі, що торгова угода Китаю зі Сполученими Штатами не зашкодить конкуруючим країнам-експортерам. Він також пообіцяв знизити бар'єри для іноземних інвесторів, виклавши прихильність Китаю до світової економіки [4].

«Перша фаза торговельної угоди» позитивна для США, Китаю та світу. Зростаючі закупівлі американських товарів у Китаї відповідають стандартам СОТ і не впливатимуть на його імпорт з інших країн», – сказав Хан Чжень перед аудиторією у Давосі, Швейцарія [4].

Найголовніше, припинення міждержавного конфлікту наразі збільшує ймовірність того, що обидві сторони зможуть знайти довговічне вирішення проблем, виявлених у розслідуванні США несправедливих практик Китаю, пов'язаних із передачею технологій, інтелектуальної власності та інновацій [2].

Отже, торговельний конфлікт між США та Китаєм знаходиться на стадії примирення, незважаючи на всі непорозуміння, дві могутні держави намагаються знайти компроміс, що є позитивним для всього світу, адже «trade war» сьогодні є негативним чинником для глобальної економіки. Проте через конкурентність обох країн у торговельній та

економічній сфері можуть з'явитися нові конфлікти, яких не уникнути. Через проблематичність відносин США та Китаю, ця тема матиме перспективу для подальших досліджень, може стати основою майбутніх наукових пошуків та розвинути в докладну наукову роботу.

Джерела та література

1. A quick guide to the US-China trade war. URL: <https://www.bbc.com/news/business-45899310> (viewed on February 3, 2020).
2. A trade war ceasefire is just what America's economy needs. URL: <https://edition.cnn.com/2019/12/13/perspectives/phase-one-trade-deal/index.html> (viewed on February 6, 2020).
3. China-United States trade war. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/China%E2%80%93United_States_trade_war (viewed on February 4, 2020).
4. China's US trade war deal is 'is good for the world' and 'will not impact' imports from other countries. URL: <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3047132/chinas-us-trade-war-deal-good-world-and-will-not-impact> (viewed on February 5, 2020).
5. New tariffs on China could make appliances, shoes, clothes more expensive. URL: <https://nypost.com/2019/09/01/new-tariffs-on-china-could-make-appliances-shoes-clothes-more-expensive/> (viewed on February 8, 2020).
6. Overview of China-U.S. Relations. URL: <http://www.china-embassy.org/eng/zmgxs/ocusr/> (viewed on February 7, 2020).
7. The US-China trade war has set in motion an unstoppable global economic transformation. URL: <https://www.cnbc.com/2019/09/14/us-china-trade-wars-unstoppable-global-economic-transformation.html> (viewed on February 3, 2020).
8. Trade war hit to global economy could be as big as the entire economy of Switzerland, new IMF director says. URL: <https://www.cnbc.com/2019/10/17/imf-trade-war-hit-to-global-economy-could-be-as-big-as-switzerland.html> (viewed on February 10, 2020).
9. Trade Wars and their Effect on the Economy and You. URL: <https://www.thebalance.com/trade-wars-definition-how-it-affects-you-4159973> (viewed on February 4, 2020).
10. Trade war timeline. URL: <https://nrf.com/blog/trade-war-timeline> (viewed on February 5, 2020).
11. US-China trade war is a 'lose-lose' situation for them and the world, warn UN economist. URL: <https://news.un.org/en/story/2019/11/1050661> (viewed on February 6, 2020).
12. U.S. Relations With China. URL: <https://www.cfr.org/timeline/us-relations-china> (viewed on February 13, 2020).
13. US-China Relations: From Cooperating Rivals to Competing Rivals. URL: <https://thediplomat.com/2018/08/us-china-relations-from-cooperating-rivals-to-competing-rivals/> (viewed on February 7, 2020).

Горностаї А. С.

Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор

УДК 327(460)

РЕФЕРЕНДУМ ЩОДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ КАТАЛОНІЇ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

У статті розглянуто питання сепаратистських настроїв в Каталонії та проведення референдуму щодо її незалежності. Зазначено наслідки цього як для Каталонії, так і для Королівства Іспанія. Розглянуто думку світової спільноти щодо референдуму. Проаналізовано причини можливого відокремлення від Іспанії.

Ключові слова: Каталонія, Королівство Іспанія, відокремлення, позиція світової спільноти, референдум, Європейський Союз.

Hornostai A. S.

REFERENDUM ON THE INDEPENDENCE OF CATALONIA AND ITS CONSEQUENCES

The article deals with the issues of separatist sentiment in Catalonia and the holding of a referendum on its independence. The implications for Catalonia and the Kingdom of Spain are outlined. The opinion of the world community on the referendum is considered. The reasons for the possible separation from Spain are analyzed.

Key words: Catalonia, Kingdom of Spain, separation, position of the world community, referendum, European Union.

Референдум в Каталонії та проблема сепаратизму мають регіональний характер та є внутрішнім питанням. З іншого боку, це є наглядний приклад розвитку дезінтеграційних процесів, які, в свою чергу, можуть вплинути не тільки на внутрішню ситуацію, а і на зовнішню політику інших держав Європи і світу.

Вивченням проблеми займалися багато вітчизняних науковців, зокрема Т. Вербицька, Ф. Золотарев, Д. Коростелев, П. Гілева, також варто виділити праці Д. Начинова та Л. Цуканова. Це питання також вивчали закордонні дослідники: Д. Вінтро, Д. Кемерон, С. Морель.

© А. С. Горностаї, 2020

Мета дослідження полягає в розгляді причин референдуму в Каталонії, його впливу на міжнародне середовище; визначення наслідків референдуму для Каталонії.

Завданням дослідження є вивчення наслідків референдуму про статус Каталонії, позиції уряду Іспанії, спроб врегулювання цього конфлікту з боку Мадрида на сприйняття внутрішньої і зовнішньої Іспанії найширшим колом представників світового суспільства.

Історія каталонського конфлікту формувалась протягом багатьох століть. Це є історія взаємин між центральною владою Іспанії і Каталонією. Референдум в 2017 не є несподіваною подією, він є наслідком загострення цілого ряду проблем, що накопичились в різних сферах. 1 жовтня 2017 р. відбулася досить неоднозначна і суперечлива подія, що сколихнула все європейське суспільство. Влада Каталонії на чолі з прем'єром К. Пучдемоном провела референдум про незалежність регіону [3].

Задовго до цієї події було ще декілька важливих кроків з боку Каталонії. 18 червня 2010 року регіональний парламент ухвалив статут, який надавав місцевому уряду більше повноважень і цим статутом було запроваджено принцип договірних зобов'язань у відносинах з урядом Іспанії. Однак Конституційний суд Іспанії скасував багато з цих повноважень. Ця подія є наслідком популяризації ідей незалежності Каталонії. На цій території проживає 7,5 мільйонів осіб і більшість відстоюють ідею відокремлення від Іспанії, аргументуючи це тим, що вони мають власну мову, культуру, традиції та тисячолітню історію. 9 листопада 2015 р. парламент Каталонії ухвалив резолюцію про незалежність від Іспанії, але одразу ж уряд Іспанії оскаржив це рішення [4].

Конфлікт є комплексним, і одним із ключових моментів є протиріччя соціально-економічного характеру. Головним питанням є те, що Каталонія прагне переглянути схему господарської взаємодії з Мадридом і знизити обсяг коштів, які Барселона віддає в державну скарбницю. Це питання є дійсно важливим, так як розрив між тим, що Каталонія віддає і потім отримує назад, становить понад 16 мільярдів євро, а це значна сума для регіонального бюджету. 19% ВВП країни створює саме цей регіон. З цього можна зробити висновок, що Каталонія є найрозвинутіша і найприбутковіша. Прихильники каталонського сепаратизму вважають, що завдяки цим коштам вони могли б домогтися економічного суверенітету та поступового розвитку [2].

На сайті «Datos Macro – Національна статистична служба Іспанії» – є ряд показників, які доводять, що економічні показники Каталонії залишаються одними з найбільших в Іспанії. Розмір ВВП всього

Королівства становить 1,1 трлн євро, з яких 212 мільярдів євро припадають на Каталонію; експорт Каталонії складає 65,1 мільярд євро, а у Валенсії цей показник лише 28,7 мільярдів євро [1].

Наступною причиною референдуму є культурна своєрідність каталонського регіону. Каталонська та іспанська мають ряд відмінностей, так як каталонська мова належить до оксітано-романської підгрупи індоєвропейської сім'ї і почала формуватися в X столітті, а іспанська мова має більш давнє походження і має своє коріння з пост-римського періоду.

Можна висунути тезу, що вплив референдуму є досить серйозним, зокрема на позицію Іспанії на міжнародній арені, зокрема на специфіку і спрямованість її інтеграції в рамках ЄС.

Результатом можна назвати посилення доцентрових тенденцій. Іспанія хоче зміцнити свій європейський напрямок в політиці. Ця дія обумовлена декількома причинами, але ключовою є намагання центрального уряду Іспанії мінімізувати можливу незалежність Каталонії за рахунок гарантії, що в разі сепарації цей регіон вже не буде членом ЄС. Так Мадрид розглядає членство в ЄС основним стримуючим фактором для збереження цілісності Королівства, адже в протилежному випадку Барселону очікує ряд економічних, політичних та соціальних негараздів і як наслідок вихід з ЄС. В цьому аспекті завданням Мадрида є повне розуміння і забезпечення того, що в разі автономії Каталонії цей суб'єкт не отримає права на автоматичне збереження членства. Зроблені вже певні кроки для цього та успіхи. Так, Європейська Комісія вже на наступний день після референдуму оголосила про нелегітимність результатів і зазначила, що в разі самопроголошення, Каталонія автоматично покине ЄС.

Другим наслідком стало збільшення та примноження діяльності Іспанії в рамках НАТО. Це є наслідком майже одних й тих самих причин, чому Мадрид почав активну економічну співпрацю з державами-членами ЄС.

За розрахунками Мадрида Барселона має задуматись над відмовою від курсу на відділення від Іспанії, так як це може призвести до труднощів у відносинах з НАТО. Більше того, Королівство та Альянс мають досить міцні зв'язки і це може бути також важелем впливу на забезпечення цілісності держави.

Іспанія, розуміючи, що у них є внутрішній конфлікт, зайняла більш жорстку позицію щодо держав-кандидатів до Альянсу, які мають не врегульовані територіальні конфлікти. Держави-учасниці Альянсу вважають, що це може призвести до ефекту доміно та потягти за собою утворення нових незалежних держав. Тут йдеться

про такі країни, як Україна (невизначеність статусу так званих ДНР та ЛНР) і Грузія (проблема Абхазії та Південної Осетії). Для Каталонії це є виражений знак зі сторони іспанського уряду, що членство в НАТО на пряму пов'язане з територіальною цілісністю та відсутністю конфліктів.

Ще одним значущим наслідком референдуму є посилення позиції Іспанії щодо зв'язків з невизнаними або частково визнаними державами. Наприклад, раніше статус Косово широко обговорювався в правлячих колах, то зараз вже є стала думка про те, що Косово, а тим більше так звані ДНР, ЛНР, Придністров'я, Абхазія, Південна Осетія і інше невизнані утворення, ніяким чином не можуть претендувати на дипломатичне визнання з боку Іспанії. В ліпшому випадку, якщо буде ініціатива з визнанням певної території Іспанією, Мадрид може бути звинувачений в політиці «подвійних стандартів».

Спираючись саме на цей факт, зовнішньополітичний курс Іспанії характеризується абсолютним невизнанням нових державних утворень, які формуються поза рамками держави та законодавства.

Також доцільно розглянути позицію світової спільноти і вплив цих подій на становище Іспанії на міжнародній арені. Думка світової спільноти викликає найбільший інтерес через те, що багато в чому від її точки зору, зокрема держав ЄС, залежить майбутнє становлення Каталонії. Не є неочікуваним, що потенційна готовність інших країн визнати Каталонію могла б стати ключовим важелем у підтримці та зміцненні Каталонії і, навпаки, підтримка міжнародних зв'язків з Мадридом дала б досить великі переваги уряду Іспанії.

Наочним прикладом того, яке важливе визнання на міжнародній арені, є самопроголошені республіки, які згадувались раніше (ДНР, ЛНР, Абхазія, Південна Осетія). Не думаючи наперед, самопроголошені території, які відокремились в односторонньому порядку, втратили членство в міжнародних організаціях та не мають підтримки від міжнародної спільноти. На думку політологів, Каталонії потрібно проаналізувати всі ці події і наслідки одностороннього проголошення незалежності [2].

У першу чергу потрібно взяти до уваги позицію Європейського Союзу. Так як Іспанія є членом організації, цілком логічно є те, що позиція ЄС буде однозначна та єдина. ЄС сформулював це так, що референдум, який відбувся, є справою внутрішньою, проте ЄС не готовий визнати Каталонію як окрему незалежну державу в випадку, якщо не буде згоди Мадрида. Окрім цього, голова Європарламенту Антоніо Таяні зазначив, що Брюссель не готовий стати посередником між Мадридом та Каталонією [9]. Більше того, члени

ЄС підкреслюють, що якщо ж Каталонія не буде в складі Іспанії, її збереження в організації буде досить проблематичним, якщо взагалі можливим [9]. Ця позиція є обґрунтованою, так як держави-учасниці ЄС мають на своїй території осередки сепаратистських настроїв. У випадку одностороннього проголошення незалежності Барселони це може послужити «зеленим світлом» для інших європейських регіонів. На сьогодні проблема сепаратизму є досить актуальна для самого «серця» ЄС – Бельгії, в якій вже понад півтора століття існує конфлікт між Фландрією та Валон і тому не є дивною позиція еліти Фландрії, яка висловила підтримку Каталонії та її ідей. Більше того, вони закликали центральний уряд Іспанії визнати результати виборів [5].

Бельгія – не єдина країна, де спостерігались протиріччя щодо цього питання. Уряд Німеччини повністю підтримав позицію Іспанії, в той час як одна з найбільш розвинених земель Баварія, підтримала настрої Каталонії і підкреслила право цієї території на отримання незалежності. Схожа ситуація відбулась в Італії: Рим офіційно підтримав уряд Іспанії, а північні регіони країни – Ломбардія та Венето – навпаки, висловилися в підтримку Барселони.

Цікавою є позиція Великобританії. Вона не визнала вибори в Каталонії і в випадку становлення незалежної держави не визнає її як суверенну державу. Каталонський референдум вплинув на політичну ситуацію в Шотландії, де і раніше були поширені сепаратистські настрої (проведення референдуму в 2014 році та поразка сепаратистських сил). На території Сполученого Королівства все частіше звучать гасла про проведення референдуму незалежності Шотландії, що може докорінно змінити її політичний уряд [9].

Проаналізувавши всі ці події можна помітити, що солідарність з Каталонією висловили ті регіони, в яких сепаратизм має переважно економічну основу, в той час як регіони з переважанням етнічного чи конфесійного сепаратизму утрималися від показу своєї політичної думки. Це зумовлено тим, що такі регіони як Фландрія, Баварія, Ломбардія та Венето, а також Шотландія, цілком розуміють проблему Каталонії та їх зв'язок з центральним урядом, тоді як для регіонів з конфесійним та етнічним сепаратизмом ідея Барселони щодо відокремлення є зовсім нелогічною та необґрунтованою. Буде доречно розглянути позицію стосовно референдуму двох дуже важливих акторів на міжнародній арені, які не є учасниками ЄС, а саме США та РФ. Думка Сполучених Штатів в цілому схожа з думкою країн-учасниць ЄС. Вони виступили за те, що територіальна цілісність – важливий елемент суверенітету, а також додали, що по-

годжуються з тими діями, які були вжиті Мадридом для збереження статус-кво та придушення сепаратистських настроїв. Така позиція зумовлена тим, що Іспанія є важливим партнером як в рамках НАТО, так і в інших міжнародних організаціях. Більше того, ці дві країни мають низку схожих методів з вирішення таких питань як боротьба з міжнародним тероризмом, запобігання наркотрафіку та організованої злочинності. Беручи до уваги ці всі пункти, США зробили висновок, що оптимальним варіантом буде рішення підтримати Іспанію в ситуації з каталонським референдумом і наголосити, що подальша доля Каталонії та її статус – це виключно внутрішня справа Іспанії [6].

Розглядаючи це питання, слід згадати офіційну позицію США з питання про міжнародно-правовий статус Косово. Сполучені Штати визнали незалежність Косово та мають дипломатичні відносини з цією територією, але вони заявили про те, що Косово – це є особливий випадок і інші регіони не можуть розглядати цю ситуацію як таку, що може статись з ними [11]. До того ж, для Іспанії це є позитивний момент, так як позбавляє Каталонію ключового міжнародно-правового аргументу в користь своєї незалежності.

Уряд Російської Федерації, у свою чергу, наголосив на тому що, територіальна цілісність повинна бути збережена та відзначив, що це питання є внутрішньою справою Королівства і це питання повинно бути вирішене тільки відповідно до чинного законодавства. Така позиція багато в чому пояснюється тим фактом, що сама Російська Федерація в 1990-початок 2000-х рр. мала значні проблеми зі збільшенням ідей сепаратистського характеру, саме тому позиція РФ є цілком доцільною та логічною [7].

Стає зрозуміло, що світова спільнота, з одного боку, наголошує на тому, що Каталонія має право на потенційну реалізацію законних демократичних процедур, додаючи, що вони мають непорушне право на самовизначення, а з іншого боку, підкреслює, що питання статусу Каталонії має вирішуватись виключно в рамках іспанського законодавства, і, як наслідок, в оптимальному випадку, стати результатом компромісу Мадриду та Барселони [3].

Отже, у питанні щодо каталонського референдуму спостерігається де-факто примат принципу непорушності територіальної цілісності над правом народів на самовизначення. В цьому принципі зацікавлений Мадрид і, навпаки, це перешкоджає ідеям Барселони, які мають на своїй меті отримання незалежності. Без сумніву, односторонні позиції світового товариства обумовлені тим, що Каталонія, отримавши незалежність, може запустити ефект доміно і підбурювати сепаратистські настрої в інших регіонах Європи.

ратиські настрої в цілому ряді інших регіонів світу, що є невідгидним жодному актору міжнародних відносин.

По-друге, так як Іспанія є країною-учасницею таких міжнародних організацій, як ЄС та НАТО, то для Каталонії це є одним з ключових моментів, який може відвернути її політичний курс на створення незалежної держави. Відокремлення від Іспанії може послугувати тому, що Каталонія втратить право членства у вищезазначених організаціях і це може бути результатом проблем в економічній, політичній та соціальній сферах.

По-третє, наслідком каталонського референдуму є те, що Іспанія суттєво зміцнила свою позицію щодо держав, які є невизнані або частково визнані державами Європи (Косово, Абхазія, Південна Осетія, Придністров'я, ДНР, ЛНР). Таким чином, Іспанія виступає проти вступу до ЄС самопроголошеної республіки Косово і відмовилась від підтримки такої програми ЄС як концепція «WB6» (де WB це Western Balkans, а 6 – кількість балканських країн, які претендують на вступ).

По-четверте, логічним є те, що ідею на відокремлення Каталонії підтримали невизнані або частково визнані держави Європи (Косово) або регіони в країнах-державою ЄС, які є осередками сепаратистських настроїв (Венето, Ломбардія, Баварія, Фландрія, Шотландія). Ці регіони виступили з підтримкою, щоб надалі в разі проголошення незалежності Каталонії це слугувало в якості прецеденту, який дозволить їм довести законність своїх дій на відокремлення, створення незалежної держави.

Щодо перспектив, то можна допустити майбутній сценарій за якого Іспанія, держава, яку підтримує майже вся світова спільнота, не підтримає Каталонію в її прагненнях. Каталонія, в свою чергу, не готова відмовитись від своєї мети з отримання незалежного статусу, через що врегулювання питання щодо каталонського сепаратизму залишиться справою майбутніх поколінь.

Джерела та література

1. Архипенко В. Особливості розвитку сепаратизму в Іспанії: загроза цілісності. *Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: Матеріали Міжнародно науково-практичної конференції студентів та аспірантів*. 3 березня 2011 р., м. Чернівці. Чернівці: Букрек, 2011. С. 209, 208–211.

2. За чи проти незалежності Каталонії: дебати експертів. URL: <https://hromadske.ua/posts/ispanskyi-profesor-pro-referendum-u-katalonii>

3. Каталонія почала «відокремлення» від Іспанії. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/11/151109_catalonia_independence_she

4. Каталонія проголосила незалежність: подробиці. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/kataloniya-provozglasila-nezavisimost-podrobnosti-1509115504.html>

5. М. Дем'яненко. Каталонський референдум: причини, наслідки, коментарі. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3132:referendum-pro-nezalezhnist-kataloniji&catid=8&Itemid=350

6. Хенкін С.М. Сепаратизм и его разновидности в Испании. Актуальные проблемы Европы. Москва, 2009. № 3. С. 194–222.

7. Catalan crisis: Why does Catalonia want independence? Do the majority really support it? URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/catalan-crisis-why-does-catalonia-want-independence-do-people-really-support-it-spain-latest-a8025836.html>

8. 'Illegal' Putin condemns Catalonia referendum and will continue to treat Spain as one. URL: <https://www.express.co.uk/news/world/860079/Catalonia-referendum-Vladimir-Putin-Russia-condemn-Spain-illegal>

9. Scottish independence: Could a new referendum still be held? URL: <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-50813510>

10. The latest: EU official says no one will recognize Catalonia. URL: <https://apnews.com/919885dc53724eadb4476350f75ac9da/The-Latest:-EU-official-says-no-one-will-recognize-Catalonia>

11. U.S. Relations with Kosovo. URL: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-kosovo/>

Терещенко А. В.

Науковий керівник: Матвійчук Н. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач

УДК 327(519,5:71)

ЯДЕРНА ПРОГРАМА ПІВНІЧНОЇ КОРЕЇ ЯК ВИКЛИК XXI СТОЛІТТЯ

Ядерна програма Північної Кореї – одна з найбільш суперечливих програм XXI століття, ситуація навколо неї постійно змінюється і посилює напругу у міжнародному середовищі. Вона сягає 1980-х років і залишається одним із головних важелів міжнародної політики Північної Кореї. Можливо, саме загроза ядерної атаки спонукала Північну Корею розпочати власну програму ядерної зброї. Нерозповсюдження ядерної зброї лише загострює ситуацію і стає центральною темою у відносинах США та КНДР.

Ключові слова: ДНЯЗ, денуклеаризація Північної Кореї, ядерна зброя, Йонбен, США.

Tereshchenko A. V.

NORTH KOREA'S NUCLEAR PROGRAM AS A CHALLENGE OF XXI CENTURY

North Korea's nuclear program is one of the most controversial programs in the 21st century, and the situation around it is constantly changing and cause increasing of tensions in the international environment. It dates back to the 1980s and remains one of the main instruments of North Korea's international politics. Perhaps menace of a nuclear attack stimulated North Korea to launch its own nuclear weapons program. Non-proliferation aggravates the situation and became a central topic in US-NKDR relations.

Key words: NPT, North Korea Denuclearization, Nuclear Weapons, Jonbyon, USA.

Північна Корея виявляла інтерес до розробки ядерної зброї з 1950-х років. Розвиток та збільшення ядерного потенціалу стали головними для країни. Зміна влади, голод, прихід до влади в США Д. Трампа, нестабільні відносини з сусідніми державами (Китаєм та

© А. В. Терещенко, 2020

Росією) лише загострюють ситуацію. Тому дослідження цього питання було і залишається актуальним для міжнародної спільноти.

Вивченням проблеми займалися багато вітчизняних науковців, зокрема О. Бодрук, С. Галака, В. Горбулін, А. Дашкевич, В. Манжола, Г. Перепелиця, варто виділити також праці Н. Городньої, О. Шевчука, В. Шведа та С. Шергіна. Вивчали це питання також закордонні дослідники: Д. Туошенг, А. Румі, М. Дучател та Ф. Шелл.

Метою статті є дослідження розвитку ядерної програми КНДР та її впливу на міжнародне середовище; з'ясування чинників, які є рушіями створення нової ядерної зброї.

Завданням статті полягають у наступних положеннях: виявити історичні передумови створення ядерної програми КНДР; розглянути основні етапи розвитку програми; простежити трансформацію відносин Північної Кореї з США.

У 1963 р. Північна Корея звернулася за допомогою до Радянського Союзу в розробці ядерної зброї, але держави дійшли згоди лише на розробку мирної програми з ядерної енергетики, включаючи підготовку вчених-ядерників [14]. Пізніше Китай після ядерних випробувань аналогічно відхилив прохання Північної Кореї про допомогу в розробці ядерної зброї. Тому радянські інженери брали участь у будівництві Центру ядерних наукових досліджень в Йонбені, де розпочали спорудження дослідницького реактора IRT-2000 в 1963 р., який почав працювати в 1965 р. і був модернізований в 1974 році [14]. У 1979 р. Північна Корея почала будувати другий науково-дослідний реактор, а також завод для переробки руди та з виробництва паливних стрижнів. У 1985 р. Північна Корея ратифікувала Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (далі ДНЯЗ), але не включила необхідну угоду про гарантії з МАГАТЕ до 1992 року. Саме ці події варто вважати відправною точкою у становленні ядерної програми КНДР. На початку 1990-х років Центральне розвідувальне управління США зробило висновок, що Північна Корея фактично приєдналася до інших ядерних держав, створивши декілька одиниць зброї з плутонію, які були вироблені до 1992 року [8].

Адміністрація Б. Клінтона розпочала процес переговорів з Північною Кореєю, щоб спробувати домовитись про угоду, яка не дозволяла б їй купувати та виробляти ядерну зброя [10]. У 1994 р. США та Північна Корея оголосили про підписання договору «Узгоджена Рамка», згідно з яким КНДР погодилася демонтувати свої ядерні реактори та прийняти широкомасштабні інспекції в обмін на дипломатичні та економічні поступки від Сполучених Штатів [1]. Такий жест з боку КНДР дозволив покращити відносини зі США

лише на певний період та призупинив процес збільшення ядерного потенціалу країни.

Варто зазначити, що спочатку створення ядерної зброї було лише заходом безпеки, а тому на подальший розвиток впливала нестабільна ситуація в країні, крах радянської допомоги та торгівлі після 1991 р., голод 1994-1998 рр., а також низка посух і повеней на початку 1990-х років. Ці події розвалили систему продовольчого забезпечення Північної Кореї.

Зіткнувшись з питанням, як забезпечити державу далі, новий лідер Кім Чен Ин розробив «доктрину Сонгун». Її головною ідеєю стали військові як серце північнокорейської держави [2]. Згідно з цією теорією жорстка бідність є запорукою підтримання армії. Військовим потрібно все, що може запропонувати суспільство для захисту Північної Кореї від сторонніх людей; жертви цивільного населення необхідні для збереження держави, яка їх захищає [2]. Практичний ефект доктрини полягав у тому, що військові спочатку отримували всі ресурси, включаючи пайки під час голоду, в той час як решта Північної Кореї голодувала. Ця подія неабияк стимулювала подальший розвиток ядерної програми. Режим Кім Чен Ина дійшов висновку, що навіть в умовах економічної катастрофи повне фінансування військових було гарантом подальшого виживання режиму. Головна мета – переконати населення, що військові були їх порятунком, а не економічна чи соціальна реформа [2]. Це пояснює, чому КНДР у найближчі роки настільки прив'язалась до ідеї ядерної зброї. Якщо легітимність нації залежала від життєздатності її військових, то придбання найпотужнішої у світі військової зброї набуло важливого значення хоча б з причин зовнішньої політики [8].

Надалі ядерна програма більшою мірою розвивалася в контексті відносин з США. Протягом трьох десятиліть арсенал північної Кореї був основним питанням зовнішньої політики США на Корейському півострові [6]. Він загрожує як регіональній стабільності, так і режиму нерозповсюдження в цілому. Хоча декілька країн і займаються цим питанням, США залишаються головним актором у спробах врегулювання проблеми дипломатичним шляхом, економічним тиском та ізоляцією КНДР. Північна Корея розглядає ядерну зброю як засіб здобуття рівного статусу зі Сполученими Штатами. Пхеньян давно домагається формального визнання державою ядерної зброї, щоб боротися з Вашингтоном з позиції справедливості [12].

З 1994 р. по 2002 р. в результаті домовленостей зі США, північнокорейська ядерна програма була фактично заморожена, оскільки її ядерний реактор був закритий. А вже 9 жовтня 2006 р. Північна

Корея оголосила, що успішно провела свої перші ядерні випробування [8]. Підземний ядерний вибух був виявлений, його вихід був оцінений як менш ніж кілотонни. 6 січня 2007 р. уряд Північної Кореї додатково підтвердив, що має ядерну зброю [9].

У 2017 р. Корея випробувала запуск двох Міжконтинентальних балістичних ракет (МБР), друга з яких мала достатній ареал, щоб досягти Сполучених Штатів. Ці події неабияк турбували США, тому у серпні 2017 р., після двох північнокорейських випробувань МБР Hwasong-14, Д. Трамп заявив ЗМІ, якщо Північна Корея продовжуватиме загрозувати США, вона зустрінеться з серйозними викликами [4]. Наступного місяця у своєму зверненні до Генеральної Асамблеї ООН президент заявив, якщо США «змушені захищати себе чи своїх союзників, у нас не буде іншого вибору, як повністю знищити Північну Корею» [13].

У відповідь на таке звернення з боку американського президента, Кім Чен Ин звернувся з незвичним публічним повідомленням, погрожуючи «приборкати психічно зневірених американців із вогнем» [14]. Корея не дотримувалася цих конкретних загроз, але все ж таки проводила те, що виявилось першим термоядерним випробуванням та випробуванням МБР Hwasong-15, яка здатна охопити всю територію США. Однак після цієї події, Кім Чен Ин оголосив ядерну програму країни «завершеною» і в своєму новорічному зверненні 2018 р. вказав на план переходу від тестування та розвитку до масового виробництва ядерних боеголовок та балістичних ракет [7]. Також лідер КНДР вказав на здатність країни стримувати та протидіяти будь-які ядерні загрози з боку США.

Проте, незважаючи на гучні заяви, в лютому 2018 року Північна Корея розпочала процес переговорів із США. Олімпійські ігри у Південній Кореї послужили відправною точкою до стабілізування відносин із США [14]. Крім того, під час міжкорейського саміту у квітні 2018 року дві країни спільно оголосили денуклеаризацію Корейського півострова та припинення воєнного стану. Переговори відбувались на саміті «Північна Корея – США» 12 червня в Сінгапурі. Вони домовилися про гарантії безпеки США в обмін на денуклеаризацію Північної Кореї [14]. Кожна з сторін має свої інтереси. Так США хочуть перевірити стан розробки ядерної зброї та об'єктів Північної Кореї, а Північна Корея прагне послабити економічні санкції. Це послужило кроком до налагодження відносин, сторони дійшли згоди, але це не свідчить про завершення суперечок [14].

США та Японія підозрюють, що Північна Корея не має наміру скасовувати свою ядерну програму, а просто намагається скасува-

ти санкції шляхом компромісу з адміністрацією Д. Трампа. Якщо скасування санкцій є основною метою Північної Кореї, а їх головна проблема має економічний характер, це означає, що більш різноманітні та гнучкі переговори можуть бути успішнішими, ніж використання лише військової сили [14].

Отже, Північна Корея тривалий час прагнула нормалізувати відносини зі США, щоб гарантувати її безпеку та уникнути залежності від Китаю як мецената. У свої перші роки ядерна програма Північної Кореї була в першу чергу корисною ланкою для ведення переговорів для Пхеньяну, але пропущені можливості та неправильні дії Вашингтона переконали Північну Корею в дотримуватися більш міцного ядерного стримування [8]. Подальша політика США, заснована на санкціях та проявах військової сили, була помилковою, адже викликала лише готовність Північної Кореї повстати у відповідь на тиск. Можна прослідкувати, що лідери Північної Кореї розглядають військову міць як єдину змістовну гарантію безпеки, а ядерну зброю як вищу валоту влади. На ядерних переговорах Пхеньян, можливо, пішов на тактичні поступки, щоб уникнути тиску, отримати тимчасові вигоди та розділити своїх противників, однак Північна Корея остаточно покладається на стратегічний обман, щоб поступово нарощувати свої ядерні можливості [10].

Як висновок, можна вказати, що північнокорейський режим розглядає свій ядерний арсенал як стримуючий фактор проти іноземної військової інтервенції. Ядерна програма країни та відчуття зовнішньої загрози, яку вона спричинила, служать джерелами легітимності режиму та національної згуртованості. Варто вказати, що однією з головних причин розвитку ядерної програми все ще залишається бажання досягнути рівня США за можливостями ядерного арсеналу. Лідери Північної Кореї визнають, що економічна відкритість і спокійні відносини з сусідами в кінцевому рахунку становлять серйозну загрозу для їх виживання. Якщо поглянути з цієї точки зору, ядерні переговори з Північною Кореєю можуть виступати як форма управління кризовими ситуаціями, але не призведуть до роззброєння та відсутності фундаментальних змін у соціально-політичних інституціях країни [15]. Дослідження цього питання є досить перспективним, адже вирішення проблеми ядерної програми Північної Кореї є нагальним завданням для усього світу. Проте визнання Північної Кореї ядерною країною створить прецедент для інших і підірве сучасну концепцію нерозповсюдження ядерної зброї. Тож стає зрозуміло, що ситуація матиме розвиток ще довго.

Джерела та література

1. Готтемюллер Р., Федоров Ю. Корейский ядерный кризис: перспективы урегулирования. Аналитические доклады Научно-координационного совета по международным исследованиям МГИМО(У) МИД России, 2005. № 5. С. 76.
2. Day of Songun and the Ongoing Succession Process in North Korea: URL: <https://adamcathcart.com/2015/08/25/day-of-songun-in-north-korea/> (date of appeal: 08.02.2020).
3. Don't be surprised when South Korea wants nuclear weapons: URL: <https://thebulletin.org/2019/10/dont-be-surprised-when-south-korea-wants-nuclear-weapons/> (date of appeal: 08.02.2020).
4. Donald Trump vows to answer North Korea nuclear threats with fire and fury: URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2017/aug/08/donald-trump-north-korea-missile-threats-fire-fury> (date of appeal: 08.02.2020).
5. Facts sheet: URL: <https://www.armscontrol.org/factsheets/dprkchron> (date of appeal: 08.02.2020).
6. Full text of Kim Jong Un's Response to President Trump: URL: <https://www.nytimes.com/2017/09/22/world/asia/kim-jong-un-trump.html> (date of appeal: 08.02.2020).
7. Kim Jong Un's 2018 New Year's Address: URL: <https://www.ncnk.org/node/1427> (date of appeal: 08.02.2020).
8. North Korea's Nuclear Weapons Program: URL: <https://www.ncnk.org/resources/publications/DPRK-Nuclear-Weapons-Issue-Brief.pdf> (date of appeal: 08.02.2020).
9. North Korea nuclear tests: What did they achieve?: URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-17823706> (date of appeal: 08.02.2020).
10. North Korea never halted efforts to build powerful new weapons: URL: https://www.washingtonpost.com/national-security/north-korea-never-halted-efforts-to-build-powerful-new-weapons-experts-say/2019/12/23/a820327e-259d-11ea-b2ca-2e72667c1741_story.html (date of appeal: 08.02.2020).
11. North Korea's Nuclear weapon program: URL: <https://web.archive.org/web/20161212004449/https://fpc.state.gov/documents/organization/71870.pdf> (date of appeal: 08.02.2020).
12. Nuclear weapons program: URL: <https://fas.org/nuke/guide/dprk/nuke/> (date of appeal: 08.02.2020).
13. Remarks by President Trump to the 27nd Session of the United Nations General Assembly: URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-72nd-session-united-nations-general-assembly/> (date of appeal: 08.02.2020).
14. The U.S., North Korea, and Nuclear Diplomacy: URL: <https://www.ncnk.org/resources/briefing-papers/all-briefing-papers/history-u.s.-dprk-relations> (date of appeal: 08.02.2020).

15. The North Korea – United States Summit and Possibilities for New Security-Oriented Thinking: URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/25751654.2019.1592708> (date of appeal: 08.02.2020)

16. Why Does North Korea Want Nukes?: URL: <https://www.heritage.org/insider/summer-2018-insider/why-does-north-korea-want-nukes> (date of appeal: 08.02.2020).

УДК 327(410):061.1ЄС

Гавінська І.-М. С.

Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор

СПІВРОБІТНИЦТВО ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПІСЛЯ БРЕКЗИТУ: УМОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті йдеться про умови припинення членства Великої Британії у Європейському Союзі на основі Угоди про вихід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії з Європейського Союзу. Розглянуто перспективи майбутнього партнерства між Сполученим Королівством та Європейським Союзом. Висвітлено можливі варіанти розвитку відносин між Великою Британією та ЄС.

Ключові слова: Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Європейський Союз, Брекзит, Договір про вихід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії з Європейського Союзу та Європейської спільноти з атомної енергії, співробітництво.

Havinska I.-M. S.

COOPERATION OF THE UNITED KINGDOM AND THE EUROPEAN UNION AFTER BREXIT: CONDITIONS AND PROSPECTS

The paper deals with the conditions of UK membership termination in European Union based on the Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community. The prospects of the future partnership between the UK and the EU are considered. The possible options for developing relations between the UK and the EU are highlighted.

Key words: the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, the European Union, Brexit, the Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community, cooperation.

Тривалий та безпрецедентний процес виходу Сполученого Королівства із Європейського Союзу завершився 31 січня 2020 року. Це суттєво вплине на реалії як у Великій Британії, так і в Європейському Союзі, вступ до якого є головним зовнішньополітичним пріоритетом України. Зміни відбудуться у процесі прийняття рішень, архітектурі європейської безпеки, міграційній політиці та торгівлі ЄС.

Проведений аналіз показав, що тема статті майже не розглянута в науковій літературі, однак є достатня кількість джерел: документи, видані інституціями Європейського Союзу та урядом Сполученого Королівства, заяви офіційних представників сторін, Договір про вихід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії з Європейського Союзу та Європейської спільноти з атомної енергії та Політична декларація.

Мета статті полягає у дослідженні співробітництва Великої Британії з Європейським Союзом після Брекзиту. Мета досягається через виконання низки завдань, а саме через розгляд умов Договору про вихід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії з Європейського Союзу та Європейської спільноти з атомної енергії, аналіз позицій щодо майбутнього співробітництва кожної зі сторін, дослідження перспектив партнерства після завершення перехідного періоду.

Велика Британія увійшла до складу Європейського Союзу 1 січня 1973 року. Тривалий процес вступу держави у європейське співтовариство та подальша участь в інтеграційних структурах були проблематичними: фінансові, торговельні, промислові та політичні суперечності, відмова від прийняття євро та участі у Шенгенській зоні, низка криз, з якими стикнувся ЄС, євроскептицизм – усе це призвело до загальнонаціонального референдуму в Сполученому Королівстві, на якому 23 червня 2016 року 51,9 % виборців проголосували за вихід з об'єднання. Це дало початок процесу Брекзиту, який завершився 31 січня 2020 року припиненням участі Великої Британії у ЄС.

Умови виходу Сполученого Королівства викладені у Договорі про вихід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії з Європейського Союзу та Європейської спільноти з атомної енергії. Рамки майбутніх відносин Великої Британії та ЄС викладені у Політичній декларації, яка «відображає прагнення уряду до встановлення амбітного, широкого, глибокого і гнучкого партнерства в рамках торгово-економічного співробітництва з ЄС на основі угоди про вільну торгівлю, разом з угодами щодо політики безпеки та інших галузей співробітництва» [5, 2]. Обидва документи прийняті Європейською радою 17 жовтня 2019 року. Важливим є Прото-

кол щодо Ірландії/Північної Ірландії. Це єдиний сухопутний кордон між Великобританією та ЄС: з метою уникнення жорсткого розмежування встановлені особливі умови митного контролю для частини Сполученого Королівства. Незважаючи на вихід Сполученого Королівства з ЄС, Північна Ірландія де-факто відповідатиме митним правилам ЄС та деяким аспектам спільного ринку [1, 292].

Після офіційного виходу Великої Британії статтею 126 Договору про вихід передбачається перехідний період, який триватиме до 31 грудня 2020 року [1, 186]. Однак його можна подовжити на 1 чи 2 роки за взаємною згодою сторін не пізніше 1 липня 2020 року. Він уможлиблює м'який перехід Британії із відносин як держави-члена ЄС до відносин як третьої країни. У цей проміжок часу у Великобританії буде діяти законодавство ЄС в усіх сферах (крім договорів, які не були обов'язковими для Британії до вступу у силу Договору про вихід). Відповідно до Угоди про вихід Великобританія продовжить брати участь у програмах, що фінансуються за чинною багаторічною фінансовою перспективою 2014-2020 рр. до моменту їх завершення [1, 208].

Перехідний період необхідний, щоб Велика Британія та Європейський Союз підписали нову угоду про умови торгівлі, коли Британія покине митний союз та спільний ринок. Окрім торгівлі, необхідно досягнути згоди у питаннях авіаційних стандартів та безпеки, доступу до баз даних, доступу до риболовних вод, постачання електроенергії та газу, ліцензування та регуляції лікарських засобів тощо. Якщо не буде ратифікованої угоди про встановлення майбутнього партнерства між Великобританією та Європейським Союзом наприкінці перехідного періоду, то з 1 січня 2021 року Сполучене Королівство здійснюватиме торгівлю з ЄС на умовах Світової організації торгівлі (СОТ).

Як для громадян Британії, так і для громадян держав ЄС упродовж перехідного періоду суттєвих змін не відбудеться, зокрема, вони мають право покинути чи прибути у державу перебування (Британія для громадян ЄС або будь-яка держава-член ЄС для британців) з чинним паспортом або національним ідентифікаційним документом. Стаття 14 передбачає, що лише через 5 років після завершення перехідного періоду держава перебування може вирішити не приймати національні документи для в'їзду, якщо вони не мають біометричної ідентифікації. Але повноцінного візового режиму не передбачається [1, 27].

Згідно зі статтею 8 Договору про вихід, після завершення перехідного періоду Велика Британія втрачає право доступу до будь-якої

мережі, будь-якої інформаційної системи та будь-якої бази даних, створених на основі законодавства Союзу [1, 21], що може мати негативні наслідки у сфері боротьби з тероризмом у Європі, оскільки Велика Британія не матиме змоги відстежувати терористів за межами своїх кордонів, втратить доступ до баз зареєстрованих транспортних засобів, відбитків пальців тощо.

Проте разом із припиненням членства Великої Британії у ЄС держава втратить право голосу у процесах прийняття рішень у спільноті, зокрема членство у Європарламенті, Європейській раді та інших органах. Водночас установи Європейського Союзу продовжують здійснювати повноваження, надані їм законодавством ЄС щодо Сполученого Королівства і фізичних та юридичних осіб, які проживають або створені в Сполученому Королівстві протягом перехідного періоду. Суд Європейського Союзу має юрисдикцію над Сполученим Королівством протягом перехідного періоду. Відповідно Сполучене Королівство втрачає будь-який вплив на прийняття рішень у Європейському Союзі, а усі 73 представники Великої Британії у Європарламенті складають свої повноваження. Це вплине і на конфігурацію сил у європейських органах, оскільки північні держави втрачають одного з головних своїх представників, так само, як і держави, що не приєдналися до євросони [3].

Новою інституційною основою для відносин між Сполученим Королівством та Європейським Союзом стане створений відповідно до статті 164 Договору про вихід Об'єднаний комітет, до складу якого входитимуть представники Великої Британії та ЄС. Об'єднаний комітет проводитиме засідання на вимогу однієї зі сторін і збиратиметься не рідше одного разу на рік. Цей орган контролюватиме виконання умов Договору про вихід, контролюватиме роботу спеціалізованих комітетів, розглядатиме будь-які питання та шукатиме відповідні шляхи і методи вирішення проблем, які можуть виникнути у рамках Договору тощо [1, 264]. Окрім Об'єданого комітету, функціонуватиме ще низка спеціалізованих комітетів [1, 267].

3 лютого 2020 року Європейська комісія ухвалила рекомендації для Європейської ради щодо початку переговорів зі Сполученим Королівством про подальше партнерство. На думку Єврокомісії, процес повинен включати три основні компоненти: загальні домовленості (у тому числі положення про основні цінності та принципи управління); економічні домовленості (зокрема, положення щодо торгівлі та рівних гарантій); домовленості щодо безпеки (у тому числі положення про правозастосування та правове співробітництво у кримінальних справах, а також щодо зовнішньої політики, безпеки

та оборони) [6]. Прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон того ж дня опублікував письмове звернення до Парламенту «Майбутні відносини між Сполученим Королівством та Європейським Союзом», фокусуючись на аспектах торгівлі [7]. Основними питаннями для обох сторін є умови майбутньої торгівлі товарами та послугами, риболовля, мобільність, зовнішня політика, безпека та захист, внутрішня безпека. І Велика Британія, і ЄС погоджуються, що метою має бути скасування тарифів та квот, і хочуть співпрацювати для мінімізації регуляторних бар'єрів.

Уряд повинен прийняти нове законодавство у чотирьох ключових сферах з новими міграційними законами, які замінять свободу пересування, та новим законодавством для сільського господарства, докілья і торгівлі, які зараз суттєво підтримуються чи регулюються ЄС. Якщо сторони не зможуть досягти згоди, Велика Британія стикається з перспективою торгувати з ЄС відповідно до основних правил, встановлених Світовою організацією торгівлі, згідно з якими тарифи застосовуватимуться до більшості товарів, які підприємства Великої Британії відправляють до ЄС. Це значно підніме ціни, а також означатиме повний прикордонний контроль товарів. Кваліфікація працівників більше не визнаватиметься.

Велика Британія встановила нову міграційну систему 19 лютого 2020 року. Відповідно до заяви уряду, європейська міграційна політика не задовольняла потреби Великої Британії. З 1 січня 2021 року ставлення до громадян держав-членів ЄС та держав, що не входять до ЄС, буде однаковим. Планується знизити загальний рівень міграції та надати пріоритет висококваліфікованим працівникам, незважаючи на державу, з якої вони прибули [8].

Говорячи про майбутні торговельні відносини з ЄС, Борис Джонсон заявив: «Питання полягає в тому, чи погоджуємось ми на торговельні відносини з ЄС, подібні до їх відносин з Канадою, чи більше подібні до Австралії. І я не сумніваюся, що в будь-якому випадку Велика Британія буде процвітати» [2]. Угода ЄС з Канадою називається Всеосяжною економічною та торговою угодою та передбачає звільнення від більшості тарифів, окрім тарифів на птицю, м'ясо та яйця, і збільшення квот на експорт товару без особливих витрат. Проте торгівля послугами, зокрема фінансовими, не включена в Угоду [4]. Торгівля між Австралією та ЄС відбувається на загальних умовах СОТ та без спеціальної угоди. Тобто Борис Джонсон заявив про можливість непідписання спеціального договору із регуляції торговельних зв'язків. Зважаючи на велику частку держав ЄС у екс-

порті-імпорту Великої Британії, торгівля за канадським чи австралійським зразками навряд чи задовільнить обидві сторони.

Таким чином, є три сценарії розвитку переговорного процесу між Великою Британією та ЄС: сторони погодять умови майбутнього партнерства та підпишуть відповідні угоди; сторони не дійдуть компромісу та після завершення перехідного періоду їхня торгівля буде за умовами СОТ, а співпраця здійснюватиметься за принципом *ad hoc*; перехідний період подовжиться на рік чи два роки.

Отже, основним документом із закріпленими умовами виходу Сполученого Королівства з ЄС є Договір про вихід, який передбачає перехідний період, що триватиме до 31 грудня 2020 року (із можливим подовженням). Це дає можливість сторонам підписати нові угоди щодо майбутньої співпраці та створити інституційну основу відносин; до того часу Велика Британія бере участь у митному союзі та спільному ринку, але не впливає на процес прийняття рішень у ЄС. Обидві сторони оприлюднили свої цілі переговорів, серед яких чільне місце посідають торгівля, міграція, безпека, зовнішня політика. Борис Джонсон заявив про можливість укладення угоди, подібної до канадського чи австралійського сценаріїв, проте це ускладнить торгівлю між сторонами. Основними альтернативними сценаріями є підписання договору про майбутнє партнерство, торгівля за умовами СОТ або подовження перехідного періоду.

Перспективою подальших досліджень є аналіз умов майбутнього договору про співробітництво між Великою Британією та Європейським Союзом, розширення наукової бази вивчення відносин між Сполученим Королівством та Євросоюзом після Брекзиту.

Джерела та література

1. Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/840655/Agreement_on_the_withdrawal_of_the_United_Kingdom_of_Great_Britain_and_Northern_Ireland_from_the_European_Union_and_the_European_Atomic_Energy_Community.pdf.

2. Brexit: Boris Johnson gives speech on UK's priorities for UK-EU trade deal : відео. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WsNwfEw-ywA&pbjreload=10>.

3. Caroline de Gruyter. There Is Life for the EU After Brexit. URL: <https://carnegieeurope.eu/2018/03/23/there-is-life-for-eu-after-brexit-pub-75876>.

4. Comprehensive economic and trade agreement. URL: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/september/tradoc_152806.pdf.

5. Political Declaration setting out the framework for the future relationship between the European Union and the United Kingdom. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/840656/Political_Declaration_setting_out_the_framework_for_the_future_relationship_between_the_European_Union_and_the_United_Kingdom.pdf.

6. Recommendation for a COUNCIL DECISION authorising the opening of negotiations for a new partnership with the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. URL: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/communication-annex-negotiating-directives.pdf>.

7. The Future Relationship between the UK and the EU : Written statement to Parliament. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/the-future-relationship-between-the-uk-and-the-eu>.

8. The UK's points-based immigration system: policy statement. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/the-uks-points-based-immigration-system-policy-statement/the-uks-points-based-immigration-system-policy-statement>.

УДК 327(282.249)

Давидчук В. Г.*Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор*

ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ ДЕРЖАВ ЗАХІДНИХ БАЛКАН ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті розглянуто перспективи членства в Європейському союзу країн Західних Балкан, які до цього часу не входять у спільноту. Також розглянуто політичні, економічні цілі та інтереси цих країн у співпраці з Європейським союзом.

Ключові слова: *Європейський Союз, Західні Балкани, блокування, проблеми, інтеграція.*

Davydchuk V. H.

PROSPECTS FOR THE ACCESSION OF THE WESTERN BALKANS TO THE EUROPEAN UNION

The article discusses the prospects of membership in the European Union for the countries of the Western Balkans, which are still not included in this block. Also, the political, economic goals and interests of these countries in the European Union are considered.

Key words: *European Union, Western Balkans, blocking, problems, integration.*

Держави Західних Балкан підписали Угоди про стабілізацію та асоціацію з ЄС, які вже набули чинності для Албанії, Північної Македонії, Сербії та Чорногорії і які зазвичай передують подачі заяв на членство. Крім того, Чорногорія є другою після Хорватії за рівнем відповідності Копенгагенським критеріям, і, за припущеннями експертів, її вступ міг відбутися до 2014 року. Сербія, Чорногорія, Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Албанія і Косово повинні «на безальтернативній основі» вступити в Євросоюз. Але від уточнення термінів в Євросоюзі утримуються.

Безсумнівно, потрібно брати до уваги і те, що сам ЄС в останнє десятиліття зіткнувся з численними внутрішніми і зовнішніми проблемами, такими як вплив глобальних економічних і фінансових

криз, потоки біженців, зростання екстремізму та радикалізму, а також вихід Великобританії з союзу, підсилив побоювання подальшої дезінтеграції. Розширення ЄС пройшло через кілька етапів, однак, як видається, ніколи раніше не був настільки значимий вплив геополітичних чинників. Створюється враження, що, незважаючи на численні саміти і прийняті резолюції, відсутнє чітке уявлення про те, як політика євроінтеграції буде проводитися надалі, враховуючи країни Західних Балкан.

Аналізуючи зарубіжних дослідників, які займалися вивченням цієї проблеми, можна виділити таких: Н. Дрозд, Ю. Буланнікову, Д. Шарафутдінова. Серед вітчизняних можна виділити: О. Чумаченко, М. Юрчак.

Мета статті полягає у дослідженні еволюції відносин та перспектив вступу до ЄС країн Західних Балкан

Завдання: ознайомитися з проблемами інтеграції до ЄС держав Західних Балкан, зокрема, наскільки реальні ці плани для самих балканських країн, які, як і раніше, роздираються міждержавними протиріччями та гострими внутрішніми конфліктами.

В умовах розвитку і посилення інтеграційних процесів в різних регіонах світу країни Західних Балкан так чи інакше стають учасниками цієї загальної тенденції. Найбільш активно країни регіону прагнуть брати участь в європейських інтеграційних процесах, що природно, враховуючи географічну близькість і досить сильні торгово-економічні зв'язки з країнами Євросоюзу. Більше того, країни Західних Балкан стратегічно важливі для ЄС як регіон енергетично-го транзиту.

Умови членства країн в Європейському союзу визначені «копенгагенськими критеріями», згідно з якими країна-кандидат повинна сформувати ринкову економіку, здатну витримати конкуренцію на загальноєвропейському ринку, забезпечити стабільність демократичного розвитку держави, яка гарантує правовий порядок, дотримання прав людини та захист інтересів національних меншин, а також привести своє національне законодавство у відповідність з правовими нормами ЄС. Тому для реалізації мети інтеграції з Європейським союзом необхідно досягти такого рівня економічного розвитку, щоб витрати, пов'язані з вступом, не були надто високими [2].

Країни Західних Балкан мають непросту і суперечливу історію взаємин з Європейським союзом. В силу ряду причин і на відміну від інших країн балканського регіону, вони виявилися пізніше втягнуті в процес євроінтеграції. У 1990-ті роки регіон розглядався Єв-

росоюзом як зовнішній фактор нестабільності, та західно-балканські країни не мали будь-яких реальних перспектив об'єднання з ЄС. У той період інтеграція відійшла на другий план, тому що, в першу чергу, необхідно було запобігти подальшому поширенню кризових явищ в регіоні і стабілізувати ситуацію на Балканах.

У червні 1999 р Євросоюз ініціював програму для балканських держав – Пакт стабільності для Південно-Східної Європи, який представляв собою міжнародну ініціативу, яка об'єднала зусилля країн балканського регіону, ЄС, США, Росії, міжнародних і фінансових організацій. У рамках реалізації Пакту західнобалканським країнам пропонувалося встановити новий тип договірних відносин з ЄС, який передбачав би в перспективі можливість їх вступу в Євросоюз за умови виконання Копенгагенських критеріїв; велике значення надавалося двостороннім і багатостороннім відносинам в суб-регіоні. З 2000-х рр. почався період відновлення економік країн Західних Балкан та на порядок денний було поставлено питання про необхідність активізації процесу інтеграції країн регіону до ЄС [1].

З одного боку, ЄС висловлює зацікавленість в необхідності включення країн регіону до свого складу, з іншого боку, нестійкий і слабкий стан економік регіону може стати негативним фактором для розвитку самого Євросоюзу. У зв'язку з цим ЄС прагне трансформувати держави регіону і зробити їх економіки більш конкурентоспроможними, а політичні системи більш стабільними за допомогою адресної економічної і фінансової допомоги та додаткових механізмів підтримки.

Як правило, приймаючи нових членів, Європейський союз керується індивідуальним підходом, але щодо балканських держав був також прийнятий до уваги регіональний аспект, який передбачає, що «регіональне примирення і співпраця, з одного боку, і зближення кожної з держав з ЄС, з іншого – становить єдине ціле» [3]. Таким чином, поряд з індивідуальною складовою Процесу стабілізації та асоціації, в інтеграційній стратегії Євросоюзу стосовно західнобалканських країн значуще місце займає і регіональний підхід.

За загальною схемою вступ в ЄС для країн Західних Балкан виглядає таким чином: попередній етап починається з підписання «Угоди про стабілізацію та асоціацію», далі країна подає заявку на вступ до ЄС і за умови успішного розвитку відносин і досягнення відповідності копенгагенських критеріїв за країною визнається право бути кандидатом в члени ЄС, після чого країна офіційно отримує статус кандидата. Наступний етап реалізується за допомогою переговорів з країною-кандидатом за так званими 35 розділами / главам

переговорного досьє. У разі успішного завершення переговорів країна стає членом Європейського союзу за згодою всіх держав-членів.

Зближення Албанії з ЄС почалося з підписання Угоди про стабілізацію та асоціацію в 2006 р., ратифікація якої всіма членами ЄС відбулася тільки в 2009 р. У цьому ж році країна подала офіційну заявку на вступ до Євросоюзу і лише 24 червня 2014 р. Албанія отримала офіційний статус країни-кандидата на вступ. Останні звіти Єврокомісії свідчать про відносний прогрес Албанії у виконанні необхідних перетворень, зокрема, в питаннях реформування політичної системи, при цьому продовжують гостро стояти питання організованої злочинності і корупції. Що ж стосується економічного стану країни, то він визначається в документах неоднозначно. До негативних факторів належать: значні боргові зобов'язання, слабка диверсифікація виробництва, значна частка тіншового сектора економіки, зростання рівня безробіття. До позитивних факторів можна віднести: деяке зростання зайнятості, низький рівень інфляції, що зберігається зростання ВВП, зменшення кількості технічних бар'єрів в торгівлі, відносна стабільність банківської системи при зберіганні кредитних і боргових ризики. На сьогоднішній день президент Франції Е. Макрон заблокував початок переговорів про вступ в ЄС Албанії [13].

Переговори про укладення Угоди про стабілізацію та асоціацію з Боснією і Герцеговиною почалися в 2005 р., в 2008 р. відбулося підписання Тимчасової Угоди, 1 червня 2015р. Угода про стабілізацію та асоціацію вступило в силу, замінивши собою чинну з 2008 р. Тимчасову угоду. Офіційну заявку на вступ до ЄС Боснія і Герцеговина подала 15 лютого 2016 р. Згідно з останніми доповідями Єврокомісії в політичному, так само як і в економічному плані в країні спостерігається незначний прогрес. По більшості економічних умов БіГ знаходиться на початковому етапі значного процесу, негативними чинниками, що перешкоджають подальшому просуванню, можна вважати високий рівень безробіття, зростання заборгованості, хоча її рівень становить близько 40-45% ВВП, наявність проблем з розвитком інфраструктури, збереженням застарілої структури виробництва [14].

Північна Македонія уклала Угоду про стабілізацію та асоціацію з ЄС у 2004 р., а вже в 2005 р. отримала офіційний статус кандидата на вступ до ЄС. Як впливає з останніх доповідей Єврокомісії, в питанні побудови стійких політичних інститутів відзначається серйозне спотворення реальних результатів реформ з огляду на політичну кризу в країні. Економічний стан визначається неоднозначно. З од-

ного боку, спостерігається невелике зростання економічної активності, збереження припливу прямих іноземних інвестицій, подальша диверсифікація виробництва, зростання обсягів зовнішньої торгівлі та якісні зміни в структурі експорту (зростання частки товарів з високою доданою вартістю). З іншого боку, серйозною проблемою залишається державний борг, що перевищив 40%, високий рівень безробіття (28%), а також стан транспортної та енергетичної інфраструктури, яка потребує модернізації [16].

Угоду про стабілізацію та асоціацію з ЄС Сербія підписала в 2008 р., в 2009 р. подала заявку на членство в Євросоюзі, а в 2012 р. отримала офіційний статус країни-кандидата. З червня 2013 р. країна почала переговорний процес. Останні звіти Єврокомісії свідчать про деякий прогрес, зокрема, спостерігаються успіхи в реформуванні судової системи, державного управління, в питаннях боротьби з корупцією, захисту прав і свобод людини. Економічний стан країни характеризується наявністю ряду тенденцій: Сербія поступово починає долати негативні наслідки кризи, відновлюються темпи економічного зростання, при цьому зберігається високий рівень безробіття, дефіцит бюджету, триває зростання державного боргу, знижується приплив прямих іноземних інвестицій. Ситуація ускладнюється наявністю низки інституційних проблем (правова система, корупція, приватизація). Країна знаходиться на початковому етапі перетворень з питань фінансового контролю, сільського господарства, соціальної політики і зайнятості, при цьому відзначаються значні успіхи з питань регіональної політики, законодавства в сфері підприємництва та інтелектуальної власності [12].

Через два роки після проголошення незалежності в 2006 р. Чорногорія подала заявку на членство в ЄС. З 2012 р. боку приступили до переговорного процесу. В опублікованій в лютому 2018 року стратегії ЄС зазначалося, що Чорногорія поряд з Сербією є фаворитами, які можуть бути «потенційно готові» до вступу в ЄС в 2025 [11].

В цілому можна відзначити, що прогрес країн Західних Балкан на шляху до Європейського союзу неоднорідний. Країни регіону характеризуються наявністю як неврегульованих політичних, так і економічних проблем, в тому числі, високого рівня державного боргу, дефіциту бюджету, високих показників безробіття (Північна Македонія – 28%, Боснія і Герцеговина – 27,6%, Сербія – 18,9%, Чорногорія – 18%, Албанія – 17,5%), особливо тривожним є рівень безробіття серед молоді (в середньому близько 60% по регіону) і його тенденція до зростання [8]. Оцінюючи економічні параметри підготовки Західних Балкан до вступу в Європейський союз, можна

зробити висновок про те, що практично у всіх країнах регіону відзначається незначний прогрес. Очевидно, що перспективи євроінтеграції країн Західних Балкан різні й залежать не тільки від готовності (поки ще недостатньої) країн регіону до вступу в Євросоюз, але і від готовності ЄС прийняти їх.

Таким чином, резюмуючи вище викладене, можна зробити деякі висновки. Країни регіону Західних Балкан прагнуть брати активну участь в європейських інтеграційних процесах, що передбачає виконання численних зобов'язань, в т.ч. формування конкурентоспроможної ринкової економіки, реформування низки галузей економіки, приведення національного законодавства у відповідність з правовими нормами ЄС та ін. Іншими словами, для того, щоб мінімізувати витрати, пов'язані з вступом до ЄС, країнам регіону необхідно досягти певного рівня економічного розвитку, якого вони ще не досягли. Нестійкий і слабкий стан економік регіону може стати негативним фактором для розвитку самого Євросоюзу, тому щодо країн Західних Балкан ЄС застосовує не тільки індивідуальний, але і регіональний підхід.

На шляху інтеграції в ЄС країни регіону досягли різних результатів, що пов'язано з наявністю неврегульованих політичних і економічних проблем, в тому числі, високого безробіття, державного боргу і дефіциту бюджету, труднощами переговорного процесу і проблемами всередині Євросоюзу. Необхідно проводити всеохоплюючий аналіз ефектів від членства в тому чи іншому інтеграційному об'єднанні і застосовувати більш зважений підхід при виборі оптимальної моделі інтеграції.

Джерела та література

1. Буланникова Ю. А. Процесс интеграции стран Западных Балкан в Евросоюз. Вестник МГИМО-Университета. 2010. №2. С.312.
2. Гелетій М. Сучасна ситуація в регіоні Західних Балкан: криза триває. URL: <http://www.viche.info/journal/392/>
3. Европейская региональная политика: источник вдохновения для стран, которые не входят в ЕС? 2009. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international/external_ru.pdf.
4. Чумаченко О. А. ПОЛІТИКА РОЗШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ЗАХІДНИХ БАЛКАНАХ: ОСНОВНІ РИЗИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ. 2010. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/58739/10-Chumachenko.pdf?sequence=1>.
5. ЕС форсирует процесс расширения на Балканах. 2018. URL: <https://www.eurotopics.net/ru/193924/%D0%B5%D1%81->

6. Западные Балканы на пути в Евросоюз. 2018. URL: <https://regnum.ru/news/polit/2461956.html>.
7. «Норвежская модель» – альтернатива вступлению в ЕС для балканских стран? 2019. URL: <https://www.dw.com/ru/%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%B2%D0%B5%D0%B6%>
8. Debt in the super-periphery: the case of the Western Balkans. 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/323365834_Debt_in_the_super-periphery_the_case_of_the_Western_Balkans.
9. EU-Western Balkans Summit – Declaration. URL: http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accesion_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_summit_en.htm
10. EU enlargement: The next eight. 2010. URL: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11283616>
11. Factograph-Montenegro. 2020. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/near_factograph_montenegro.pdf.
12. Factograph-Serbia. 2020. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/near_factograph_serbia.pdf.
13. Factograph-Albania. 2020. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/near_factograph_albania.pdf.
14. Factograph – Bosnia and Herzegovina. 2020. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/near_factograph_bosnia_and_herzegovina.pdf.
15. Factograph-Kosovo. 2020. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/near_factograph_kosovo.pdf.
16. Republic of Macedonia National Debt. 2018. URL: <https://countryeconomy.com/national-debt/macedonia>.

УДК 327

Кукалець О. Є.*Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор*

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ В ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У статті проаналізовано місце публічної дипломатії в теорії міжнародних відносин. Наведено короткий огляд історичного розвитку поняття, виокремлено основні характеристики публічної дипломатії. Розглянуто зв'язок між «м'якою силою» та публічною дипломатією.

Ключові слова: публічна дипломатія, «м'яка сила», теорія міжнародних відносин.

Kukalets O. Y.

PUBLIC DIPLOMACY IN THE THEORY OF INTERNATIONAL RELATIONS

The place of public diplomacy in the theory of international relations is analyzed in the article. A brief overview of term's historic development is presented; main characteristics of public diplomacy are defined. The correlation between soft power and public diplomacy are discussed.

Key words: public diplomacy, soft power, theory of international relations.

Дослідження публічної дипломатії – відносно новий напрямок у теорії міжнародних відносин. Згідно з Ейтаном Гілбоа, публічна дипломатія зіштовхнулася з новими викликами і потребами після «холодної війни» та після терористичної атаки 9 вересня 2001 р., що пов'язано з розвитком масових комунікацій, політики та міжнародних відносин [4, 58]. Так, революція у масових комунікаціях призвела до виникнення Інтернету та глобальних новинних мереж, як-от BBC, CNN, та Al-Jazeera. Маючи можливість транслювати новини про найважливіші події в світі, вони перетворилися на основне джерело інформації. Крім того, Інтернет створив можливість для держав, неурядових організацій, громад, компаній, та звичайних

громадян обмінюватися думками про стан справ у світі. Революції в політиці трансформували багато авторитарних держав в демократичні, призвівши до зростання участі громадськості у політичній діяльності. Революція в міжнародних відносинах змінила цілі і засоби зовнішньої політики. Так, поступово зростає значення позитивного іміджу та репутації країни, що досягається шляхом привабливості та переконання [4, 58]. Саме тому тема розвитку публічної дипломатії на сучасному етапі потребує уваги.

Дослідження публічної дипломатії було здійснено низкою науковців. С. Кривохиж, С. Туронок, М. Леонард, Н. Сноу, М. Тейлор та Е. Гілбоа розглянули загальні аспекти публічної дипломатії та її місце в теорії міжнародних відносин. Н. Мінасян, Дж. Най, Н. Сноу та М. Тейлор проаналізували концепцію «м'якої сили» в теорії міжнародних відносин, а також її зв'язок з публічною дипломатією. Більшість досліджень, які стосуються публічної дипломатії, мають історичний та описовий характер, що суттєво обмежує її теоретичне розуміння.

Головна мета цієї статті – проаналізувати місце публічної дипломатії в теорії міжнародних відносин.

Основними завданнями є короткий огляд історичного розвитку поняття, виокремлення основних характеристик публічної дипломатії, а також аналіз зв'язку між «м'якою силою» та публічною дипломатією в теорії міжнародних відносин.

Вперше термін «публічна дипломатія» використано в 1856 р. у лондонській газеті Times, для позначення культури та ввічливості [8, 19]. У науковий обіг термін «публічна дипломатія» ввів у 1965 р. Едмунд Гулліон, декан Флетчерівської школи права і дипломатії при університеті Тафта (м. Медфорт, Массачусетс). Основною причиною використання нового терміну була необхідність заміни терміну «пропаганда», який мав негативне значення. Згідно з визначенням, запропонованим Гулліоном, публічна дипломатія – це здійснення впливу на сприйняття громадськістю іншої держави політики певної країни [8, 19].

Чергова зміна у теорії міжнародних відносин, пов'язана з публічною дипломатією, відбулася після подій 9 вересня 2001 р., що пов'язано з зростанням уваги до теорій комунікації. Терористичний акт пояснювали відсутністю комунікації, яка б дозволяла краще порозуміння між США та арабськими країнами. При цьому комунікація через збільшення кількості інформації дозволяла б розбудовувати кращі відносини між сторонами [8, 7]. Однак, на практиці більше комунікації не гарантує зростання її якості, а зазвичай призводить

до неправильного трактування подій та зростання непорозуміннь, що закінчується викривленням повідомлень та формування упередженості [8, 9].

Термін «публічна дипломатія» має декілька загальних визначень, які відображають його концептуальну еволюцію. По-перше, публічна дипломатія – це пряма комунікація держави з іноземцями з метою впливу на мислення та уряд останніх. По-друге, публічна дипломатія – спосіб комунікації уряду для формування розуміння національних ідей, цінностей, інститутів, культури, національних цілей та політик. По-третє, публічна дипломатія – це дії у сфері інформації, освіти, культури з метою впливу на іноземні уряди через громадян певної країни [4, 57].

Традиційно публічна дипломатія передбачала виключно міжурядову комунікацію. Основне завдання такої взаємодії – вплинути, проінформувати або ж активізувати публіку для підтримки національних інтересів та при здійсненні зовнішньої політики. На сучасному етапі публічна дипломатія включає комунікацію між особами. Основна причина зміни характеру публічної дипломатії – зростання впливу громадськості та посилення міжлюдських контактів [8, 6]. Британський науковець Ніколас Калл виокремив основні та додаткові елементи публічної дипломатії:

- сприйняття: збір і пошук релевантної інформації;
- застосування: популяризація своїх цінностей, пояснення політичних кроків;
- культурна дипломатія: стимулювання інтересу до мови, літератури, мистецтва;
- обміни студентами та науковцями;
- ЗМІ: телевізійні і радіопрограми як джерела інформації про події в країні;
- психологічна війна – додатковий елемент [1, 21].

Марк Леонард розглядає публічну дипломатію як розбудову відносин, формування розуміння потреб країн, культур, народу, передачу точки зору, а також виправлення неправильно сприйнятої інформації. Науковець зазначає, що публічна дипломатія будується на основі трьох осей: політичної та військової, економічної, а також соціальної та культурної. Він виокремив три виміри публічної дипломатії:

- 1) реактивний – реагування на події, що відбулися; роз'яснення політики, коментування; зазвичай цей вимір публічної дипломатії використовується у кризових ситуаціях, коли позиція країни пояс-

нюється публіці напрямку, прагнучи змінити громадську думку з негативної на позитивну;

2) проактивний – ціленаправлене формування суспільної думки шляхом передачі окремих повідомлень, знаків;

3) встановлення відносин – пошук взаємоприйнятних рішень і компромісів, вигідних для усіх учасників [5, 10].

Крім того, публічна дипломатія за своєю суттю може бути конкурентною (направлена на покращення власного іміджу за рахунок дискредитації опонента) та кооперативною (спрямована на розвиток взаємних відносин). Загалом, сутність публічної дипломатії – розбудова відносин, розуміння потреб іншої країни, культури, людей, на основі чого здійснюється пошук спільного [5, 10]. Леонард також виокремлює п'ять інструментів публічної дипломатії: дипломатія неурядових громадських організацій, дипломатія діаспори, дипломатія політичних партій, дипломатія бренду, та бізнес дипломатія [4, 74].

Публічна дипломатія базується на конкретних діях. Так, вона може орієнтуватися на управління і поширення інформації з наголосом на короткотермінові події та кризи. Публічна дипломатія може здійснювати вплив на довготермінові кампанії, прагнучи змінити позицію чи відношення серед аудиторії, на яку вона спрямована. Вона також може орієнтуватися на залучення через розбудову відносин, довіри та взаєморозуміння [8, 73].

Публічна дипломатія напряму пов'язана з конструктивізмом, що сформувався як окрема теорія міжнародних відносин у 1980-90-х рр. Згідно з цією теорією міжнародні відносини розглядаються як соціальні інститути. На міжнародні відносини впливають такі фактори, як-от: ідеї, вірування, переконання та очікування, що напряму пов'язано з образом країни. В основні інтересів актора лежить ідентичність, яка формується на основі певної сукупності уявлень про державу. У процесі взаємодії з іншими акторами ідентичність може змінюватися. Основний вплив на формування та трансформацію ідентичності здійснюють державні органи, ЗМІ, політичні партії та рухи [3].

Ейтан Гілбоа виокремив моделі публічної дипломатії. В основі його моделей лежить п'ять таких змінних, як головні актори, ініціатори, ціль, типи медіа, засоби і технології. На основі цих змінних виокремлено три моделі публічної дипломатії:

1. Основна модель «холодної війни». Публічна дипломатія у цій моделі розглядається як засіб боротьби двох наддержав, яка використовується до досягнення довготермінових цілей. Ключове по-

ложення цієї моделі – якщо переконати іноземну аудиторію, вона буде здійснювати тиск на власний уряд, що може призвести до зміни ставлення. Крім того, публічна дипломатія забезпечує надання інформації для зменшення негативної пропаганди противника.

2. Недержавна транснаціональна модель. Ця модель виникла з зростанням ролі нових, недержавних акторів у міжнародних відносинах. Основна увага у дослідженнях приділяється публічній дипломатії неурядових громадських організацій, груп та індивідів. Для комунікації використовуються глобальні новинні мережі та медійні події [4, 59].

3. Внутрішньополітична модель PR. Ця модель передбачає залучення піар компаній та лобістів у цільовій країні для підсилення легітимності та автентичності компанії. Стратегічна публічна дипломатія передбачає використання наукових знань і методів для дослідження громадської думки [4, 60].

Важливу роль для розуміння публічної дипломатії відіграє концепція «м'якої сили». Становлення «м'якої сили» у теорії міжнародних відносин розпочалося після Першої світової війни. Так, у 1917 р. за ініціативою Вудро Вільсона було засновано Комітет з публічної інформації на чолі з Джорджем Крілем, який також відомий як «Комітет Кріля». Основним завданням установи було формування образу США [8, 4].

Термін «м'яка сила» в науковий дискурс увів Джозеф Най у 1990 р. у книзі «Покликання до лідерства: зміна природи американської влади». Най пропонує наступне визначення «м'якої сили» – здатність досягати бажаного результату на основі добровільної участі, симпатії, привабливості, а не шляхом примусу чи підкупу. Основою «м'якої сили» є культура країни, політичні цінності, ідеологія та зовнішня політика, що реалізується [5]. Концепція «м'якої сили» пов'язана з окремими ліберальними теоріями міжнародних відносин, як-от: теорією демократичного миру, теорією комерційного лібералізму та теорією міжнародних організацій [2, 37]. З одного боку, Най погоджувався з тим, що влада держави в міжнародних відносинах зменшується, що викликано глобалізацією, а роль недержавних суб'єктів зростає. Поряд з цим, науковець визнає значення військової могутності для генерації «м'якої сили». Загалом Най виступає за «розумну силу», як здатність поєднувати «жорстку силу» та «м'яку силу». Крім того, науковець визнає культуру як джерело «м'якої сили», а публічна дипломатія розглядається як один з її ключових інструментів [5].

Найвиокремлює три основних виміри публічної дипломатії:

1. Щоденна комунікація – пояснення контексту внутрішньої і зовнішньої політики. В основі щоденної комунікації лежить взаємодія з ЗМІ. Зазвичай цей вимір публічної дипломатії передбачає комунікацію в кризових ситуаціях із швидкою відповіддю на неправдиву інформацію.

2. Стратегічна комунікація – розвиток простих тем. Публічна дипломатія передбачає підготовку певної теми, яка вважається головною, спрямованою на підтримку певної політики. Одночасно спеціальні теми фокусуються на конкретних політичних ініціативах.

3. Розвиток відносин з «ключовими» індивідами через стипендії, обміни, тренінги, семінари, конференції [7, 60].

Поряд з цим, «м'яка сила» має низку обмежень. Наприклад, привабливість країни не є її фактичною силою тому що вона існує окремо від сили, а тому застосування «м'якої сили» не завжди призводить до політичних наслідків. Крім того, під час застосування «м'якої сили» ключову роль відіграє культурне середовище та контекст. Так, якщо вони схожі, то ефективність «м'якої сили» буде більшою. Наприклад, у демократичних країнах, вплив «м'якої сили» більший ніж у авторитарних. Більше того, вплив «м'якої сили» важко прослідкувати, тому що вона зазвичай не призводить до специфічної дії, а має більш загальний вплив [7, 18-19].

Для успішного застосування «м'якої сили» та публічної дипломатії існують окремі критерії, які вимірюють переваги країни. По-перше, культура та ідеї країни, яка застосовує «м'яку силу», мають збігатися з нормами, які переважають у світі. По-друге, країна має мати у власному розпорядженні різноманітні канали комунікації, через які можна здійснювати вплив на формування порядку денного ЗМІ. По-третє, країна має мати певний рівень довіри до власної внутрішньої та зовнішньої політики [8, 4].

Отже, проаналізувавши вище наведені факти, можна стверджувати, що публічна дипломатія займає одне з чільних місць у теорії міжнародних відносин. Цей термін пройшов значну еволюцію, починаючи від XIX століття, до формування його сучасної інтерпретації після закінчення «холодної війни». Характерні риси, виміри та моделі публічної дипломатії свідчать про її ґрунтовну теоретичну базу. Більше того, наявні теоретичні зв'язки з «м'якою силою» дозволяють сформулювати краще розуміння сутності публічної дипломатії. Здобуті під час дослідження дані стануть основою для подальшого аналізу теоретичних аспектів публічної дипломатії, а саме її

розвитку та становлення в КНР, а також під час дослідження практичної реалізації публічної дипломатії КНР в Європі.

Джерела та література

1. Кривохиж С. В. Публичная дипломатия Китайской Народной Республики: становление и развитие: дис. ... канд. ист. наук: 07.00.15. Санкт-Петербург, 2014. 165 с.
2. Минасян Н. Концепция «мягкой силы» в контексте теорий международных отношений. 21-й Век. 2017. №3. С. 35-42
3. Туронок С. Г. Політичний аналіз і прогнозування. 2016, URL: https://stud.com.ua/43949/politologiya/politichniy_analiz_i_prognozuvannya. (дата звернення: 26.01.2020)
4. Gilboa E. Searching for a theory of public diplomacy. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 2008. Vol. 616, No. 55. P. 55-77
5. Leonard M., Stead C., Smewing C. Public diplomacy. London: The Foreign Policy Centre, 2002. 183 p.
6. Nye J. S. Bound to lead: the changing nature of American power. New York: Basic Books, 1991. 336 p.
7. Nye, J. S Soft power. The means to success in world politics. New York: Public Affairs, 2004. 130 p.
8. Routledge handbook of public diplomacy / N. Snow, P. M. Taylor, ed. Abingdon: Routledge, 2009. 382 p.

УДК 327(477+439):341.1

Лукашенко А. В.*Науковий керівник: Конопка Н. О.,
кандидат історичних наук, доцент*

УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті досліджено характерні ознаки українсько-угорських відносин на фоні євроатлантичної інтеграції України. Розглянуто ключові етапи взаємозв'язків між Україною та Угорщиною з часу їх становлення до сьогодення, проаналізовано причини та наслідки їх загострення. Зроблено прогноз щодо розвитку двосторонніх взаємин між державами у короткостроковій перспективі.

Ключові слова: Україна, Угорщина, НАТО, євроатлантична інтеграція, співробітництво.

Lukashenko A.V.

UKRAINIAN-HUNGARIAN RELATIONS IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S EURO-ATLANTIC INTEGRATION

In article, the characteristic features of Ukrainian-Hungarian relations on the background of Ukraine's Euro-Atlantic integration are examined. The key stages of the relationship between Ukraine and Hungary since the time of their formation till the present-day are considered, the reasons and consequences of their exacerbation are analyzed. The forecast for the development of bilateral relations between the states in the short term is made.

Key words: Ukraine, Hungary, NATO, Euro-Atlantic integration, cooperation.

Підтримання добросусідських відносин завжди було та залишається важливою складовою політики як України, так і Угорщини. Актуальність дослідження зумовлюється тим, що на сучасному етапі взаємозв'язки між обома державами є доволі напруженими. Насамперед, це пояснюється тим, що угорське керівництво, починаючи ще з початку збройного конфлікту на Донбасі у 2014 р., займає активну

проросійську позицію. Доповнює проблему і позиція угорської сторони щодо захисту та підтримки угорських меншин, що становить загрозу державному суверенітету України. На сьогодні угорська влада активно блокує євроатлантичну інтеграцію України, зважаючи на прийняття Верховною Радою України Закону «Про освіту» у 2017 р. Налагодження та відновлення українсько-угорських відносин є вагомим стимулом для обох держав: Україні це дозволить не тільки набагато швидше та ефективніше наблизитися до стандартів Альянсу, але і поглибити інші сфери співробітництва із західним сусідом, членом ЄС та НАТО. Угорщина ж має нагоду покращити тісну співпрацю з Україною та стабілізувати політичний аспект у відносинах між державами.

Серед вітчизняних авторів українсько-угорські відносини є ретельно досліджені у багатьох наукових працях. Втім, більшість досліджень носять узагальнюючий характер, зокрема це праці В. Віднянського «Українсько-угорські відносини: проблемні питання та роль історичної науки», Д. Ткача «Українсько-угорські відносини новітньої доби» та ін. Цікавою видається аналітична розвідка В. Шрамовича та О. Торопа «Східний форпост НАТО чи вічний кандидат: чого Україні чекати від Альянсу», яка була опублікована BBC News Україна у 2018 р. Однак, питання взаємовідносин між державами в контексті євроатлантичної інтеграції України є недостатньо вивченими. Своєю чергою, зарубіжні автори приділяють увагу вивченню існуючих проблем між двома державами та пропонують власні шляхи їх вирішення. Як правило, це окремі аналітичні матеріали, які активно видаються у вигляді журналістських публікацій таких агентств, як: Reuters, The Guardian, The Washington Post та ін. Актуальною є розвідка А. Бжозовскі розміщена в медіа-мережі Euractiv під назвою «Hungary blocks NATO statement on Ukraine over minority rights row» (2019 р.). Автор аналізує офіційні позиції НАТО та урядів різних держав, зазначаючи можливості покращення відносин між Україною та Угорщиною. Більше того, дослідженням українсько-угорських відносин займається значна кількість спеціалізованих структур. Зокрема: Centre for Eastern Studies у 2017 р. видав звіт під назвою «A neighbour discovered anew. The Czech Republic, Slovakia and Hungary's relations with Ukraine», де висвітлюється особливості відносин між двома державами на фоні російської агресії та здійснено порівняння співпраці між Україною та Угорщиною за останні роки. Автори дослідження стверджують, що замість відновлення двостороннього переговорного процесу обидві держави намагаються закріпити свої відносини радше на регіональному та

блоковому рівнях. Зважаючи на цей перелік досліджень, слід зауважити, що все ж таки вони певним чином не вповні розкривають усю сутність українсько-угорських відносин в контексті євроатлантичної інтеграції України, що зумовлює актуальність дослідження.

У роботі використано цілий комплекс джерел, який дозволив вповні висвітлити досліджувану проблему. Зокрема: Закон України «Про освіту», Закон Угорщини «Про права національних і етнічних меншин», Закон України «Про громадянство України»; офіційна інформація сайтів державних органів (МЗС України, Міністерство зовнішніх справ та торгівлі Угорщини, Офіси Президентів обох країн); офіційні документи та заяви (Спільна заява Комісії Україна – НАТО), звіти самітів НАТО та ЄС, угоди про співробітництво між двома урядами та ін.

Мета дослідження: з'ясувати ключові особливості українсько-угорських взаємин в контексті євроатлантичної інтеграції України.

Згідно з метою роботи перед автором була поставлена ціль реалізувати наступні завдання: провести порівняльний аналіз стану українсько-угорських відносин від їх генезису до сучасності; простежити, як змінювалися погляди угорських політиків стосовно євроатлантичної інтеграції України; встановити, які чинники підштовхують Угорщину до допомоги чи блокування євроатлантичної інтеграції України; визначити, чи впливає інтеграційний процес на інші сфери співробітництва між державами.

Починаючи ще з розпаду СРСР у 1991 р., практично всі країни соцтабору взяли курс на те, аби інтегруватися з європейськими та євроатлантичними структурами. Зумовлено це було тим, що більшість з цих держав не були готові до самостійного управління власною країною. Очевидно, що їм було необхідно покращити власну політичну, економічну та військову стабільність шляхом максимального залучення у міжнародне життя. Не оминула подібна доля і багатьох провідних держав Центрально-Східної Європи, таких як Угорщину та Україну.

Не дивно, що саме Угорщина стала однією з перших країн, яка визнала незалежність України. В рамках подальшого партнерства у 1991 р. було підписано «Договір про дружбу і співробітництво», відкрито перше угорське посольство у місті Києві, закладено не менш важливу багатокомпонентну нормативно-правову базу тощо [9, 19]. Звичайно, 90-і рр. ХХ ст. розпочали важливий етап у розвитку двосторонніх відносин обох країн. Втім, необхідно враховувати і той фактор, що в той час обидві держави не могли приділяти серйозну увагу щодо допомоги одна одній у контексті європейської та євроат-

лантичної інтеграції, оскільки самі потребували її. Однак, вже дещо пізніше ця ситуація кардинально змінилася. У 1999 р. Угорщина стала повноцінним членом НАТО. Така подія і спричинила активізацію українсько-угорських відносин в контексті євроатлантичної інтеграції України, адже було закріплено або ж удосконалено низку документів, які стосувалися обох держав (наприклад, Угода про співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Угорської Республіки) тощо [11]. До того ж, за підтримки Угорщини було реалізовано проведення навчань євроатлантичного напрямку. Насамперед, це Центр безпекової політики в угорському місті Сегед [12], який спеціалізується на поширенні наукових праць, досліджень та організації семінарів на тему НАТО. Залучення такого важливого гравця Альянсу, як Угорщина, на шляху до НАТО створило сприятливий політичний клімат для майбутньої співпраці між державами.

Надалі партнерські відносини України та Угорщини були відносно успішними, адже перші роки ХХІ ст. включали в себе широкий спектр європейських та євроатлантичних комунікацій. У 2003 р. було висунуто, а згодом і досягнуто ідеї створення Консультативної ради з питань європейської інтеграції за участю України та країн V4; у 2005 р. було підписано Угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом Угорщини про економічне співробітництво [7].

Важливу роль у формуванні євроатлантичного напрямку України активно відіграли та й відіграють на сьогодні країни Вишеградської четвірки. Оскільки Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина мають досвід у здійсненні новітніх натівських реформ, а всі їх заходи спрямовані на підтримку європейських та євроатлантичних цінностей, ця група держав є доволі важливою для України. Яскравим прикладом співпраці урядів означених держав була зустріч представників Міністерств оборони держав V4 та України у Будапешті у 2009 р., де було прийнято рішення, що всі 4 члени утворення сприятимуть координації реформ України в оборонній сфері та проведенні інформаційної кампанії щодо Альянсу [1, 128]. Втім, такий дипломатичний крок східноєвропейських держав не перейшов у фазу активної реалізації, а отже і не набув очікуваної дієвої підтримки з боку держав-членів ЄС та НАТО. На жаль, попри усі спроби Угорщини та решти країн Вишеградської групи, їх заяви та намагання взяти на себе ініціативу у сприянні євроатлантичної інтеграції України залишилися, як правило, суто на декларативному рівні. В той же час український уряд не надавав таким діям пріоритетного значення, що і помітно гальмувало весь процес.

Одним з визначальних поштовхів українсько-угорських відносин в контексті вступу України в НАТО є 2010 рік. Саме тоді політична система Угорщини зазнала кардинальних змін. Зокрема, угорська партія «Фідес», отримавши більшість місць у парламенті, сформував новий уряд, яким було переглянуто політичні пріоритети Угорщини. Особливу увагу угорське керівництво приділяло наданню євроатлантичної допомоги країнам, що розвиваються, та пошуку нових ринків збуту для угорського експорту. Внаслідок зовнішньополітичних змін, ваги набули угорсько-російські економічні взаємини, які і стали одним з найвагоміших факторів впливу на українсько-угорські відносини [6, 11]. Незважаючи на те, що угорські погляди стосовно євроатлантичної інтеграції не тільки залишилися на базовому рівні, але й децю покращились, ці зміни ускладнили взаємини між державами вже з початком російської агресії у 2014 р.

Слід також зауважити, що в травні 2011 р. у словацькому місті Левоча відбулася зустріч керівників оборонних відомств країн Вишеградської четвірки та України у форматі V4+Україна. Цікавим є те, що там було обговорено питання про створення в рамках ЄС Вишеградської бойової групи, яка б мала становити частину європейської оборонної політики [1, 128]. Оскільки країни V4 є членами ЄС та Альянсу, їх сприяння європейській та євроатлантичній інтеграції України мало би здійснюватися доволі ефективно. Втім, зважаючи на те, що Вишеградська бойова група не мала достатніх механізмів дії поза межами НАТО, створення свого роду оборонного плацдарму на території Центрально-Східної Європи було для того часу складною процедурою. Саму тому вона і була відтермінована на декілька років.

Переломним моментом у розвитку двосторонніх відносин між Угорщиною та Україною став 2014 рік. Анексія Росією Криму, збройний конфлікт на Донбасі та швидке налагодження російсько-угорського співробітництва започаткували етап охолодження українсько-угорських взаємин. Спад торгово-інвестиційного обороту, відсутність ефективної євроатлантичної підтримки з боку Угорщини стали очевидними наслідками того, що угорське керівництво змінило свої зовнішньополітичні пріоритети явно не на користь України. Найголовнішим є те, що політичний діалог між обома державами фактично був призупинений. Хоча візити та перемовини представників обох країн все ще тривали. Наприклад, у 2014 р. відбулися переговори Президента України Петра Порошенка з Прем'єр-міністром Угорщини Віктором Орбаном у рамках інавгурації нового Глави Української держави, а також було здійснено робочий візит

Міністра зовнішньої економіки і закордонних справ Угорщини Петера Сійярто до України [7]. Проте, це були доволі базові, стандартні зустрічі, яких було недостатньо у порівнянні зі стабільним переговорним процесом до 2014 р. Отож, питання щодо обговорення підтримки Угорщиною вступу України до Альянсу було заморожене.

Для того, аби реабілітувати цей процес, урядам обох держав було потрібно докласти чималих зусиль: Україні оговтаритися після важкої політичної кризи всередині країни, Угорщині чітко визначитися з власною зовнішньополітичною стратегією. Аби відновити сприяння вступу України до НАТО та ЄС угорському керівництву знадобилося 2 роки. Зокрема, станом на 2016 рік Україна все ж таки стала повноцінним членом Технічної угоди між міністерствами оборони країн V4 щодо співробітництва в рамках Бойової тактичної групи ЄС, як і було заплановано [4]. Завершення обіцянок минулого могло означати стрімке налагодження угорсько-українського співробітництва та виокремлення перспективних цілей для подальшої співпраці.

Однак, визначальною складовою сучасного етапу двосторонніх відносин стало угорсько-російське зближення, яке і поставило під загрозу подальше співробітництво між Угорщиною та Україною. Основною його причиною стали економічні інтереси Угорщини, адже та залежить від російського газу. Ще у вересні 2014 р. відбулася зустріч Віктора Orbana з головою правління ВАТ «Газпром», Олексієм Міллером, після якої угорський уряд фактично одразу призупинив реверсні поставки газу до України [20]. Зважаючи на те, що угорський напрямок зовнішньої політики спершу полягав, здебільшого, в економічній стратегії, а вже пізніше став домінувати і в політичній сфері, перед Угорщиною постало важке запитання, адже НАТО та ЄС вже ввели активні економічні санкції проти Росії. Чи потрібно угорському уряду приєднатися до європейських санкцій, коли він не хоче мати жодних напружень з таким сильним союзником? Зрозуміло, що візити президента Росії Володимира Путіна та інших політичних діячів РФ у Будапешт в 2014-2015 рр. і пояснюють той факт, чому Угорщина найпізніше приєдналася до санкцій проти країни-агресора. Більше того, на одній з таких зустрічей прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан вказав на те, що пріоритетом його країни все більше виступатиме захист угорських меншин закордоном, насамперед на Закарпатті [19, 7]. Така позиція угорського уряду і викликала занепокоєння української влади.

Другим переломним моментом, який і погіршив взаємини обох держав, є прийняття ВРУ Закону «Про освіту» у 2017 р. [5] Одна із статей закону була доволі негативно оцінена угорською владою.

Зокрема, найбільше критики з боку угорської сторони зазнала стаття про національні меншини, які проживають на території України. Згідно з законом меншини мають вивчати не лише власну мову, але й українську, впродовж певного періоду навчання. Такі зміни стали неприйнятними для уряду Угорщини, який побачив у цьому загрозу позбавлення можливості угорців вільного вивчення рідної мови. Саме тому було одразу розпочато контрзаходи, аби захистити угорські меншини на території Закарпаття. Зокрема, міністр закордонних справ та зовнішньої торгівлі Угорщини Петер Сійярто публічно заявив, що Угорщина робитиме усе можливе, аби посилити міжнародний тиск на Київ, а також припинить підтримку вступу України в НАТО та ЄС [17].

До того ж, існують й інші чинники, які ставлять під питання нормалізацію українсько-угорських взаємин. Насамперед, це питання подвійного громадянства. Останніми роками Угорщина все більше намагається залучити угорців Закарпаття до отримання угорського паспорта. Угорщина проводить таку політику вже багато років поспіль, однак на сучасному етапі це питання загострилося. Основною дією угорського уряду щодо підтримки угорських меншин на Закарпатті є надання їм преференційної натуралізації в Угорщині [14]. Це означає, що такі особи за бажанням можуть отримати угорські паспорти аби працювати чи мати будь-яке відношення до Угорщини. Оскільки в Україні існує єдине громадянство, що закріплено Конституцією, це може викликати серйозний міжнародний скандал.

Зрозумілим є те, що обом урядам потрібно все ж таки домовлятися між собою, аби відновити євроатлантичну підтримку України та узгодити суперечності щодо самого закону. У листопаді 2018 р. Глава Місії України при НАТО В. Пристайко прокоментував загальну ситуацію та способи її вирішення. Зокрема, основною проблемою є те, що Угорщина зловживає принципом консенсусу в Альянсі та намагається ліквідувати імплементацію Закону «Про освіту» шляхом створення низки труднощів для України. Для того, аби розв'язати цю ситуацію, урядам обох держав варто було б домовитися між собою, що є доволі складно, адже український уряд спирається на висновки Венеціанської комісії щодо Закону «Про освіту», тоді як Угорщина на власну національну ідею щодо підтримки національних меншин за кордоном. Угорщина пропонує дві рекомендації розв'язання проблеми: продовжити термін імплементації закону «Про освіту» до 2023 р. і винести за рамки його дії приватні школи. «Ми спостерігаємо позитивний розвиток у виконанні обох рекомендацій. Упевнений, що наші законодавці найближчим часом розглянуть пропозиції

уряду України, і ми зможемо продемонструвати, як ми виконуємо взяті на себе зобов'язання», зазначив В. Пристайко [2].

Слід зазначити, що 13 травня 2019 р. відбулася трьохстороння зустріч президента США Дональда Трампа, прем'єр-міністра Угорщини Віктора Орбана та президента РФ Володимира Путіна. Під час розмови В. Орбан активно наголошував Д. Трампу про українсько-угорську прикордонну суперечку та нібито жорстоке поводження української влади з угорською меншиною [18]. Оскільки США є беззаперечним лідером Альянсу, переконування американського президента з боку російського та угорського лідерів у тому, що новообрана влада в Україні є некомпетентною, свідчать про їх прагнення схилити Захід на користь коаліції Росії та Угорщини. Однак, американська адміністрація не змінила свою позицію, оскільки США все ж залишаються ключовим партнером України в контексті її євроатлантичної інтеграції, а Білий Дім продовжує надавати різноманітну підтримку Україні.

21 травня 2019 р. відбулася зустріч президента України Володимира Зеленського з президентом Угорщини Адером Яношем. Обидва лідери висловили надію на стабілізацію українсько-угорських відносин. Угорським президентом було запропоновано створення спільного комітету, який міг би стати форумом для обговорення усіх непорозумінь та розбіжностей між Україною та Угорщиною [13]. Такі кроки лідерів обох держав могли не тільки передувати початку стабілізації українсько-угорських відносин, але й відновленню угорської підтримки стосовно вступу України в НАТО. Однак, оскільки на сьогодні немає жодної інформації щодо створення спільного комітету обох країн, це говорить про те, що питання врегулювання українсько-угорських відносин певною мірою зайшло в глухий кут.

Своєю чергою, угорський міністр закордонних справ та зовнішньої торгівлі П. Сійярто на Лондонському саміті НАТО 4 грудня 2019 р. зазначив, що Угорщина всерівно продовжить блокування євроатлантичної інтеграції України до тих пір, поки угорським меншинам на Закарпатті не буде надано прав [16]. Така реакція угорської сторони на вступ України до НАТО є доволі серйозною та підтверджує незмінність позиції угорського уряду. Альянс усіма силами підтримує Україну та закликає Угорщину до перенесення суперечки на двосторонній рівень [15].

Слід зауважити, що блокування євроатлантичної інтеграції Угорщиною є не вигідним як для неї, так і для української сторони. Зокрема, Україна зазнає чимало ризиків через політичну кризу. Разом з тим, Угорщина втрачає нагоду плідно співпрацювати з дійсно пер-

спективним союзником. Таким чином, завершення суперечки між двома державами могло б стати потужним імпульсом для стабілізації не тільки інтеграційного процесу, але й відновлення партнерства обох країн.

Не дивлячись на певні непорозуміння між двома урядами, проблема вступу України до Альянсу на фоні угорської зовнішньої політики є чи не єдиною у своєму роді. На сьогоднішній день Україна має прогресивний та масштабний ринок, насамперед у сільськогосподарській сфері, який активно пропонує різноманітні можливості для угорських компаній та є досить таки вигідним для Угорщини, зважаючи на географічну близькість. Починаючи ще з періоду спаду торгово-інвестиційного обороту у 2014 р., угорські компанії вичікують того моменту, коли Україна все ж таки покращить економічні умови та вирішить проблему нестабільності ринку [6, 41]. Окремо заслуговує на увагу торговельно-економічне співробітництво обох держав. Тільки у 2018 р. товарообіг України з Угорщиною зріс на 17,6%, порівнюючи його з 2017 р. До того ж, сальдо для України склало 378,5 млн. дол. США [10], тоді як для Угорщини цей показник сягнув 297 млн. дол. США [8]. Відповідно, політична неприязнь не впливає на українсько-угорські економічні відносини. Більше того, збільшення обсягу прямих інвестицій та ефективна робота Українсько-угорської міжурядової змішаної комісії з питань транскордонного та прикордонного співробітництва відіграють важливу роль у партнерських відносинах [10]. Зважаючи на це, тенденція покращення українсько-угорського економічного співробітництва продовжуватиметься і може стати тим фактором, який стимулюватиме покращення політичної сфери діяльності між державами.

У короткостроковій перспективі обидві сторони мають можливість розв'язати політичні суперечності, зважаючи на поступове відновлення діалогу між державами. Однак, існує низка факторів, які ґрунтовно впливають на українсько-угорські взаємини. Насамперед, це поглиблення угорсько-російських відносин (зокрема, в енергетичній сфері), оскільки Угорщина залежить від поставок російського газу. До того ж, у найближчому майбутньому Угорщина буде отримувати газ із «Турецького потоку», що посилить російсько-угорське співробітництво. Наступні парламентські вибори в Угорщині відбудуться у 2022 р., і очевидно, що вже четвертий раз поспіль більшість місць у парламенті може сформувати партія «Фідес» на чолі з В. Орбаном. Не менш важливим фактором в українсько-угорських відносинах може стати ескалація російської агресії на Сході України. Можна із впевненістю сказати, що Угорщина і

надалі буде демонстративно підтримувати територіальну цілісність та суверенітет України, залишаючись у сфері впливу Російської Федерації. Ймовірніше за все, Угорщина продовжить використовувати Закон України «Про освіту» як ефективний спосіб реалізації власних національних інтересів. А відтак, про підтримку Угорщиною євроатлантичного поступу України говорити занадто рано.

Отже, здійснюючи ефективну підтримку України з часу вступу Угорщини до НАТО та ЄС, угорське керівництво зробило значний внесок на шляху України до Альянсу (ініціативи з боку Вишеградської четвірки, значне посилення політично-військового співробітництва обох держав тощо). Однак, зміна зовнішньополітичного курсу Угорщини у 2010 р., а надалі й очевидне посилення проросійської позиції з 2014 р. призупинили динамічний розвиток партнерських відносин. Очевидно, що довготривала відсутність політичного діалогу, а згодом введення у 2017 р. ВРУ Закону «Про освіту» і стало вирішальним моментом охолодження відносин: блокування Угорщиною вступу України до НАТО, проблема паспортної експансії на Закарпатті тощо. Оскільки імплементація мовної статті повинна відбутися до 2023 р., угорська сторона є зацікавленою у якомога швидшому відновленні двостороннього переговорного процесу, аби розв'язати питання, пов'язане з угорськими меншинами. Але мало ймовірно, що до цього часу уряди Угорщини та України дійдуть до консенсусу. Для того, аби остаточно вирішити усі суперечності, урядам обох країн слід розробити дійсно дієві кроки: врешті-решт створити форум для обговорення спільних суперечок, налагодити тісну дипломатичну співпрацю та узгодити основні спірні моменти.

Ця тема є дійсно перспективною і її дослідженням можна продовжувати займатися й надалі, особливо зважаючи на низку деяких факторів. Дискусійним є питання про те, чи залишаться зв'язки між Україною та Угорщиною на одному й тому ж рівні? Чи дійсно Угорщина продовжить блокування вступу України до НАТО? У випадку налагодження українсько-угорських відносин на фоні євроатлантичної інтеграції України, або ж у разі їх чергового загострення, завжди існуватимуть як позитивні якості взаємин обох держав, так і певні проблеми, які потребуватимуть ретельного аналізу.

Джерела та література

1. Андрейко В. Проблеми та перспективи військового співробітництва у форматі V-4 і Україна. Ужгород: *Збірник наукових праць ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*, 2017. С. 121-133.

2. Глава Місії України при НАТО: Угорщина продовжує зловживати принципом консенсусу в Альянсі. Міністерство закордонних справ України, 2018, 13 листопада. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/news/6465-glava-misiji-ukrajini-pri-nato-ugorshhina-prodovzhuje-zlovzhivati-principom-konsensusu-v-alyjansi> (дата звернення: 07.02.2020).
3. Декларація Бухарестського саміту. Організація Північноатлантичного Договору, 2008. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natolive/official_texts_8443.htm (дата звернення: 07.02.2020).
4. Європейська та євроатлантична інтеграція. Київ : Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату КМУ, 2019. 93 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-presentation-2019/8.2019/transition-book-final-stisnuto.pdf> (дата звернення: 07.02.2020).
5. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017. №38-39, ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 08.02.2020).
6. Мединський І., Капчос Б. *Аудит зовнішньої політики: Україна-Угорщина*. Київ: Інститут світової політики, 2016. 43 с.
7. Політичне співробітництво між Україною та Угорщиною. URL: <https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/263-istorija-dvostoronnih-vidnosin> (дата звернення: 06.02.2020).
8. Економічні відносини. Посольство Угорщини. URL: <https://kijev.mfa.gov.hu/ukr/page/gazdasagi-karcsolatok> (дата звернення: 08.02.2020).
9. Ткач Д. *Українсько-угорські відносини: нові виклики та загрози*: журнал. Київ : Зовнішні справи, 2018. С. 19.
10. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Угорщиною. URL: <https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/263-istorija-dvostoronnih-vidnosin> (дата звернення: 07.02.2020).
11. Угода про співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Угорської Республіки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_037 (дата звернення: 08.02.2020).
12. Українсько-угорське співробітництво у галузі культури та мистецтва. Посольство України в Угорщині, 2012. URL: <https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/273-kulyturno-gumanitarne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-ugorshhinoju> (дата звернення: 08.02.2020).
13. Áder to Zelensky: 'Rights of hungarians in Ukraine more restricted than in the Soviet Union'. *Hungary Today*, 2019, May 5.
14. Citizenship cases. Office of the President of the Republic, 2012. URL: https://www.keh.hu/hungarian_citizenship/1583-Citizenship_cases&pnr=2 (accessed: 09.02.2020).
15. Relations with Ukraine. North Atlantic Treaty Organization, 2019. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm (accessed: 06.02.2020).

16. Szijjártó P. Hungary will continue to block Ukraine's relations with NATO until the Transcarpathian Hungarians are given back their rights. Ministry of Foreign Affairs and Trade, 2019, December 4.
17. Szijjártó P. It isn't the Ukrainian Government's place to decide what is good for Transcarpathia Hungarians. Ministry of Foreign Affairs and Trade, 2017, October 13.
18. Putin and Hungary's Orban helped sour Trump on Ukraine. *The Washington Post*, 2019, October 22.
19. Tátrai P., Kovály K., Erőss Á. Effects of the Ukrainian Crisis in Transcarpathia: the Hungarian Perspective. Warsaw: Centre of Migration Research, 2016. 30 p.
20. Why is Hungary blocking Ukraine's western integration? *Atlantic Council*, 2018, January 16.

УДК 325.14(73)

Ковальчук Я. С.*Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор*

ПРОБЛЕМА НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ У США ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

У статті розглянуто процес нелегальної міграції людей з Мексики в США та проблеми, спричинені міграційним чинником, зокрема перевезення через кордон у США наркотиків, незареєстрованої зброї і т.д. Наведено особливості міграційної проблеми північноамериканського регіону. Проаналізовано процеси, які відбуваються на території США, пов'язані з міграцією з Мексики.

Ключові слова: США, Мексика, нелегальна міграція, найбільші міграційні коридори.

Kovalchuk Y. S.

PROBLEM OF ILLEGAL MIGRATION TO USA AND WAYS TO SOLVE IT

In article, the process of illegal migration of people from Mexico to the USA and the problems caused by the migration factor, including the transportation of drugs, unregistered weapons, etc across the USA. The peculiarities of the migration problem of the North American region are given. The processes occurring in the US related to migration from Mexico are analyzed.

Key words: United States, Mexico, illegal migration, the largest migration corridors.

Проблема міграції та проблеми, спричинені нею в останні десятиліття, сильно загострилися в багатьох регіонах, оскільки саме це явище має значний вплив на важливі економічні, соціальні, демографічні та етнічні процеси як в середині окремих держав, так і на перебіг цих процесів у світовому масштабі. Найбільшим міграційним коридором зараз є кордон Мексики з США, через який тисячі нелегальних мігрантів потрапляють до Америки, а разом із цим потоком людей у США потрапляє величезна кількість незареєстрованої зброї,

що потім збувається на чорних ринках, та наркотиків. Тому актуальність цієї проблеми полягає саме у тому, що вона є поштовхом до інших негативних явищ. Якщо знайти спосіб вирішення проблеми міграції, то інші, такі як постачання наркотиків та неоподаткованої робочої сили, можуть вирішитись самі по собі.

Проблема міграції у північноамериканському регіоні привернула увагу таких українських науковців, як Н. Бурейко, О. Малиновської, Р. Аверчук та таких зарубіжних вчених, як С. Колінсон, Е. Новіцко, Р. Хавсмана. Особливу увагу вивченню цієї проблеми приділяють американські юристи та політики, зокрема Д. Сорос та С. Хантінгтон.

Метою роботи є дослідження місця та ролі нелегальної міграції людей із Мексики у США та можливих шляхів вирішення цієї проблеми.

Для досягнення мети у роботі передбачається виконання таких завдань:

- дослідити вплив міграційного чинника на зовнішню політику США в регіоні;
- дослідити причини, що сприяють нелегальній міграції;
- дослідити можливі варіанти дій урядів країн для вирішення проблеми з нелегальними мігрантами з боку Мексики, щоб зменшити вплив населення, а разом з ним робочої сили, а з боку США, навпаки, щоб зменшити кількість нелегально працюючих на власній території.

Міграція завжди була явищем, яке впливало на зовнішні вектори в політиці одночасно багатьох держав. Нелегальна міграція ж ставала проблемою, яка приносила шкоду економіці держав, куди і звідки люди мігрують. Також саме неконтрольована міграція сприяє міжнародній торгівлі наркотиками та зброєю. У випадку з США та Мексикою це не стало виключенням.

Основні причини міграції людей із Мексики в США в основному залишаються незмінними. Історично склалося, що основним поштовхом до масової міграції до США була різниця в економічному розвитку та рівні зарплат. ВВП на душу населення в країнах Центральної Америки приблизно в 10 разів нижчий, ніж у США [15]. Слабка економіка не може забезпечити роботою людей працездатного віку, тоді як у США робочої сили бракує. Звідси залежність міграції від економічного становища в США: коли є робота, рівень міграції збільшується, і навпаки.

Відразу після початку економічної кризи у США 2007 року вплив мігрантів з Центральної Америки до США сповільнився,

але не зупинився. Згідно з останніми статистичним даним Коаліції за всебічну імміграційну реформу (Coalition for Comprehensive Immigration Reform – CCIR) та Проекту допомоги голодуючим (The Hunger Project), 57% жителів Мексики знаходиться за межею бідності і ще 28% – за межею надзвичайної бідності [3]. «Ті люди, що живуть в сільській місцевості, можуть раз і назавжди забути про освіту, державні кредити, іпотеку і майбутню кар'єру, – розповідає член CCIR Карлос Пуебло. – Ці Пільги існують лише теоретично. Для 90% жителів вони недоступні. Люди живуть в напівзруйнованих будинках, ведуть сільське господарство і намагаються хоч якось звести кінці з кінцями» [11]. За статистикою, середня заробітна плата в Мексиці – \$ 4 в день [15].

Як відомо, Мексика вважається основним експортером канабісу та основним шляхом, через який кокаїн та метамфетамін потрапляє до США. Вважається, що майже половина доходів картелів припадає на канабіс. Торгують також кокаїном, героїном та дедалі більше метамфетаміном. Тому не дивно, що другою причиною є те, що люди бояться за свою безпеку та своє життя, оскільки в Мексиці досі триває війна наркокартелів. Власне сама ця війна є безперервним асиметричним конфліктом низької інтенсивності між мексиканським урядом і різними синдикатами наркобізнесу. Коли мексиканський уряд наказав мексиканським військовим втрутитись в 2006 році, основною їхньою метою було зменшити насильство, пов'язане з цією війною. Мексиканський уряд стверджував, що їх головна увага приділяється демонтажу потужних наркокартелів, а не запобіганню торгівлі наркотиками [6].

Хоча мексиканські організації, що торгують наркотиками, існували вже кілька десятиліть, їх вплив посилювався після ліквідації колумбійських картелів Калі та Медельїн у 90-х роках. Мексиканські наркокартелі зараз домінують на оптовому ринку наркотиків і, за останніми даними, вони контролювали 90% кокаїну, що надходить до США [6]. Арешти ключових лідерів картелів, особливо в картелях Тіхуана та Гольфо, відповідно, призвели до ще більшого насильства, пов'язаного з нарковійною, оскільки картелі борються за контроль над шляхами торгівлі до Сполучених Штатів, тому що це збільшить їхній прибуток від нелегального збуту наркотиків. Саме те, що всі наркокартелі, без виключення, хочуть отримати більшу частину контролю над цими шляхами, призводить до вбивств серед мирного населення.

Картелі беруть участь у викраденні, викупі, вбивствах, пограбуваннях мігрантів, що подорожують із Центральної Америки через

Мексику на шляху до Ель Норте (США та Канада). Іноді картелі примушують мігрантів приєднатися до їх організації та працювати на них. У Мексиці також виявлено масові поховання тіл мігрантів. У 2011 році в братській могилі в Тамауліпасі, тому самому районі, де були виявлені тіла 72 мігрантів у 2010 році, виявлено ще 177 тіл, які належали мігрантам. Більшість загиблих померли від сильних травм голови [6]. Картелі також проникли в імміграційні агентства уряду Мексики та напали на імміграційних службовців, погрожуючи розправою над ними. Пізніше, Національна комісія з прав людини Мексики (Comisión Nacional de los Derechos Humanos, CNDH) заявила, що 11 тисяч мігрантів були викрадені за пів року в 2010 наркокартелями [6].

Чималим фактором, що сприяє цій війні, є готовність людей (переважно нижчого класу) заробляти легкі гроші, приєднуючись до злочинних організацій, та неспроможність уряду забезпечити створення законними способами добре оплачувані робочі місця. У 2012 році було підраховано, що в мексиканських картелях зайнято понад 450 000 осіб, а життя 3,2 мільйонів осіб залежать від саме торгівлі наркотиками. У таких містах, як Сіудад Хуарес, близько 60% економіки є нелегальним заробітком [6].

Також ще однією причиною нелегальної міграції з Мексики, яку почали виділяти зовсім нещодавно, стала зміна клімату. Ця проблема притаманна більшості регіонів Центральної Америки, оскільки ці регіони в основному є сільськогосподарськими. В одних районах за день може випасти піврічна норма опадів – ґрунт разом з рослинами просто змиває потік води. В інших – опадів може не бути місяцями: кожного року так званий «сухий коридор», що проходить Центральною Америкою, стає дедалі ширшим. В результаті звичні для регіону культури перестають родити [12].

Коли врожай знищено і заощадження майже вичерпано – альтернатив залишається небагато. Хтось намагається знайти роботу у місті. Але тоді потрібно платити данину бандам, які розділили між собою неблагополучні квартали та вербують дітей переселенців. І якщо у Гватемалі рівень злочинності дещо впав завдяки Комісії проти безкарності, Сальвадор та Гондурас далі займають першу та другу сходинку у переліку країн із найвищим рівнем убивств у світі [6]. Тож єдиним варіантом багато хто бачить дістатися до США, де часто вже є родичі та друзі.

Ще донедавна багатьох потенційних мігрантів зупиняла небезпека дороги через незнайому країну. Але баланс змінився після обрання в Мексиці президентом Андреса Мануеля Лопеса Обрадора.

Він пообіцяв більш гуманне ставлення до мігрантів: запровадив для них гуманітарні візи з правом працювати та скоротив кількість депортацій. Згодом від цього довелося відмовитися під тиском США. Проте рішення Обрадора встигли підштовхнути десятки тисяч мігрантів [11].

Ці чинники і зробили Мексику одним із найбільших міграційних коридорів в світі. Тому США продовжують боротися з цим напливом. Під час передвиборчої кампанії в 2016 році Д.Трамп пообіцяв побудувати стіну вздовж кордону з Мексикою [1]. Цей проєкт частково впроваджено у життя. Поки Д.Трамп домагається виділення 5,7 млрд доларів, крім уже схвалених 1,7 млрд, Міністерство внутрішньої безпеки США раніше оцінювало будівництво стіни в 25 млрд доларів. Однак відомство заявляє, що все ще намагається з'ясувати приблизну вартість проєкту. Служба митного і прикордонного контролю США заявляє, що в середньому вартість однієї милі стіни становить приблизно 6,5 млн доларів. Д.Трамп продовжує боротися за виділення коштів для будівництва обіцяної ним стіни на кордоні. Але вже зрозуміло, що побудувати її найближчим часом не вдасться. А від погрози закрити кордон з Мексикою довелося відмовитися через сумніви щодо законності [17].

Тому зараз політика Д.Трампа спрямована на те, щоб знеохотити потенційних мігрантів і максимально зменшити ймовірність їхнього потрапляння в США. Найбільшого розголосу отримало рішення відкривати кримінальні справи проти всіх нелегальних мігрантів. При затриманні цілих сімей це автоматично означало, що дітей відлучали від батьків. Фото дітей, яких забирали від батьків, облетіли весь світ – під тиском суспільства Д.Трамп врешті відмовився від цієї практики.

Також Д.Трамп намагається перекласти відповідальність за міграцію на південних сусідів і покарати їх: Мексику – як транзитну країну, Сальвадор, Гондурас і Гватемалу – як «постачальників» мігрантів. У березні цього року Д.Трамп скасував центральноамериканським країнам допомогу у 500 мільйонів доларів [1]. А обіцянка обкласти товари з Мексики митом стала лише останньою з погроз – як наслідок, мексиканці відправляють тисячі солдатів на кордон з Гватемалою і погодилися на те, що десятки тисяч прохачів притулку чекатимуть на рішення американських судів на території Мексики.

Політика Д. Трампа може дещо обмежити кількість мігрантів, але вона навряд чи зможе розв'язати саму проблему нелегальної міграції. Адже покидати батьківщину мігрантів спонукає справді скрутне становище. І посилення контролю на кордонах США та Мексики

може лише змусити мігрантів обирати інші, ще більш небезпечні маршрути в обхід прикордонних сил. Сама ж по собі міграція є нелегальною лише через її жорстке регулювання з боку законодавства США. 14 серпня 2019 року адміністрація президента США оприлюднила указ, основною метою якого було понизити квоти для віз, що в свою чергу повинно було скоротити кількість мігрантів в цілому та сприяти саме легальній міграції. Цей указ – це є документ розміром в 837 сторінки, у якому розписані правила та вимоги до тих, хто є зараз в Америці та хоче мати право легально там залишитися, і для людей, хто хоче легально потрапити у США [5]. Зокрема, одне з правил зобов'язує людину бути спроможним фінансово забезпечити своє життя, і критерієм для визначення чи людина спроможна забезпечити своє життя виступають саме американські стандарти, це означає що вихідці з не дуже розвинутих країн, Мексика у тому числі, не мають високих шансів легально потрапити до США. Також у цьому указі є пункт про тих людей, хто не має достатнього освітнього рівня. Ці люди також не мають права отримати певні квоти від держави та право легально знаходитися на території США. Описуючи політику Дональда Трампа можна ствердити, що основною метою його політичного курсу є обмеження імміграції виключно колом самодостатніх іноземців, які не будуть виснажувати національні ресурси. Тобто, теоретично, легалізувати цей міграційний потік можна, підвищивши квоти для відповідних віз, які наразі є дуже низькими. Але на це потрібна певна кількість часу, тому наразі шанси на легалізацію дуже низькі, оскільки Дональду Трампу потрібні швидкі результати, через вибори, що відбудуться вже цього року, і він, зрозуміло, вбачає рішення у ще більш жорсткому контролі, обмеженнях та погрозах, а не альтернативах цьому. Взагалі міграція для Америки – це те явище, що дає значний вплив на більшість сфер, зокрема економічну, соціальну та на пряму впливає на безпекову ситуацію в державі, тому саме вирішення проблеми міграції у Сполучених Штатах, є метою для створення певних теорій, сукупності варіантів дій, тощо, що становлять значний дослідницький інтерес для багатьох науковців, тому ця проблема, а саме нелегальної міграції, варта того щоб її вивчали, в силу своєї значимості та важливості для Сполучених Штатів Америки.

Джерела та література

1. «Стена Трампа»: все, что нужно знать о ней в семи графиках: інформаційний портал. URL:<https://www.bbc.com/russian/features-46944448>

2. Andrés Manuel López Obrador: біографія. URL:https://en.wikipedia.org/wiki/Andr%C3%A9s_Manuel_L%C3%B3pez_Obrador

3. CCIR PRINCIPLES FOR COMPREHENSIVE IMMIGRATION REFORM : офіційний веб-сайт. URL:https://www.cirnnow.org/content/en/about_principles.htm

4. Human migration: інформаційний портал. URL:https://en.wikipedia.org/wiki/Human_migration

5. Inadmissibility on Public Charge Grounds: документ. URL:<https://www.federalregister.gov/documents/2019/08/14/2019-17142/inadmissibility-on-public-charge-grounds>

6. Mexican Drug War: інформаційний портал. URL:https://en.wikipedia.org/wiki/Mexican_Drug_War

7. Mexico–United States relations : інформаційний портал. URL:https://en.wikipedia.org/wiki/Mexico%E2%80%93United_States_relations

8. Trump admin announces rule that could limit legal immigration over use of public benefits: новини.

URL:<https://edition.cnn.com/2019/08/12/politics/legal-immigration-public-charge/index.html>

9. Бурейко Н.М. Імміграція до США з Латинської Америки: виклик американській нації?: стаття. Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід. Політичні науки. Чернівці, 24.06.2013 р., випуск № 20. С. 66-74.

10. Дмитрук Б.П., Светлова Н.М. Світові міграційні процеси: мотивація, види, й наслідки для країн виїзду та приймаючих країн: стаття. Вісник східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Політичні науки. Черкаси. Випуск № 1, 11.04.2016 р. С. 18-27.

11. Міграційна криза в США: пояснюємо, що відбувається: новини. URL:<https://www.bbc.com/ukrainian/features-44572475>

12. Попри стіни та погрози: чому Трамп не зможе зупинити міграцію з Центральної Америки: інформаційний портал. URL: <https://hromadske.ua/posts/popri-stini-ta-pogrozi-chomu-tramp-ne-zmozhe-zupiniti-migraciyu-z-centralnoyi-ameriki>

13. Стаканов Р. Еволюція міграційної політики: на шляху до регіоналізації регулювання трудової міграції: Електронний журнал «Ефективна економіка». Політичні науки. Київ, 16.11.2016 р. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5255>

14. Рейтинг зростання мінімальних зарплат у світі: Україна на 15-му місці: інформаційний портал. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/01/14/655766/>.

15. Список країн за ВВП (номінал) на душу населення : інформаційний портал. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

16. Список найбільших міграційних коридорів: інформаційний портал. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

17. Трамп: США и Мексика договорились о пошлинах и миграции: новини. URL:<https://www.bbc.com/russian/news-48565161>.

УДК 327 (470+571)

Клим О. І.

Науковий керівник: Корнійчук Л. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач

АРКТИЧНА ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Сьогодні Арктика – простір зіткнення й перетину інтересів різних держав, що зумовлює специфіку міжнародних відносин у регіоні. Багато держав, насамперед, зацікавлені в освоєнні джерел арктичного простору та енергоресурсів. Російська Федерація є ключовим гравцем у регіоні, який має всеосяжну арктичну стратегію. Для Російської Федерації досліджуваний регіон відіграє важливу стратегічну, військову та економічну роль. Однак, політика Росії щодо Арктики часто розглядається не повністю й піддається критиці з боку західних ЗМІ й міжнародного співтовариства. Ця стаття покликана сприяти кращому розумінню дій Росії в Арктиці, коротко розглядаючи російську політику в регіоні. Загалом дії Росії в регіоні характеризуються націоналізмом, експансіонізмом і агресією. У цій статті наголошується, що російський підхід до Арктики є егоцентричним, оскільки російська політична еліта незадоволена своїм становищем у міжнародній системі. Відповідно до цього підходу Росія діє агресивно й односторонньо у військовому вимірі, щоби досягти своїх національних інтересів в Арктиці

Ключові слова: Арктика, Північний морський шлях, ЮНКЛОС, стратегія.

Клим О. І.

ARCTIC POLICY OF RUSSIAN FEDERATION

Today, the Arctic is a space of conflict and intersection of interests of different states, which determines the specifics of international relations in the region. Many countries are primarily interested in exploring Arctic space and energy resources. The Russian Federation is a key player in the region with a comprehensive Arctic strategy. The Arctic region plays an important strategic, military and economic role for the Russian Federation. However, Russia's Arctic policy is often not fully considered and criticized

by the Western media and the international community. This article aims to promote a better understanding of Russia's actions in the Arctic by briefly reviewing Russian politics in the region. In general, Russia's actions in the region are characterized by nationalism, expansionism and aggression. This article emphasizes that Russia's approach to the Arctic is self-centered because the Russian political elite is dissatisfied with its position in the international system. Under this approach, Russia is acting aggressively and unilaterally in a military dimension to achieve its national interests in the Arctic

Key words: *Arctic, Northern Sea Route, UNCLOS, strategy.*

Актуальність дослідження обумовлена як зростаючим значенням проблем Арктики в сучасних міжнародних відносинах, так і важливістю цього напрямку для формування російської зовнішньої політики. Вибір Російської Федерації в якості об'єкта дослідження обумовлений тим, що вона, будучи першою за площею північною країною в світі, є одним із основних претендентів на величезні арктичні території. У зв'язку з цим на порядок денний сучасних міжнародних відносин ставиться питання про врегулювання російських претензій на арктичний простір.

У вітчизняній та іноземній літературі питання арктичної політики Російської федерації висвітлювалися в періодичних виданнях, статтях, збірниках матеріалів. Серед українських та зарубіжних дослідників – це Гольцов А., Самарський О., Войджер М., Жильцов С., Тамицкий А., Kristense K., Aliyev N., Kefferpütz R. та ін.

Мета статті полягає у виявленні основних аспектів сучасної політики Російської Федерації в Арктичному регіоні, її основних складових та засобів реалізації.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- 1) простежити еволюцію політики Російської Федерації в Арктичному регіоні;
- 2) виявити проблеми та перспективи російської арктичної політики.

Арктичний регіон охоплює територію навколо Північного полюса, на північ від Північного полярного кола, що простягається через континенти Азії, Європи й Північної Америки. Вісім держав мають території в межах регіону і визначаються як арктичні держави: Канада, Королівство Данія, Фінляндія, Ісландія, Норвегія, Російська Федерація, Швеція і Сполучені Штати Америки [15].

Стратегічне значення арктичного регіону визначається 3 основними чинниками: по-перше, Арктика – це джерело значних при-

родних ресурсів, експерти оцінюють її багатства близько 13% нерозвіданих запасів світової нафти та 30% – газу [2]. Найбільш популярним теоретичним сценарієм конфлікту в Арктиці є боротьба за розподіл паливних ресурсів та родовищ вуглеводнів на арктичному шельфі [5].

По-друге, Північний морський шлях у процесі своєї діяльності перетворився в найважливішу транспортно-промислову магістраль, що впливає на економічний розвиток держав і забезпечує порівняно короткий шлях з Америки через Європу до Азії. Зміни клімату внаслідок ефекту глобального потепління роблять такий шлях безпечнішим та зручнішим. Це суттєво підвищить як комерційне, так і стратегічне значення регіону [2].

По-третє, стратегічне значення арктичного регіону визначається тим, що саме через нього проходять найкоротші повітряні маршрути з Північної Америки в Євразію й назад. Відповідно, Арктика стає передовим кордоном протиракетної (ПРО) і протиповітряної (ППО) оборони [13].

Арктика була центром протистояння під час холодної війни через її стратегічну близькість між США та Російською Федерацією. З радянських часів Москва розглядала свої арктичні території переважно з двох ракурсів: безпеки та економічної цінності. У ХХІ столітті Росія намагається підтвердити свою військову присутність в арктичному регіоні та забезпечити свій контроль над ресурсами в Арктиці та доступом до стратегічного Північного коридору судноплавства між Азією та Європою, на який потрібно витратити на два тижні менше, ніж на маршрут через Суецький канал [14].

Арктика відома своїми величезними запасами вуглеводнів та біологічних ресурсів і є надзвичайно важливою для Росії, поряд з існуванням Північного коридору судноплавства. Москва впевнена, що Росія має виняткові права на нього. В останні роки такі можливості, як успішна реалізація економічних проєктів, орієнтованих на природні ресурси, та розвиток транспорту з використанням коридору, зросли через наслідки змін клімату в Арктиці. Розуміння цих економічних переваг підштовхує Росію ще сильніше посилити свою військову присутність в Арктиці [14].

Умовно політику РФ у Арктичному регіоні можна поділити на 6 етапів. Перший етап політики сучасної Росії в Арктиці почався ще за часів Радянського Союзу. Спроби в напрямі покращення відносин на Півночі здійснилися тільки за Михайла Горбачова, який в 1987 році запустив «Мурманську ініціативу», яка закликала до створення арктичної «зони миру». У другій половині

1980-х рр. Арктика фактично була забута і згадали про неї після 1991 року, коли розпався СРСР [17].

Із розпадом Радянського Союзу арктичний напрям став менш пріоритетним, оскільки нова Російська Федерація прагнула перебувати свої відносини з Заходом і країнами колишнього радянського блоку. Тільки наприкінці 1990-х років, особливо після приходу до влади Володимира Путіна, арктичний напрям набув більшого стратегічного значення [17].

Другий етап (1992–1997 рр.) відзначився створенням профільної комісії з питань Арктики, яка була переформатована з колишньої радянської комісії з питань Арктики й Антарктики. Комісія повинна була здійснювати координацію наукової, соціально-економічної, господарської та природоохоронної діяльності в Арктиці (включно з архіпелагом Шпіцберген) й Антарктиці [6]. У 1997 році Росія приєдналася до ЮНКЛОС (Конвенція ООН із морського права 1982 року). Відповідно до неї Росія отримала абсолютний суверенітет над 12-мильною зоною територіальних вод і підтвердила одноосібне суверенне право розпоряджатися континентальним шельфом на всій його довжині. За межами територіальних вод допускається використання виняткової економічної зони шириною до 200 морських миль. Варто зауважити, що Конвенція передбачає розширення економічної зони у випадку якщо країна зможе довести, що арктичний шельф є продовженням її території [20].

Це положення підштовхнуло Росію рухатися в напрямі юридичного закріплення права на розширення континентального шельфу у 1997–2001 рр. Росія відновила дослідження, приступивши до подальшого вивчення геологічної будови дна арктичних морів на предмет їхньої належності до материка й розвідці корисних копалин. У 2000 році була проведена науково-дослідна експедиція «Арктика-2000» [6]. Підсумком експедиції «Арктика-2000» стала заява Росії про те, що підводні хребти Ломоносова й Менделєєва є продовженням континенту й арктичний континентальний шельф має бути збільшений на 1,2 млн км. Ця заява в результаті стала основою поданої у 2001 році Росією заявки Генеральному секретарю ООН на встановлення зовнішнього кордону континентального шельфу в Північному Льодовитому океані. У результаті Комісія ООН відхилила заявку у зв'язку з недостатньою кількістю доказів [11].

Наступний етап (2002–2006 рр.) відзначився напрацюванням нормативно-правової бази щодо політики в Арктичному регіоні. У 2006 році була представлена Концепція сталого розвитку арктичної зони Російської Федерації до 2015 року, відповідно до якої Арктика була

проголошена «регіоном геостратегічних інтересів Російської Федерації... природно-ресурсний та економічний потенціал якої грає важливу роль у розвитку національної економіки та сталому розвитку регіонів Російської Федерації, розташованих у цій зоні» [8].

П'ятий етап (2007–2014 рр.) розпочався з нової експедиції «Арктика-2007», яка мала на меті зібрати докази, що хребет Ломоносова є продовженням Сибірської платформи для того, щоб збільшити площу континентального шельфу. Експедиція «Арктика-2007» викликала великий резонанс у США й Канаді. Зарубіжні політики, зокрема, говорили, що ця експедиція – спроба Росії закріпити за собою права на арктичний шельф [16]. Також обурення викликав той факт, що експедиція встановила на дні Льодовитого океану російський прапор, проте представник Держдепартаменту США Том Кейсі підкреслив, що факт установки російського прапора не має юридичного значення, а міністр закордонних справ Канади Пітер Маккей назвав російську експедицію «звичайним шоу» [10]. Після цього Росія розпочала підготовку до подачі нової заявки щодо розширення шельфу. У 2008 році в Концепції зовнішньої політики держави було проголошено, що «... Росія має намір встановити відповідно до міжнародного права зовнішні кордони свого континентального шельфу, розширюючи тим самим можливості для розвідки й розробки його мінеральних ресурсів» [7]. Важливим документом, прийнятим у 2009 році, є закон про «Основи державної політики Російської Федерації в Арктиці на період до 2020 року й подальшу перспективу», в якому чітко проголошені національні інтереси РФ в Арктиці: а) використання Арктичної зони Російської Федерації в якості стратегічної ресурсної бази Російської Федерації, що забезпечує вирішення завдань соціально-економічного розвитку країни; б) збереження Арктики як зони миру та співробітництва; в) збереження унікальних екологічних систем Арктики; г) використання Північного морського шляху в якості національної єдиної транспортної комунікації Російської Федерації в Арктиці [9].

У документі підкреслювалося, що пріоритетами Росії в Арктиці є активне освоєння природних ресурсів регіону, розвиток транспортної та прикордонної інфраструктури. До 2020 р. Арктика повинна була перетворитися в провідну ресурсну базу країни. Росія стала першою арктичною державою, яка прийняла у 2008 р. довгострокову стратегію щодо регіону [6].

Період 2007–2014 рр. також знаменує собою початок довгострокової модернізації та консолідації російських військових потужностей загалом, включно з арктичними. У стратегії перерахована низка

довгострокових цілей, спрямованих на те, щоб направити більше військових потужностей в Арктику. Війна в Грузії у 2008 році розкрила фактичний і дуже поганий стан російських збройних сил, спонукавши адміністрацію В. Путіна почати широкомасштабну й радикальну їх модернізацію. Російські збройні сили постраждали від недбальства: бази були закриті, літаки й кораблі були списані, а обслуговування й підготовка були вкрай мізерними. Природно, це негативно позначилося на боєздатності військ. Отже, плани модернізації включають посилення уваги до Північного флоту і ядерних можливостей Росії. Окремі арктичні потужності, включно з береговою обороною, базами та інфраструктурою, рятувальними центрами, радіолокаційним спостереженням, протиповітряною обороною, а також обладнанням для окремого персоналу й підрозділів, також будуть модернізовані шляхом реінвестування [18].

До кризи в Україні й анексії Криму Росією В. Путін оголосив, що нарешті було прийнято рішення реорганізувати російські війська в Арктиці під новою структурою командування з незалежним арктичним командуванням: Північний флот – Об'єднане стратегічне командування зі штаб-квартирою в Мурманську. Це командування відповідає за Північний флот і низку дрібних підрозділів, що підкоряються безпосередньо військовому командуванню в Москві [18].

Сучасний політичний курс Росії (2014–2020) у регіоні буде продовжено. Основні інтереси Росії в Арктиці пов'язані з величезним економічним потенціалом на російській території. Видобуток нафти й газу в російській Арктиці довгий час був і залишається важливим чинником російської економіки. Для Росії перетворення Арктики в ресурсну базу в XXI столітті є основним завданням найперше внутрішньої, а не зовнішньої політики [18].

Науковці з Центру дослідження Росії стверджують, що основною причиною освоєння Арктики є «... сировинний характер російської економіки, а також залежність стабільності путінського режиму від вуглеводного майбутнього країни... Пряма залежність існування режиму від сировинної, «вуглеводнево орієнтованої» російської економіки, поряд із наміром зарезервувати на майбутнє потенційну сировинну базу в Арктиці, роблять практично неминучим курс РФ на розширення своєї юрисдикції шляхом зміни кордонів приналежного їй континентального шельфу в цьому регіоні» [4].

Також варто зазначити, що все більша присутність РФ у регіоні перетворюється в змагання великих держав. Росія знову відкрила старі військові бази й модернізувала свій потужний Північний флот, на якому розміщені стратегічні ядерні активи, заявивши навесні

2019 року про повну військову перевагу в Арктиці [19]. Крім того, присутність РФ у регіоні зумовлена не лише економічними проблемами, а і прагненням підтвердити статус наддержави, що має свої сфери впливу, у межах яких діють не норми міжнародного права, а виключно російські інтереси [4]. У цьому контексті варто згадати про майбутню конституційну реформу РФ, яка має на меті закріплення в Конституції верховенства внутрішнього російського права над міжнародним [12]. Демонстрація активної військової присутності в регіоні спрямована не лише на зовнішню аудиторію, наприклад НАТО, але й на російських громадян. Пропагандистська політика режиму, спрямована на прославлення російських подвигів і імперських настроїв, об'єднує навколо себе громадян, які є майбутнім електоратом задля відволікання їхньої уваги від наростаючих соціально-економічних проблем [4].

За традицією НАТО унікає багатосторонніх дискусій щодо Арктики. Підгрупа союзників узяла на себе роль «НАТО на півночі»: Канада, Норвегія, США, Великобританія й Данія. Жодна інша міжнародна організація не займається безпекою в Арктиці. Відсутність форумів, які займаються серйозними проблемами безпеки в Арктиці, зробила регіон вразливим для побічних ефектів геополітичної напруженості [19]. У січні 2020 року стався конфлікт між посольствами РФ та Норвегії. ЗМІ повідомляли, що «з'явилася низка резонансних заяв щодо архіпелагу Шпіцберген. У них йдеться про те, що він, буцімто, «не є споконвічно норвезькою територією» й що на ньому «накопилися проблеми», які потребують «діалогу» [3]. Такі заяви викликають неоднозначне ставлення в країн-членів НАТО.

У зв'язку з українською кризою та російською агресією на сході України та Керченській протоці, здається, що Росія має стратегію для всього. На тлі останніх подій, офіційних коментарів російського істеблішменту та військових концепцій, очевидно, що Росія вважає всі морські території взаємопов'язаними. Бо вони частина російської глобальної стратегії, покликаної взяти під контроль міжнародне судноплавство всіма морями, які межують із нею, – від Арктики до Далекого Сходу й Чорного та Азовського морів на півдні. Стратегічна мета Росії – утвердити свої суверенні права на морські території, де росіяни мають військово-морське панування, тобто в Арктиці та в Чорному морі, та обмежити військову присутність НАТО в регіонах [1].

Загалом, усі ці факти свідчать про те, що Росія веде гібридну війну, намагається довести легітимність своїх дій, перекручуючи норми міжнародного права. Путінський режим виправдовує свої дії, звинувачуючи НАТО та західних союзників у бажанні отримати контроль

над стратегічного важливими для РФ регіонами. Тому загарбницька політика в Арктиці перетворилася на один зі складників сучасної зовнішньополітичної стратегії Російської Федерації в XXI столітті. Арктика – стратегічно важливий регіон, який становить геополітичний інтерес Росії, як однієї з держав, яка має вихід до арктичних територій. Російська Федерація прагне закріпитися в регіоні та встановити одноосібне лідерство, використовуючи різні важелі впливу в гібридній війні за полярним колом. Діяльність держави в Арктиці не є зовсім новим явищем, і хоча вона є предметом сенсаційних повідомлень у пресі, Москва вже багато років присутня в регіоні.

У Росії є довгострокова життєздатна стратегія для Арктики, яку вона почала впроваджувати, перш ніж інші держави почали усвідомлювати стратегічне значення регіону. Важливо зазначити, що в Росії є інструменти й інфраструктура, необхідні для роботи в суворих умовах на Півночі. Іншим буде важко надолужити згаяне, коли в Росії є старт.

Інші країни повинні підготуватися до того, що Росія захоче більшого, ніж у рамках ЮНКЛОС з огляду на її сильний інтерес до ресурсів, військові зміни, які вона вносить в Арктику, і її прагнення впливати на форму світового порядку.

З огляду на важливість та актуальність досліджуваного питання, вважаємо, що перспективою подальшого вивчення проблеми є прогнозування сценаріїв поведінки Російської Федерації в арктичному регіоні та аналіз концепції «Арктика-2035», що має бути затверджено у 2020 році.

Джерела та література

1. Гібридна експансія Росії в Арктиці. URL: <https://tyzhden.ua/World/229223> (дата звернення: 19.02.2020).
2. Мілітаризація Арктики як проблема міжнародної безпеки. Аналітична записка. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/2460/> (дата звернення: 19.02.2020).
3. Росія «зазіхнула» на Шпіцберген. URL: <https://tsn.ua/svit/rosiya-zazihnula-na-shpicbergen-i-govorit-scho-ce-ne-spokonvichno-norvezkateritoriya-rozpovidayemo-scho-vidbuvayetsya-1491768.html> (дата звернення: 19.02.2020).
4. Самарський О. Російська активність в Арктиці: цілі, напрями та виклики безпеці. URL: https://dt.ua/international/rosiyska-aktivnist-v-arktici-cili-napryami-ta-vikliki-bezpeci-253568_.html (дата звернення: 19.02.2020).
5. Арктика: боротьба за ресурси и влияние. URL: <https://www.dw.com/ru> (дата звернення: 19.02.2020).

6. Жильцов С.С., Зонн И.С. Политика России в Арктике: современный этап // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Политология. 2015. №2. С.1–16.

7. Концепция внешней политики Российской Федерации. URL: <http://kremlin.ru/acts/news/785> (дата звернення: 19.02.2020).

8. Концепция устойчивого развития арктической зоны Российской Федерации. URL: <http://www.sci.aha.ru/econ/A131e.html> (дата звернення: 19.02.2020).

9. Основы государственной политики Российской Федерации в Арктике на период до 2020 года и дальнейшую перспективу (утв. Президентом РФ 18 сентября 2008 г. N Пр-1969) // Российская газета. – 2009. – 27.03. – №4877.

10. Российские батискафы всплыли. URL: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/russia/newsid_692600/6926287.stm. (дата звернення: 19.02.2020).

11. Тамицкий А. Государственная политика современной России в Арктике: этапы, приоритеты и некоторые итоги / Александр Тамицкий. // Арктика и Север. – 2012. – №6. – С. 1–8. 12

12. Фохт Е. Путинские поправки в Конституцию приняты в первом чтении. К ним много вопросов. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-51214524> (дата звернення: 19.02.2020).

13. Храмчихин А. А. Значение Арктики для национальной безопасности России, Китай может стать арктической державой / Александр Анатольевич Храмчихин. // Арктика и Север. – 2015. – С. 88–91.

14. Aliyev N. Russia's Military Capabilities in the Arctic / Nurlan Aliyev // International Centre for Defence and Security. – 2019. – URL: <https://icds.ee/russias-military-capabilities-in-the-arctic/>.

15. Arctic continental shelf claims Mapping interests in the circumpolar North // Briefing European Parliamentary Research Service. – 2017. – URL: [https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/EPRS_BRI\(2017\)595870_EN.pdf](https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/EPRS_BRI(2017)595870_EN.pdf).

16. Arktika 2007: Closed hydrospace walk. URL: <https://arctic.ru/analytic/20150826/148239.html> (дата звернення: 19.02.2020).

17. Kefferpütz R. On Thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North/ Roderick Kefferpütz // Centre for European Policy Studies. – 2010. – URL : <https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2013/02/PB205%20Kefferputz%20on%20Russia%20Arctic%20e-version.pdf>.

18. Kristensen K. S. Russian Policy in the Arctic after the Ukraine Crisis / K. S. Kristensen, C. Sakstrup // Centre for Military Studies of Copenhagen. – 2016. – URL: https://cms.polsci.ku.dk/english/publications/russian-policy-in-the-arctic/Russian_Policy_in_the_Arctic_after_the_Ukraine_Crisis.pdf.

19. NATO Must Engage in the Arctic. URL: <https://www.defenseone.com/ideas/2019/09/its-time-nato-arctic/159887/> (дата звернення: 19.02.2020).

20. United Nations Convention on the Law of the Sea. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.

УДК 327(510 + 6)

Сидорук Т. С.*Науковий керівник: Конопка Н. О.,
кандидат історичних наук, доцент*

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН КНР ТА ПІВДЕННО-АФРИКАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті розглянуто ключові аспекти двосторонніх відносин КНР та Південно-Африканської Республіки на сучасному етапі. Досліджено особливості політичного діалогу між державами з часу встановлення дипломатичних відносин до сьогодні. Проаналізовано динаміку торгівельної та інвестиційної діяльності КНР, проблеми та перспективи зовнішньоекономічної діяльності Китаю в Південно-Африканській Республіці.

Ключові слова: КНР, ПАР, співробітництво, політичний діалог, торгівля, інвестиції.

Sydoruk T.S.

KEY ASPECTS OF BILATERAL RELATIONS BETWEEN PRC AND THE REPUBLIC OF SOUTH AFRICAN AT THE CURRENT STAGE

In the article the key aspects of the bilateral relations between PRC and Republic of South Africa at the present stage are considered. The features of the political dialogue between States from the moment diplomatic relations were established to the present day are investigated. The dynamics trade and investment activity of PRC, problems and prospects of China's foreign economic activity in the Republic of South Africa are analyzed.

Key words: PRC, RSA, cooperation, political dialogue, trade, investment.

КНР, будучи економічним гігантом, продовжує стрімко заповнювати ринки Африки, надавати необхідні інвестиції та гуманітарну допомогу для розвитку країн. Африканські держави є привабливими для КНР своїми багатими запасами природних ресурсів.

© Т. С. Сидорук, 2020

Особливу увагу КНР приділяє Південно-Африканській Республіці. ПАР вважається найбільш розвинутою державою в Африці, також її називають «воротами в Африку» і неофіційним лідером континенту. Це єдина з африканських держав, яка входить в BRICS і є членом G-20. При обговореннях можливого розширення Ради Безпеки ООН ПАР найчастіше розглядається як можливий претендент від Африки. Також ПАР багата на корисні копалини, серед яких золото, марганець, діаманти і нікель, які експортує КНР.

Дослідженням двосторонніх відносин між КНР та ПАР займається низка іноземних дослідників, науковців та політологів. Колишній американський посол в Ефіопії Девід Шинн (David Shinn) у своїй книзі розглядає широкий спектр сфер співпраці, зокрема політичну, торгівельну, інвестиційну, які визначають особливості двосторонніх відносин між всіма африканськими країнами та КНР, в тому числі з ПАР [14]. Кріс Алден (Chris Alden) у своїй книзі описав ключові аспекти торгівельних відносин між країнами, а також їх вплив на політичні відносини [1]. Аналізуючи роботи Боба Векеси (Bob Wekesa) можна простежити еволюцію політичних та економічних відносин КНР та ПАР з часу встановлення дипломатичних відносин до 2018 року [16].

При дослідженні окресленої теми розглядався цілий комплекс таких джерел, як урядові ресурси Китаю та ПАР, виступи політичних діячів під час офіційних зустрічей, сайти Міністерств закордонних справ двох держав та новинні портали, в яких містяться огляди актуальних подій.

Мета статті – проаналізувати політичний та економічний діалог між Китаєм та ПАР. Реалізація мети передбачає виконання наступних науково-дослідних завдань:

- дослідити політичний діалог між Китаєм та ПАР;
- проаналізувати торгівельно-економічні відносини між країнами;
- розкрити суть інвестиційної політики КНР у Південно-Африканській Республіці.

Дипломатичні відносини між КНР та ПАР стрімко розвиваються і за цей час між країнами встигли скластися досить близькі взаємини. Активний дипломатичний обмін, бурхливо зростаюча торгівля, розвиток співробітництва в інвестиційній сфері, плідні культурні та наукові зв'язки – все це дозволяє говорити про те, що Південно-Африканська Республіка стала провідним африканським партнером КНР.

Політичний діалог та дипломатичні відносини між КНР та ПАР були встановлені у 1998 р. Як наслідок кількість як офіційних, так і неформальних контактів між країнами зростала. Президент ПАР

Нельсон Мандела здійснив свій перший офіційний візит в КНР у 1999 р., а його наступник, Табо Мбекі, у 2001 р. Також у 2004 р. КНР відвідував віце-президент ПАР Джекоб Зума, а у 2006 р. – вдруге відвідав країну президент Табо Мбекі. ПАР увійшла в число країн, які відвідав у лютому 2007 р. голова КНР Ху Цзіньтао. У своїй заяві китайський лідер заявив, що КНР і ПАР є провідними країнами відповідно Азії і Африки, а стратегічне партнерство між ними сприяло офіційним візитам на високому рівні та плідній, взаємовигідній співпраці у міжнародних та регіональних справах [9].

Китайсько-південноафриканські відносини значно розширилися у 2010 р. після низки офіційних візитів. У серпні 2010 р. президент ПАР Якоб Зума з 17 членами кабінету міністрів та 300 бізнесменами відвідали КНР. У ході візиту було підписано «Пекінську декларацію» про встановлення всебічного стратегічного партнерства між КНР та Південно-Африканською Республікою, що означало поглиблення відносин між країнами у торговельній та інвестиційній сфері [13]. У листопаді цього ж року віце-президент КНР Сі Цзіньпін підписав у ПАР двосторонній меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в галузі геології та видобутку корисних копалин, а також угоду про співпрацю в енергетичному секторі Південно-Африканської Республіки [4].

У вересні 2011 р. віце-президент ПАР Мотланде вчергове відвідав Пекін. Результатом зустрічей стало підписання угоди на 2,5 мільярда доларів США між Банком розвитку КНР та Банком розвитку ПАР [3]. 17 липня 2012 р. у Пекіні відбувався п'ятий форум китайсько-африканського співробітництва (FOCAS), під час якого було сформовано ключові аспекти розвитку двосторонніх відносин [20]. А у грудні 2014 р. Джейкоб Зума та Сі Цзіньпін підписали стратегічний план співпраці між КНР та Південно-Африканською Республікою на 2015 – 2024 рр., а також угоди про співробітництво в ключових сферах економіки, торгівлі, інвестицій та сільського господарства [19].

Особливим у відносинах КНР та ПАР був 2015 р., протягом якого кількість двосторонніх візитів суттєво збільшилася. У липні ц.р. віце-президент Кирило Рамафоса на чолі делегації поїхав до КНР. У вересні президент Д. Зума був присутній на святкуванні 70-річчя заснування Китайської Народної Республіки, а 2 грудня Сі Цзіньпін здійснив свій третій візит до ПАР на саміт Форуму співробітництва між Китаєм та Африкою (FOCAS). Завдяки цим зустрічам співробітництво між країнами поглибилось і 2015 р. назвали «роком Китаю в ПАР» [18].

У 2018 р. відзначалася 20-та річниця встановлення дипломатичних відносин між КНР та ПАР. Про цю подію посол Китаю Лін Сонгтян у своїй статті «Китайсько-Південно-Африканські відносини – золотий час врожаю» написав, що спільними зусиллями країн двосторонні відносини здійснили потрійний перехід від партнерства до стратегічного партнерства і до всебічного стратегічного партнерства. Також відносини між Китаєм та ПАР мають чотири переваги – політичну взаємну довіру, економічну взаємодію, міжнародну координацію та дружбу [5].

Останній офіційний візит до ПАР відбувся 25 травня 2019 р. Спеціальний посланник Генерального секретаря ЦК Комуністичної партії Китаю Сі Цзіньпіна Хао Мінцзін відвідав церемонію інавгурації президента ПАР Матамела Кирила Рамафоси [11]. А на зустрічі голови КНР Сі Цзіньпіна з президентом ПАР Кирилом Рамафосою на 11 саміті BRICS у Бразилії 14 листопада 2019 р. Сі Цзіньпін пообіцяв надалі активно розширювати двосторонню торгівлю та інвестиції, а також співпрацювати в таких галузях, як інфраструктура та транспорт [7].

Політичний діалог сприяв підписанню вигідних економічних та торговельних угод для обох країн. Економічний чинник завжди був в основі китайських відносин з Південно-Африканською Республікою. Тому не дивно, що КНР вже десять років поспіль (з 2009 р.) залишається найбільшим торговим партнером ПАР, а Південно-Африканська Республіка, зі свого боку, є найбільшим торговим партнером КНР в Африці протягом дев'яти років (з 2010 р.) [16]. У 2018 р. двосторонній товарообіг між КНР та ПАР досяг 43,55 мільярда доларів, що у 27 разів більше з моменту встановлення дипломатичних відносин. На частку ПАР припадають 28% китайської торгівлі з Африкою, а темпи торговельного розвитку з року в рік зростають в середньому на 20%. За даними 2018 р. ПАР експортує до Африки: руди та золу на 6 млрд; залізо і сталь на 773 млн; мідь на 335 млн; тканини на 295 млн; продукти харчування на 224 млн; перли, дорогоцінне каміння, метали та монети на 200 млн доларів США [15].

ПАР – єдина африканська країна, яка має спільні підприємства з китайськими компаніями. Зокрема, South Africa's Sasol з Ningxia Luenergy та High Chemistry Investment Group, яка є глобально інтегрованою хімічною та енергетичною компанією. Також у 1998 р. було утворено спільне гірничо-металургійне підприємство між корпорацією розвитку провінції Лімпопо та компанією Sinosteel, які за-снували ASA Metals [16].

У 2016 р. в ПАР було понад 140 середніх і великих китайських компаній із загальною сумою інвестицій 13 млрд дол. США, які створили близько 30 тис. робочих місць для південноафриканців. А прямі інвестиції КНР в ПАР у 2017 р. досягли понад 25 млрд дол., що більше у 100 разів з моменту встановлення дипломатичних відносин [5]. У березні 2014 р. компанія CNR Dalian Locomotive & Rolling Stock Co. підписала контракт на поставку 232 локомотивів до південноафриканської державної залізничної компанії Transnet, загальною вартістю 900 млн. доларів. Китайський виробник побутової техніки Hisense, маючи власні підприємства в ПАР, набув популярності в країні. А у липні 2016 р. Huawei створив перший в Африці центр інновацій та досвіду інформаційних технологій та комунікацій, який знаходиться в ПАР. Центр є платформою для розвитку інноваційних технологій для місцевих малих та середніх підприємств. А у кількох місцевих університетах за сприяння центру було відкрито лабораторії [8].

Основною проблемою китайсько-південноафриканських відносин є невдоволення населення щодо діяльності китайських компаній, які заповнили усю країну. Причиною цього є зневажливе ставлення китайських компаній до навколишнього середовища, вивезення з країни ресурсів, запрошення китайських фахівців на ключові посади, регресія місцевого бізнесу та втрата робочих місць. У 2014 р. інститутом Pew Research Center було проведено опитування в ПАР, в результаті якого виявилось, що 40% населення негативно відносяться до присутності КНР в регіоні [6]. Так професор Південноафриканської інституту міжнародних відносин Кріс Алден вважає, що об'єми китайських промислових товарів негативно позначилися на місцевих виробництвах, особливо на текстильній промисловості [2].

Уряд ПАР намагається вирішити ці проблеми, адже китайські інвестиції є ключовими для розвитку держави. Тому у 2014 р. була запропонована ініціатива включити китайську мову до національної системи освіти ПАР як другу додаткову, для того аби населення мало більше можливостей працювати у китайських компаніях і навчатися за кордоном. 17 вересня оголосили «Днем китайської мови в Південно-Африканській Республіці», який відзначатиметься щорічно [10].

КНР на території ПАР для поширення своєї культури, відкрив найбільшу кількість центрів в Африці – шість Інститутів Конфуція та три кабінети Конфуція. Курси китайської мови пропонуються в 45 початкових та середніх школах, у яких навчаються понад 9 тис. учнів [12].

Також за останні 20 років співпраці країни активізували міжурядові обміни. ПАР зацікавлена в збільшенні кількості туристів, в налагодженні тісних контактів з окремими китайськими провінціями та містами. Також КНР стає все більш популярним напрямом навчання для південноафриканських студентів. Зокрема у 2017 р. в КНР навчалось понад 2600 південноафриканських студентів. Щороку їхня кількість збільшується на 11,5%. Також уряд КНР надає понад 100 державних стипендій студентам з ПАР кожного року, а у 2018 р. були надані 31 додаткові на 2018 – 2019 навчальний рік [9].

Підсумовуючи усе вищезазначене можна дійти висновку, що відносини КНР з ПАР стрімко розвиваються і є важливими для обох країн. З моменту встановлення дипломатичних відносин у 1998 р. до 2019 р. співпраця між державами поглибилась від партнерства до стратегічного, а потім до всебічного стратегічного партнерства, що зробило ПАР найбільшим торговим партнером КНР у Африці. За останні 20 років КНР та Південно-Африканська Республіка посилili свою співпрацю та координацію на світовій арені. Оскільки це дві країни, що розвиваються вони дотримуються схожих поглядів на розвиток країни, безпеку та міжнародний порядок, поділяють думки щодо основних міжнародних справ та проблем, що виникають у світі. Дві країни тісно координують та співпрацюють між собою у таких міжнародних організаціях та багатосторонніх зустрічах, як ООН та G20. Також КНР та ПАР тісно співпрацюють між собою у BRICS та на самітах FOCAC.

Все це дає зрозуміти, що відносини КНР та ПАР у майбутньому будуть розширюватися і поглиблюватися. Країни активізуватимуть зустрічі на вищому та найвищому рівні, продовжуватимуть надавати одна одній підтримку з питань, що стосуються основних інтересів та проблем на африканському континенті, та підтримуватимуть співробітництво в міжнародних та регіональних організаціях. Також КНР та ПАР поглиблять співпрацю в ключових сферах, таких як промисловість, ресурси та енергетика, інфраструктура, культура та туризм, що дасть більш широкі перспективи розвитку як для ПАР, так і для КНР.

Перспективи подальших досліджень полягають у більш глибокому вивченні особливостей двосторонніх відносин між КНР та ПАР у міжнародних організаціях та багатосторонніх зустрічах таких, як G20, BRICS та FOCAC, а також у торгівельній співпраці країн на африканському континенті.

Джерела та література

1. Alden C. China in Africa. Zed Books. 2007. p. 176.
2. Alden C., Large D., Soares de Oliveira R. China returns to Africa: Anatomy of an Expansive Engagement. Real Instituto Elcano. 2008. December 11. URL: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/DT51-2008
3. China Looking to Enhance Ties with South Africa. 2point6billion. 2011. October 3. URL: <http://www.2point6billion.com/news/2011/10/03/china-looking-to-enhance-ties-with-south-africa-10252.html>
4. China wants SA red tape sorted out. Fin24. 2010. November 17. URL: <https://m.fin24.com/Economy/China-wants-SA-red-tape-sorted-out-20101116>
5. Chinese Ambassador Lin Songtian: China-South Africa Relations Embracing the Golden Time of Harvest. Embassy of the people's republic of China in the republic of South Africa. 2019. February 2. URL: <http://za.china-embassy.org/eng/sgxw/t1637292.htm>
6. Global Opposition to U.S. Surveillance and Drones, but Limited Harm to America's Image. Pew Research Centre. 2014. July 14. URL: <http://www.pewglobal.org/2014/07/14/global-opposition-to-u-s-surveillance-and-drones-but-limited-harm-to-americas-image/>
7. Huaxia C. China ready to promote strategic partnership with South Africa: Xi. XinhuaNet. 2019. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2019-11/15/c_138556365_2.htm
8. Hui Z. New Opportunities for China-South Africa Relations in the New Era. China Today. 2018. April 10. URL: http://www.chinatoday.com.cn/ctenglish/2018/ii/201804/t20180410_800126212.html
9. Jintao H. Arrives in Pretoria for State Visit to South. Ministry of Foreign Affairs of People's Republic of China. 2007. June 2. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/fzs_663828/gjlb_663832/3094_664214/3096_664218/t297427.shtml
10. Le Roux M. South Africa – China Textile Pact Welcomed. Mail&Guardian. 2006. June 22. URL: <http://mg.co.za/article/2006-06-22-south-africachina-textile-pactwelcomed>
11. President Xi Jinping's Special Envoy Hao Mingjin to Attend South African President's Inauguration Ceremony. Ministry of Foreign Affairs the People's Republic of China. 2019. May 23. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/wsrc_665395/t1666226.shtml
12. SA designates National Chinese Language Day. China consulate. 2018. URL: <http://capetown.china-consulate.org/eng/xwtd/t1686883.htm>
13. Satchu A.K.. South Africa-China trade ties: President Zuma bids to shore up 'Gateway to China' status. The Christian Science Monitor. 2010. URL: <https://www.csmonitor.com/World/Africa/Africa-Monitor/2010/0825/>

- South-Africa-China-trade-ties-President-Zuma-bids-to-shore-up-Gateway-to-China-status
14. Shinn D., Eisenman J. China and Africa A Century of Engagement. University of Pennsylvania Press. 2010
  15. South Africa exports from China. TRADING ECONOMICS. 2020. February. URL: <https://tradingeconomics.com/south-africa/exports/china>
  16. Wekesa B. South Africa-China relations at 20 years, Part II: Retracing economic engagements. Africa-China reporting. 2017. November 22. URL: <https://africachinareporting.co.za/2017/11/south-africa-china-relations-at-20-years-part-ii-retracing-economic-engagements/>
  17. Wenjun C. Twenty years on, China-SA relations embrace a new chapter. BusinessDay. 2018. September 25. <https://www.businesslive.co.za/bd/world/asia/2018-09-25-twenty-years-on-china-sa-relations-embrace-a-new-chapter/>
  18. Xi Jinping Arrives in Pretoria, Starting State Visit to South Africa. Embassy of the people's republic of China in the republic of South Africa. 2015. February 2. URL: <http://za.china-embassy.org/eng/zngx/zzgx/t1322593.htm>
  19. Xi Jinping Holds Talks with President Jacob Zuma of South Africa, Comprehensively Planning Bilateral Cooperation and Injecting New Impetus into China-South Africa Relations. China mission. 2014. December 4. URL: <http://www.chinamission.be/eng/zgwj/t1217316.htm>
  20. Zuma jets off to China for partnership talks. Mail & Guardian. 2012. July 18. URL: <https://mg.co.za/article/2012-07-18-59-zuma-jets-off-to-china/>

УДК: 33.334

Кривонос О. П.*Науковий керівник Корнійчук Л. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач*

СПІВПРАЦЯ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ ТА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ

У статті розглянуто правові засади співробітництва Республіки Білорусь та Російської Федерації в енергетичній сфері, що здійснюється двома країнами в рамках Союзної держави. Також розглянуто поточні проблеми та проаналізовані угоди, що були укладені Мінськом і Москвою у таких галузях енергетичного сектора, як нафтова, газова, електроенергетика, поновлювані джерела енергії й атомна енергетика.

Ключові слова: Республіка Білорусь, Російська Федерація, Союзна держава, енергетичний сектор, нафта, газ, атомна енергетика.

Кривонос О. П.

COOPERATION OF THE REPUBLIC OF BELARUS AND THE RUSSIAN FEDERATION IN THE ENERGY SPHERE

The article examines the legal bases of cooperation between the Republic of Belarus and the Russian Federation in the energy sphere undertaken by the two countries in the framework of the Union State of Belarus and Russia. Moreover, the authors analyzed the current problems and agreements concluded by Minsk and Moscow in such energy sectors as oil and gas, power generation, renewable energy and nuclear power.

Key words: Republic of Belarus, Russian Federation, Union State, energy sector, oil, gas, nuclear power.

Відносини між Республікою Білорусь та Російською Федерацією у порівнянні з іншими інтеграційними утвореннями можна з упевненістю назвати особливими. Білорусь була та залишається одним зі стратегічних партнерів Росії. Зважаючи на невеликий енергетич-

ний потенціал Республіки, що є загрозою її національній безпеці, та великі запаси газу та нафти у Росії, яка прагне знайти вигідних торговельних партнерів, а також через наявні інтеграційні процеси між країнами, важливо дослідити багаторічний досвід співпраці Білорусі та Росії, який може бути використаний при реалізації взаємодії країн в рамках інших регіональних об'єднань.

Тему співпраці Республіки Білорусь та Російської Федерації досліджували багато політологів та економістів. Однією з таких є кандидат економічних наук Т. С. Левикіна зі своєю працею «Приоритеты международного сотрудничества в сфере энергетики в рамках формирования Евразийского экономического союза» та В. Ф. Дашкевич, який дослідив цю тему у роботі «Энергетическая зависимость Беларуси: последствия для экономики и общества» [26]. Розробляв цю тему також доктор математичних наук С. В. Тихонов у праці «Енергетична співпраця Росії і Білорусії» [27].

Мета статті полягає в аналізі правових засад співробітництва Республіки Білорусь та Російської Федерації, а також виявленні поточних проблем між країнами в енергетичній сфері та можливостей їх вирішення. Для досягнення мети передбачені такі завдання:

- дослідити нормативно-правову базу співпраці Мінська та Москви у енергетичній сфері;
- охарактеризувати наявні проблеми в енергетичній сфері;
- простежити еволюцію двосторонніх відносин у досліджуваній галузі.

Республіка Білорусь, обравши політику багатовекторності, прагне дотримуватися єдиного підходу у розбудові відносин з усіма закордонними партнерами. Однак, як і будь-яка інша країна, вона концентрує свої зусилля на розвитку тісної співпраці з державами, що є для неї найбільш перспективними. З погляду білоруської державно-управлінської еліти такою країною є Російська Федерація.

Розвиток відносин зі своїм сусідом Росією був і залишається пріоритетним напрямком у зовнішній політиці Республіки Білорусь. Саме про це 12 вересня 2019 року на церемонії вручення вірчих грамот послами іноземних держав заявив Олександр Лукашенко російському послу Дмитру Мезенцеву: «Ми проливали кров за те, щоб у Європі та світі було спокійно. І не ми розпочинали ці війни. Але ми завжди (Господь допомагав цьому) виходили переможцями. Ми це пам'ятаємо. Ми завжди там були разом, тому перемагали. Тому розвиток і поглиблення багатопланових двосторонніх відносин з Росією – безумовний пріоритет білоруської зовнішньої політики» [9].

Республіка Білорусь володіє незначними запасами власних первинних паливно-енергетичних ресурсів, що є загрозою її енергетичній безпеці. Під цією проблемою розуміють стабільне забезпечення економіки енергетичними ресурсами у необхідних обсягах та за прийнятними цінами. Також країна має вигідне географічне розташування, а саме знаходиться між ЄС з його постійно зростаючим рівнем споживання енергоресурсів та Росією, що має величезні поклади енергетичних ресурсів (станом на 2017 рік запаси нафти – 17,8 млрд т.; газу – 48,8 трлн м³; коксівного вугілля – 453 млн т. [16]). Ці два фактори, на мою думку, й стали визначальними у співпраці обох держав у сфері транзиту енергетичних ресурсів з РФ на територію Європи.

На цей час тісна співпраця в енергетичній сфері націлена на розвиток економічних зв'язків у нафтовій, газовій, атомній та електроенергетичній сферах. Також така форма відносин дала Мінську можливість забезпечити потреби внутрішнього ринку в енергоресурсах. У цьому є як переваги – відносна близькість і відсутність третіх країн на шляху транзиту енергоресурсів, так і недоліки – обмеженість конкурентного вибору та недостатня гарантованість постачання у потрібних обсягах і асортименті.

Якщо говорити про документальну базу співпраці між країнами, то варто розпочати з 2 квітня 1996 року, коли перший президент Російської Федерації Борис Єльцин разом з президентом Республіки Білорусь Олександром Лукашенком підписали Договір про утворення Співтовариства Білорусі та Росії, пізніше у 1997 році представниками країн був підписаний Договір про Союз Білорусі та Росії. Новий поштовх юридичному процесу об'єднання двох держав стало підписання 8 грудня 1999 року Договору про створення Союзної держави Білорусі та Росії. Після ратифікації документа парламентами обох сторін він вступив в дію 26 січня 2000 року [6].

Стаття 17 Договору про створення Союзної держави передбачає об'єднання транспортної та енергетичної системи обох країн, як одну з пріоритетних цілей Союзної держави. Стаття 30 говорить про те, що управління наявними в межах Союзної держави об'єднаними енергетичною й транспортною системами регулюється на підставі відповідних актів Союзної держави [7].

Згідно з Договором між Україною, Республікою Білорусь, Республікою Казахстан, Киргизькою Республікою та Російською Федерацією про поглиблення інтеграції в економічній і гуманітарній сферах від 29 березня 1996 року з метою створення у майбутньому Співтовариства інтегрованих держав країни-підписанти зобов'язалися

сформувати єдиний економічний простір, що передбачає ефективний розвиток єдиної енергетичної системи [5].

Також відповідно до Договору про створення Союзної держави, починаючи з 2001 року Республіка Білорусь та Російська Федерація підписують постанови про паливно-енергетичні баланси. Остання постанова Ради Міністрів Союзної держави № 23 «Про баланси паливно-енергетичних ресурсів Союзної держави на 2019 рік» була прийнята 13 грудня 2018 р. У ній було схвалено баланси нафти, бензину, дизельного палива, мазуту та вугілля на 2019 рік, а також йшлося про узгодження та перевірку щомісячних поставок паливно-енергетичних ресурсів Союзної держави та стану взаєморозрахунків за поставлені енергоресурси [18].

Варто зазначити, що як у Мінську, так і у Москві існує велика кількість державних програм, що визначають стратегію розвитку енергетичної сфери відносин, у тому числі й у сфері залучення інвестицій в паливно-енергетичний комплекс.

Якщо говорити про співпрацю Республіки Білорусь та Російської Федерації в сфері газу та нафти, то між країнами було укладено низку документів, що регулювали різноманітні питання у цій сфері, а саме:

- Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про транспорт природного газу через територію Республіки Білорусь і постачання його споживачам Білорусі від 20 липня 1992 року;
- Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про ціну на газ природний і вартості послуг з його транспортування від 12 січня 1993 року;
- Угода між Кабінетом Міністрів – Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в розвитку нафтової і газової промисловості Росії від 02 березня 1993;
- Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про входження білоруського державного підприємства з транспортування та постачання газу «Белтрансгаз» до складу Російської акціонерного товариства «Газпром» від 08 вересня 1993 року;
- Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про постачання російського природного газу в Республіку Білорусь і створення системи транзитних газопроводів на території Республіки Білорусь від 05 січня 1994 року;
- Угода між Урядом Російської Федерації та Кабінетом Міністрів Республіки Білорусь про розвиток співробітництва паливно-енергетичних комплексів від 01 вересня 1994 та 26 січня 1998 років;

- Протокол про внесення змін до Угоди між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про заходи щодо врегулювання торгово-економічного співробітництва в галузі експорту нафти і нафтопродуктів від 12 січня 2007 року;
- Угода про порядок організації, управління, функціонування та розвитку загальних ринків нафти та нафтопродуктів Республіки Білорусь та Російської Федерації від 09 грудня 2010 року;
- Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про деякі заходи щодо забезпечення паралельної роботи Єдиної енергетичної системи Російської Федерації та об'єднаної енергетичної системи Республіки Білорусь від 15 березня 2011 року;
- Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про умови купівлі-продажу акцій та подальшої діяльності відкритого акціонерного товариства «Белтрансгаз» від 25 листопада 2011 року;
- Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про порядок формування цін (тарифів) при постачанні природного газу в Республіку Білорусь і його транспортуванні по газопроводах, розташованих на території Республіки Білорусь від 25 листопада 2011 року і подальшу співпрацю в газовій сфері від 13 квітня 2017 року [23].

У вищезгаданих документах встановлено порядок визначення ціни на газ та нафту для Мінська у період до 31 грудня 2019 року та передбачена розробка пропозицій щодо формування загального ринку газу Євразійського економічного союзу до 2025 року. Також в угодах чітко визначено умови постачань у Білорусь нафти та газу. Відповідно до Протоколу «Про внесення змін до Угоди між Урядом Російської Федерації та Республіки Білорусь про заходи щодо врегулювання торгово-економічного співробітництва в галузі експорту нафти та нафтопродуктів» передбачається, що обсяг нафти, що постачається з Росії до Білорусі 2016-2024 рр. складе 24 млн. т. на рік, що на 1 млн. т. більше ніж у 2015 році. Також, у документі зазначається, що 96% постачань буде здійснюватися трубопровідним транспортом. Білорусь у свою чергу зобов'язувалася з 2015 по 2017 рік постачати не менше 1 млн. т. бензину та нафтопродуктів на російський ринок [13].

Наприкінці 2019 на початку 2020 року між Мінськом та Москвою розпочалися тертя щодо умов постачання головних енергоносіїв – газу та нафти до Республіки Білорусь. Якщо ситуація з газом вирішилася ще 31 грудня, коли білоруський посол в РФ Володимир Семашко та голова «Газпрому» Олексій Міллер дійшли консенсусу

стосовно ціни на російський газ для Білорусії на 2 місяці 2020 року. То ситуація з нафтою склалася по-іншому [2].

Станом на 2019 рік Мінськ купував у Москви 24 млн. т. нафти на рік, що перевищує реальну потребу місцевих нафтопереробних заводів на 6 млн. т. Однак білоруси знайшли вихід із ситуації, що склалася та почали експортувати невикористану нафту в Європу, Україну і Росію у вигляді нафтопродуктів. Зважаючи на те, що термін дії договорів про постачання нафти закінчився 31 грудня, а нових узгоджено не було – з 1 січня 2020 року Російська Федерація зупинила постачання нафти в Білорусь. Так сталося тому, що у 2018 році Москва вирішила реформувати нафтову галузь та зменшити обсяг мита, яким обкладаються компанії, що експортують нафту. Водночас з цим податок на видобуток корисних копалин, у тому числі нафти, постійно зростає. Відповідно, росте і ціна нафти на експорт. Для білорусів така зміна виявилася не вигідною, адже вони при купували нафту та газ на пільгових умовах, не сплачуючи мито, а через реформу енергоносії в будь-якому разі тепер коштують дорожче. Як повідомляють експерти, вже у 2019 році Мінськ втратив 300 млн. дол., а станом на 2024 рік бюджет Республіки недоотримає більш ніж 2 млрд. дол. [11].

Водночас з «податковим маневром», який завдав бюджету Білорусії значних збитків, з кінця 2018 року Москва примушує Мінськ до поглибленої інтеграції. Усі питання, що стосувалися газу та нафти, мали вирішитися ще у 2019 році під час зустрічі президентів обох країн. Однак через відкриті заяви Володимира Путіна про те, що збереження пільгових цін на нафту для Білорусії тісно пов'язано з поглибленням інтеграції між країнами, Олександр Лукашенко відмовився розглядати цінові питання. У результаті цього перші два місяці 2020 року лише компанії Михайла Гучерієва, який знаходиться у дружніх відносинах з Олександром Лукашенком, постачають нафту у Білорусь. Однак після телефонної розмови глав держав 21 лютого 2020 року президент Республіки Білорусь заявив, що Володимир Путін пообіцяв повернутися до пільгових умов постачань нафти до Білорусії задля компенсації Мінську втрати від свого податкового маневру [14]. Наразі між країнами продовжуються перемовини щодо ціни на нафту.

Якщо говорити про співпрацю країн у сфері електроенергетики, то відповідно до статті 2 Угоди укладеної Урядом Республіки Білорусь та Урядом Російської Федерації про створення об'єднаної електроенергетичної системи від 22 листопада 1999 року Мінськ та Москва зобов'язалися дотримуватися синхронної роботи електро-

енергетичних систем обох держав та домовилися про координоване диспетчерське управління електростанціями й магістральними електромережами [15].

У 2002 році була ухвалена Резолюція Ради Міністрів Союзної держави №1 «Про хід виконання Угоди між Урядом Республіки Білорусь та Урядом Російської Федерації про створення об'єднаної електроенергетичної системи» [22]. Цим документом Міністерству енергетики Білорусі було рекомендовано розробити нормативно-правові акти, що передбачали б створення умов для акціонування об'єктів Республіки, що знаходяться у державній власності та встановлення регульованих державою тарифів та цін на послуги підприємств електроенергетики.

Також задля забезпечення злагодженої паралельної роботи об'єднаної енергосистеми Республіки Білорусь та Єдиної електроенергетичної системи Російської Федерації була укладена Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про деякі заходи щодо забезпечення паралельної роботи Єдиної енергетичної системи Російської Федерації та об'єднаної енергетичної системи Республіки Білорусь від 15 березня 2011 року [20].

Завдяки особливим умовам співпраці Мінськ має можливість отримувати енергоресурси з Росії для власного споживання за нижчими цінами, ніж інші країни Європи. Загалом, за 2019 рік у Білорусь імпортовано з Росії товарів на суму 21,983 млрд. дол., з яких нафта та газовий конденсат – 29,9% і нафтові гази та інші вуглеводні у газоподібному стані – 12,0%. Також станом на 2019 рік Республіка посідала 7 місце у регіоні по експортних поставках електроенергетики у треті країни [1]. Експорт електроенергії з Білорусі може здійснюватися в рамках договорів на надання аварійної взаємодопомоги у Латвію, Литву, Естонію та Росію, а також в незначних обсягах в Україну – для енергопостачання прикордонних населених пунктів. Крім того, Мінськ також імпортує цей ресурс як з України, так і з Литовської Республіки.

Якщо розглядати співпрацю Республіки Білорусь з Російською Федерацією у сфері відновлюваних джерел енергії, то слід згадати про Постанову Вищої Державної Ради Союзної держави від 3 березня 2015 року №3 «Про Пріоритетні напрями та першочергові завдання подальшого розвитку Союзної держави на середньострокову перспективу (2014 – 2017 роки)» [12]. Саме у рамках цього документу передбачено розвиток співробітництва у галузі відновлюваних джерел електроенергії.

Міністерство енергетики Республіки Білорусь на період до 2020 року реалізувало 5 державних програм із поновлюваних джерел енергії:

- побудували та ввели в експлуатацію Полоцьку [3] і Вітебську ГЕС [25];
- побудований вітроенергетичний парк у Гродненській області [4];
- побудована найбільша в Білорусі фотоелектрична станція в Гомельській області [17].

У Російській Федерації у цей же період реалізували 8 проектів по будівництву сонячних електро- і вітроенергетичних станцій.

Якщо розглядати співпрацю Білорусі та Росії у сфері атомної енергетики, то важливо зазначити, що обидві держави є учасниками Угоди про основні принципи співробітництва у галузі мирного використання атомної енергії від 26 червня 1992 року [21] та Угоди між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі використання атомної енергії в мирних цілях від 28 травня 2009 року [19]. Останній документ зобов'язує сторони розробляти програми проведення спільних досліджень і розробок та передбачає додаткові сфери співпраці для Росії та Білорусі в сфері використання атомної енергетики, а саме постачання ядерного палива для атомних електростанцій, дослідних реакторів та інших ядерних установок; здійснення спільної промислової діяльності; уніфікація законодавств підписантів в області використання атомної енергетики в мирних цілях тощо.

15 березня 2011 року в Мінську Республіка Білорусь та Російська Федерація уклали Міжурядову угоду про співробітництво у будівництві на території Білорусії першої атомної електростанції. Угода передбачала, що будівництво Островецької АЕС буде здійснюватися під ключ російською стороною. У листопаді цього ж року було укладено Угоду між Урядом Республіки Білорусь та Урядом Російської Федерації про надання Уряду Республіки Білорусь державного експортного кредиту для будівництва атомної електростанції на території Республіки Білорусь. Згідно з цим документом російська сторона надала білоруській стороні кредит у розмірі до 10 млрд. дол. для фінансування 90 % вартості контракту на будівництво АЕС [10].

18 липня 2012 року в Мінську підписано генеральний контракт на будівництво Білоруської АЕС. Цим документом у рамках пріоритетних напрямків та першочергових завдань подальшого розвитку Союзної держави на середньострокову перспективу (2014-2017 рр.) були визначені зобов'язання сторін, строки реалізації проекту, його

приблизна вартість на період до 2020 року, умови платежів, постачання обладнання, організація будівництва, приймання енергоблоків та інше [24].

У 2015 р. Президент Російської Федерації В. Путін назвав цей проєкт прикладом успішної співпраці між двома державами. На його думку, промислова кооперація Москви та Мінська набуває глибшого, структурного характеру, завдяки чому країни впритул наблизилися до формування єдиного інноваційного простору.

Станом на 2020 рік Островецька АЕС все ще не функціонує. 14 лютого, відвідуючи Світлогорський ЦКК, Олександр Лукашенко заявив, що російська сторона зірвала терміни будівництва АЕС і, у якості компенсації, повинна знизити для Білорусі ставку по виділеному на це кредиту і відтермінувати його повернення [8]. Російську Федерацію не влаштовує така пропозиція, однак іншого варіанту запропоновано не було. Тому на цей час це питання знаходиться у невирішеному стані.

Таким чином, тісна співпраця в енергетичній сфері розпочалася вже після розпаду Радянського Союзу, коли Республікою Білорусь та Російською Федерацією у 1999 році був підписаний Договір про створення Союзної держави, що передбачає об'єднання енергетичної системи обох країн, як одну з пріоритетних цілей. Зважаючи на невеликий запас енергоресурсів у Білорусії, що не дає можливості задовольнити потреби власної країни, а також на те, що завдяки «особливим відносинам» між країнами Республіка завжди отримувала певні пільги на нафту та газ, країна знаходиться у залежності від Росії, яка, у свою чергу, є основним постачальником енергоресурсів в енергетичний сектор білоруської економіки. Москва, розуміючи становище Мінська, навчилася вдало його використовувати: маніпулюючи цінами на нафту та газ, а також білоруським боргом, Росія все більше підштовхує Білорусь до поглибленої інтеграції, намагаючись таким чином обмежити економічну та політичну волю країни.

Отже, невирішеність питання щодо постачання нафти та газу за цінами, що будуть прийнятними для обох сторін, та відсутність згоди білоруського президента на поглиблення економічної інтеграції з Росією може посилити напругу у двосторонніх відносинах між країнами, що, у свою чергу, призведе до зміни умов постачання енергоносіїв з Російської Федерації до Республіки Білорусь. Також, зважаючи на досвід України, можна очікувати медіа-діяльності з боку Москви, що буде спрямована на білоруську владу, зокрема на Олександра Лукашенка, який буде представлений як противник інте-

грації, через що його позиції під час президентської кампанії 2020 року можуть послабшати. Чи зможе Росія, здійснюючи постійний тиск на Республіку, взяти гору? Саме це питання становить значний дослідницький інтерес, вартий подальшого вивчення.

Джерела та література

1. Electricity – exports – World. URL: <https://www.indexmundi.com/map/?v=82>
2. Sygnał ostrzegawczy: Białoruś bez rosyjskiej ropy. URL: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-01-03/sygnał-ostrzegawczy-białoruś-bez-rosyjskiej-ropy>
3. Беларусь запустила одну из мощнейших гидроэлектростанций. URL: <https://nv.ua/biz/markets/belarus-zapustila-odnu-iz-moshchneyshih-gidroelektrostancy-1444308.html>
4. Ветропарк в Гродненской области начнет выдавать экологически чистую электроэнергию к концу мая. URL: <http://www.energo.grodno.by/content/ветропарк-в-гродненской-области-начнет-выдавать-экологически-чистую-электроэнергию-к-концу-м>
5. Договор между Республикой Белоруссия, Республикой Казахстан, Киргизской Республикой и Российской Федерацией об углублении интеграции в экономической и гуманитарной областях. URL: <http://docs.cntd.ru/document/1901125>
6. Договор о создании Союзного государства Беларуси и России 1999 года. URL: <https://minskdialogue.by/research/memorable-notes/dogovor-o-sozdanii-soiuznogo-gosudarstva-belarusi-i-rossii-1999-goda>
7. Договор о создании Союзного государства. URL: <https://rg.ru/2008/05/26/dogovor-dok.html>
8. Лукашенко пригрозил России штрафными санкциями за срыв сроков ввода в эксплуатацию БелАЭС. URL: <https://news.tut.by/economics/672656.html>
9. Лукашенко: развитие связей с Россией является безусловным приоритетом внешней политики Беларуси. URL: <https://www.belta.by/president/view/lukashenko-razvitie-svjazej-s-rossiej-javljaetsja-bezuslovnym-prioritetom-vneshnej-politiki-belarusi-361695-2019/>
10. На строительство БелАЭС в этом году освоено \$470 млн российского кредита. URL: <https://www.belta.by/economics/view/na-stroitelstve-belaes-v-etom-godu-osvoeno-470-mln-rossijskogo-kredita-61586-2014>
11. Нефтяная война России и Беларуси: «союз» Минска и Москвы снова под угрозой. URL: <https://ru.krymr.com/a/neftyanaya-voyna-rossii-i-belarusi/30359195.html>
12. Постановление Высшего Государственного Совета Союзного государства от 3 марта 2015 г. №3 «О Приоритетных направлениях и первоочередных задачах дальнейшего развития Союзного государства

на среднесрочную перспективу (2014 – 2017 годы)». URL: <http://base.garant.ru/70907318/>

13. Протокол о внесении изменений в Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Беларусь о мерах по урегулированию торгово-экономического сотрудничества в области экспорта нефти и нефтепродуктов от 12 января 2007 г. URL: <http://docs.cntd.ru/document/542634898>

14. Путін пропонує Білорусі компенсацію втрат від податкового маневру – Лукашенко. URL: <https://www.dw.com/uk/путін-пропонує-білорусі-компенсацію-втрат-від-податкового-маневру-лукашенко/a-52460416>

15. Резолюция Совета Министров Союзного государства от 30 декабря 2002 г. №1 «О ходе выполнения Соглашения между Правительством Республики Беларусь и Правительством Российской Федерации о создании Объединенной электроэнергетической системы». URL: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby09/sbor44/text44050.htm>

16. Росія розсекретила дані щодо запасів нафти і газу. URL: https://ipress.ua/news/rosiya_rozsekretyla_dani_shchodo_zapasiv_nafty_i_gazu_23287.html

17. Самая большая в Беларуси солнечная электростанция открыта возле Речицы. URL: <https://www.belta.by/regions/view/samaja-bolshaja-v-belarusi-solnechnaja-elektrostantsija-otkryta-voze-rechitsy-271281-2017/>

18. Совет Министров Союзного Государства Постановление от 13 декабря 2018 года N 23 Об индикативных балансах топливно-энергетических ресурсов Союзного государства на 2019 год. URL: <http://docs.cntd.ru/document/552449898>

19. Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Беларусь о сотрудничестве в области использования атомной энергии в мирных целях. URL: <http://docs.cntd.ru/document/902161628>

20. Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Беларусь о некоторых мерах по обеспечению параллельной работы Единой энергетической системы Российской Федерации и объединенной энергетической системы Республики Беларусь. URL: <http://docs.cntd.ru/document/902270706>

21. Соглашение об основных принципах сотрудничества в области мирного использования атомной энергии (с изменениями на 31 мая 2013 года). URL: <http://docs.cntd.ru/document/901877345>

22. Соглашение Правительства Республики Беларусь от 22 ноября 1999 г. «Соглашение между Правительством Республики Беларусь и Правительством Российской Федерации о создании Объединенной электроэнергетической системы». URL: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby/org457/basic/text0263.htm>

23. Список международных документов. URL: <https://minenergo.gov.ru/node/11212>

24. Строительство Белорусской АЭС: хронология событий. URL: https://atom.belta.by/ru/dosie_ru/view/stroitelstvo-belorusskoj-aes-xronologija-sobytij-41/

25. Строительство Витебской ГЭС на Западной Двине завершено. URL: <https://www.belta.by/regions/view/stroitelstvo-vitebskoj-ges-na-zapadnoj-dvine-zaversheno-259537-2017/>

26. Энергетическая зависимость Беларуси: последствия для экономики и общества. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belarus/07065.pdf>

27. Энергетическое сотрудничество России и Белоруссии. URL: <http://www.intelros.ru/readroom/mir-i-politika/-12-63-dekabr-2011/13428-energeticheskoe-sotrudnichestvo-rossii-i-belorussii-1992-2010.html>

УДК 327(8+477)

Левковець Н. В.*Науковий керівник: Конопка Н. О.,
кандидат історичних наук, доцент*

ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ (БРАЗИЛІЯ, МЕКСИКА, АРГЕНТИНА)

У статті досліджено особливості латиноамериканського напрямку для зовнішньої політики України. Авторка охарактеризувала політичні і торговельно-економічні відносини з Бразилією, Мексикою та Аргентиною. Проаналізовано проблеми співпраці та визначено їх перспективи.

Ключові слова: зовнішня політика України, Бразилія, Мексика, Аргентина, політичний діалог, торговельно-економічна співпраця.

Levkovets N. V.

UKRAINE'S FOREIGN POLICY IN LATIN AMERICA (BRAZIL, MEXICO AND ARGENTINA)

The features of Latin America direction for Ukraine's foreign policy is studied. The author characterized shortly political, trade, and economic relations with Brazil, Mexico, and Argentina. The problems of cooperation are analyzed and perspectives are determined.

Key words: Ukraine's foreign policy, Brazil, Mexico, Argentina, political dialogue, trade and economic cooperation.

Дослідження напрямків зовнішньої політики України є важливим питанням для науковців. Поглиблення відносин з країнами Латинської Америки не є першочерговим завданням для зовнішньої політики України. Тим не менш, спостерігають позитивну динаміку в торгівлі з більшістю країн регіону. Хоча обсяги товарообігу значно поступаються таким з іншими державами, торговельно-економічні взаємини все ще мають великий потенціал, що й зумовлює актуальність проблеми. Оскільки найбільшими партнерами в сфері торгів-

лі є Бразилія, Мексика та Аргентина, дослідження обмежене лише цими країнами.

Багато вітчизняних науковців досліджують як двосторонні відносини держав, так і співпрацю України з регіоном загалом. Зокрема, Кириченко В. у своїй праці «Шляхи та механізми подальшого зміцнення взаємовигідних відносин України з державами Латинської Америки і Карибського басейну» висвітлив зростання ролі країн Латинської Америки на міжнародній арені та інтересу головних міжнародних акторів до цього регіону. Окрім того, він окреслив, чим ці держави можуть бути корисними для України. Інший дослідник, Плевако І., написав роботу на тему «Латиноамериканський вектор зовнішньої політики України на сучасному етапі», в якій проаналізував динаміку торговельно-економічних відносин України з країнами МЕРКОСУР та спробував визначити причинно-наслідковий зв'язок економічних взаємин з регіоном у передкризовий і післякризовий період (до 2010 р.).

Серед зарубіжних науковців більш поширеними були дослідження двосторонньої співпраці, ніж відносин із регіоном загалом. Так, політолог Стуенкель О. написав статтю «Why Brazil has not criticised Russia over Crimea», де через висвітлення реакції Бразилії на анексію Криму окреслив причини її проросійської позиції. Співпрацю з регіоном проаналізував британський та канадський політолог українського походження Кузьо Т. у своїй статті «Ukraine and the Southern hemisphere». Він охарактеризував еволюцію зовнішньої політики України у південній півкулі, включаючи Латинську Америку, з часу здобуття незалежності.

Джерельна база дослідження складається з:

- 1) нормативно-правових актів (Спільна декларація за результатами переговорів від 2003 р., Повідомлення про припинення застосування уповноваженим органом Бразилії антидемпінгових заходів щодо імпорту шин автомобільних тощо);
- 2) урядових сайтів (Міністерство закордонних справ України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Державна служба статистики України);
- 3) засобів масової інформації (The Guardian, Americas Quarterly, Укрінформ, Kyiv Post, Радіо Свобода, ТСН, Українська призма, Борисфен Інтел тощо).

Метою цієї статті є дослідження особливостей латиноамериканського напрямку зовнішньої політики України.

Відповідно до мети було визначено такі завдання:

- виділити основних партнерів України в Латинській Америці;
- окреслити співпрацю в політичній і торговельно-економічній сферах;

- висвітлити проблеми та перспективи двосторонніх відносин України з Бразилією, Мексикою та Аргентиною.

Латиноамериканський вектор не є пріоритетним для зовнішньої політики України, однак це не означає, що в ньому немає потенціалу. Наприклад, відносини з такими державами, як Перу, Колумбія та Коста-Ріка почали активно розвиватись в останні роки. Поглибленню взаємин та розвитку нових сфер співпраці сприяло підписання угод про безвізовий режим за часів президентства П. Порошенка. Українські туристи тепер можуть набагато легше потрапити до більшості країн латиноамериканського регіону, що сприяє як культурному обміну, так і економічній вигоді. Щоправда, поки що туристичний потік ще не налагодився, можливо, через географічну віддаленість. Офіс президента України повідомив, що готує турне для активізації відносин з латиноамериканськими країнами [17]. Регіон є більш вигідним для співробітництва в торговельно-економічній, аніж в політичній сфері, адже багато країн знаходяться під впливом Росії.

Українсько-бразильські відносини є одними із найбільш міцних серед країн латиноамериканського регіону. Ця держава – основний торговий партнер, а також країна з найчисленнішою вітчизняною діаспорою в Латинській Америці. 26 грудня 1991 р. Бразилія однією з перших визнала незалежність України, а 11 лютого 1992 р. між країнами були встановлені дипломатичні відносини [20]. Значна договірно-правова база свідчить про поглиблення взаємозв'язків обох держав. Одним із останніх документів є Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про передачу засуджених осіб, який набрав чинності 28 вересня 2014 р [8].

Починаючи з кін. 90-х рр. ХХ ст., відбувалися зустрічі на вищому та найвищому рівнях. Одним із найважливішим був державний візит президента України Л. Кучми у Федеративну Республіку Бразилія. В рамках цього візиту була проголошена Спільна декларація президентів [22], в якій глави держав зазначили намір утворити стратегічне партнерство між Україною та Бразилією. Важливим періодом також став 2009-2013 рр., коли були засновані такі економічні двосторонні органи, як Спільна українсько-бразильська міжурядова комісія з торговельно-економічного співробітництва та Підкомісія з питань торгівлі та інвестицій.

Економічні відносини характерні великими проектами, як-от кооперація фармацевтичного державного підприємства «Індар» та державної фармакологічної компанії «Фіокруз» щодо виробництва інсуліну в Бразилії за українськими технологіями. Щодо товарообігу, то на його динаміку вплинула не так глобальна фінансова криза 2008 р., як антидемпінгові мита з боку Бразилії та заборона на імпорт свинини 2013 р. [4]. Після найнижчої позначки імпорту у 2017 р. з негативним сальдо у 200 млн дол. США, відносини почали нормалізовуватись.

Основні товари, які постачає Україна, – це електроприлади для приготування кави та чаю, мінеральні добрива, металопрокат за кодом 7208.3990, оболонки штучні для ковбасних виробів, балки з легированої сталі. Отримує ж вона сировину з аграрної продукції (в основному, тютюну), прилади для розпилення хімікатів з агрокультур, марганцеву руду, каву розчинну, кишкові оболонки, боксити тощо [24].

Між державами існують також тісна міжрегіональна кооперація, науково-технічні та культурно-освітні взаємини, велику роль в поглибленні яких відіграє понад 600-тисячна українська діаспора.

Основним стримуючим фактором в подальшому налагодженні політичної співпраці між країнами є проросійська позиція Бразилії. Так, з боку українського партнера лунають слова підтримки, але вони не підкріплені діями. Зокрема, Бразилія, так само, як інші члени БРІКС, виступала проти накладення санкцій на Росію після її вторгнення на українські території [2, 2]. Вони також виступили за мирне вирішення конфлікту, не критикуючи при цьому дії агресора. В економічній співпраці же проблемою були антидемпінгові мита, які Бразилія скасувала до січня 2020 р. [1], [18], та відмова латиноамериканської країни від плану запуску українських ракет «Циклон-4» з використанням бразильського космодрому Алкантара. Тим не менше, в жовтні 2019 року президент України Володимир Зеленський зустрівся з президентом Бразилії Жаїром Болсонару та запропонував перезапустити проєкт [11]. Таким чином, політичні питання все ще залишаються відкритими, тоді як економічні проблеми вирішують швидше, чому сприяє численна українська діаспора. Хоча після імпічменту экс-президентки Ділми Русеф, Бразилія відходить від жорсткого проросійського курсу [13], про що свідчить визнання нелегітимності так званих місцевих виборів на території окупованого Криму [14], все ж сподіватись на активне налагодження політичних взаємин рано. Торговельно-економічні відносини, тим часом, можна вважати вигідними для української сторони.

Мексика є другим найбільшим партнером України після Бразилії, за даними Держстату [7]. Незалежність України було визнано 25 грудня 1991 р., а вже 14 січня 1992 р. країни встановили дипломатичні відносини [21]. У 1997 р. відбувся візит Л. Кучми до Мексики, під час якого були укладені основоположні двосторонні угоди [10]. Позитивна динаміка простежується в усіх сферах співпраці.

Торговельно-економічні відносини, безсумнівно, зазнали найбільших змін. На всьому сучасному етапі спостерігається збільшення обсягів товарообігу з позитивним для України сальдо. З часів створення у 2007 р. українсько-мексиканської Міжурядової Комісії, що замінила собою двосторонній Консультативний комітет зі сприяння торгівлі та інвестиціям, цей процес лише прискорився [23]. Разом із тим, розширилася і структура товарообігу. На сьогодні головними товарами українського експорту є чорні метали, зернові культури, руди, шлаки і зола, тютюн і промислові замітники тютюну, ядерні реактори, котли, машини. В імпорті ж переважають електричні та транспортні машини, алкогольні і безалкогольні напої та оцет [16].

Держави також співпрацюють у культурній, міжрегіональній та освітній галузях. Наприклад, серед українських ВУЗів Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка був одним із перших, який почав культурний обмін студентами з мексиканськими університетами.

Мексиканські Сполучені Штати надають активну підтримку українській стороні на міжнародній арені. Зокрема, вони проголосували за резолюцію ГА ООН про територіальну цілісність України від 27 березня 2014 р. [26]. В Міністерстві закордонних справ Мексики також зазначають, що вони вітають результати переговорів Нормандського формату, проведених у Мінську, Білорусь. Своєрідним актом визнання півострова Крим українським було повернення у 2016 р. орендованого до анексії судна «Титан-2» Україні, незважаючи на те, що рахунки компанії-власника були арештовані Росією [15]. Ці та багато інших подій стали результатом напруженої роботи українських та мексиканських дипломатів.

Однак Мексика могла займати і нейтральну позицію під час ухвалення актів на підтримку України, як-от під час затвердження резолюції Генасамблеї ООН щодо захисту прав людини в окупованому Криму [5]. Тим не менш, ця двостороння співпраця має найбільший успіх та усі шанси на подальше поглиблення.

З Аргентиною в Україні склалися доволі особливі взаємини. Причина полягає в тому, що держава стала єдиною в Латинській Америці, яка визнала Українську Народну Республіку в 1921 р. та

встановила з нею дипломатичні відносини [19]. Вона також першою визнала незалежність України 5 грудня 1991 р. Договірні-правова база між державами нараховує понад 50 угод різних рівнів. Основними документами є Угода про торговельно-економічне співробітництво, Угода про співробітництво в галузі культури, науки та освіти, Угода про співробітництво в галузі агропромислового комплексу, Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною та Аргентинською Республікою тощо [9]. Ці нормативно-правові акти були укладені під час візиту президента України в Аргентину 1995 р. та візиту президента Аргентинської Республіки у відповідь. Держава також стала першою в регіоні, яка підписала угоду про скасування візового режиму (2011 р.).

Зважаючи на кризову ситуацію в державах, стає очевидним факт зменшення торговельно-економічних відносин. На сучасному етапі обсяг товарообігу між країнами швидко зростає, досягнувши свого піку в 2008-2009 рр. та ігноруючи при цьому глобальну фінансову кризу, а починаючи з 2015 р. почав повільно спадати. Найбільше зацікавлення Аргентина показує в продуктах ливарного виробництва, чавуну та сталі, що складають три чверті її імпорту, електрообладнанні, машинобудуванні, пластмасах та виробках з каменю, гіпсу або цементу [25].

Українська діаспора, яка вже понад 100 років проживає в аргентинських містах, організовує масштабні культурні заходи, чим сприяє поглибленню не тільки культурних, а й міжрегіональних зв'язків.

Основною проблемою на шляху поглиблення політичного діалогу є проросійська налаштованість Аргентини, як і багатьох інших латиноамериканських країн. Про це свідчить, зокрема, позиція Аргентини у підписанні резолюції Генасамблеї ООН проти мілітаризації Росією Криму й морів від 2019 р. [6]. Також екс-президентка Крістіна Фернандес де Кіршнер скаржилась на подвійні стандарти ЄС, які визнали у 2013 р. легітимність референдуму на Фолклендських островах, при цьому не визнаючи референдум, проведений на півострові Крим того ж року. Через кризу в економіках обох держав важко сподіватись на тіснішу торговельно-економічну співпрацю. Водночас, обсяги товарообігу з деякими латиноамериканськими країнами починають стрімко розвиватись, тому вже через кілька років Аргентину, як одного з головних партнерів, можуть витіснити Колумбія, Панама або Коста-Ріка. Тим не менш, є й позитивний момент. У 2018 р., коли була сформована нова група дружби з Україною в Національному Конгресі, вона стала однією із перших в

оновленому парламенті, що все ще свідчить про зацікавленість аргентинської сторони у співпраці [12].

Отже, латиноамериканський вектор не є пріоритетним для зовнішньої політики України, але тут все ж є декілька великих партнерів. Політичний діалог з державами був налагоджений ще в кінці ХХ ст. Щодо торговельно-економічних відносин, то глобальна фінансова криза 2008 р. не вплинула на позитивні процеси, гальмуючими чинниками виступали внутрішні фактори (антидемпінгові мита в Бразилії, криза в Аргентині та Україні). В політичному вимірі головною проблемою виступає проросійська позиція багатьох латиноамериканських країн. В останні роки проводять спроби відновити призупинені проекти з Бразилією та налагодити співпрацю. Мексика виступає в ролі підтримки України на міжнародній арені серед країн Латинської Америки. А ось Аргентина може поступитися місцем одного з головних партнерів іншим країнам, навіть незважаючи на історичну особливість встановлення дипломатичних відносин.

Наразі невідомо, як складуться подальші відносини України з латиноамериканським регіоном та якими сферами ці взаємини будуть обмежені. Також виникає питання, чи з'являться нові чинники гальмування співпраці між державами. Чи залишаться Бразилія, Мексика та Аргентина провідними українськими партнерами? Ці та інші проблеми вимагають проведення подальших наукових досліджень.

Джерела та література

1. Diário oficial da união. Resolução no 10, de 12 de Novembro de 2019. URL: <http://www.in.gov.br/en/web/dou/-/resolucao-no-10-de-12-de-novembro-de-2019-227652776> (дата звернення: 12.02.2020)
2. Stuenkel O. Why Brazil has not criticised Russia over Crimea. *Norwegian peacebuilding resource centre*. May, 2014. P. 2.
3. Three Horizons of Brazil–Russia Relations. *Modern Diplomacy*. February 12, 2019. URL: <https://moderndiplomacy.eu/2019/02/12/three-horizons-of-brazil-russia-relations/> (дата звернення: 12.02.2020)
4. World In Ukraine: Ukrainian-Brazilian trade bound to get better. *Kyiv Post*. 24 September, 2015.
5. Генасамблея ООН підтримала резолюцію щодо захисту прав людини в окупованому Криму. *5 канал*. 18 грудня 2019 р. URL: <https://www.5.ua/polityka/henasambleia-oon-pidtrymala-rezoliutsiiu-shchodo-zakhystu-prav-liudyny-v-okupovanomu-krymu-204983.html> (дата звернення: 12.02.2020)
6. Генасамблея ООН ухвалила резолюцію проти мілітаризації Росією Криму й морів. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/>

[news-henasambleja-oon-krym-rezoliucija/30316477.html](https://www.radiosvoboda.org/a/news-henasambleja-oon-krym-rezoliucija/30316477.html) (дата звернення: 10.02.2020)

7. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.02.2020)

8. Договірні-правова база між Україною і Бразилією. *Посольство України в Федеративній Республіці Бразилія*. URL: <https://brazil.mfa.gov.ua/posolstvo/151-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-brazilijeju> (дата звернення: 12.02.2020)

9. Договірні-правова база між Україною та Аргентиною. *Посольство України в Аргентинській Республіці*. URL: <https://argentina.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayina-ta-argentina/338-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-argentinoju> (дата звернення: 10.02.2020)

10. Договірні-правова база між Україною та Мексикою. *Посольство України в Мексиканських Сполучених Штатах*. URL: <https://mexico.mfa.gov.ua/posolstvo/476-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-meksikoju> (дата звернення: 13.02.2020)

11. Зеленський зустрівся з президентом Бразилії: про що домовились. *24 канал*. 22 жовтня 2019 р.

12. Зміцнюються міжпарламентські зв'язки між Україною та Аргентиною. *Посольство України в Аргентинській Республіці*. 27 квітня 2018 р. URL: <https://argentina.mfa.gov.ua/news/64551-zmicnyujutysyami-zh-parlamentsyky-zvjazki-mizh-ukrajinoju-ta-argentinoju> (дата звернення: 10.02.2020)

13. Імпічмент без доказів корупції: як скинули з посади президента Бразилії. *Європейська правда*. 6 вересня 2016 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/09/6/7054185/> (дата звернення: 12.02.2020)

14. Комісія у закордонних справах та національної оборони Палати Депутатів Національного Конгресу Бразилії прийняла Заяву на підтримку України. *Посольство України в Федеративній Республіці Бразилія*. 13 листопада 2019 р. URL: <https://brazil.mfa.gov.ua/news/75939-komisija-u-zakordonnih-spravah-ta-nacionalnoji-oboroni-palati-deputativ-nacionalnogo-kongresu-braziliji-prijnyala-zajavu-na-pidtrimku-ukrajini> (дата звернення: 12.02.2020)

15. Мексика відмовилася віддавати Росії кримське судно. *ТСН*. 19 лютого 2016 р. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/meksika-vidmovilas-viddati-gosiyyi-krimske-sudno-594740.html> (дата звернення: 12.02.2020)

16. Мексиканський салат: За п'ять років Україна урізноманітнила свій експорт до Мексики. *Бізнес*. 30 січня 2019 р.

17. Офіс президента готує турне для Зеленського до країн Латинської Америки у 2020 році. *Interfax-Україна*. 18 вересня 2019 р. URL:

<https://ua.interfax.com.ua/news/political/614014.html> (дата звернення: 12.02.2020)

18. Повідомлення про припинення застосування уповноваженим органом Бразилії антидемпінгових заходів щодо імпорту шин автомобільних з України. *Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України*. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=0c17d8eb-9b3a-4154-b830-28b5201c401a&title=ProvidomlenniaProPripinenniaZastosuvanniaUpovnovazhenimOrganomBraziliiAntidempingovikhZakhodivSchodoImportuShinAvtomobilnikhZUkraini> (дата звернення: 12.02.2020)

19. Політичні відносини між Україною та Аргентиною. *Посольство України в Аргентинській Республіці*. URL: <https://argentina.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayina-ta-argentina/339-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-argentinoju> (дата звернення: 10.02.2020)

20. Політичні відносини між Україною та Бразилією. *Посольство України в Федеративній Республіці Бразилія*. URL: <https://brazil.mfa.gov.ua/posolstvo/152-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-brazilijeju> (дата звернення: 12.02.2020)

21. Політичні відносини між Україною та Мексикою. *Посольство України в Мексиканських Сполучених Штатах*. URL: <https://mexico.mfa.gov.ua/posolstvo/477-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-meksikoju> (дата звернення: 13.02.2020)

22. Спільна декларація за результатами офіційних переговорів між Президентом України Леонідом Кучмою та Президентом Федеративної Республіки Бразилія Луїзом Інасіо Лулою да Сілва. Декларація від 21 жовтня 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/076_011 (дата звернення: 12.02.2020)

23. Товарообіг між Україною та Мексикою. *Міністерство економічного розвитку і торгівлі України*. URL: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/tovaroobig_z_ukr/ukr/7383.html (дата звернення: 13.02.2020)

24. Торговельно-економічне співробітництво між Україною і Бразилією. *Посольство України в Федеративній Республіці Бразилія*. URL: <https://brazil.mfa.gov.ua/posolstvo/153-torgovelyno-jekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-brazilijeju> (дата звернення: 12.02.2020)

25. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Аргентиною. *Посольство України в Аргентинській Республіці*. URL: <https://argentina.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayina-ta-argentina/340-torgovelyno-jekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-argentinoju> (дата звернення: 10.02.2020)

26. Хто не підтримав резолюцію ООН про територіальну цілісність України. Список. *Ipress*. 27 березня 2014 р.

УДК 327 (4-15)

Яковенко О. С.

*Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор*

СЕПАРАТИСТСЬКІ РУХИ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ ТА МЕТОДИ БОРОТЬБИ З НИМИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті розглянуто найактивніші сучасні сепаратистські рухи в Західній Європі. Проаналізовано методи, які частково або повністю вирішили шотландський та каталонський конфлікти. Розглянуто доцільність застосування цих методів щодо ситуації на Донбасі.

Ключові слова: сепаратизм, сецесія, Шотландія, Каталонія, Україна.

Yakovenko O. S.

SEPARATIST MOVEMENTS IN WESTERN EUROPE AND METHODS OF COMBATING THEM: EXPERIENCE FOR UKRAINE

The article deals with the most active modern separatist movements in Western Europe. The methods that partially or completely resolved the Scottish and Catalan conflicts were considered. The feasibility of applying these methods to the situation in the Donbass is analyzed.

Key words: separatism, secession, Scotland, Catalonia, Ukraine.

Сепаратизм на сьогодні є нагальною проблемою європейського суспільства. Немає ні однієї країни в Західній Європі, якої б не стосувалася проблема сецесії. Питання є важливим, оскільки європейські лідери не прагнуть, аби сепаратисти запустили «ефект доміно», створивши при цьому цілу низку нових утворень. Звичайно кожна нація має право на самовизначення, так само як і кожна країна на цілісність суверенітету, тому найважливішим завданням є знаходження консенсусу між обома сторонами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених означеній проблематиці, дозволяє виокремити серед вітчизняних науковців праці Г. Горла, Н. Костюшенка, М. Вівчарика, К. Вітмана, В. Горенкіна, О. Картунова, І. Кресіної, О. Маруховської-Картунової.

Закордонні дослідники розглядають проблему сепаратизму, пов'язуючи її з глобалізмом, це зокрема – М. Спенсер, Б. Браун, Р. Бербах, У. Робінсон, У. Бек, Дж. Келлас.

Мета статті полягає в дослідженні феномену сепаратизму в європейських країнах, причин його виникнення та методів боротьби з ним.

Завданнями статті є:

- ознайомитися з проблематикою сепаратизму,
- виокремити основні методи боротьби з сепаратистськими рухами на прикладі двох країн: Великобританії та Іспанії,
- визначити чи підходять методи боротьби вищезазначених країн із сепаратизмом для українського сценарію.

Сепаратистські рухи в деяких країнах ЄС стали поширеним явищем, і з кожним роком ці тенденції ростуть. Під сепаратизмом слід розуміти, що це певні вимоги для самовизначення території, яка перебуває у складі іншої країни, тобто її відділення і набуття незалежності. Цей процес також відомий під назвою «сецесія». Задля швидкого досягнення своїх цілей сепаратисти можуть застосовувати протизаконні методи боротьби. Сепаратистський рух обумовлений прагненням певної етнічної групи вийти зі складу існуючої держави, при цьому група сконцентрована на певній території та являє собою певну общину. Причинами слугує сформування ідентичності суспільства, позиція регіональних еліт, соціальні настрої населення, однією з головних причин є економічне становище території. Часто сепаратизм в Європі має етнічне, конфесійне чи культурне підґрунтя [2, 167].

Основною причиною відокремлення території є намагання етнічної групи досягнути самовизначення, тобто право кожного народу на самовизначення. Цей фактор відіграє важливу роль, оскільки він є принципом міжнародного права, так само як і право кожної держави на територіальну цілісність та суверенітет. Ці процеси є надзвичайно складними, оскільки прихильники самовизначення спираються на перший принцип, а держава – на другий. Тому часто виникають дискусії з приводу цього питання: «Хто ж має рацію? Хто більше правий у цій ситуації?».

Іноді сепаратисти не націлені на відокремлення, а навпаки намагаються домогтися певних поступок з боку центральної влади. Більшою мірою ці поступки стосуються економіки, а також прагнення

керувати територією самостійно задля закріплення культурно-мовної ідентичності [4].

Сепаратистська активність найбільш помітна в таких країнах ЄС, як Великобританія (Шотландія, Північна Ірландія), Іспанія (країна Басків, Каталонія), Бельгія (Фландрія), Італія (Північні провінції) та Франція (Корсика). Більша частина сепаратистів схильна досягати поступок від центральної влади шляхом переговорів, вимагаючи при цьому проведення референдумів про незалежність відповідних регіонів.

Сепаратистські рухи ставлять під сумнів збереження нині існуючих кордонів держав ЄС. Принципи, згідно з якими ЄС повинен захищати територіальну цілісність своїх членів, закріплені в міжнародних договорах. Однак, частина населення, яка представляє національні меншини, не готова до виходу зі складу країни, оскільки саме законодавство ЄС та Конституції держав-членів пригальмовують цей процес [6, 55]. У цьому випадку ЄС не гарантує автоматичне членство для новостворених держав, не дивлячись на те, що до цього вони були у складі ЄС. Нині союз намагається не допустити такий прецедент, який викличе згодом цілу низку сепаратистських рухів в Європі.

Постійна криза Єврозони, наростаючі інфляційні процеси, збільшення безробіття, невідконтрольні рухи мігрантів з бідних країн, невирішені екологічні, економічні та інші проблеми змушують сепаратистів діяти [10].

Ми б хотіли розглянути методи боротьби з сепаратизмом на прикладі, двох країн: Великобританії та Іспанії, а саме: за шотландським сценарієм, тобто мирним шляхом та методами переговорів і компромісів, та за барселонським сценарієм – агресивним за своїм характером.

Шотландський досвід проведення референдумів про незалежність демонструє можливість вирішувати питання територіальної цілісності шляхом згоди між центром та регіонами. Центральна влада надає регіональній можливість вирішити питання самостійно через виключно демократичну процедуру – референдум. Волевиявлення більшості жителів регіону виступає легітимною основою для відокремлення, тобто сецесії.

Але до цього Шотландія створила комфортні для себе умови, які дали їй змогу провести цей референдум. Великобританія, будучи за своєю природою унітарною державою, під натиском почала рухатись в бік федералізму, створивши при цьому автономні адміністративно-політичні території. В листопаді 1998 року британський парламент прийняв спеціальний закон «Акт про Шотландію», який надав право території створити регіональний парламент і наділив

повноваженнями приймати місцеві закони, вести свої справи, а також регулювати податки. Згідно з актом було створено шотландську адміністрацію, як аналог кабінету міністрів, яку очолював перший міністр Шотландії [1, 42].

Світова економічна криза викликала нову хвилю сепаратистських настроїв в Шотландії. У 2010 році Шотландська партія вийшла на місцеві вибори з програмною заявою про те, щоб провести референдум. Реакція Британії була миттєвою і не зменшила сепаратистські настрої, а навпаки збільшила, тим самим додавши стимулу шотландським націоналістам.

Прем'єр-міністр Британії Девід Кемерон намагався блокувати ініціативи регіону, але після зтяжних консультацій дозволив провести референдум, так як ця подія є справедливою, законною та вирішальною. Переговори закінчилися підписанням 15 жовтня 2012 року Единбурзької угоди, яка зазначала, що референдум відбудеться 18 вересня 2014 року. Відповідно до угоди, Британія надала шотландському парламенту тимчасові повноваження для проведення референдуму. Процедура ратифікації закону про референдум пройшла швидко, вже в липні 2013 року парламент Шотландії прийняв його, а через кілька днів і королева Великобританії. Зі свого боку Британія вжила цілу низку запобіжних засобів, аби зберегти єдність. Методом проти сепаратизму виявилась створена контр кампанія «Разом краще» на противагу «Так. Шотландія» [14]. Право на проведення референдуму поклали на плечі Шотландії, але за присутності Британської виборчої комісії. Так, наприклад, було змінено формат питання, шотландці запропонували свій варіант: «Погоджуетесь Ви, що Шотландія повинна бути незалежною державою?», але таке формулювання не задовольнило виборчу комісію, оскільки воно наптовхувало на позитивну відповідь, на думку спеціалістів. Згодом, питання змінили на британський варіант: «Чи повинна Шотландія бути незалежною?». Однак дискусії не вщухали, шотландська сторона наполягала на тому, щоб у виборах брали участь всі шотландці, навіть ті, які покинули межі країни (їхня приблизна кількість 800 тисяч осіб). Британія була рішуча з приводу цього питання, вона наполягала на тому, щоб дотримувалися територіального принципу, тим самим відкинути можливість розширення кількості виборців за рахунок етнічних шотландців. Але вона погодилася піти на поступки зменшивши вік виборців з 18 до 16 років [13].

Прем'єр-міністр Великобританії заявив, що референдум має обов'язковий характер, тобто, якщо шотландці проголосують за вихід, то цей процес зупинити неможливо. Це твердження, в свою чер-

гу, мало такий характер, що Шотландія виходить не лише зі складу Великобританії, але і зі складу ЄС. Тому їм знову доведеться повторювати процедуру вступу. Тим не менше, багато єврокомісарів виступили за єдність Шотландії та запевняли, щоб Шотландія не створювала прецедент розподілу країни ЄС на дві країни.

Саме така риторика допомогла Великобританії залишитись єдиною країною, оскільки 55,3% шотландців проголосували проти незалежності [12]. Найбільше вражають коментарі обох сторін після референдуму. Шотландський перший міністр Алекс Салмонд закликав шотландців прийняти вердикт, а сам пішов у відставку. У свою чергу Девід Кемерон пообіцяв надалі співпрацювати з регіональною владою та надати більшу автономію з приводу певних питань [1, 68]. Сепаратизм припинився триумфом демократичного процесу.

На сьогодні існує велика вірогідність того, що Шотландія проведе другий референдум про вихід зі складу Великобританії. Все це пов'язано з Брекзитом. Під час референдуму більша частина шотландців, а саме 62% населення, проголосували проти виходу Британії з ЄС. Тому на порядку денному шотландських сепаратистів стоїть завдання домогтись ще одного референдуму, який дозволить Шотландії залишитись в ЄС. Однак, це нелегкий процес, який призведе до нових перипетій між урядами двох сторін.

Другий сценарій, який слід розглянути – це сепаратизм в Барселоні та радикальні методи боротьби з ним. Проведення референдуму про незалежність в Каталонії показує розвиток конфліктної ситуації, коли центр і сепаратистський регіон не намагаються досягти консенсусу, кожен вважає свою позицію за важливішу. Еліти регіону націлені на радикальне вирішення питання про вихід зі складу Іспанії. Місцева влада покладається на громадські рухи, які відстоюють ідею сецесії. Іспанська влада, навпаки, покладається на конституцію та закон, які унеможливають вихід територій. Регіон не прагне виконувати директиви центральної влади, внаслідок чого сепаратизм перейшов у активну фазу силовою боротьби.

Перед тим, як розпочати розглядати причини та наслідки сепаратистського руху в Каталонії, слід зазначити, що Іспанія є унітарною країною, так само як і Україна. Конституції обох країн не передбачають можливість розподілу держави, а самий перегляд державних кордонів має вирішуватись на всенародному референдумі, в якому бере участь населення всієї країни, а не окремого регіону.

Бажання самовизначення має культурні, мовні та економічні причини. Більшою мірою, воно стосується мовного аспекту, так як каталонська мова є мовою регіону та каталонців визнають окремою

нацією. Саме економіка регіону вирізняється одним із найбільш високих індексів соціально-економічного розвитку в Іспанії. Слід тільки уявити те, що ВВП Каталонії складає 20% від всього ВВП країни і залучає близько 30% відсотків інвестицій. Тому у жителів Каталонії часто складається враження того, що вони фінансують відсталі регіони Іспанії, такі як: Андалусію, Валенсію та Мурсію [5].

Каталонія завжди прагнула здобути незалежність, але ніколи не застосовували жорстких методів досягнення своєї мета. Злам відбувся в 2011 році, коли провідна каталонська правочентристська партія «Конвергенція і Союз» розпалася. Політичний вплив регіональних політиків на національному рівні зазнавав невдач. На додаток до цього, економіка країни перебувала в кризовому стані. Це і змусило каталонських сепаратистів почати діяти. Каталонська влада почала тиснути на центр, провівши символічні акції. Згодом, було проведено консультативний референдум, на якому 90% опитуваних хотіли, щоб Каталонія була незалежною [9, 80].

23 січня 2013 року парламент Каталонії прийняв декларацію, яка проголошувала Каталонію суверенним політичним і правовим суб'єктом Іспанії, та заявив про намір провести референдум про вихід регіону зі складу країни. Конституційний суд Іспанії визнав, що дії регіонального парламенту були неправомірними і неконституційними. Автономна область не має права в односторонньому порядку проводити референдум, який вирішує питання приналежності до Іспанії. Єдиним можливим варіантом є внесення змін до конституції, які підтримають більшість іспанців [8].

Згідно зі статтею 155 Конституції Іспанії, якщо автономний округ не виконує свої обов'язки, які передбачені законом та конституцією, або якщо його дії несуть в собі загрозу загальним інтересам Іспанії, то уряд може прийняти необхідні заходи, щоби змусити регіон виконувати свої обов'язки, при цьому лише необхідно отримати більшість голосів в Сенаті. Тим не менше, стаття призупиняє дії автономії та переводить всі органи регіональної адміністрації в центральне керівництво [7].

Отримавши підтримку, каталонський парламент 6 вересня 2017 року прийняв закон «Про референдум про незалежність Каталонії» [9]. В той самий день його підписав голова Женералітету (уряду Каталонії) Карлес Пучдемон. Регіональна влада запевнила, якщо іспанський уряд буде блокувати проведення референдуму, то закон про незалежність вступить в силу одразу після того, як буде виявлено порушення щодо його проведення.

Прем'єр-міністр Іспанії Маріано Рахой запевнив, що референдуму не бути. Його слова підтримали провідні партії країни та король

Іспанії Філіп VI. Конституційний суд на екстремому засіданні прийняв рішення про незаконність прийнятих владою Каталонії правових рішень. Подальша підготовка до референдуму несе за собою кримінальну відповідальність для організаторів плебіситу [8, 48].

Методи боротьби з сепаратизмом набули серйозних форм через те, що процедура підготовки референдуму була досить не зрозумілою. Не було виявлено джерела фінансування референдуму, було створено списки виборців, до яких заборонявся доступ. Іспанської влада прийняла низку заходів, щоб уникнути референдум, а саме вона залишила регіональну владу без грошей, щоб не виникло джерел, які нелегально фінансують плебісцит. Застосовуючи не тільки політичний тиск, центральна влада активно застосовувала поліцію для розгону протестувальників, відбувалися обшуки в департаментах парламенту Каталонії, було затримано низку чиновників регіону. Поліція конфісковувала урни для голосування, бюлетені, агітаційний матеріал; блокувала сайти, які закликали прийти на референдум; проводила ревізію на типографіях. Було відкрито близько 700 кримінальних справ по відношенню до мерів і керівників муніципалітетів каталонських міст у зв'язку з підготовкою до референдуму.

Уряду Каталонії все-таки вдалося провести плебісцит. Явка складала 43%, тобто більше ніж 2 мільйони осіб, 90% з яких підтримали незалежність Каталонії. Але голосування було сумнівним, так як на виборчих дільницях не було списків виборців, тому сепаратисти могли декілька разів віддавати свій голос. Те, що в Каталонії вбачали пригніченням, в Мадриді сприймали як верховенство закону та захист національної єдності. Після узгодження з Сенатом прем'єр-міністр Іспанії відправив у відставку президента Каталонії Пучдемона, кабінет міністрів та було розпущено парламент регіону [5].

Європейське суспільство підтримало центральну владу, оскільки очікування навколо референдуму в Каталонії, як і у випадку з Шотландією, були пов'язані з можливістю запустити непередбачуваний процес, який міг би призвести до виникнення нових осередків сепаратизму [9, 82].

На нашу думку, боротьба з сепаратизмом повинна проходити у ключі переговорів та з обов'язковим розглядом умов обох сторін. Залучати силу потрібно лише у крайньому випадку. Ми навели два приклади боротьби з сепаратистськими рухами: один – договірний, а інший – силовий. Якщо брати до уваги ситуацію в Україні, то можна ствердити, що сепаратизм дуже сильно відрізняється від сепаратизму в Великобританії та Іспанії. Так, наприклад, Шотландія та Каталонія в минулому були незалежними державами, чого ми не можемо сказати про Донбас – те-

риторію, яка завжди входила до складу різних держав, але при цьому ніколи не була центром управління. Другий компонент, який відрізняє український сепаратизм від європейського – це актори. В Шотландії основним подвижником сепаратизму є Шотландська національна партія та рух «Так, Шотландія», в Каталонії – парламентська коаліція під назвою «Разом – за!». В Україні ситуація зовсім інша, в якості переговорника виступає не партія або якесь об'єднання від імені народу Донбасу, а Росія. Це дає нам змогу говорити, що це гібридний сепаратизм.

На нашу думку, Україна повинна вжити цілу низку заходів, щоб побороти сепаратизм, а саме:

- проведення референдуму, але за участі міжнародних спостерігачів; потрібно продумати умови, які визначають хто має право голосу. Трактатування питання можливе лише в такому руслі: «Чи повинен Донбас отримати більшу автономію?». Це можна пояснити так: Донбас – українська територія, якщо мова йтиме про приєднання регіону до Росії то це буде зазіхання на цілісність України, це право вже неодноразово порушували. Тобто, слід провести референдум, але який не має на меті федералізацію країни, а лише надає автономію з приводу певних питань. Так, наприклад, Шотландія – це автономна адміністративно-політична частина Великобританії, а Каталонія – автономне суспільство у складі Іспанії;
- проведення амністії учасників конфлікту, які складають зброю і припиняють боротьбу, створення системи заохочень та винагород для тих, хто співпрацює з урядом;
- затримання та притягнення до кримінальної відповідальності за сепаратизм або сприяння сепаратистській діяльності;
- контроль над кордонами регіону, щоб уникнути поставок для сепаратистів;
- контроль за переміщенням осіб всередині регіону.

Саме тематика проблеми сепаратизму на сьогодні є дуже обговорюваним явищем, оскільки із сепаратизмом стикалася майже кожна країна, особливо в ЄС. Європейські експерти та аналітики намагаються глибоко дослідити цю проблему, щоб згодом не виник «ефект доміно», який змінить політичну карту Європи. Тому кількість дослідників та їхніх наукових праць поступово зростає та зростатиме.

Зважаючи, на те, що Каталонська проблема не до кінця вирішена і зараз перебуває в замороженому стані можна очікувати на подальше загострення в регіоні, але з новими силами. Слід не забувати також про сепаратизм в Шотландії, а саме наслідки, які може викликати Брекзїт. Значна частина шотландців була «проти» ідеї виходу з ЄС, через те очікується нова хвиля сепаратизму.

На нашу думку, кількість досліджень феномену сепаратизму буде тільки зростати, особливо аналітики та експерти будуть розглядати нові форми та види сецесії, які з кожним разом набуватимуть нових характеристик та будуть більш гібридними.

Джерела та література

1. Акімочкіна М. С. Етнополітичні конфлікти у Великобританії: теоретичні і практичні аспекти. Харків: ХНУ, 2018. 85с.
2. Горло Н. В. Етнічний сепаратизм і іредентизм як шляхи реалізації права нації на самовизначення: порівняльний аналіз. Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. К., 2011. Вип. № 46 (4). С. 165–170.
3. Горчаков Л. О. Історичне коріння етносепаратизму як об'єкта політологічних досліджень. Наукові праці: Науково-методичний журнал. Миколаїв, 2009. Т. 110. Політологія. № 97. С. 66–71.
4. Дівак В. В. Сепаратизм як феномен сучасної політики. К.: Логос, 2010. 223 с.
5. Європейський сепаратизм: Іспанія – перший кандидат в Європі на розпад по «клаптевому сценарію». URL : <http://www.imperiya.by/politics3-8357.html>
6. Кандель П. Є. Сепаратизм в політичному житті сучасної Європи. М.: Ін-т Європи РАН, 2015. 88 с.
7. Конституція Іспанського королівства від 27 грудня 1978 р. URL: <http://worldconstitutions.ru/?p=149>.
8. Резнікова О. О., Місюра А. О., Дрьомов С. В., Войтовський К. Є. Міжнародний досвід боротьби із сепаратизмом: висновки для України. К. : НІСД, 2016. 52 с.
9. Ріпа В., Філоренко І., Філоренко Ю. Каталонський сепаратизм – виклик єдності Європи. Наукові записки №1. 2018. С. 80-89
10. Швейцер В. Сепаратистська активність в Євросоюзі //URL: <http://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/separatistskaya-aktivnost-v-evrosoyuze>.
11. Haller M. European Integration as an Elite Process. The Failure of a Dream? New York; London, 2008
12. Scotland's Future: Draft Referendum (Scotland) Bill Consultation Paper. URL: www.webcitation.org/5no62m3yB?url=http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/303348/0095138.pdf.
13. Scotland's Future: Your Guide to an Independent Scotland – A Summary. URL: http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/26_11_13_scottishindependence.pdf
14. Winter L. A Comparative Analysis of the Electoral, Office and Policy Success of the Ethnoregionalist Parties // Regionalist Parties in Western Europe. L.; N.Y.: Routledge, 1998. P. 204–247.

УДК 327

Рудика В. В.*Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор*

ЕВОЛЮЦІЯ ЗАСОБІВ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ В ЄВРОПУ

У статті розглядаються останні рішення, прийняті ЄС, з протидії кризі, пов'язаній з міграційними потоками в Європу. У зв'язку з цим піднімається широке коло питань, пов'язаних з останнім розвитком міграційних подій; особлива увага приділяється ключовим питанням міграційної політики, реформам загальноєвропейської системи надання притулку, створенню агентств з контролю за зовнішніми кордонами Євросоюзу, поверненню незаконних мігрантів та вдосконаленню процесу інтеграції біженців.

Ключові слова: міграція, міграційна криза, Євросоюз, Європа, незаконна міграція, біженці.

Rudyka V. V.
**EVOLUTION OF MEASURES TO PREVENT ILLEGAL
MIGRATION IN EUROPE**

The article discusses recent EU decisions to counter the crisis related to migration flows to Europe. This raises a wide range of issues related to the latest developments in migration; particular attention is paid to key issues of migration policy, reforms of the pan-European asylum system, the establishment of agencies for the control of the EU's external borders, the return of irregular migrants and the improvement of the integration process of refugees.

Key words: migration, migration crisis, EU, Europe, illegal migration, refugees.

Масштабність міграційних потоків перетворила міграцію в одну з глобальних проблем людства і змусила весь світ задуматися про неї, як про кризове становище. Незаконна (нелегальна) міграція ставить під загрозу стан національної безпеки держав, нерідко потенційно пов'язана з конфліктністю, злочинністю, криміналом, звідки

© О. В. Рудика, 2020

повинна бути внесена в список глобальних викликів і загроз сучасності, що відповідно вимагає не тільки вдосконалення міжнародних, національно-державних правових механізмів, а й вироблення спільних заходів і дій усього світового співтовариства. Актуальність і значимість проблеми нелегальної міграції визначається надзвичайною складністю боротьби з зазначеним явищем, яке пов'язане з нестабільністю соціально-політичної та економічної ситуації в країнах відтоку, що породжує все нові потоки мігрантів. Так само складністю визначення кількісних параметрів масштабів цього явища, які значно перевищують ті дані, які реєструються офіційно і неоднозначністю і невизначеністю її наслідків.

Дослідження в контексті міграційної політики явища незаконної міграції на кожну конкретну державу виступає найважливішим теоретичним завданням сучасної політики, оскільки дозволяє на основі порівняльного аналізу виявити загальні закономірності та розробити політичні та практичні рекомендації і прийняти міжнародні правові норми в сфері протидії незаконній міграції як для держав, що входять в світове співтовариство, так і на національно-державному рівні.

Проблема міграції привертає увагу вітчизняних науковців, зокрема, це дослідження В. Іващенко, В. Коваленка, В. Кривенка, О. Кузьменка, В. Куц, О. Малиновської, В. Новік, А. Черняк, а також зарубіжних учених: М. Вейнера, Р. Вольвенда, Р. Епплярда, С. Колінсона, С. Спенсера, І. Рів'єра, М. Пуглі, Р. Плендера, Дж. Солта, Р. Хавсмана. Особливу увагу у вивченні цієї проблеми приділяють американські дослідники, де ця тема завжди перебуває у центрі уваги юристів та політиків, зокрема, це є дослідження Д. Мартіна, Р. Босвелла, Д. Вейсбротта. Однак актуальними і маловивченими є проблеми сучасної міграційної кризи у країнах ЄС, зокрема, питання національної безпеки та загострення міжнародних відносин, нелегальної міграції у контексті євроінтеграційних процесів України, адаптації національного законодавства до європейського.

Серед наукових досліджень проблем міграційної політики та протидії нелегальній міграції, проведених останніми роками, вважаємо за доцільне згадати роботи О. Малиновської, О. Чуприни, К. Соколицької, О. Санчина, Т. Огневої та О. Відлер.

Мета дослідження полягає у комплексному політичному та юридичному розкритті особливостей протидії незаконній міграції до країн Європи.

Завдання:

– дослідити методологію вивчення європейської міграційної кризи;

– здійснити аналіз політичних ризиків для країн ЄС в умовах подолання міграційної кризи;

– виокремити та проаналізувати напрями правового регулювання міграційної політики у ЄС;

– охарактеризувати процес протидії незаконній міграції до ЄС.

Проблема незаконної міграції є однією з найважливіших для Європейського союзу. Міграційна криза, яка досягла піку в середині 2015 року, стала для Європи найбільшою із часів Другої світової війни.

Міграційна ситуація в країнах Європейського союзу стала тестом на міцність для основних політичних сил в Європі. У 2017 р. відбулися президентські вибори у Франції, парламентські вибори в Німеччині та Австрії. Роком раніше Великобританія прийняла на референдумі рішення покинути ЄС. Тема міграції стала ключовою, якщо не найважливішою, для європейських політиків та електорату. Дебати перед виборами часто зводилися до питання: чи підтримувати міграцію – хвилю біженців з країн Близького Сходу і Африки або ж протистояти їй.

Історія ХХ ст. показує, що протистояти міграції складно і що навіряд чи зведення стін – шлях, по якому сьогодні пішла, наприклад Угорщина, може значно знизити число біженців [2, 52-57].

Будучи першими країнами, які перетинають біженці на шляху до Європи, Італія і Греція зіткнулися з безпрецедентним напливом мігрантів. Однак, деякі партнери по ЄС, в основному країни-члени Вишеградської групи (Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина) зовсім не поспішають розділити з сусідами тягар відповідальності і відкрити свої двері для біженців. Навіть Німеччина в особі канцлера Меркель, будучи лідером європейської міграційної політики гостинності, змушена переглянути свій підхід під тиском громадської думки в своїй країні. Відразу варто відзначити, що ЄС і його інститути – складний бюрократичний механізм. Рішення, так чи інакше пов'язані з міграцією, приймаються на рівні всього ЄС, а значить підлягають виконанню у всіх його країнах-членах, так і на місцевому рівні держав.

Законодавство ЄС в сфері міграції включає в себе правові акти у сфері прикордонного та візового контролю, імміграції, співробітництва поліцейських служб і судів, функціонування єдиної інституційної та інформаційної систем, співпраці з третіми країнами. Єдина політика щодо міграції представлена такими документами, як регламент 539/2001 від 2001 року «Про встановлення переліку третіх країн, громадяни яких повинні мати візу, і країн, громадяни

яких звільняються від віз», директива 2009/50 / ЄС від 2009 року «Про встановлення умов в'їзду і перебування громадян третіх країн з метою висококваліфікованої праці», директива 2014/36 / ЄС від 2014 року «Про умови в'їзду і перебування громадян третіх країн з метою зайнятості як сезонних працівників», Дублінський регламент 604/2013 та інші, які, встановлюючи можливості для легальної міграції, сприяють зменшенню кількості нелегалів. Але в цілому це обмежувальна політика, як і практика її реалізації. Наприклад, в 2017 році прийнято менше половини (46%) позитивних рішень про надання притулку, з них тільки 23% рішень про надання статусу біженця [10].

Коли мова йде про міграційний кризу в Європі, громадська думка найчастіше має на увазі не мігрантів в цілому, а біженців як окрему категорію мігрантів. Дуже важливо не змішувати поняття і відрізняти мігранта (мотиви до переселення, у якого можуть бути різними, в тому числі і чисто економічними) від біженця або претендента на його статус. Стаття 1 Конвенції ООН про статус біженців (прийнята 28 липня 1951 р.) дає підстави для надання статусу біженця в разі наявності «... побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань ...» [4].

Конвенція також вказує, що біженець «... знаходиться за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи певного громадянства і перебуваючи за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань» [4].

Питанням правового регулювання легальної міграції приділяється увага в установчих документах Європейського союзу, якими закріплена свобода пересування, співпраця в сфері внутрішніх справ і юстиції.

Основні політичні рішення в сфері міграції, прийняті в ЄС в останні два роки, перш за все спрямовані на біженців як на окрему категорію мігрантів. Якщо говорити про загальну кількість заявок на надання статусу біженця, отриманих відповідальними відомствами в країнах ЄС, то, згідно зі статистикою Євростату, можна спостерігати послідовне зростання протягом кількох років: 431 тис. в 2013 р., 627 тис. в 2014 р. і вже близько 1,3 млн. в 2015-2016 рр. З 2016 року з 1,3 млн. чоловік позитивне рішення про статус біженця отримали 336 тис. осіб, 258 тис. отримали право на додатковий захист, а

ще 48 тис. – право залишитися в ЄС з інших гуманітарних причин. Що ж стосується загальної кількості осіб, які мають визнаний статус біженців на території ЄС на даний момент, точне їх число статистичними агентствами і міжнародними організаціями не наводиться. Це пов'язано з тим, що не всі країни ЄС надають таку статистику, а також з тим, що протягом року юридично визнаний статус людини може змінюватися [1].

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) надає приблизну оцінку в 2,3 млн. осіб на 2015-2016 рр.

Найбільша кількість претендентів статус біженця приїжджає в ЄС, як і раніше з Сирії, Афганістану, Іраку і країн Східної Африки. 53% становлять чоловіки. Німеччина незмінно залишається країною, яка отримує найбільше заявок на надання статусу біженця (60% від всіх прохань в 28 країнах ЄС припадає на ФРН) [5, 146-158].

В цілому статистична ситуація на 2017 р. виглядає дещо інакше в порівнянні з попередніми роками. Після загального зростання в період з 2013-2016 рр. число людей, що потрапляють на територію ЄС незаконним шляхом (а це відноситься і до претендентів на статус біженця), в 2017 р. зменшилася в два рази в порівнянні з 2016 р.

Цікаво відзначити, що в той час як в загальному по ЄС число заявок на надання статусу біженця скоротилося, для якихось країн ці цифри навпаки зросли. Поки Болгарія, Данія, Фінляндія, Німеччина, Угорщина, Нідерланди, Польща і Швеція фіксують спад, то у Франції, Греції, Італії та Іспанії, навпаки, спостерігається зростання. Це ще раз підтверджує, що протидія міграційним викликам зберігає велику актуальність.

Взяти під контроль потоки біженців є непростим завданням. Незважаючи на те, що збільшення потоку біженців під час воєнних дій є логічним і очікуваним явищем, саме нестабільність в країнах походження біженців спровокувала збільшення їх потоку. ЄС виявився не готовий прийняти таку кількість людей одночасно, і це при тому, що масштаби могли б бути ще більше: адже величезну кількість біженців прийняла Туреччина (2,9 млн. за даними УВКБ ООН станом на 2018-2019 рр.) та інші країни в регіоні, прийнявши на себе основний удар.

Загальні стандарти по видворенню тих, хто незаконно перебуває в ЄС, встановлено директивою 2008/115 / ЄС. Спільними зусиллями держав у 2017 році за межі ЄС вислано 188 905 іноземців та осіб без громадянства, що на 17,4% менше в порівнянні з 2016 роком, коли було вислано 228 625 осіб.

Дублінська конвенція 1990 року передбачає, що притулок має бути запрошено в тій країні на території ЄС, яку потенційний біженець перетинає першою. Документ виявився нежиттєздатним вже в перші місяці нової міграційної кризи. Біженці потрапляли в ЄС, в'їжджаючи в основному через Грецію, Італію та Угорщину. Ці країни не змогли за короткий термін не тільки провести всі потрібні процедури для розгляду клопотань, а й навіть просто зареєструвати всіх тих, хто влаштовується. Таким чином, на практиці, через брак людських ресурсів, велика кількість людей неконтрольовано перетинала ці країни, прямуючи до Центральної Європи [3].

Ідентифікація особистості, перевірка документів, розміщення на нічліг та надання їжі та одягу стали першочерговими завданнями. Проведення інтерв'ю, перевірка всіх обставин справи потенційних біженців також стала викликом для деяких країн. Стандартні процедури розгляду цього клопотання на надання статусу біженця могли доходити в окремих країнах до декількох місяців або навіть років. Зараз же в окремих випадках прискорені процеси займають від декількох тижнів до декількох днів в залежності від країни. Це, безумовно, вимагає додаткового фінансування. Міграційні відомства країн ЄС мобілізовані: наприклад, в якийсь період міграційна служба Швеції перейшла на цілодобовий режим роботи [2].

Наступною проблемою, з якою зіткнулися країни ЄС, стало питання, як вчинити з тими, чий прохання про статус біженця були з об'єктивних причин відхилені. Висилка незаконних мігрантів обходиться бюджету країн ЄС в великі суми, так як процедури видворення не виробляються за один день, а вимагають планування. Це ускладнюється тим, що угоди про реадмісію підписані далеко не з усіма країнами походження незаконних мігрантів, а значить процес видворення в таких випадках стає вкрай скрутним.

У розряд постійних труднощів, які сьогодні стали європейською реальністю, входить процес інтеграції біженців: на перших порах надання житла і коштів для оплати дрібних повсякденних витрат, а далі підтримка державою заходів для їх майбутнього незалежного життя в ЄС вже без державних субсидій. Останнє особливо непросто, адже часом біженці не володіють навіть англійською мовою, не кажучи вже про мову нової країни свого перебування, і не мають професійних навичок [2].

Основні принципи європейської міграційної політики викладені в Європейській порадку денному з міграції (European Agenda on Migration), всеосяжну документі, який вийшов у 2015 р. Однак мі-

граційна політика ЄС потребує перегляду. Це відзначає і експертне співтовариство, і самі політики.

Потрібно перейти від реакційних заходів у відповідь на кризу у вигляді великого потоку незаконних мігрантів та біженців до заходів на випередження, які представлятимуть скоординований злагоджений механізм, що працює у всіх країнах ЄС. [11] Аналізуючи основні рішення і дискусії в офіційному Брюсселі, а також Дорожню карту з міграції (Roadmap to deal by June 2018 on the Comprehensive Migration Package), можна відзначити наступне:

1. Реформа Загальноєвропейської системи надання притулку (Common European Asylum System, CEAS) на цей момент заблокована в Європейській раді. Наріжним каменем стало питання про обов'язковий перерозподіл біженців з тих країн, де їх занадто багато, в ті країни, де їх менше. Це б дозволило розділити відповідальність між усіма країнами ЄС. Окремі квоти були розраховані для кожної країни з урахуванням її розміру, кількості населення, а також беручи до уваги і інші фактори. Однак згоди з цього питання не було досягнуто.

Щоб якось вийти з цього глухого кута, пропонується відмовитися від обов'язкового переселення біженців з однієї країни в іншу і покласти на добру волю країн – членів ЄС в цьому питанні. Обов'язкове переселення буде передбачено законодавчо лише в кризових ситуаціях. Однак чи достатньо цього, щоб полегшити життя таким країнам, як Німеччина і Швеція, які взяли більше біженців, ніж інші, і чи справедливо це щодо, скажімо, Польщі, влада якої і чути не хоче про прийом більшої кількості біженців, питання відкрите.

2. Агентство з контролю за зовнішніми кордонами Євросоюзу Frontex трансформовано в Європейське агентство прикордонної і берегової охорони (European Border and Coast Guard Agency) в 2016 р. Заходи, пов'язані з нарощуванням потенціалу трансформованого відомства, повинні поліпшити управління і контроль за зовнішніми кордонами ЄС. Крім іншого, агентство отримало в своє розпорядження додатково близько 1,5 тис. співробітників резерву і можливість покупки новітнього обладнання для управліннь кордонами, доступне для мобілізації в кризовій ситуації. Проте країни ЄС повинні бути готові збільшити фінансування агентства у разі необхідності, а також надати додаткові людські ресурси.

3. Співпраця з третіми країнами або країнами походження мігрантів – важливе завдання. Наприклад, ЄС фінансує масштабні проекти з Туреччиною, яка стала місцем розміщення величезної

кількості біженців. Проте точкового фінансування недостатньо. У своєму недавньому інтерв'ю «Deutsche Welle» Ж. К. Юнкер заявив: «Ми повинні надати тим, хто хоче приїхати і в змозі це зробити, а також тим, чиє становище дозволяє їм приїхати, законні шляхи в'їзду в Європу» [9].

Таким чином, ЄС необхідно розробляти схеми законної міграції з основними країнами походження мігрантів, включаючи в першу чергу африканські та близькосхідні країни. Пілотні схеми по законній економічній міграції були запропоновані третіми країнами в травні 2018 р. Співпраця з третіми країнами, фінансування проєктів і вироблення схем по законній міграції сприятимуть зниженню рівня міграційних потоків тільки в тих випадках, якщо лідери третіх країн готові до співпраці. Хорошим прикладом цього є Туреччина, яка сама не є країною походження великої кількості біженців в ЄС, але яку перетинають біженці на шляху в ЄС. Відповідно до угоди між Туреччиною і ЄС, біженці, які потрапляють в Грецію з Туреччини, можуть бути повернуті назад, і Туреччина буде зобов'язана їх прийняти. Для поселень біженців в Туреччині ЄС виділив додаткове фінансування. Якщо ж Туреччина зовсім закриє свої кордони для біженців, вони все одно досягнуть меж ЄС так чи інакше.

4. Вироблення механізмів по поверненню незаконних мігрантів повинно тривати. Це полягає не тільки в підписанні договорів про ремісії і протоколів їх взаємодій з третіми країнами, а також в фактичній висилки незаконних мігрантів, а й в наданні фінансування і підтримки заходів з реінтеграції тих, хто повертається в країни їх походження.

Отже, консолідований підхід ЄС ґрунтується на виробленні компромісних рішень з тих питань, де єдності у країн – членів ЄС немає; на реформі своїх внутрішніх інститутів; на нарощуванні співпраці з країнами походження мігрантів (наприклад, шляхом укладення договорів про реадмісію і схемах законної міграції, а також за допомогою фінансування проєктів з підтримки урядів і населення в цих країнах).

Якщо велика частина вищезазначених пропозицій Дорожньої карти буде досягнута, то ЄС буде безперечно краще підготовлений до міграційних криз, які виникнуть в майбутньому. Поза сумнівами ЄС знаходиться в полоні ряду факторів, які йому не підвладні.

Міграційний криза в Європі показав, що зусиллями адміністративно і кримінального регулювання впоратися з незаконною міграцією неможливо. Боротися необхідно не з наслідками, а з причинами, які сприяють цьому негативному процесу.

У зв'язку з цим країни Євросоюзу в останні роки нарощують інвестиції в країни мігрантів. Аналіз основних напрямків протидії незаконній міграції в ЄС свідчить про комплексний підхід до феномену нелегальної міграції, але тим не менше статистика свідчить про важку імміграційну ситуацію в Євросоюзі. Однією з причин такого становища є ліберальна політика щодо незаконних мігрантів, чії дії по незаконному в'їзду, проживанню, здійсненню трудової діяльності на рівні ЄС не визнаються злочинними. Декларуючи як першочергове завдання рівність і захист прав мігрантів, держави ЄС проводять селективну політику по відношенню до різних категорій мігрантів і країн їх перебування, тим самим породжуючи незаконну міграцію.

На сьогоднішній день Європейський Союз, будучи особливою формою співдружності різних держав, розробив власну систему по нормативно-правовому регулюванню міграційних потоків, яка підкріплена різними міжнародними документами, нормативно-правовими актами інститутів і організацій, установчими договорами, актами, діючими безпосередньо до країн-учасниць, які не потребують фактичної реалізації зобов'язань на міжнародному рівні, що переходить в національне законодавство. Для опору і перешкоди нелегальній міграції, система нормативно-правових актів надає досить великі аспекти, що відображають міграційні проблеми в цілому. Але в той же час, в країнах ЄС відсутня єдина стратегія ведення міграційної політики, оскільки кожна країна дотримується власного курсу, не прагнучи до співпраці з країнами-учасницями Євросоюзу.

Таким чином, міграційна політика Євросоюзу вимагає тотально-го перегляду та впровадження в життя нових підходів до вирішення проблем нелегальної міграції та ісламізації європейського населення. Розглянуті напрями варто об'єднати в єдину зовнішню політику Європейського Союзу і, перш за все, в політику безпеки Європи. Боротьба з нелегальною імміграцією має бути найважливішим стратегічним пріоритетом в зовнішній політиці країн ЄС у зв'язку з його майбутнім розширенням.

Також зазначені стратегічні заходи повинні спрямовуватися на проведення спільної європейської міграційної політики, створення спільної системи надання притулку, сприяння легальній міграції та посилення боротьби з нелегальною міграцією шляхом посилення охорони південних кордонів ЄС.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку має бути аналіз міграційних тенденцій біженців, оцінка міжнародного співробітництва у сфері трудової міграції та вивчення міграційних тенденцій нелегалів на території європейських держав.

Джерела та література

1. Арістова А. В. Геоконфесійні виміри світової міграції. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філософія»*. № 11 (224). Черкаси, 2012. С. 52-57.
2. Біженці в Європі: стан проблеми, загрози, шляхи вирішення. URL: <http://migraciya.com.ua/news/HotTopic/ua-refugees-in-europe-state-of-problem-threats-solutions>.
3. Дублінська конвенція 1990 року. Офіційний сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_310
4. Конвенція про статус біженців 1951. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011
5. Малиновська О. А. (2018) Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Київ: НІСД. 472 с.
6. Нелегальна міграція: Реалії ЄС у галузі трудових відносин. URL: <http://rozum.info/publ/6-1-0-89>
7. Платонов А. В. Департамент у справах біженців та притулку: нелегальна міграція та її вплив на міжнародну і національну безпеку. URL: <http://www.dmsu.gov.ua/>
8. Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми: матеріали III Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 12-13 квітня 2019 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2019. 234 с.
9. Якубовський С. О. Міграційна політика ЄС: еволюція та соціально-економічні наслідки. Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи: наук.-практич. симпозіум, присвяч. 15-річчю міжнар. Дня мігранта та 25-річчю міжнар. конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів та їх сімей (Одеса, 18 грудня 2015 р.). Одеса: Фенікс, 2015. С. 12-17. URL: <http://iele.bazick.com/projectdevelopment/odessa-tempus-center>; eurolaw.org.ua.
10. Migration and migrant population statistics. URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
11. International Organization for Migration; MOM / IOM. URL: <https://www.iom.int/key-migration-terms>

УДК 327.35

Студенна Л. І.*Науковий керівник: Корнійчук Л. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОГЛИБЛЕНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ З РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

У статті розглянуто поточні проблеми та перспективи поглибленої інтеграції Білорусі з Росією та проаналізовано нормативно-правову базу, а також тенденції розвитку відносин між цими двома державами протягом двох останніх десятиліть. Визначено основні перешкоди на шляху до поглибленої інтеграції та повноцінного утворення Союзної держави. Згадано також про газові та торгові війни як про проблему в інтеграційних процесах між Росією та Білоруссю.

Ключові слова: Росія, Білорусь, Союзна держава, інтеграція, газові війни, нафта.

Studenna L. I.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF CLOSER INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF BELARUS WITH THE RUSSIAN FEDERATION

In article, the current problems and prospects of closer integration of Belarus with Russia are considered and legal framework together with the tendencies of developing relations between these two countries during last two decades are analyzed. Main obstacles on their way to closer integration and to full-fledged formation of Union State are defined. Gas and trade wars as a problem in integration processes between Russia and Belarus are also mentioned.

Key words: Russia, Belarus, Union State, integration, gas wars, oil.

Інтеграція Російської Федерації планувалася ще в 90-х роках, оскільки обидві держави хотіли зберегти колишній Радянський Союз, хоч і в менших масштабах. Ця тема не втратила своєї актуаль-

ності і дотепер, оскільки в контексті сучасної так званої «нафтової війни» дуже гостро постало питання інтеграції Білорусі з Росією. З моменту підписання Договору про Союзну державу, а саме з 1999 року, багато чого змінювалось, оскільки держави то зближувалися, то віддалялися одна від одної у контексті газових чи торгових суперечок. Зараз дуже актуальним лишається питання, чи об'єднаються все-таки Білорусь та Росія в одну Союзну державу, хто буде в ній головним, чи буде вона утворюватися на рівноправній основі, як вони врегулюють усі суперечки, а головне, що про це думають пересічні білоруси та росіяни.

Тему поглибленої інтеграції між Росією та Білоруссю вивчали у своїх роботах багато дослідників, особливо на пострадянському просторі. Одним з таких є білоруський журналіст та оглядач від Московського центру Карнегі Артем Шрайбман зі своєю працею «The House That Lukashenko Built». Європейські науковці досліджують цю тему, зокрема ті, що працюють в різноманітних аналітичних центрах. Тему Росії та Білорусі розглядав також швейцарський дослідник Центру дослідження безпеки Бенно Цогг у своїй праці «Belarus between East and West: The Art of the Deal». Ще одну працю на цю тему під назвою «The Russian-Belarusian Union and the Near Abroad» видав науковець Норвезького інституту оборонних досліджень К. Д. Мартінсен. Але, незважаючи на значну кількість досліджень, проблема все ж є недостатньо вивченою через загострення в 2019 році питання інтеграції Білорусі та Росії в одну державу. Лідерами обох країн було зроблено багато заяв стосовно Союзної держави. Свої позиції висловили також росіяни та білоруси. Ці чинники варто бути детальніше розглянутими, тому досліджувана тема є досить актуальною.

Мета статті полягає в аналізі поточних проблем та перспектив поглибленої інтеграції Республіки Білорусь та Російської Федерації, і для її досягнення передбачені такі завдання:

- дослідити нормативно-правову базу у інтеграційних процесах між Білоруссю та Росією;
- охарактеризувати тенденції розвитку інтеграції між Білоруссю та Росією;
- окреслити проблеми, які гальмували просування до Союзної держави;
- визначити, які проблеми та перспективи інтеграції у відносинах Росії та Білорусі існують зараз.

Тенденції щодо інтеграції Республіки Білорусь з Російською Федерацією беруть свій початок ще з 1990-х років. Ще на теренах

Радянського Союзу йшлося про інтеграційні процеси між Росією і Білоруссю. Вже 2 квітня 1996 року дві держави домовилися про створення Співтовариства Росії і Білорусі. Договір про утворення Співтовариства Росії і Білорусі полягав в утворенні політично та економічно інтегрованого співтовариства, а також в об'єднанні матеріального й інтелектуального потенціалу двох держав. Також Договір передбачав створення єдиного представницького органу. 2 квітня 1997 року було підписано Договір про Союз Білорусі та Росії. За півтора місяці було підписано Статут Союзу Білорусі і Росії, а відповідно до нього – утворено Вищу раду та Виконавчий комітет Союзу Білорусі і Росії. Наприкінці 1998 року президентами двох держав було підписано Декларацію про подальше єднання Білорусі та Росії, а ще Договір про рівні права громадян та Угоду про створення рівних умов суб'єктам господарювання [12].

У грудні 1999 року Білорусь і Росія підписали вже Договір про утворення Союзної держави [11]. Важливо зазначити, що правовий статус утворення не був федерацією або конфедерацією, а саме державою. До того ж, об'єднання передбачало рівні умови для обох держав, але і Росія, і Білорусь претендували на лідерство. Стаття 6 цього договору зазначає, що обидві держави зберігають свій суверенітет «з урахуванням добровільно переданих Союзній державі повноважень» [11]. Стаття 60 зазначає доволі важливий аспект: у випадку колізії норми закону Союзної держави і норми внутрішнього закону держави-учасника більшу силу має норма закону Союзної держави. Таким чином, законодавство Союзної держави стоїть приблизно на тій позиції, яку займає міжнародне право. Держави також мали право зберігати за собою членство в ООН та в інших міжнародних організаціях, а ще договір передбачав спільне членство в інших організаціях, але за умови, якщо держави домовляться про це і підпишуть відповідний договір. А для реалізації цілей Союзної держави передбачено створення спільної Вищої державної ради, до складу якої входять президенти, прем'єр-міністри, спікери та голови палат Росії і Білорусі [18].

Питання діяльності Союзної держави не порушувалося і фактично не обговорювалося протягом майже двадцяти років: між державами відбувалися певні економічні конфлікти та навіть торгові війни і взагалі інтеграційні процеси призупинились у 2007 році, з тих пір Союзна держава була радше приводом зустрічей глав держав. Однією із версій того, чому ж питання Союзної держави стало таким актуальним, є те, що у 2024 році завершується термін президентства Путіна і задля збереження високої посади він прагнув об'єднати

Росію та Білорусь та відповідно стати главою Союзної держави [3]. Саме це було його планом «А», що зірвався під час переговорів з Олександром Лукашенком, який не пішов на відновлення договору. Таким чином, його планом «Б» стало внесення низки змін до Конституції Російської Федерації. Ще однією обговорюваною версією є те, що питання Союзної держави було «замороженим», аж доки Росія не запровадила у своїй економіці так званий «податковий маневр» [4]. Він полягає у зміні стягнення експортного мита на податок на видобуток корисних копалин. До 2018 року експорт нафти у Росії обкладали експортним митом розміром 30% від ціни. З поставок у Білорусь мито не стягували, але вона, в свою чергу, мала право обкладати експортним митом свої нафтопродукти, вироблені з російської нафти. Відповідно, Республіка Білорусь продавала їх до інших країн і білоруське мито йшло в білоруський бюджет. До цього Мінськ купував нафту за ціною близько 75% від світової, а тепер ціна виростає до 100% [30]. Простежується, що Білорусь економічно залежна від Російської Федерації, адже найвищі показники торгівлі в білорусів спостерігаються саме з росіянами [1]. За інформацією на 2019 рік, імпорт з РФ становив 21 мільярд доларів, що складає 49,2% від загального імпорту країни. Завдяки відкритому російському ринку більше 80% імпортованих молочних продуктів в Росії були білоруськими, але з весни 2019 року Росія закрила свій ринок і більше не пропускає білоруські молочні продукти. Кожен рік Білорусь також отримувала від Росії 24 млн тон нафти, але 3/4 при цьому йде на переробку (враховуючи той факт, що в Білорусі від Радянського Союзу залишилися два доволі потужних та модернізованих нафтопереробних заводи) та на експорт. Крім того, щороку Білорусь отримувала від Росії близько 10 млрд доларів у вигляді дешевого газу, цієї ж безмитної нафти, відкритого російського ринку та кредитів [26].

Після впровадження «податкового маневру» білоруська економіка втратила понад 3 млрд доларів, і міністр фінансів Республіки Білорусь Максим Єрмолович стурбований тим, що до 2024 року Білорусь може залишитися ще без 10 млрд доларів, які вона могла б отримати, і що загальні втрати через введений Росією податковий маневр охоплюють орієнтовно 12 млрд доларів. Саме тому ще з грудня 2018 року ведуться переговори між Росією і Білоруссю щодо компенсації з боку Росії у бюджет Білорусі [19].

Спершу президент Білорусі заявляв, що Росія порушує газові домовленості (підвищення цін та відмова надання знижок). Прем'єр-міністр Росії Дмитро Медведєв висунув два варіанти розвитку відносин із Білоруссю, один із яких є інтеграція в рамках ЄАЕС, але

тоді Білорусь не буде «особливим партнером» для Росії. Другим варіантом була якраз побудова цієї самої Союзної держави, включаючи введення єдиної валюти, а саме російського рубля, єдиної митної служби, єдиного суду та законодавства, єдиного тарифоутворення та єдиної податкової політики. Лукашенко, звісно, зазначив, що не буде вводити Білорусь до складу Росії і що не вірить у так звану «глибоку інтеграцію» [13]. В той час в Росії було схвалено військову доктрину Союзної держави, підготовлено проект Концепції зближення законодавств Росії та Білорусі і створено робочу групу з інтеграції Росії та Білорусі. Попри це навіть кількогадинні переговори між президентами держав не дали ніяких результатів, окрім домовленостей про активізацію відносин у сфері економіки і деяких інших напрямках.

Вже менше ніж за два тижні після того президент Білорусі заявив, що не йдеться ні про яке об'єднання, оскільки в союзі обидві держави повинні мати рівні права, Росія всеодно захоче домінувати, а Лукашенко не терпітиме загрози суверенітету Білорусі. Зрештою, Медведєв порадив Білорусі цінувати те, що Росія не вимагає повертати їй кредити, а пропонує продовжити термін повернення кредитних заборгованостей на «партнерських засадах», знову натякаючи на Союзну державу [5]. Міністр закордонних справ Білорусі Володимир Макей зазначив, що сьогодні жодна держава не впорається наодинці без підтримки, проте «торгувати суверенітетом не можна» [14].

Загалом, Росія планувала перерахувати Білорусі близько 400 мільйонів доларів, але згодом їй відмовили у компенсації. Президент Білорусі був цим незадоволений і заявляв, що йому «особисто обіцяли» не завдавати шкоди білоруській економіці, крім того, що введення цього податкового маневру є прямим порушенням угод Євразійського економічного співтовариства про спільний ринок (а в Росії заявляють, що це суто їхня внутрішня політика і вони мають на це право). Проте нещодавно відбулася телефонна розмова глав держав, після якої Олександр Лукашенко повідомив, що Росія готова компенсувати ту суму білоруським нафтовим компаніям, яку Білорусь втратить у 2020 порівняно з доходом попередніх років [22]. Також було обговорено новий підхід, що передбачає зниження експортного мита, а також відновлення поставок нафти в Білорусь [20].

Одним із каменів спотикання поглибленої інтеграції Росії та Білорусі є раніше згадані енергетичні та торгові війни. Розпочалося усе у 2004 році, коли Росія припинила поставки природного газу до Білорусі і відбулася так звана «газова блокада». Білорусь також

втратила роль транзитної держави, оскільки тоді Росія припинила постачати газ у Литву через Білорусь. Міністерство закордонних справ Білорусі заявило, що відповідальність за зрив транзиту газу до європейських країн через територію Білорусі лежить цілком і повністю на «Газпромі». Білорусь навіть готова була взяти кредит у Росії задля того, щоб оплатити газові контракти з «Газпромом», але внаслідок цих тривалих переговорів, які мали б врегулювати ситуацію, проте все дійшло лише до загострення білорусько-російських відносин і відключення труби [10], яка постачала газ у Білорусі, далі в Калінінград, Литву, Польщу, Німеччину і частково в Нідерланди. Повна газова блокада Білорусі обходила тоді «Газпрому» у \$10 млн за добу, і через це Росія прагнула досягнути основного для неї пункту – політичної та економічної капітуляції перед Росією та того, аби Білорусь прийняла усі російські умови. Міністерство закордонних справ Росії тоді навіть звинуватило Лукашенка, зазначивши, що саме на ньому «лежить відповідальність за ті системні помилки у внутрішній та зовнішній політиці країни, які гальмують соціально-економічний розвиток держави і які уже призвели до ізоляції Білорусі на міжнародній арені» [29]. Був газовий конфлікт між державами також у 2006-2007 роках, потім ще одна газова війна у 2010 році, чергове загострення відносин у 2017 році. Важко робити прогнози щодо подальших зрушень у газовому питанні, проте принаймні Росія і Білорусь встигли домовитися щодо об'ємів поставок газу, а також його транзиту на 2020 рік. Ціну узгодили поки лише на січень-лютий 2020.

Серед торгових конфліктів між цими двома державами були і суперечки щодо поставок цукру та калію [21], але тут особливо варто згадати «молочні війни», які час від часу спалахують між Росією та Білоруссю. У 2009 році все почалося із введених Росією санкцій проти білоруських молочних продуктів [7, 2], адже під заборону потрапили близько 500 видів молочної продукції. Тоді представники Россільгоспнагляду заявляли, що білоруські продукти не відповідають нормам, оскільки було введено нові вимоги, і що заборона імпорту цілком виправдана. Через це Олександр Лукашенко навіть відмовився від участі в саміті ОДКБ. Пізніше, у 2011 році, держава знову ледь не розпочала «молочну війну», оскільки Росія заборонила ввозити на свою територію з Білорусі сироватку і сухе молоко [9]. Чергова війна спалахнула у 2017 році, коли Росія взяла під пильний контроль поставки з 12 білоруських підприємств, а міністр сільського господарства Росії назвав Білорусь «перевалочним пунктом» санкційних товарів [28]. Трохи пізніше, за кілька місяців,

«Россільгоспнагляд» заборонив ввозити білоруські молоко і сир на територію Росії. У 2018 році було обмежено поставки в Російську Федерацію зі ще двох білоруських підприємств. Білорусь навіть планувала створити незалежну лабораторію для перевірок продуктів задля врегулювання конфлікту з Росією. З 1 березня того ж року Росія взагалі зупинила постачання молочних продуктів на свою територію з Білорусі [16]. Пізніше було підписано угоду, яка дозволяє поставки лише для деяких білоруських підприємств. У січні минулого року Колегія Євразійської економічної комісії (ЄЕК) зазначила для РФ, що потрібно зважати на договір про ЄАЕС при обмеженні поставок молочної продукції з Білорусі, проте Москва з цим не погодилась [25].

Зараз на тлі цього Білорусь робить кроки у відповідь, а саме поставляє величезну кількість молочної продукції до Киргизстану [15]. Натомість, експорт молочної продукції в Росію зменшився більш ніж на 25%. Тепер Росія звинувачує Білорусь у тому, що саме з білоруської території як із транзитної на російську територію потрапляє багато санкційних товарів [24]. Відтепер Росія хоче перейти на прямі поставки із країн походження тієї ж продукції в обхід Білорусі та інших держав ЄАЕС. Минулого року «Россільгоспнагляд» також заборонив ввіз яблук з Білорусі, оскільки, згідно з їхніми словами, вони виглядають як турецькі, а Білорусь надає продукцію з недостовірною інформацією в сертифікатах [23].

Очевидно, що інтеграційні процеси між Білоруссю та Росією гальмуються багатьма факторами, і одним із них є настрої всередині суспільств обох держав. Зокрема, варто зазначити, що білоруське суспільство тепер менш прихильне до Російської Федерації, і про це свідчать численні опитування. Аналізуючи результати соціологічного дослідження грудня 2019 року, можемо простежити, що протягом року прихильників союзу Білорусі з Росією стало аж на 20% менше, а саме показник впав з 60,4% до 40,4% [17]. Найбільш різкий спад прихильності до білорусько-російського союзу простежувався в період з вересня по грудень 2019 року. Саме в той період відбувалися переговори щодо поглиблення інтеграції, а в грудні мало відбутися підписання відповідних для цього документів на рівні глав держав, проте цього не відбулося. У грудні навіть пройшла серія акцій за збереження незалежності Білорусі та проти поглибленої інтеграції з Росією.

Під час опитування «Якими мають бути відносини Білорусі і Росії?» білоруське населення відповідало по-різному. Все ж більшість (74,6%) вважає, що Білорусь та Росія мають бути незалежними одна

від одної, проте братніми державами з відкритим кордоном, відсутністю віз та митниці. 12,8% підтримують ідею об'єднання у Союзну державу, 6,6% переконані, що держави мають бути незалежними одна від одної, але із закритим кордоном, візами та митницею, 3,7% виступають за те, щоб увійти в склад Росії як суб'єкт федерації, 2,1% зазначили, що їм складно знайти відповідь на це питання, а 0,1% просто відмовились відповідати [17].

Якщо аналізувати соціопитування в Росії, то вони відображають такі результати: 51% російських респондентів лише минулого року вперше почули про те, що Білорусь і Росія мають в планах утворити повноцінну Союзну державу. Втім, 48% опитаних вважають, що об'єднання не є потрібним, оскільки цілком достатньо добросусідських відносин [27]. Якщо вже і говорити про інтеграцію, то 18% вважають, що вона відбуватиметься на рівноправній основі, а 17% виступають за входження Білорусі до складу Росії як окремого суб'єкта чи кількох. 30% учасників опитування оцінили російсько-білоруські відносини як спокійні, 22% – як дружні, 15% – як дружні та добросусідські, при цьому лише 9% вважають такі відносини напруженими, а 1% – ворожими. Таке ставлення росіян до Союзної держави пояснюється тим, що вони вважають, що з подальшим поглибленням інтеграційних процесів, уряд, який вже і так погруз в корупції та спричинив низку економічних проблем, взагалі забуде про проблеми росіян та сконцентрує свою увагу на Білорусі [2].

Крім того, протягом грудня 2019 року в Мінську відбулося близько п'яти мітингів проти поглибленої інтеграції Білорусі і Росії [8]. Люди виходили з гаслами, плакатами задля того, аби відстояти незалежність своєї держави, а також показати владі і міжнародній спільноті загалом, що вони будуть стояти за честь і самобутність своєї країни. Влучним є вислів дослідника Артема Шрайбмана: «Білоруси таки навчилися відрізняти власні національні інтереси від російських» [6, 16]. На території Росії теж знайшлися ті, хто підтримував протести в Білорусі, зокрема, дуже гаряче підтримка йшла із соціальних мереж, коли там з'явилися відео та фото білоруських протестувальників. Росіяни зазначили, що білоруси правильно роблять, оскільки таким чином відстоюють суверенітет своєї країни. Здебільшого це були жителі Смоленська – найближчого до Білорусі обласного центру Російської Федерації.

Таким чином, тенденції щодо об'єднання Росії та Білорусі в одну Союзну державу простежуються ще після розпаду Радянського Союзу, оскільки РФ та Білорусь прагнули відродити СРСР в менших масштабах. Процес поглибленої інтеграції розпочався ще з 90-х ро-

ків. Уже в 1999 році сторонами було підписано договір про утворення Союзної держави. Проте процес інтеграції періодично гальмувався з низки причин. Основною проблемою були і є торгові війни через регулярні заборони з боку Росії щодо поставок товарів з Білорусі, а також енергетичні війни та постійні розбіжності в позиціях обох сторін щодо газових та нафтових питань. По суті, процес поглибленої інтеграції «розморозився» після впровадження Росією «податкового маневру» в 2018 році. Хоч і перспективи поглибленої інтеграції між державами таки існують, все ж населення Білорусі та частина населення Росії виступають проти подібного об'єднання, адже вони вважають, що між РФ та Білоруссю наявні й так достатньо тісні зв'язки, та й державам ще слід врегулювати певні економічні питання.

Джерела та література

1. Fiasko szczytu rosyjsko-białoruskiego. 2019. URL: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2019-12-09/fiasko-szczytu-rosyjsko-bialoruskiego>
2. Integracja Białorusi i Rosji wydaje się coraz bardziej nieuchronna. Czy Białorusini tracą swój kraj z powodu ambicji swojego prezydenta? 2019. URL: <https://bezprawnik.pl/integracja-bialorusi-i-rosji/>
3. Putin Squeezes Belarus Strongman in Bid to Skirt Term Limits. 2020. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-02-12/putin-wields-oil-weapon-for-a-superstate-to-run-after-russia>
4. Russia declares trade war on Belarus. 2019. URL: <https://uawire.org/russia-declares-trade-war-on-belarus>
5. Russia hints at Belarus joining it in a unified state in exchange for oil deal: Lukashenko. 2020. URL: <https://www.reuters.com/article/us-belarus-oil-russia-lukashenko/russia-hints-at-belarus-joining-it-in-a-unified-state-in-exchange-for-oil-deal-lukashenko-idUSKBN20815V>
6. Shraibman A. The House That Lukashenko Built. Carnegie Moscow Center. 2018. P. 16
7. Zogg B. Belarus between East and West: The Art of the Deal. Center for Security Studies Analyses. 2018. No. 231. P.2
8. В Минске продолжают протесты против интеграции Беларуси и Российской Федерации. 2019. URL: <https://zn.ua/WORLD/v-minske-prodolzhayutsya-protesty-protiv-integracii-belarusi-i-rossiyskoj-federacii-340814.html>
9. Від авторитаризму до втрати суверенітету. 2011. URL: <https://tyzhden.ua/World/27914>
10. Газпрому надоело. Он отключил от своей трубы Минск и часть Европы. – Лукашенко оставили с запасом газа на 2 дня. 2004. URL: <https://iq.hse.ru/news/177743859.html>

11. Договор между РФ и Республикой Беларусь от 08.12.1999 «О создании Союзного государства». 1999. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_25282/
12. Документы Союзного государства. URL: <https://soyuz.by/dokumenty-soyuznogo-gosudarstva>
13. Лукашенко розповів про пропозиції увійти до складу РФ. 2018. URL: https://ukr.lb.ua/news/2018/12/14/414976_lukashenko_rozproviv_pro_propozitsii.html
14. Макей: в условиях турбулентности государству не выжить в одиночку, но торговать суверенитетом нельзя. 2019. URL: <https://www.belta.by/politics/view/makej-v-uslovijah-turbulentnosti-gosudarstvu-ne-vyzhit-v-odinochku-no-torgovat-suverenitetom-nelzja-333187-2019/>
15. Молочна війна. Білорусь поставляє в Киргизстан більше молока, але воно «губляється» в Росії? 2019. URL: <https://belsat.eu/ua/news/molochna-vijna-bilorus-postavlyaye-v-kirgizstan-bilshe-moloka-ale-vonogublyayetsya-v-rosiyi/>
16. Молочна війна: Лукашенко відповість Росії на заборону білоруського молока. 2018. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/molochna-vijna-lukashenko-vidpovist-rosiji-na-zaboronu-bilorskogomoloka-477498.html>
17. Обвальне падіння: число прихильників союзу з Росією знизлося на третину. 2020. URL: <https://belsat.eu/ua/news/obvalne-padinnya-chyslo-pryhylnykv-soyuzu-z-rosiyeyu-znyzylosya-na-tretynu/>
18. Официальный сайт Постоянного Комитета Союзного государства. URL: https://www.postkomsg.com/higher_authorities/the_supreme_state_council.php
19. Переговори по компенсації потерь Беларуси от налогового маневра в РФ продолжают на всех уровнях – Минфин. 2019. URL: <https://www.belta.by/economics/view/peregovory-po-kompensatsii-poter-belarusi-ot-nalogovogo-manevra-v-rf-prodolzhajutsja-na-vseh-urovnjah-347580-2019/>
20. Після тривалих суперечок з Росією Білорусь таки відновлює експорт нафти. 2020. URL: https://24tv.ua/investment/pislya_trivalih_superechok_z_rosiyeyu_bilorus_taki_vidnovlyuye_eksport_nafti_n1267576
21. Росія зводить свою зовнішню політику до торговельних війн з сусідами. 2013. URL: <https://tyzhden.ua/News/89104>
22. Росія може виплатити Білорусі 300 мільйонів доларів компенсації по нафті. 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/02/21/657356/>
23. Росія розпочала торгіву війну з Білоруссю: першими постраждають яблука. 2019. URL: https://24tv.ua/investment/rosiya_rozпочala_torgovu_vijnu_z_bilorusyju_pershimi_postrazhdayut_yabluka_n1130579

24. Росія розпочинає торгіву війну з Білоруссю. 2019. URL: <https://prn.ua/rosiya-rozprochinaye-torgovu-viynu-z-bilorussyu/>

25. Россия не хочет выполнять постановление ЕЭК о допуске белорусских молочных продуктов. 2019. URL: <https://belsat.eu/ru/news/rossiya-ne-hochet-vypolnyat-postanovlenie-eek-o-dopuske-belorusskih-molochnyh-produktov/>

26. Скрытый счет на \$100 млрд: как Россия содержит белорусскую экономику. 2017. URL: <https://www.rbc.ru/economics/02/04/2017/58e026879a79471d6c8aef30>

27. Соцопрос: половина россиян против объединения с Беларусью – достаточно добрососедских отношений. 2019. URL: <https://news.tut.by/economics/632195.html>

28. Ткачев назвал Беларусь «перевалочной базой» санкционных товаров. 2017. URL: <https://agronews.com/ru/ru/news/breaking-news/2017-03-31/22557>

29. Хроника событий, которые потрясли основы Союзного государства. 2004. URL: <https://www.neg.by/novosti/otkrytj/hronika-sobytij-kotorye-potryasli-osnovy-soyuznogo-gosudarstva-3625>

30. Що важливо знати про російський «податковий маневр» для Білорусі. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30193687.html>

УДК 327(73+4)

Макарчук Б. Р.

Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНА-НАТО

У статті розглянуто стан співробітництва України і НАТО та можливі перспективи у подальшій співпраці. Проаналізовано проведення реформ Україною за політикою стандартизації ЗСУ до ЗС НАТО та розвиток воєнно-політичного діалогу між країною та Альянсом. Наведено приклади розвитку співробітництва України і НАТО.

Ключові слова: Україна, НАТО, стандарти НАТО, співробітництво.

Makarchuk B. R.

STATE AND PERSPECTIVES OF MILITARY AND POLITICAL COOPERATION OF UKRAINE-NATO

In article, the process of cooperation of Ukraine-NATO and possible prospects of the future cooperation is considered. The reforms made by Ukraine that are based on the policy of standardization of the Armed Forces to the NATO Armed Forces and the development of military-political dialogue between the country and the Alliance are analyzed. Examples of development of Ukraine-NATO cooperation are presented.

Key words: Ukraine, NATO, NATO standarts, cooperation.

У 2014 році розпочалася російсько-українська війна на Сході України. Питання щодо набуття членства України в НАТО піднялося знову і стало одним із найбільш важливих у порядку денному Верховної Ради країни у цей період.

Актуальність обраної теми також впливає з внесених змін у Конституцію України і прийняття важливих документів як для реалізації змін у внутрішній системі безпеки, так і оборони ззовні.

Загалом актуальність проблеми дослідження пояснюється тим, що вступ до НАТО є ключовим пріоритетом для встановлення внутрішньої безпеки країни та на її кордонах. Є потреба в аналізі стану співробітництва України з Альянсом для того, щоб забезпечити правильне розуміння необхідності вступу країни в НАТО.

Серед робіт американських та європейських політологів, присвячених дослідженню стану та перспектив співробітництва України з НАТО, можна виокремити наукові праці співробітників та експертів норвезького Інституту оборонних досліджень (FFI): О. Кнутсен, Т. Букволл, Й. Стьордал; дослідників Королівського інституту міжнародних відносин, таких як: Дж. Шерр, М. Франко, а також інші аналітики, такі як Ф. Камерон, П. Клеппе, Р. Фройденштайн та інші. У вітчизняній політичній науці окресленій проблематиці приділено увагу в наукових доробках В. Бадрака, Н. Пархоменко, О. Зарубінського, Н. Костіна, С. Лі, С. Толстова та інших.

Мета статті – дослідження стану співробітництва України з НАТО від початку російсько-української війни та визначення перспектив подальшої співпраці країни з Альянсом.

Завдання дослідження: визначити стан співпраці України з НАТО та обґрунтувати можливі варіанти розвитку подальшого співробітництва між країною та Альянсом.

З часу підписання у 1997 році в Мадриді «Хартії про особливе партнерство» між НАТО та Україною пройшло 23 роки. Амбітна мета отримати чітку перспективу членства країни в Організації Північноатлантичного договору залишається незмінною і сьогодні. Питання щодо набуття членства України в НАТО стало одним із найважливіших у порядку денному з 2014 року, коли Російська Федерація розпочала «гібридну війну» проти України. Саме тоді уряд країни розпочав активнішу роботу у визначенні чіткого вектора та здійсненні плану щодо євроатлантичного курсу.

Після початку російсько-української війни у 2014 році було здійснено широкомасштабний перегляд секторів безпеки та оборони України за сприяння радників НАТО. Результатом перегляду та оцінки стало затвердження нової Стратегії національної безпеки наступного року. Серед цілей було названо «забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО» [7].

До 2020 року було прийнято ще декілька важливих для України документів, в яких зроблено поправки та зміни, а також вказано завдання у сфері євроатлантичної інтеграції: зміни до законів України «Про основи національної безпеки України», «Про засади внутріш-

ньої та зовнішньої політики»; прийняття Воєнної доктрини України; затвердження Річних національних програм під егідою Комісії Україна-НАТО.

2015 року 5-ий Президент України Порошенко Петро Олексійович заявив про те, що у рамках реалізації стратегічного наміру щодо набуття членства в організації, Україна перейде на стандарти НАТО до 2020 року [3]. Основним завданням є стандартизація Збройних Сил України до Збройних Сил НАТО, що сприяє підвищенню ефективності оборонної сфери та підтверджує незмінний курс України до вступу в НАТО. Варто наголосити на тому, що політика стандартизації не відкриває двері до членства в Організації Північноатлантичного договору, але перехід на стандарти НАТО та взаємосумісність армій країн-членів є основою безпеки Альянсу [5, 5].

Розвиток Збройних Сил України почав здійснюватися відповідно до цілей та завдань, затверджених Президентом України у Стратегічному оборонному бюлетені України, що був остаточно введений у 2016 році, та Державній програмі розвитку Збройних сил України на період до 2020 року.

Результатами виконання поставлених завдань є впровадження 16% стандартів НАТО станом на весну 2019 року, що є досить позитивним показником серед країн-партнерів організації [1, 1]. Є досить велика розбіжність щодо цих показників, тому що дотепер відсутній механізм якісного моніторингу та оцінювання цілей щодо стандартизації Збройних Сил України.

Загалом можна виділити деякі здобутки від запровадження стандартів НАТО в Україні: впровадження Глосарію абревіатур НАТО, в Генштабі відбувається перехід на J-структуру (обов'язкова структура штабів НАТО), створення управління спільного цивільно-військового співробітництва тощо. В реалізації затверджених завдань є і перешкоди, такі як: недостатньо «subject matter experts» (вискокласні фахівці у конкретних сферах) для дослідження стандартів та їх впровадження; незнання англійської мови серед того корпусу військових, які відповідають за опрацювання стандартів; брак системності в організації впровадження стандартів; немає певного механізму для чіткого аналізу та оцінки реалізації та переходу на стандарти НАТО [2].

Підтвердженням того, що співробітництво України з НАТО набуває нового характеру, є те, що країна використовує інструмент Річних національних програм під егідою Комісії Україна-НАТО. У проєкті РНП-2019 було створено логічний ланцюжок (стратегічна мета – цілі для її досягнення – пріоритетні завдання на поточний

рік – заходи, спрямовані на досягнення пріоритетних завдань), який дозволяє вже на етапі підготовки відкинути невідповідні, зайві та другорядні елементи реформи [6].

У дипломатичних формулюваннях Альянс відзначає, що у впровадженні Цілей Партнерства відбувся якісний поступ, хоча й не щодо всіх взятих на себе зобов'язань.

Відколи Російська Федерація розпочала свої дії, які призвели до дестабілізації ситуації на сході України, країни-члени НАТО дотримуються чіткої позиції щодо суверенності та територіальної цілісності України у міжнародно визначених кордонах. «Усі союзники НАТО, з Європи та Північної Америки, засуджують дії Росії. Ми закликаємо Росію припинити підтримку бойовиків на Донбасі...». Таким чином, Україна заручилася підтримкою міжнародної спільноти та, безпосередньо, Організації Північноатлантичного договору [11].

Такий крок країн-членів став підтвердженням того, що вони готові до співробітництва в рамках консультацій з певних питань оборони та воєнної політики, а також розвитку партнерства на регіональному та стратегічному рівнях. Активним є проведення двостороннього воєнно-політичного діалогу з оборонними відомствами США, Канади, Федеративної Республіки Німеччина, а також деякими країнами-партнерами та контактними країнами.

Двостороннє співробітництво зі Сполученими Штатами Америки характеризується досить високою інтенсивністю на усіх рівнях за участі керівництва Міністерства оборони, Збройних Сил, Конгресу США. Відбувається фінансування заходів імплементації проектів в Україні.

Канада залишається стратегічно важливим партнером з питань оборони та безпеки. Країна допомагає у фаховій підготовці українських військовослужбовців, зокрема за сприянням канадської військово-тренувальної місії України UNIFIER [4].

Двостороннє співробітництво з країнами-членами та країнами-партнерами дає можливість Україні розвивати та модернізувати сектор безпеки та оборони країни відповідно до стандартів НАТО. Наприклад, з 2018 року відбулася активізація співробітництва України з Федеративною Республікою Німеччина у сфері кібернетичної безпеки; Грузія бере участь у спільних навчаннях з Україною та організовує підготовку українських військовослужбовців на курсах гірської підготовки в Гірському навчально-тренувальному центрі збройних сил Грузії; позитивна динаміка зберігається й у співробітництві України з Румунією, а саме, проведення спільних військово-морських навчань [2].

Також Україна очікує на можливість бути включеною у Програму розширених можливостей (ПРМ). Це новий етап співробітництва для країни, яка з деяких причин не є членом НАТО, але готова надалі співпрацювати з організацією, взаємодіяти та брати участь у спільних з Альянсом операціях.

Розглядаючи можливі перспективи для України щодо співробітництва з НАТО можна виділити два варіанти. Перший – це продовжувати заходи для впровадження реформ та виконувати їх. В результаті, за рішенням країн-членів НАТО, Україна буде включена у ПРМ та після проведення ще деяких змін у секторі безпеки та оборони, зможе отримати План дій щодо членства в НАТО (ПДЧ). Реалізація та виконання реформ, тобто перехід на стандарти НАТО та підвищення рівня демократизації в країні, потребують досить багато часу.

Хоча Україна не має реальних перспектив у набутті членства в організації найближчим часом, але це не обмежує її у виведенні співробітництва з НАТО на якісно новий рівень. Якщо розглянути, скільки часу потрібно було іншим країнам, то в середньому після 10-15 років реалізації серйозних реформ вони змогли приєднатись до НАТО. Для України надання ПДЧ прогнозують не раніше 2023 року [9]. Варто наголосити на тому, що перед країною залишається ще досить багато непроведених змін, які впливають на рішення Альянсу, серед яких є негайна потреба реформування безпекової складової, як СБУ та правоохоронних структур.

Цей варіант розглядається більшістю як основний, тому що вступ у НАТО дає не лише гарантії безпеки, а й підтримку у випадку військової агресії проти України. Набуття членства в Альянсі надає можливість країні отримувати економічну допомогу з боку країн-членів. Наприклад, після вступу Польщі у НАТО інвестиції в її економіку зросли в 4 рази [5]. Така перспектива є позитивною для інших інвесторів, тому вже сьогодні воникладають гроші в Україну.

Другий варіант – це так звана «фінська модель». Про цю модель вперше було зазначено в аналітичній записці «Україна-НАТО: діагностика партнерства» Інституту світової політики [8]. Основна ідея фінської моделі – отримати членство в ЄС, але не бути повноцінно інтегрованим до НАТО. Відносини між НАТО та Фінляндією є унікальними, й повторити їх буде надто важко. Вони базуються на великій довірі та професіоналізмі фінської армії.

Для України цей варіант все ж можливий, але в цьому випадку потрібно зміцнити сектор оборони, стандартизувати матеріальне забезпечення армії, а також розв'язати питання з корупцією в військо-

вих структурах. Будувати відносини варто за допомогою практичної та прагматичної співпраці. Україна повинна показувати готовність зробити внесок до колективної безпеки та розвитку власних Збройних Сил. Фінляндія неодноразово відряджала своїх спеціалістів та солдатів для участі в операціях НАТО і показувати кращу підготовку, ніж деякі члени Альянсу. Тому для України важливо звернути увагу на відповідність усім військовим критеріям та зрозуміти, яка модель армії найкраще відповідає для протистояння гібридним загрозам, зокрема Російській Федерації.

У нас є серйозні здобутки, але залишаються і масштабні виклики, які потребують допомоги з боку демократичних держав. Співпраця України з НАТО є важливим аспектом і для самої організації, тому що, по-перше, вступ України в НАТО автоматично розширює демократичну зону великої частини Європи, а також країна виступає як головний бар'єр проти Російської Федерації, яка є певною загрозою для країн-членів НАТО.

Наразі за рейтингом Global Firepower 2020 року Україна займає 27 місце серед 138 країн світу, це вище ніж у деяких країн-членів НАТО, наприклад, Греція (33 місце) та Албанія (115 місце) [10]. Такий показник є результатом проведених реформ та прийняття відповідних документів щодо розвитку сектору оборони та безпеки України. Головною метою залишається недопущення «згортання» цих реформ, які були прийняті для отримання ПДЧ.

Щодо перспектив подальших досліджень, то є потреба розробки рекомендацій для поглиблення співробітництва, що надалі допоможе сформувати чітке розуміння співпраці України з НАТО.

Джерела та література

1. Гетьманчук А., Зарембо К., Фахурдінова М. Україна і стандарти НАТО: як влучити у «рухому ціль»? аналіт. записка, м. Київ, 2019. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/DP_Stand_NATO_ukr_inet.pdf.

2. Біла книга – 2018. Збройні Сили України: інформ. бюл. / видано Міністерством оборони та Генеральним штабом Збройних Сил України. Київ, 2019. 172 с.

3. Заява для представників ЗМІ Президента України П. Порошенка за результатами зустрічі з Генеральним секретарем НАТО Й. Столтенбергом. *Ukraine-NATO*. 2015. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/news/4778-zajava-dlya-predstavnikiv-zmi-prezidenta-ukrajini-pporoshenka-za-rezulytatami-zustrichi-z-generalynim-sekretarem-nato-jstoltenbergom>.

4. Канадська опозиція переконана, що місія UNIFIER в Україні має тривати. *Укрінформ*. 2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric->

[politics/2798278-kanadska-opozicia-perekonana-so-misia-unifier-v-ukraini-mae-trivati.html](https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2798278-kanadska-opozicia-perekonana-so-misia-unifier-v-ukraini-mae-trivati.html).

5. Польща: що дали країні 20 років членства в НАТО. *Deutsche Welle*. 2018. URL: <https://www.dw.com/uk/>.

6. Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2019 рік: Указ Президента України від 10.04.2019 р. № №117/2019. Офіційне інтернет-представництво Президента України. 2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1172019-26450>

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. Офіційне інтернет-представництво Верховної Ради України. 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

8. Салоніус-Пастернак. Ч. Замінник членства в НАТО: фінська модель? Україна і НАТО: діагностика партнерства. Київ, 2015. С. 42–48.

9. Чи скоро Україна стане членом НАТО і як країна співпрацює з альянсом зараз. *Вільне радіо*. 2019. URL: <https://freeradio.com.ua/chisloro-ukraina-stane-chlenom-nato-i-jak-kraina-spiivpracjuie-z-aljansom-zaraz/>

10. 2020 Military Strength Ranking. *Global Firepower*. 2020. URL: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>.

11. Speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg to cad.ets at the Maritime Academy in Odesa. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_170337.htm

12. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization. Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19-20 November 2010. *NATO*. 2010. URL: https://www.nato.int/nato_static_files2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf

Мошко А. В.

Науковий керівник: Корнійчук Л. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач

УДК 327 (470+571)

УКРАЇНСЬКО-ЯПОНСЬКІ ВІДНОСИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті охарактеризовано відносини між Україною та Японією на сучасному етапі. Досліджено історію становлення взаємин та проаналізовано останні кроки у напрямку їх зміцнення. Починаючи з 2011 року відносини з Японією вийшли на глобальний рівень. Окрім цього, Японія присутня в Україні своїм інвестиційним капіталом та надає підтримку від уряду. Переважно вона проходить по лінії Японського агентства міжнародного співробітництва (JICA), офіс якого працює в Києві. Японія активно підтримує Україну в сфері безпеки та наданні фінансової допомоги. Країни також активно співпрацюють в культурній сфері: надання грантів на навчання, проведення «Року Японії в Україні» та ін.

Ключові слова: українсько-японські відносини, ОДР, «Японія-Україна», «Кейданрен».

Moshko A. V.

MODERN UKRAINIAN-JAPANESE RELATIONS

The article details the relations between Ukraine and Japan at the present stage. The history of the formation of these relations is investigated and the last steps towards their strengthening are analyzed. Since 2011, relations with Japan have reached a global level. In addition, Japan is present with its investment capital and provides support from the government. Mostly it runs through the Japan International Cooperation Agency (JICA), whose office is based in Kiev. Japan is actively supporting Ukraine in security and financial assistance. The countries are also actively cooperating in the cultural sphere: providing grants for training, holding "Japan Year in Ukraine" and others.

Key words: Ukrainian-Japanese relations, ODR, "Japan-Ukraine", "Kaidanren".

Шлях до встановлення дипломатичних відносин між Україною та Японією був довгим та тернистим, та вже сьогодні в офіційних заявах Японію неодмінно називають не лише союзником, а й одним із найближчих друзів України в Азії. Японія вирізняється також у підтримці суверенітету і територіальної цілісності України в умовах російської агресії. Між основними партіями країни немає розбіжностей стосовно України, а більшість громадян Японії не сумнівається у відповідальності Росії за збройне протистояння на Донбасі.

Задекларованою для дослідження темою цікавляться низка науковців, зокрема, у працях таких учених, як Ю. Костенко, М. Кулінич, І. Мандрик, О. Іпатюк, Т. Лахманюк та ін. порушено низку важливих аспектів двосторонньої співпраці. Водночас, маємо акцентувати на тому, що ці дослідження присвячені, здебільшого, стосункам Японії та України в період з 1991 року по 2011 рік. Наукова значимість статті обумовлена тим, що акцент зроблено на періоді після 2014 року.

Метою статті є здійснення аналізу українсько-японських відносин на сучасному етапі. Відповідно завданням є виділення основних сфер співпраці та дослідження проблемних та перспективних аспектів налагодження подальшого співробітництва держав.

Японія – важливий партнер України в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, з яким наша країна націлена укріплювати вигідну обом сторонам багатосторонню взаємодію в політичній, торгово-економічній, науково-технічній, гуманітарній та багатьох інших практичних галузях.

Відправною точкою сучасних українсько-японських відносин можна вважати 28 грудня 1991 року, коли Японія визнала незалежність України. Січень 1992 року вважається датою початку дипломатичних відносин, а вже через рік було відкрито Посольство Японії в Україні. Посольство України в Японії відкрилося у вересні 1994 року [13].

Впродовж існування дипломатичних відносин між країнами надзвичайно активними були двосторонні контакти на парламентському рівні. Голови українського і японського парламентів та депутати за ці роки здійснили десятки взаємних візитів.

Починаючи із січня 2011 р. Україна та Японія позиціонують двосторонні відносини на рівні глобального партнерства, яке охоплює взаємодію з широкого кола міжнародних питань.

Згідно зі Стратегією національної безпеки України, яка була затверджена в травні 2015 р., наша держава прагне до розвитку партнерства на міжнародній арені. Відповідно до Стратегії її основними

цілями є мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно-визнаного державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО [20].

Досягнення визначених цілей потребує зміцнення Української держави шляхом забезпечення поступального суспільно-політичного й соціально-економічного розвитку України; якісно нової державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів в економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах, комплексне реформування системи забезпечення національної безпеки та створення ефективного сектору безпеки і оборони України; нового зовнішньополітичного позиціонування України у світі в умовах нестабільності глобальної системи безпеки. Відтак, Японія стає надійним партнером України у всіх названих напрямках.

Офіційний Токіо підтримує Україну в її прагненні зберегти незалежність, цілісність країни та різко засуджує політику агресії, яку здійснює Російська Федерація. Це є фундаментальним принципом, якого Японія принципово дотримується і який не підлягає перегляду [19]. Україна стала однією з країн, з якими Японія проводить діалог у форматі «2+2» за участі міністрів закордонних справ та оборони з обох сторін.

Протягом останніх років між країнами було проведено велику кількість зустрічей на вищому та найвищому рівнях.

Вважаємо, що із 2014 р. почалася активізація українсько-японських відносин, про що свідчить надання в квітні урядом Японії Україні гранту в розмірі 500 тис. євро для Спеціальної моніторингової місії; окрім цього, зустріч в рамках «Саміту Японія-Україна», під час якого міністри закордонних справ обговорили питання залучення японських інвестицій до української економіки; також під час проведення зустрічі в форматі «G7» 17 липня 2014 року представники країн висловили співчуття щодо збитого літака Малайзійських авіаліній на території України, висловили занепокоєння щодо політики Російської Федерації, яку вона проводила щодо України, та наклали санкції [7].

У 2015 р. було підписано Угоду про залучення японських інвестицій до української економіки [16]; також було проведено зустріч

міністра закордонних справ України Павла Клімкіна з міністром закордонних справ Японії Фуміо Кисида, під час якої вони обговорили ситуацію в країні та наголосили на підтримці України, питання щодо ліквідації наслідків аварій на атомних електростанціях, відносини між країнами та наголосили на їх поглибленні [11].

2016 рік відзначився візитом Президента України Петра Порошенка до Японії, під час якого представники країн обговорили поглиблення дружніх відносин між країнами [8], та зустріччю 6 квітня в рамках «Саміту Японія-Україна», під час якої було опрацьовано питання внутрішніх реформ в Україні та підтримки Японії в їх виконанні, ситуацію в країні та надання допомоги з боку Японії, питання поглиблення двосторонніх відносин та співпраці в безпековій сфері [14].

У 2017 році відносини між країнами послабились, адже між країнами не було проведено великої кількості зустрічей. Важливо виділити зустріч міністрів закордонних справ 15 грудня 2015 року, під час якої Таро Коно висловив свою повагу Павлу Клімкіну та зазначив просування в двосторонніх відносинах, включаючи проведення «Року Японії в Україні», який характеризував 25-річчя від встановлення дипломатичних відносин; окрім цього, обидва міністри обмінялись своїми думками щодо ситуації на сході України, Близькому Сході та з інших питань міжнародного характеру [12].

2018 рік також не відзначився значною активністю у відносинах між країнами, проте, важливо виділити, що в листопаді 2018 року під час зустрічі в форматі «G7» представники країн, в тому числі й Японія, висловили занепокоєння щодо дій Російської Федерації в Керченській протоці та наголосили на звільненні українських полонених та дотриманні норм міжнародного права [6].

А ось 2019 все ж таки змінив хід подій у відносинах України з Японією. По-перше, липень 2019 року – зустріч Президента України Володимира Зеленського з засновником, головою та генеральним директором Rakuten, Inc. Хіросі Мікітані. В Україні він відомий як власник Viber. Під час зустрічі сторони обговорили плани збільшення присутності Rakuten на території України та відкриття нового офісу в Києві. Також Мікітані похвалив ініціативу Володимира Зеленського «Держава в смартфоні» та висловив готовність співпрацювати в цьому напрямку [17]; окрім цього у вересні було проведено зустріч міністра оборони України Андрія Загородюка з Генеральним директором з міжнародних питань Міністерства оборони Японії Хідео Сузукі. Під час зустрічі сторони наголосили на

необхідності продовження та розширення співпраці між оборонними відомствами обох країн [15].

Події 2020 року, а саме падіння українського літака над Тегераном, неабияк сколихнуло міжнародну спільноту. Велика кількість країн, в тому числі й Японія, висловили свої співчуття сім'ям загиблих; окрім цього, 15 лютого в рамках Мюнхенської конференції з безпеки міністр оборони України Андрій Загороднюк зустрівся з міністром оборони Японії Таро Коно. Сторони обговорили перспективні напрямки співпраці, а саме: можливість співпраці в сфері кібербезпеки, обмін досвідом, участь у спільних навчаннях а також співпрацю в галузі високотехнологічних проектів та оцифрування [2].

21 липня 2015 р. Міністерство оборони Японії опублікувало щорічну доповідь «Біла книга оборони Японії» (Defense of Japan. Annual White Paper). У доповіді, зокрема, наголошується, що агресія Росії в Україні представляє собою небезпеку для всього світу. Дії Росії розглядаються як проблема глобальної безпеки, яка, можливо, може зачепити все світове співтовариство, включно й Азію. У щорічнику зазначається, що Росія «залучена в так звану «гібридну» війну, яку важко чітко ідентифікувати як збройний напад однієї країни, яка намагається змінити існуючий статус-кво силою або примусом» [10]. Крім цього, зазначається, що РФ «розширює зону активності своїх збройних сил, вступаючи у відкрите протистояння із США і країнами Європи» [3].

Офіційна позиція Японії щодо агресії проти України базується на таких принципах:

1) відсутність можливості вирішення конфлікту мирним, дипломатичним шляхом та невиконання Мінських домовленостей між сторонами;

2) анексія Криму Російською Федерацією як порушення міжнародного права;

3) повага до державного суверенітету України та її територіальної цілісності.

Японія є одним із найбільших світових донорів і лідерів з надання ОДР країнам, що розвиваються. У жовтні 2014 р. виповнилося 60 років відтоді, як офіційна допомога розвитку (ОДР) стала невід'ємною складовою частиною японської зовнішньої політики. Протягом цього періоду Японія надала допомогу 169 країнам. Головним адміністратором і розпорядником двосторонніх проектів ОДР є Японське агентство міжнародного співробітництва (JICA, ДЖАЙКА) [16].

Пілотним українсько-японським проектом у рамках ОДР стало будівництво терміналу «D» у міжнародному аеропорту «Бориспіль». У березні 2014 р. урядом Японії було прийнято рішення про виділення пільгового кредиту в рамках ОДР у розмірі 108,193 млрд ієн (близько 900 млн дол. США). Термінал був зданий в експлуатацію напередодні проведення чемпіонату Європи з футболу «ЄВРО-2012» та, незважаючи на деякі труднощі у здійсненні проекту, отримав найвищу оцінку ДЖАЙКИ [5].

Японія бере участь у проектах ООН з відновлення східних областей України за двома основними напрямками:

- допомога мешканцям територій, що перебувають під контролем проросійських сепаратистів, – цим жителям надається гуманітарна допомога, зокрема продукти харчування;

- допомога вимушеним переселенцям, яким японська сторона продовжує надавати фінансову підтримку у співпраці з міжнародними організаціями.

Окрім цього, надано додаткову грошову допомогу для збільшення штату спеціальної моніторингової місії ОБСЄ [13].

Важливо також відзначити фінансову допомогу з боку Японії, яка сьогодні є одним з основних партнерів України в АТР. Основна фінансова підтримка з боку Японії для України існує сьогодні в таких основних напрямках:

- кредитна допомога: 1.69 млрд дол. США;
- грантова (безвідплатна) допомога: 98 млн дол. США;
- фінансова підтримка – починаючи з 2014 року – 1.8 млрд доларів [1], протягом 2018 року – 580 млн дол. США;
- допомога для подолання наслідків аварії на ЧАЕС та нерозповсюдження ядерного матеріалу: 219 млн дол. США;
- технічне співробітництво: 79 млн дол. США [9].

Щодо сфери інвестицій, важливо зазначити, що в 2015 році відбулося підписання Угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій між Україною та Японією. Що стосується прямих інвестицій з Японії, то відповідно до даних Національного бюро статистики станом на кінець 2019 року було задіяно 139 мільйонів доларів [24].

Крім того, динаміку економічних відносин можемо простежити також, проаналізувавши показники торгівлі Японії з Україною. Так, відповідно до звітів Міністерства фінансів та торгівлі у 2018 році експорт становив 231.87 млн. доларів [21], а імпорт – 737.43 млн. доларів [22]. Основними напрямками розвитку економічної співпраці також є експорт Японією автомобілів, машин та обладнання, електричного та електронного обладнання, оптичного обладнання. Роз-

виткові взаємної торгівлі сприяє Координаційна рада з економічного співробітництва з Японією та Комітет з ділового співробітництва з Україною Японської федерації бізнесу «Кейданрен» [23].

Японія дуже далека від нас географічно, але виробами її промисловості заповнена вся Україна, і збільшення об'ємів японських інвестицій мало б велике значення для розвитку вітчизняної економіки. Японія належить до зовсім іншого типу цивілізації, але дає немалі кошти бідним українським театрам та піклується про дитячі лікарні. Що стосується охорони здоров'я, то тут основним є грант, наданий дитячій спеціалізованій лікарні ОХМАТДИТ [16].

У культурній сфері можемо відзначити агітаційну та рекламну діяльність посольств двох країн, обміни в галузі освіти. Крім того існують зв'язки міст-побратимів: Кіото та Київ, Йокогама та Одеса. Не можемо не згадати також культурні гранти – це чотири гранти Національній філармонії України, Національному музею історії України, Національному драматичному театру ім. Івана Франка, Національній опері України.

Ще у 2017 році в рамках проведення «Року Японії в Україні» посольство Японії організувало для українських науковців лекції провідних японських експертів з безпеки та зовнішньої політики. Усі експерти наголошували на японсько-українському діалозі у сфері безпеки. В Токіо відбулися перші українсько-японські консультації з питань безпеки, де міністерства оборони двох країн підписали Меморандум співробітництва та обмінів у цій сфері [4].

Щодо останніх новин у сфері співпраці Україна-Японія маємо відзначити зустріч президента України Володимира Зеленського з главою парламентської асоціації дружби «Японія-Україна» Ейсуке Морі, під час якої вони обговорили можливості для поглиблення економічної та інвестиційної співпраці між Україною та Японією.

Під час зустрічі сторони також обговорили питання співпраці в рамках реалізації інфраструктурних проєктів в Україні, взаємовигідних проєктів в сферах енергетики, транспорту, сільського господарства, охорони навколишнього природного середовища.

Сторони обмінялися досвідом у питаннях попередження наслідків ядерних надзвичайних ситуацій. Українська сторона відзначила ефективність діяльності українсько-японського сумісного комітету з питань співпраці в сфері покращення післяварійного реагування на надзвичайні ситуації на атомних електростанціях. Хочемо також акцентувати увагу на тому, що сьогодні в новому парламенті створено депутатську групу з міжпарламентських зв'язків з Японією [23].

Після проголошення незалежності між Україною та Японією вже до кінця 1992 року були здійснені всі необхідні дипломатично-правові формальності, які відкрили шлях до розбудови подальшого співробітництва на міждержавному рівні.

Простеживши відносини між країнами, можемо виділити такі основні напрямки співпраці: торгово-економічний, гуманітарний, культурний та безпековий.

Зазначимо також, що Японія виділяє велику кількість коштів на допомогу Україні, бере участь в миротворчих місіях ООН на сході для допомоги громадянам, які втратили своє житло через агресію Російської Федерації, та активно засуджує дії російського уряду щодо анексії Криму та порушення територіальної цілісності України.

Пояснюючи зв'язок між Україною та Японією, деякі дослідники акцентують увагу на тому, що обидві країни мають трагічний досвід радіоактивного ядерного опромінювання. Також спільною рисою називають важливе прагнення до збереження духовної самобутності, що полягає в багатстві культур та історії обох країн.

Оцінюючи перспективи подальшого розвитку та поглиблення українсько-японських зв'язків, вважаємо що українська сторона робить усе можливе для нового імпульсу розвитку міжпарламентського діалогу і всього спектру співпраці між країнами. Вважаємо, що в цьому напрямку слід рухатись і далі.

Після проведеного аналізу відносин України з Японією, важливо зазначити, що країни починаючи з 2011 року вивели відносини на глобальний рівень. У 2015 році Україна та Японія уклали угоду про залучення японських інвестицій до української економіки, а в 2019 році після зустрічі на найвищому рівні представники країн домовились про поглиблення відносин в економічній та інвестиційній сфері. Таким чином, можемо зробити висновок, що Японія – країна, яка, виділяючи кошти та різного роду допомогу, готова співпрацювати з Україною й надалі. Перспективним для подальших досліджень вважаємо аналіз торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва держав.

Джерела та література

1. Зеленский поблагодарил Японию за финансовую помощь и призвал к безвизу. 2019. URL: <https://www.depo.ua/rus/politics/zelenskiy-podyakuvav-yaponii-za-finansovu-dopomogu-ta-zaklikav-do-bezvizu-201910211048408>.

2. A meeting of the Ministers of Defense of Ukraine and Japan took place in the fields of the Munich Security Conference. 2020. URL: <http://www>.

mil.gov.ua/en/news/2020/02/15/a-meeting-of-the-ministers-of-defense-of-ukraine-and-japan-took-place-in-the-fields-of-the-munich-security-conference/.

3. Anthony V. Rinna. Two years after Crimea, are Japan–Ukraine ties weakening? 2016. URL: <https://www.eastasiaforum.org/2016/04/02/two-years-after-crimea-are-japan-ukraine-ties-weakening/>.

4. Cultural and humanitarian cooperation of Ukraine and Japan. 2012. URL: <https://japan.mfa.gov.ua/en/embassy/267-kulyturno-gumanitarne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-japonijeju>.

5. Denys Krasnikov. Japan excited about future of Ukraine’s tech industry. 2019. URL: <https://www.kyivpost.com/business/japan-excited-about-future-of-ukraines-tech-industry.html?cn-reloaded=1>.

6. G7 foreign ministers’ statement on recent events near the Kerch Strait. 2018. URL: https://www.mofa.go.jp/fp/pc/page3e_000967.html.

7. G-7 Leaders Statement on Ukraine. 2014. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000378.html.

8. H.E. Mr. Petro Poroshenko, President of Ukraine to Visit Japan. 2016. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_001087.html.

9. JAPAN’S ASSISTANCE TO UKRAINE. 2018. URL: <https://www.ua.emb-japan.go.jp/files/000336611.pdf>.

10. Japan cabinet approves defense white paper 2015. 2015. URL: http://www.chinadaily.com.cn/world/2015-07/21/content_21369498.htm.

11. Japan-Ukraine Foreign Ministers’ Meeting. 2015. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000660.html.

12. Japan-Ukraine Foreign Ministers’ Meeting. 2017. URL: https://www.mofa.go.jp/erp/c_see/ua/page4e_000730.html.

13. Japan–Ukraine relations. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Japan%E2%80%93Ukraine_relations.

14. Japan-Ukraine Summit Meeting. 2016. URL: https://www.mofa.go.jp/erp/c_see/ua/page4e_000412.html.

15. Minister of Defense of Ukraine held a meeting with Director General for International Affairs of the Ministry of Defense of Japan. 2019. URL: <http://www.mil.gov.ua/en/news/2019/09/19/minister-of-defense-of-ukraine-held-a-meeting-with-director-general-for-international-cooperation/>.

16. Olena Mykal. Japan-Ukraine Relations: Untapped Potential. 2016. URL: <https://thediplomat.com/2016/04/japan-ukraine-relations-untapped-potential/>.

17. President of Ukraine had a meeting with CEO of Rakuten Hiroshi Mikitani. 2019. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/prezident-ukrayini-zustrivsyia-iz-zasnovnikom-yaponskoyi-komp-56053>.

18. Signing of the Japan-Ukraine Investment Agreement. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000624.html.

19. Ukraine and Japan celebrate 26th anniversary of the establishment of diplomatic relations. 2018. URL: <https://japan.mfa.gov.ua/en/news/62846-ukrajina-ta-japonija-vidznachajuty-26-u-richnicyu-z-dnya-vstanovlennya-diplomatichnih-vidnosin-26-sichnya-1992-roku>.

20. Ukraine approves national security strategy till 2020. 2015. URL: <https://www.kyivpost.com/article/content/war-against-ukraine/ukraine-approves-national-security-strategy-till-2020-387978.html>.

21. Ukraine Exports By Country. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/exports-by-country>.

22. Ukraine Imports By Country. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/imports-by-country>.

23. Ukraine, Japan discuss possibilities for deepening economic, investment cooperation between countries. 2019. URL: <https://en.interfax.com.ua/news/economic/620368.html>.

24. Extra-EU foreign direct investment positions, by partner, EU-28, 2017 (% of extra-EU total). 2019. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Extra-EU_foreign_direct_investment_positions_by_partner,_EU-28,_2017_\(%25_of_extra-EU_total\)_GL2019.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Extra-EU_foreign_direct_investment_positions_by_partner,_EU-28,_2017_(%25_of_extra-EU_total)_GL2019.png).

Ковш І. О.

Науковий керівник: Конопка Н. О.,
кандидат історичних наук, доцент

УДК 327 (477+540)

НАУКОВО-ТЕХНІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ІНДІЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті розглянуто процес становлення, сучасний стан та ключові аспекти науково-технічного співробітництва між Україною та Республікою Індія, зокрема у космічній та фармацевтичній галузях. Розглянуто й проаналізовано основні проблеми та перспективи співробітництва України та Республіки Індія у науково-технічній сфері.

Ключові слова: Україна, Республіка Індія, науково-технічне співробітництво, космічна галузь, фармацевтика.

Kovsh I. O.

SCIENTIFIC AND TECHNICAL COOPERATION BEETWEN UKRAINE AND THE REPUBLIC OF INDIA AT THE CURRENT STAGE

The article deals with the formation process, the current state and key aspects of scientific and technical cooperation between Ukraine and the Republic of India, in particular in the space and pharmaceutical industries. The main problems and prospects of cooperation of Ukraine and the Republic of India in the scientific and technical sphere are considered and analyzed.

Key words: Ukraine, Republic of India, scientific and technical cooperation, space industry, pharmaceuticals.

На сучасному етапі розвитку двосторонніх відносин України та Республіки Індія співробітництво у науково-технічній галузі є одним з найперспективніших. Міжнародна взаємодія у науково-технічній галузі визначалась форматом рамкових угод, які поступово переформатувались у міжурядові проекти. Хоча науково-технічне співробітництво не вважається найбільш пріоритетним напрямком партнерських відносин України та Республіки Індія, але на сучас-

ному етапі активно нарощуються механізми для активізації міждержавних взаємин у цій галузі, що робить цей напрямок двосторонньої співпраці актуальним для обох держав.

Проблемі вивчення особливостей науково-технічної співпраці між Україною та Індією присвячена низка праць, автори яких приходять до одного висновку, що співробітництво двох держав у науково-технічній сфері є перспективним, але досить нестійким. Зокрема, О.І. Лукаш у своїй праці «50 років: розвиток індійського суспільства та українсько-індійських зв'язків», аналізуючи особливості двосторонньої співпраці, зазначила, що науково-технічне співробітництво наприкінці 90-их рр. ХХ ст. характеризувалось високим рівнем [6]. Продовжуючи досліджувати українсько-індійські відносини, О. Лукаш та Д. Рачек у статті «Українсько-індійські гуманітарні зв'язки: історія і сучасність» окреслили, що основними перспективними галузями співробітництва між двома державами є: фармацевтична й космічна галузі. У своїй праці автори висвітлили основні фактори, які впливали на українсько-індійські відносини на початку ХХІ ст., та їхню роль у розвитку науково-технічного співробітництва [5]. У своєму дослідженні «Україна – Індія: на шляху до конструктивного діалогу» О. Котелянець зазначила, що станом на 2013 р. була важливою співпраця у космічній галузі, але перешкодою для досягнення конкретних результатів двосторонньої співпраці в науково-технічній сфері залишається слабкість політичного міждержавного діалогу [4]. У 2014 р. було опубліковано працю А. О. Хмеля «Перспективи українсько-індійських двосторонніх відносин», у якій було проаналізовано основні напрями співпраці між Україною та Індією. Науковець зауважив, що сучасний рівень науково-технічної співпраці між Україною та Індією характеризується досить високими показниками, враховуючи двосторонню співпрацю. Індія є традиційним партнером України у космічній та фармацевтичній галузях [14].

Варто відзначити доповідь Надзвичайного Посла Республіки Індія в Україні пана Партха Сатпатхі, в рамках якої було представлено широку панораму розвитку сучасної Індії та українсько-індійських відносин, сконцентровано увагу на таких положеннях: Індія має одну з найбільших фармацевтичних галузей у світі, є одним із головних міжнародних центрів медичного туризму [7].

Мета статті: дослідити особливості українсько-індійських відносин у науково-технічній сфері.

Завдання статті:

1. Проаналізувати еволюцію розвитку українсько-індійських відносин у науково-технічній галузі.

2. Визначити найбільш пріоритетні аспекти науково-технічного співробітництва України та Республіки Індія.

3. Охарактеризувати основні проблеми і перспективи науково-технічної галузі в українсько-індійській співпраці.

Нормативно-правова база українсько-індійського співробітництва у науково-технічній сфері складається із 4 угод. Співробітництво між Україною та Індією у галузі умовно можна поділити на декілька етапів. Причинами цього є політичні та економічні кризові періоди в історії обох держав та світу включно. Початком першого етапу прийнято вважати візит до Делі першого президента України Л.М. Кравчука, в ході якого відбулося підписання у 1992 р. угоди між урядом України і урядом Республіки Індія про співробітництво в галузі науки та техніки (була чинна до 2006 р.) [12]. Згодом, у 1993 р. було укладено першу міжурядову Програму співробітництва у галузі науки та технологій на період 1993 – 1996 рр. У програмі були вміщені основні напрямки співробітництва в окремих галузях, зокрема у космічній галузі та галузі машинобудування. Отже, період з 1992 р. по 1996 р. у співробітництві між Україною та Індією у науково-технічній сфері характеризувався високою продуктивністю та позитивною динамікою.

У 2000 р. зі створенням Комісії з питань науково-технічного співробітництва з Індією розпочався наступний етап відносин. Комісія займалась питаннями щодо дослідження пріоритетних галузей взаємовідносин відповідно до можливостей обох країн. У 2003 р. була проведена перша українсько-індійська науково-технічна виставка «ІНДУК-2003» у м. Гайдарабад. У цій виставці взяли участь 17 наукових фондів та ВНЗ України. У ході проведення виставки була укладена «Угода про наукове співробітництво» між НАН України та Індійською національною академією наук та презентовано 53 спільних наукових проекти [3]. 21-23 грудня 2004 р. у м. Делі проведено перші «Дні науки та техніки України в Республіці Індія». У виставці взяли участь 44 ВНЗ і наукових закладів з 17 регіонів України. Підписано 151 протокол про майбутні наміри. У 2005 р. була підписана міжурядова «Угода про співробітництво у галузі використання космічного простору в мирних цілях». Результатом угоди було створення спільних комісій щодо дослідження космосу [11]. З 2008 р. по 2012 р. співробітництво між Україною та Індією було недостатньо продуктивним. Причиною цього стала світова економічна криза 2008 р., яка вплинула на економічне становище обох держав, тому подальше співробітництво було тимчасово призупинено.

З підписанням у 2012 р. «Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Індія про науково-технічне співробітництво» розпочався новий етап двосторонніх відносин. 10 грудня 2012 р. угода була ратифікована Кабінетом Міністрів України [13]. Згідно з цією угодою, сторони зобов'язалися сприяти поглибленню двосторонньої співпраці, в основі якої лежать принципи взаємної допомоги та рівності у сфері ІТ-технологій і біології та у сферах, що є взаємовигідними для обох сторін, враховуючи можливості та досвід учених. Важливим кроком у процесі розвитку відносин було підписання у 2012 р. Угоди між Радою з регулювання атомної енергетики Індії та Державною інспекцією ядерного регулювання України про співробітництво у сфері ядерної безпеки, обмін технічною інформацією. Головною метою угоди була реалізація двосторонніх наукових проектів, пошук шляхів для спільного розв'язання питань щодо захисту від ядерного забруднення та радіації, обмін знаннями щодо правового регулювання [12]. Результатом вище згаданих угод став запуск процесів, які в майбутньому суттєво вплинули на розвиток співробітництва у науково-технічній галузі.

Протягом 2014 – 2019 рр. співробітництво у відповідній сфері не було продуктивним. Причиною цього стала політична ситуація в Україні та військовий конфлікт на Сході нашої держави. Варто зазначити, що протягом згаданого періоду відбувалися постійні зустрічі з послами, наукові конференції та виставки між обома державами. У 2016 р. – Міжнародний науковий круглий стіл «Б.Р. Амбедкар та конституція Республіки Індія». У 2017 р. було проведено Міжнародний форум «Україна – Індія: 25 років дипломатичних відносин. У 2018 р. була проведена «IV Всеукраїнська конференція індологів «Індія – 70 років незалежного розвитку: досягнення, проблеми, перспективи». На вищезгаданих заходах описувались процеси становлення, розвитку та сучасний стан українсько-індійських відносин, та стан науково-технічного співробітництва. Однак, вплив зазначених заходів на подальший прогрес двосторонніх відносин був незначним. Станом на 2019 р. сторони планують реалізувати 10 спільних наукових проектів. Дані проекти пов'язані з такими галузями як матеріалознавство, машинобудування, ІТ-сфера та ін. Країни планують закінчити реалізацію цих проектів до 2022 р. [10].

Найперспективнішим напрямом українсько-індійського співробітництва у науково-технічній сфері залишається космічна галузь. Особливий інтерес Індія виявляє до проведення спільних досліджень космічного простору в мирних цілях. 16 вересня 1994 р. року

було підписано першу в історії незалежної України міжурядову угоду про співпрацю в дослідженні та використанні відкритого космосу в мирних цілях, яка тривалий час не діяла. Згодом, у 2006 р., була підписана Рамкова угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Індія про співробітництво у використанні космічного простору. Згідно з цією угодою сторони мали розвивати двостороннє співробітництво у сфері дослідження та використання космічного простору з дотриманням взятих міжнародних зобов'язань. У своєму дослідженні «Україна – Індія: на шляху до конструктивного діалогу» О. Котелянець зазначила, що станом на 2013 р. співробітництво між Україною та Індією у космічній галузі мало високий пріоритет. Науковець підкреслила, що основним досягненням станом на 2013 р. було проведення спільних робіт Державного космічного агентства України та Індійської організації космічних досліджень (ISRO) над реалізацією проекту створення двигуна «Жасмін» [4]. У 2016 р. були створені українсько-індійські робочі групи з питань космосу, які мали на меті реалізацію спільних проектів щодо освоєння космосу. У 2017 р. в Україну прибули індійські фахівці з метою конкретизації двосторонніх програм співпраці. Реалізація спільних проектів щодо освоєння космосу триває і до сьогодні.

Не менш важливим є співробітництво у фармацевтичній галузі. У 2005 р. президент Індії Абдула Калама з офіційним візитом відвідав Україну та виступив у ВРУ з промовою «Індія, що динамічно розвивається», в якій виокремив і задекларував особливу підтримку співробітництва у галузі фармацевтики. У 2013 р. О. Хмель у своїй праці: «Перспективи українсько-індійських двосторонніх відносин» зазначив, що індійська фармацевтична продукція користується високим попитом на українському ринку та є одним з головних продуктів імпорту Індії в Україну [14]. На сьогодні індійська фармацевтична галузь є досить розвинутою та успішною. У 2018 р. на українському фармацевтичному ринку індійські фармацевтичні компанії були представлені 52 маркетуючими організаціями. Вони забезпечують доступ українцям до 365 індійських брендів лікарських засобів, що займають 4,4% від загального обсягу ринку лікарських засобів у грошовому еквіваленті. У 2019 р. Індія посідала третє місце серед країн імпортерів фармацевтичної продукції в Україну [2]. Імпорт індійських ліків за підсумками січня-квітня 2019 р. становив 42,3 млн дол. [1]. Для Індії Україна є хорошим ринком збуту продукції, але, водночас, Україна виступає надійним партнером у фармацевтичних дослідженнях. Важливим аспектом співпраці у цій галузі є дотримання європейських стандартів в українській законодавчій базі. Чим

більше українське законодавство буде відповідати стандартам ЄС, тим легше буде індійській продукції вийти на український ринок, оскільки індійська продукція вже є на європейському ринку, що відповідає вимогам фармацевтичної продукції ЄС. Велике значення має внесок, який роблять індійські колеги у розвиток фармацевтичної галузі в Україні, а саме проведення освітніх програм для лікарів та провізорів. Індійські спеціалісти та вчені у сфері фармацевтики досить часто проводять презентації та вебінари, під час проведення яких діляться знаннями та досвідом виробництва фармацевтичних препаратів, та тим, на що потрібно звертати увагу для подальшого успішного розвитку галузі в Україні.

Українсько-індійське науково-технічне співробітництво не є достатньо продуктивним. Це підтверджує список двосторонніх нереалізованих проектів. Починаючи з 1992 р. урядами обох держав було підписано низку угод для реалізації спільних планів у різних галузях. На сьогодні більшість з цих проектів не працюють. Потенціал цього науково-технічного співробітництва є досі нерозкритим сповна. Однією з проблем, яка перешкоджає стабільному співробітництву між двома країнами, є брак фінансування з боку української сторони на організацію співпраці в зазначеній галузі, зокрема, на виконання науково-дослідних програм, залучення та створення спільних науково-дослідних установ, активна участь у міжнародних конференціях, вебінарах, виставках. Також вагомою проблемою є конкуренція з боку технологічно високорозвинених країн ЄС, США, Ізраїлю, Росії та інших держав і наступна зміна науково-технологічного співробітництва Індії з іншими країнами, а саме у сфері нанотехнологій. Недосконалість законодавства щодо захисту інтелектуальної власності з обох сторін, що зупиняє обмін новими технологіями між учасниками науково-технічного співробітництва.

Задля налагодження співпраці держав у науково-технічній сфері та сприяння розвитку подальших перспектив обидві сторони повинні активно підтримувати ефективно поширення інформації щодо перспектив українсько-індійського науково-технічного співробітництва серед залучених державних закладів, інституцій та суб'єктів науково-технічного функціонування в Україні; Україна та Індія повинні укласти нову міжурядову Угоду, з оновленими умовами та деталями про науково-технічну співпрацю між Україною та Індією та Протоколу про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності до цієї Угоди; керівництво України повинне забезпечувати належне фінансування задля успішного виконання двосторонніх науково-дослідних проектів.

Цю тему можна досліджувати і надалі, спостерігаючи за процесами, як в Україні так в Азійсько – Тихоокеанському регіоні. Чи реалізують обидві сторони заплановані проекти? Які будуть наступні кроки України щодо покращення своєї науково-технічної бази? Чи зможе Україна бути надалі вигідним партнером для Індії? На всі ці питання можна дати відповіді, якщо продовжувати дослідження.

Джерела та література

1. Індія входить до ТОП-3 найбільших постачальників ліків в Україні. УНН. 2018. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1800533-indiya-vkhodit-do-top-3-naybilshikh-postachalnikov-likiv-v-ukrayinu> (дата звернення: 20.01.2020)
2. Індія у фармації: доступність, якість, безпека. Пресслужба «Щотижневика АПТЕКА». 2018. URL: <https://www.apteka.ua/article/482696> (дата звернення: 15.01.2020)
3. Індія. *Український світ*. 2016. URL: <http://ukrsvit.org/%D1%96%D0%BD%D0%B4%D1%96%D1%8F/>.(дата звернення: 15.01.2020)
4. Котелянець О. Україна – Індія: на шляху до конструктивного діалогу. *Зовнішні справи*. 2013. С. 32-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zovsp_2013_2_12. (дата звернення: 15.01.2020)
5. Лукаш О. І., Рачек Д. Українсько-індійські гуманітарні зв'язки: історія і сучасність. Проблеми міжнародних відносин: *Збірник наукових праць*. №4.2012. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59317/23LukashUKR.pdf?sequence=4>.(дата звернення: 15.01.2020)
6. Лукаш О. І. 50 років: Розвиток індійського суспільства та українсько-індійських зв'язків. *НАН України, Інститут сходознавства ім. А. Кримського, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України*. 1999. с. 5-7. (дата звернення: 20.01.2020)
7. Міжнародний круглий стіл: «Індія: погляд у майбутнє (до 70-річчя Дня Республіки Індія)». *Інститут всесвітньої історії НАН України*. 2020. URL : <http://ivinas.gov.ua/uk/novini/mizhnarodnyi-kruhlyi-stil-indiia-pohliad-u-maibutnie-do-70richchia-dnia-respubliki-indiia-m-kyiv-30-sichnia-2020-r-presreliz.html> (дата звернення: 20.01.2020)
8. Науково-технічне співробітництво між Україною та Індією. *Посольство України в Республіці Індія*. 2012. URL: <https://india.mfa.gov.ua/posolstvo/439-naukovo-tehnichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-indijeju>.(дата звернення: 15.01.2020)
9. Рамкова угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Індія про співробітництво у використанні космічного простору в мирних цілях. *Кабінет Міністрів України*. 2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356_018. (дата звернення: 15.01.2020)
10. У квітні-червні триватиме конкурс українсько-індійських науково-дослідних проектів на 2019-2021 роки. *Міністерство освіти і*

науки України. 2018. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/u-kvitni-chervni-trivatime-konkurs-ukrayinsko-indijskih-naukovo-doslidnih-proektiv-na-2019-2021-roki>. (дата звернення: 15.01.2020)

11. Угода між Державною інспекцією ядерного регулювання України та Радою з регулювання атомної енергетики Індії про обмін технічною інформацією та співробітництва. *Кабінет Міністрів України*. 2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356_023.(дата звернення: 15.01.2020)
12. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Індія про співробітництво в галузі науки і техніки. *Кабінет Міністрів України*. 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356_007(дата звернення: 15.01.2020)
13. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Індія про науково-технологічне співробітництво. *Кабінет Міністрів України*. 2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356_025. (дата звернення: 15.01.2020)
14. Хмель А. О. Перспективи українсько-індійських двосторонніх відносин. *Чорноморський державний університет імені Петра Могили*. 2014. №1 С. 96-97. (дата звернення: 15.01.2020)

УДК 327.39

Галан А. В.*Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор*

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКОГО СОЮЗУ

У статті розглянуто процес створення ініціатив Балто-Чорноморського союзу. Наведено характерні особливості та переваги таких ініціатив. Проаналізовано загальну концепцію та геополітичну ситуацію сьогодення.

Ключові слова: Україна, Балтика, Балто-Чорноморський союз, Тримор'я, Міжмор'я.

Halan A. V.

PROSPECTS OF THE BALTIC-BLACK SEA UNION

In article, the process of creating initiatives of the Baltic-Black Sea Union is considered. The specific features and benefits of such initiatives are outlined. The general concept and geopolitical situation of the present are analyzed.

Key words: Ukraine, Baltic States, Baltic-Black Sea Union, Intermarium, The Three Seas Initiative.

Актуальність обраної теми наукової роботи зумовлена тим, що ідея Балто-Чорноморського союзу постійно обговорюється в політичних колах. Геополітична концепція передбачає створення союзу країн Балтійського моря та Чорного моря. Ці країни історично входили до складу Великого князівства Литовського та Речі Посполитої і займають важливе геополітичне, транзитне становище. Союз цих держав має великий економічний, політичний та оборонний потенціал.

Формування розуміння важливості створення союзу та аналіз перспектив розпочались після Першої світової війни. Розробкою ідеї займалися вітчизняні науковці, такі як: Степан Рудницький, Юрій Липа, так і іноземні політики – Йозеф Підсудський. В сучасних наукових працях конфігурують науковці: Юрій Метелешко, Ольга Коваленська, Олексій Волович та Богдан Левик та інші.

Мета роботи полягає у проведенні комплексного аналізу особливостей концепції Балто-Чорноморського союзу, формуванні розуміння поточного стратегічного стану, характеристики самих форм та цілей союзу. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- 1) проаналізувати актуальні ініціативи у напрямку створення Балто-Чорноморського об'єднання;
- 2) детермінувати можливі цілі союзу;
- 3) визначити перспективи та можливі проблеми.

Ідея бере початок із ХХ століття. Ініціатива створення Балто-Чорноморського союзу виникла після закінчення Першої світової війни. Відтоді концепція безліч разів змінювала свої форми, авторів та межі. Проте її ініціатором та основоположником був Степан Рудницький, який у Балто-Чорноморському об'єднанні бачив шлях розв'язання питання «незалежності» як України, так і інших країн, які прагнули до суверенності. Вчений вбачав для Фінляндії, Латвії, Литви, Естонії, Білорусі та України загрозу з боку Росії та Польщі. Союз саме цих держав, на його думку, міг би забезпечити кожному його учаснику можливість самоідентифікації та гарантувати ефективно об'єднання. У своїх працях, які датуються з 1914 року, він обгрунтовував спільність народів цих 6 держав, ґрунтуючись не лише на відстоюванні незалежності, але і на низці факторів, таких як: ментальність, історія, цінності та віра [4, 331].

У ті ж роки таку ж ініціативу висувала Польща, а саме політик Йозеф Підсудський, який вбачав у об'єднанні можливість захисту країн від Німеччини та Радянського Союзу. Цей план мав на меті створити таку конфедерацію, яка б повторювала межі Речі Посполитої до її третього поділу. Проте головною у цьому об'єднанні мала бути б Польща. Під час Версальських домовленостей лідери країн намагались створити власну федерацію країн Східної Європи, хоча на той час більшість країн не підтримувало лідерство Польщі. Саме тому перша спроба створення Балто-Чорноморського союзу, яка відбулась 1919 році в Ризі, потерпіла крах [9, 12-22].

Після розпаду Радянського Союзу актуальність питання створення Балто-Чорноморського союзу зростає. Адже країни, перебуваючи у складному економічному та безпековому становищі, прагнули до пошуку союзників та стабільності. Результатом постійних обговорень та ініціатив стало підписання 29-30 липня 1994 року документу, що створював Лігу політичних партій країн Міжмор'я. Саме там активно обговорювали актуальність створення відкритого ринку, спільних військових сил та відкритих кордонів. Проте пізніше Поль-

ща змінила свій вектор зовнішньої політики на західний напрям, а саме Європейський Союз [5, 80-84].

Саме з 1990-х років з'явилося розуміння, що території, які знаходяться на межі Європи та Росії, потребують кооперації та скоординованих дій у різних проблемних сферах, таких як: економіка, енергетика, екологія та безпека. Відтоді було створено два об'єднання: Рада держав Балтійського моря (РДБМ) та Чорноморське економічне співробітництво (ОЧЕС). Росія входить в ці два об'єднання як повноправний член, а Європейська комісія представлена лише в РДБМ. Крім того, країни Балтики окремо співпрацюють у ряді спільних проєктів, таких як Стратегія країн Балтійського моря ЄС (2009 року). Такі кооперації мали на меті відкрити політичний діалог між країнами, скоординувати дії, але не сприяли реалізації планів Балто-Чорноморського союзу [10, 5].

З моменту анексії Криму та початку російсько-українського конфлікту безпекове питання посилилося на території пострадянських країн. Латвія, Литва та Естонія також відчувають небезпеку з боку Росії, постійно наголошують на перетині російськими військовими літаками їхніх кордонів та звертають увагу на політику Росії щодо низки східних територій, які Федерація вважає «історично російськими» [3]. У світлі цих подій, обговорення створення Балто-Чорноморського союзу вийшло на новий рівень. Відтепер обговорювалось створення об'єднання незалежного від Росії, яке мало б велику військову спроможність для протистояння агресивній країні. Балто-Чорноморський союз з 2014 року в дискусіях набув характеристик оборонного об'єднання, яке могло б протистояти Російській Федерації.

Межі створення Союзу також розширились. Ідея об'єднання двох морів поширилась і на Адріатичне море, і ідея Балто-Чорноморського союзу трансформувалась з ідеї «Міжмор'я» до ідеї «Тримор'я». Концепція значно розширює кордони та охоплює такі країни, як: Україна, Латвія, Литва, Естонія, Білорусь, Туреччина, Грузія, країни Вишеградської четвірки (Польща, Чехія, Угорщина і Словаччина), Румунія, Болгарія, Австрія та шість країн колишньої Югославії (Боснія і Герцеговина, Македонія, Сербія, Словенія, Хорватія та Чорногорія). Саме щодо складу майбутнього союзу ведеться найгостріша дискусія. Цю ідею активно підтримувала Польща. Президент Республіки Польща Анджей Дуда неодноразово заявляв про готовність обговорення умов та деталей з іншими країнами та створення «Тримор'я» [1].

Ініціатива «Тримор'я» – це проєкт, спрямований на сприяння та розвиток економіки, співпраці між країнами Центральної та Східної Європи. Ініціатива передусім включає держави, розташовані між Адріатичним, Балтійським та Чорним морями. У цій концепції також розглядається можливість існування «Міжмор'я», як окремої структури. Проєкт «Тримор'я» має свій потенціал у різних сферах та до того ж достатньо широкі кордони співпраці.

Передусім таке об'єднання матиме економічний характер та має на меті збільшити економічну, енергетичну та транспортну спроможність кожної із країн-учасниць. У ширшому розумінні ця співпраця спрямована на зміцнення відносин з ЄС. З точки зору «Тримор'я», країни Центральної та Східної Європи повинні зосередитись на створенні більш узгодженої позиції в ЄС, саме через поглиблену внутрішню інтеграцію та збалансовану регіональну політику [10, 10-17].

З огляду на останні події в Україні важливим фактором залишається безпека у регіоні, особливо для тих країн, які мають сухопутний або морський кордон із Російською Федерацією. Після саміту НАТО у Варшаві 2016 року, Балтійські країни, Польща, Румунія та Болгарія офіційно запросили військову підтримку НАТО для захисту своїх кордонів [2].

Під великим питанням залишається участь Білорусі, адже у своїй політиці вона більшою мірою наслідуює Російську Федерацію. Велике занепокоєння викликає можливість інтеграційних процесів між країнами. Хоча економічна участь Білорусі залишається вигідною, а з точки зору безпеки членство у союзі – неможливе.

Туреччина може стати сильним гарантом у союзі «Тримор'я». Проте Туреччина виступає проти розширення НАТО на сході, що не співпадає із політикою більшості країн. Внаслідок цього можуть виникнути проблеми вже на початку створення організації.

Головною проблемою створення Адріатичного-Балто-Чорноморського союзу є невизначеність у його формах, членах та цілях. Саме тому процес імплементації цього проєкту буде надзвичайно складним і вимагає постійних обговорень, самітів, конференцій та ініціатив. Проєкт «Тримор'я» матиме передусім економічний характер. Така ініціатива розвине економічну та енергетичну складову країн. Хоча мало враховано безпековий фактор, який є надзвичайно актуальним для країн колишнього Радянського Союзу. Створення повноцінного «Тримор'я» вимагає багато часу та етапів, оскільки знаходиться лише на етапі обговорень. Також таке об'єднання несе потенційну альтернативу ЄС, що не є вигідним для великих євро-

пейських країн, які після Брекзиту будуть занепокоєні створенням нового економічного союзу.

Першочерговим питанням є вирішення, у якій формі все ж таки повинно працювати об'єднання: безпековій, політичній чи економічній? Які цілі повинен переслідувати майбутній союз? Який формат та межі він повинен мати?

Не можливо ігнорувати події, які розгортаються сьогодні. Тому, все ж таки, важливим фактором союзу є безпека та започаткування співпраці, яка допомогла б координувати дії та створювати нові ініціативи. Латвія, Литва, Естонія, Польща, Болгарія, Румунія, Грузія, Україна можуть сформувати такий стратегічний союз, який повинен мати комунікативний, безпековий та економічний характери. Економічний аспект є невід'ємною частиною Балто-Чорноморського союзу, оскільки об'єднання матиме вигідне географічне, транзитне становище. Основною метою союзу є розробка ефективної політики, яка була б незалежна від Російської Федерації.

Латвія, Литва та Естонія регулярно співпрацюють на рівні щорічних самітів та конференцій, під час яких розглядають найгостріші питання регіону та координують спільні дії. Таким чином, країни підтримують узгоджену політику у ряді сфер. Наприклад, у сфері протидії інформаційній війні РФ. Саміти та конференції по цій проблематиці розпочались після 2014 року для унеможливлення повторення «Кримського сценарію» на їх територіях [7, 270].

На основі позитивного досвіду країн Балтики політичний вимір союзу можна створити у форматі самітів, на яких країни будуть обговорювати спільну політику, відстоювати її на міжнародній арені та розробляти стратегії що спрямовані на захист інтересів країн-членів союзу.

Безпековий вимір союзу повинен мати оборонний характер та кооперувати країни для злагоджених та ефективних дій. Основним фактором повинна бути співпраця із НАТО та підтримка демократії та ліберальних цінностей. Проте для забезпечення окремих інтересів країн Балтики та Чорного моря потрібно створити окреме об'єднання військово-морських сил з береговим штабом та центром зв'язку в Таллінні та Одесі. Військово-морське об'єднання дозволить проводити морські тренування та швидко реагувати на події в морі. Ефективним також може стати об'єднання у сфері повітряного спостереження для координації та поширення даних. В рамках союзу будуть проводитись постійні військові навчання та місії.

Економічну складову Балто-Чорноморського союзу можна імплементувати через зниження тарифів та створення сприятливих

умов торгівлі між країнами. Економічна незалежність від Російської Федерації також є важливим фактором для кожної із країн. Створення співдружності повинне створити сприятливе середовище для розвитку економіки країн-членів.

Таким чином, реалізація проекту може розпочатись вже у найближчий час та мати певні результати. Таку ініціативу будуть підтримувати країни Європи та Сполучені Штати Америки, які зацікавлені у стримуванні Російської Федерації та забезпеченні миру у регіоні.

Створення Балто-Чорноморського союзу знаходиться на етапі обговорень. Проблемними питаннями залишаються: межі, учасники та цілі. У ширшому розумінні ця співпраця повинна бути спрямована на створення узгодженої позиції на міжнародній арені, через поглиблену внутрішню інтеграцію та збалансовану регіональну політику. Важливим є створення в рамках союзу військового об'єднання, оскільки питання безпеки надзвичайно актуальне для країн регіону. Для реалізації проекту потрібна підтримка кожного члена майбутнього союзу, країн Європейського Союзу та США. Країнам потрібно узгоджувати чіткі дії для імплементації проекту.

Подальші дослідження дозволять розвинути ідею формування Балто-Чорноморського союзу та створять нові ініціативи, які в подальшому можна використати під час проектування об'єднання. Поглибленого вивчення вимагають проблемні питання та перспективи створення Балто-Чорноморського союзу.

Джерела та література

1. Волович О. Балто-Чорноморський Союз: перспективи реалізації (частина 1). Аналітичний центр «Борисфен Інтел». 2016. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/volodich-balto/>.
2. Досвід країн Балтії щодо протидії агресії зі сторони Російської Федерації. Аналітичний центр «Борисфен Інтел». 2014. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/opyt-baltii/>
3. Естонія заявляє, що російський військовий літак порушив її повітряний простір у Балтійському морі. Радіо Свобода. 2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29094947.html>
4. Ковалевська О. 100 – річний ювілей нереалізованої ідеї: «Концепція Балто-Чорноморського союзу» в працях Степана Рудницького і сучасні перспективи. Вісник Інституту історії України. Регіональна історія України. Київ, 2018. № 12. С. 329–345.
5. Левик Б. Концепція Балто-Чорноморського союзу і пострадянський простір. Схід, 2014. № 5. С. 80–84.

6. Мателешко Ю. Між ЄС та Росією: проблеми та перспективи формування Балто-Чорноморського Союзу. Вісник Ужгородського національного університету. Геополітика України: історія і сучасність. Ужгород, 2016. № 1(16). С. 148–156.

7. Грибин, Н. П. Особенности формирования системы национальной безопасности малых прибалтийских государств. Власть, 2018. С. 264-274.

8. Joerg Forbrig. A Region Disunited? Central European Responses to the Russia-Ukraine Crisis. Europe Policy Paper. The German Marshall Fund of the United States. Washington, 2015. P. 3.

9. Laruelle M., Rivera E. Imagined Geographies of Central and Eastern Europe: The Concept of Intermarium. IERES Occasional Papers, 2019. С. 30.

10. Zurawski P. Adriatic-Baltic-Blac sea vision of cooperation. Institute for Eastern Studies, 2017. С. 32.

УДК 327:339.9(477)

Морозюк А. В.

Науковий керівник Корнійчук Л. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач

ІНТЕРЕСИ КИТАЮ В ЦЕНТРАЛЬНІЙ АЗІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті розглянуто геополітичні, економічні та безпекові інтереси Китаю в Центральній Азії та проаналізовано його багатогранну співпрацю з регіоном на сьогодні та в перспективі. Розкрито головні принципи китайської стратегії на тлі глобального геополітичного протистояння в регіоні. Визначено точки дотику економічних інтересів у рамках китайської ініціативи «Один пояс, один шлях». Крім того, підкреслено важливість енергетичної безпеки в регіоні Центральної Азії. Особливу увагу приділено питанню безпеки та стабільності в Сінцзян-Уйгурському автономному районі, його впливу на відносини Китаю з країнами Центральної Азії.

Ключові слова: Центральна Азія, Китай, стратегічні інтереси, енергетична безпека, геополітичні та економічні пріоритети, Сінцзян, «Один пояс, один шлях».

Moroziuk A. V.

CHINA'S INTERESTS IN CENTRAL ASIA AT THE CURRENT STAGE

In this article China's geopolitical, economic and security interests in Central Asia are considered of and its multifaceted cooperation with the region nowadays and in perspective is analyzed. The main principles underlying the Chinese core strategy on the background of global geopolitical confrontation in the region were revealed. The points of contact of economic interests were identified through the Chinese Belt and Road Initiative project. In addition, the importance of energy security in the Central Asian region is emphasized. Particular attention is paid to the issue of security and stability in the Xinjiang Uygur Autonomous Region its influence on China's relations with Central Asian countries.

Key words: *Central Asia, China, strategic interests, energy security, the geopolitical and economic priorities, Xinjiang, Belt and Road Initiative.*

Китайська Народна Республіка є однією з провідних держав, що відіграє значну роль на міжнародній арені. Геополітичний характер процесів в Центральній Азії, де перетинаються інтереси ключових світових гравців, впливає на різноаспектні політико-економічні відносини Китаю з Казахстаном, Киргизстаном, Таджикистаном, Туркменістаном та Узбекистаном.

Зміцнення політичних та економічних позицій Китайської Народної Республіки в центрально-азійському регіоні на фоні загального зростання Китаю в світі викликає науковий інтерес та зумовлює важливість і актуальність дослідження його політико-економічних інтересів та пріоритетів в Центральній Азії під кутом зору вивчення тенденцій і перспектив побудови та розвитку різноформатних зв'язків між Китаєм та Казахстаном, Киргизстаном, Таджикистаном, Туркменістаном, Узбекистаном, а також можливих загроз як для Китаю так і для центрально-азійського регіону.

Різноаспектні питання щодо зовнішньої політики Китаю в Центральній Азії та його політико-економічних пріоритетів в регіоні тією чи іншою мірою висвітлюються в публікаціях цілої низки представників науково-експертного середовища. Серед українських дослідників варто згадати такі імена, як С. Даниленко, О. Гальона, А. Гончарук, М. Дорошко, О. Кожухар, серед зарубіжних експертів слід відзначити дослідження Р. Абдулло, Р. Алімова, Р. Алієвої, К. Байзакової, С. Бланка, Ван Гуанчжєня, Гуан Тяня, З. Давидова, М. Данилович, Л. Джуліана, Д. Кабестана, Б. Маріані, А. Петерсена, Г. Юмаділової, С. Карганова, Ю Сіхао, Вен Цябао, Ван Гуанчжєня, К. Журавльової, А. Каукєнова, Яо Вана, Х. Кєні та інших. Відомі фахівці з Центральної Азії, такі як С. Сафасєв, Б. Шаріфов, А. Ходжаєв, представили своє бачення окремих аспектів політики КНР в Центральній Азії в ХХ столітті. Однак, не дивлячись на проведені дослідження, не було розроблено цілісного і всеохоплюючого підходу до аналізу і розуміння китайських інтересів в Центральній Азії у ХХІ столітті і в перспективі, що додало актуальності цьому дослідженню.

Метою дослідження є всебічний аналіз інтересів КНР в Центральній Азії, а його завданнями: дослідити та узагальнити науково-експертні підходи до детального вивчення економічних, енергетичних, геополітичних і безпекових інтересів Китаю в Центральній Азії, оці-

нити стан та перспективи імплементації зовнішньополітичного курсу КНР в центрально-азійському регіоні, виходячи із холистичних аспектів китайської зовнішньої політики.

Аналіз офіційних документів, дослідницьких робіт, інформаційно-аналітичних матеріалів з питань міжнародних відносин свідчить, що у ХХІ столітті регіон Центральної Азії з точки зору геополітики, економіки та безпеки набуває для Китаю стратегічної вагомості. Протягом свого турне державами Центральної Азії 2013 року, Голова КНР Сі Цзіньпін зазначив: «Розвиток відносин дружби та співпраці з країнами Центральної Азії – магістральний напрям китайської дипломатії. Об'єднавши зусилля з центрально-азійськими країнами, Китай охоче прагне взаємного збагачення й розвитку, що схиляються на засади зростаючої взаємодовіри, дружби, та активного співробітництва» [24, 13].

Пекін розглядає подальшу регіональну інтеграцію з Центральною Азією як найважливішу, оскільки вона представляє можливості для безпеки, політичних, економічних, енергетичних та національних інтересів КНР та забезпечення своїх фінансових переваг. Китай має сильний інтерес до мирної, стабільної та процвітаючої Центральної Азії. Це забезпечує постачання енергії та захист стабільності в автономному регіоні Сінцзян [9, 6].

Зростаючий вплив Китаю також прискорив конкуренцію між основними державами, які захищають свої інтереси в Центральній Азії, оскільки Росія, США, ЄС, Туреччина та Індія виявляють сильний інтерес до цього стратегічно важливого регіону. Це додало більш глибокого виміру для аналізу потенційних ризиків та загроз національній та регіональній безпеці [12, 12].

З тих пір, як Китай встановив дискреційні відносини з державами Центральної Азії в 1992 році, економічний оборот значно розширився [18, 7]. Сі Цзіньпін 16 вересня 2013 року під час свого виступу в Астані оголосив про створення в Центральній Азії «Економічного поясу Шовкового шляху», який є частиною світової стратегії «Один пояс, один шлях» [13, 13]. Така стратегія передбачає економічну пенетрацію в регіон методом імплементації двосторонніх та багатосторонніх економічних та інфраструктурних проєктів, а серед напрямів партнерства головними є енергетика, торгівля, інвентування транспортно-логістичної інфраструктури, створення в регіонах Центральної Азії, які є прикордонними з КНР, зони вільної торгівлі та кредитування економік центрально-азійських держав [11, 4].

Система кредитування відіграє важливу роль у забезпеченні приєднання Китаю до ринків Центральної Азії. Ці проєкти мають від-

носно низькі відсотки, до того ж умови передбачають як передачу акцій у бізнесі, так і застосування договору про розподіл. Таким чином, економічна присутність Китаю в окремих галузях економіки Центральної Азії буде розширюватись, що в свою чергу посилить економічну залежність регіону від Китаю [7, 4]. Лише за посередництва Шанхайської організації співробітництва (ШОС) Китай надав центрально-азійським державам 20,9 млрд. дол. США у вигляді кредитів. Ексімбанк КНР підвищив кредитну лінію до 12 млрд. дол. США та реалізував більше 50 соціально-економічних проєктів в країнах регіону [10, 8]. Загальна маса китайських інвестицій в країни ЦА складає десятки млрд. дол. США.

Головний відсоток китайських фінансових вкладень спроектовано в паливно-енергетичний сектор та добування природних ресурсів, зокрема будівництво трубопроводів до Китаю [1, 5]. Значні китайські інвестиційні та кредитні кошти, як правило, передбачають умови придбання китайського інвентарю й техніки. У КНР оформилася прагматична стратегія підтримки зарубіжної експансії національного бізнесу [25, 88].

Чи не найважливішим напрямом економічної активності Китаю та державних компаній в ЦА є нафтогазовий, де провідний інтерес фокусований на Казахстані й Туркменістані – державах, що містять вагомий вуглеводневий потенціал та високі експортні і транзитні можливості [16, 144]. КНР дотримується серії підходів, що за своєю суттю є різними, але доповнюють один одного щодо забезпечення стабільності доступу до ресурсів вуглеводнів.

Забезпечення постійного постачання енергоресурсів із Центральної Азії є важливою геостратегічною перевагою для Китаю. Зручне географічне положення регіону пропонує альтернативу, яка зменшує велику залежність Китаю від імпорту енергії, який проходить морськими шляхами, де переважають ВМС США. В останні роки постачання нафти та газу з Центральної Азії зросло, покриваючи до понад 10 відсотків потреб Китаю в енергетиці [1, 7]. В особі країн ЦА Китай отримав великих постачальників потрібних йому ресурсів на тривалу перспективу. Значні обсяги нафти та кольорових металів, більше половини імпортованого газу КНР ввозить з цього регіону за зручними для нього цінами. До 2035 р. ЦА може забезпечувати до половини всіх потреб КНР в імпорті природного газу [20, 5].

У грудні 2005 р. CNPC спільно з компанією «КазМунайГаз» завершила будівництво тисячокілометрового нафтопроводу, який з'єднав Атасу в західному Казахстані з китайським Алашанькою в Синьцзяні. Цей нафтопровід не тільки має велике значення для ки-

тайського внутрішнього ринку, але може зіграти і певну зовнішньоекономічну та зовнішньополітичну роль, у випадку транспортування європейської нафти через Китай на ринки Японії та Південної Кореї [14, 8]. На цей час, у рамках контракту будується 4 нитка газопроводу за маршрутом «Туркменістан – Узбекистан – Таджикистан – Киргизстан – Китай» потужністю 25 млрд. кубометрів газу на рік. Пекін планує зв'язати країни ЦА та Китай через Трансазійський газопровід, який дасть змогу КНР задовольняти значну частину своїх потреб в вуглеводнях, а також зміцнити співробітництво Китаю з центрально-азійськими державами в нафтогазовій галузі та посилити вплив КНР в регіоні [15, 3].

Слід зазначити, що з розвитком атомної енергетики в КНР протягом останніх 10 років здійснювався активний етап китайсько-казахської та китайсько-узбецької співпраці в сфері забезпечення Китаю ураном. Зокрема, у рамках відповідних проєктів відбувалася підготовка планів та їх практична реалізація щодо видобутку та поставок казахського і узбецького уранового палива до КНР [21, с. 49, 50]. З позиції Китаю можна сказати, що енергетичне співробітництво з центрально-азійськими державами дозволяє КНР уникнути значної енергозалежності від Близького Сходу та великого обсягу морських перевезень, а також диверсифікувати енергоджерела та види транспортування для максимального забезпечення енергетичної безпеки країни [14, 18].

Однак, енергетичне співробітництво тягне за собою деякі труднощі та невизначеності. Крім слабкої регіональної стабільності, значні запаси енергії призводять до жорсткої конкуренції у сфері інвестицій великих держав. Наприклад, у Казахстані американські нафтові компанії досліджують 75 відсотків нових родовищ нафти. Крім того, Росія зберігає свій традиційно потужний вплив, а також помітною є частка нафтових компаній з Великобританії, Франції, Туреччини, Ірану та Японії. Таким чином, Центральна Азія стає основним регіоном боротьби великих держав за енергетичні ресурси [16, 146].

Інтерес КНР до Центральної Азії завжди був пов'язаний із питаннями щодо розширення та контролю над територією країни, а також регіональною безпекою [21, 125]. Як зазначено у Білій книзі про мирний розвиток Китаю 2011 року «центральною метою китайської дипломатії є створення мирного та стабільного міжнародного середовища для її розвитку». Крім того, центральним урядом у 2000 році було прийнято політику «Grand Western Development», яка була спрямована на економічне зростання в західних провінціях із огляду на низький рівень розвитку порівняно з прибережними районами.

Прискорена побудова «нового Шовкового шляху» важлива як для регіонального економічного співробітництва, так і для економічної інтеграції західних провінцій Китаю та прибережних районів [13, 13].

Безпека і стабільність в Центральній Азії дуже важливі для Китаю не тільки для захисту його власних інтересів в регіоні, але також через майже неминуче загострення ситуації в його північно-західному регіоні, в Сінцзяні у випадку порушення безпеки та стабільності. У цьому сенсі географічне положення регіону вимагає особливої уваги, виступаючи в якості воріт до Центральної Азії [8, 14]. Стабільність Сінцзяня лежить в основі проблем, пов'язаних із безпекою Китайської Народної Республіки, і є одним з головних факторів, що визначають політику Китаю щодо Центральної Азії. На економічному рівні Сінцзян фактично стикається не тільки з відставанням в розвитку, але й зі зростаючою нерівністю між населенням ханського походження та корінним, яке характеризується етнічною і культурною тотожністю з усім населенням Центральної Азії. Етнічний елемент і дискримінаційна політика центральної влади є гарним середовищем для розвитку сепаратистських й автономістських рухів, що може значно підірвати стабільність кордонів й систему безпеки Китаю [22, 28].

Хоча фактори внутрішньої дестабілізації існують, для Пекіна є очевидним, що контроль над Сінцзяном тягне за собою контроль над периферією і транскордонними контактами, а отже над суміжними районами Центральної Азії і регіоном загалом. Внутрішній контроль для китайської влади залежить від контролю кордону, спрямованого на запобігання будь-якого «безпорядку» та будь-якої зовнішньої підтримки рухів за незалежність [22, 30]. Китай також прагне, щоб його сусіди з Центральної Азії, які мають найбільше уйгурське населення будь-яких країн, окрім Китаю, брали більш активну участь у боротьбі з уйгурським сепаратизмом, що може створити ризик для торгівлі, постачання енергоресурсів і, зрештою, загрожувати внутрішній стабільності держави. Гарним прикладом є заворушення в Киргизстані 2010 року між етнічними киргизами та узбеками [17, 11].

Таким чином, важливим елементом китайської політики щодо Центральної Азії є концепт стабільності кордонів та регіональної безпеки, який полягає у внутрішній стабілізації традиційно неспокойних регіонів, таких як Сінцзян, а також у «спокої» прикордонних зон та периферії, де ймовірність виникнення нових «смертельних загроз» потенційно високою.

Підйом Китаю в Центральній Азії прискорив конкуренцію між великими державами з метою захисту своїх інтересів у регіоні. Окрім Росії та США, інші потужні актори, такі як ЄС, Туреччина та Індія, мають різні економічні, політичні та безпекові інтереси в Центральній Азії. Багато аналітиків стверджують, що Китай вже замінив Росію як найвпливовішу силу в регіоні [4, 5], оскільки він є найбільшим торговим партнером чотирьох з п'яти країн регіону та другим за величиною торговим партнером Узбекистану. Однак, Росія все ще має значний вплив на економіку та політику цих держав [20, 4].

Ще з 1990-х років Китай дуже швидко переймався зв'язками між новими республіками Центральної Азії та НАТО, сприймаючи ризик того, що вплив США буде поширюватися на підставі «стримування» влади Китаю. Розширення НАТО на схід, незважаючи на його межі, було проаналізовано як загроза безпеці північно-східного кордону Китаю, який, до того ж, завжди був зоною стурбованості китайської влади. Ця загроза включає як звичайний вимір, пов'язаний із посиленням американського військового тиску, так і ідеологічну загрозу, пов'язану з теоріями мирної еволюції чи зміни режиму [5, 9]. З погляду Пекіну, ця загроза посилюється, зокрема, з часу терактів 11 вересня, які призвели до посилення військової присутності США в Центральній Азії, зокрема відкриття декількох військових баз, але також через акцентування США на позитивній взаємодії між зміною режиму, демократизацією і безпекою. Пекін намагається попередити всіма силами прихильність держав ЦЄ до цієї західної концепції, як загрозу власній макрополітичній моделі [20, 6].

Для Пекіна, очевидно, існує ризик того, що, відповідно до теорії доміно, ці рухи дестабілізації поширяться на всю Центральну Азію і дійдуть до автономного регіону Сінцзян. Крім того, китайські аналітики вважають цю американську стратегію продовженням теорії гуманітарної інтервенції, війни з терором, боротьби проти комунізму, аж до теорії усунення «тираній», висловленої Кондолізою Райс [2, 5].

Сполучені Штати також посилити свою присутність на економічному рівні завдяки численній допомозі та інвестиціям, у тому числі в галузі енергетики, що є особливо чутливою для Пекіна. Таким чином, китайський режим продовжує аналізувати параметри своєї безпеки з погляду асиметрії на свою користь та здатності зберігати контроль і вплив в регіоні. [12, 12].

Таким чином, в Азії китайські аналітики визначають як «несприятливий фактор» роль зовнішніх сил, головною з яких є США, а та-

кож інтеграцію країн Центральної Азії «в колективні організації» типу СНД.

У той час як вплив Китаю в Центральній Азії продовжує розширюватися, все більш актуальними стають питання щодо його основних переваг в регіоні. Щоб зрозуміти їх, важливо визначити головні стандарти, що лежать в основі стратегії. У китайському політичному дискурсі акцентується на тому, що Китай не прагне встановити авторитет і не нав'язує свою волю різним країнам. Водночас, регулярно підкреслюється відмінність Китаю як надійної екстраординарної держави, яка враховує інтереси різних країн, від західних країн, які прагнуть втручатися у внутрішні справи різних держав. Проте насправді гармонія між забезпеченням інтересів Китаю за кордоном і дотриманням об'єктивних стандартів державної влади та геополітичної незалежності часто порушується [3, 10].

Підозри, що Китай має приховані наміри в Центральній Азії і, що геополітика держави зосереджена на встановленні абсолютного контролю над регіоном, мають дещо примітивний і гіперболізований характер. Проте таке твердження не виключає геополітичний вимір китайських інтересів в Центральній Азії. Звичайно, будь які дії КНР в регіоні спрямовані передусім на отримання конкретної вигоди для себе. Геоекономічне впровадження забезпечує геополітичний вплив. Така позиція визначила політику активної фінансової та економічної експансії в регіоні, що повинно було дати змогу Китаю стати головним інвестором та торговельним партнером центрально-азійських держав і таким чином створити сприятливе для себе міжнародне оточення [9, 8]. Центральна Азія – стратегічний тил для Пекіну, а тому основні принципи та завдання його політики зумовлені цілями щодо збереження лояльності країн регіону та унеможливлення контролю над ними з боку групи наддержав або однієї з них. Для Пекіна важливо отримати підтримку центрально-азійських країн у всіх політичних та економічних ініціативах [11, 9]. Поширеною є також думка, що розвиток Китаєм елементів транспортної інфраструктури регіону в майбутньому має стати фундаментом його широкої взаємодії з європейськими країнами [20, 7].

У будь-якому випадку, стратегія Китаю в Центральній Азії зосереджена на пошуку активів. Збільшуючи іноземні інвестиції, Китай сподівається стабілізувати ключові азійські держави, які мають вирішальне значення для безпеки його північно-західних регіонів. Таким чином, китайська стратегія «Один пояс, один шлях» уможливорює рішення обох завдань: вона передбачає розвиток економіч-

ного співробітництва, водночас, зміцнюючи безпеку і стабільність в Синьцзян-Уйгурському Автономному окрузі [7, 6].

У цьому контексті можна навести позицію американського дослідника Е. Фейгенбаума, який вважає, що ключовим для Китаю є не тільки забезпечення стабільності на кордоні, але і сприяння довгостроковій стабільності самих держав ЦА в інтересах Китаю [6, 11].

Виходячи з проведеного аналізу, китайські пріоритети в Центральній Азії на сучасному етапі побудовані в контексті відповідних концепцій на основі глобальної стратегії, охоплюють широкий спектр завдань, які віддзеркалюють регіональні цілі у рамках загальної цілеспрямованої та послідовної зовнішньої політики КНР і зорієнтовані на масштабне та скоординоване просування довгострокових національних інтересів Китаю, враховуючи комплекс потенційних загроз внутрішній та регіональній безпеці.

Політика КНР в Центральній Азії обумовлена її економічними інтересами, особливо прагненням забезпечити енергетичну безпеку і використання транзитного потенціалу регіону, як фінансово найвигіднішої альтернативи. У той же час вона спрямована на підтримку стабільності і безпеки в Синьцзян-Уйгурському автономному районі. Все це викликало не тільки інтенсифікацію зв'язків із регіоном, але і участь в «Новій великій грі» в Центральній Азії, де стикаються інтереси також Росії, США та інших великих гравців. Успішне досягнення проголошених цілей КНР у рамках співробітництва з країнами ЦА слугуватиме реалізації з боку Китаю стратегічних устремлень в умовах глобальних процесів, конкуренції та суперництва на теренах Євразії та в світу в цілому.

Оскільки економічна участь Китаю в Центральній Азії продовжує розширюватися, його вплив в регіоні неухильно зростає. Сьогодні для КНР стратегічною метою є набуття в перспективі панівних позицій в Центральній Азії, що зумовлено багатогранністю його геополітичних, економічних, енергетичних і безпекових пріоритетів у регіоні.

Оскільки глобалізаційні тенденції змінюють світ в бік непередбачуваності і безпрецедентних загроз, перспектива подальших досліджень у напрямку стратегічних інтересів Китаю в Центральній Азії, зокрема, в контексті внутрішніх викликів і зростаючої глобальної нестабільності, є актуальною.

Джерела та література

1. Aminjonov F. Central Asia's Natural Gas: The Pitfalls of Energy Export Diversification. *OSCE Academy*. 2013. № 2. P. 5-10. URL: http://osce-academy.net/upload/Policy_briefs/Policy_Brief_13.pdf
2. Cabestan J. Energy Cooperation Between China and Central Asia In The New Great Game in Central Asia. *European Council on Foreign Relations*. 2018. № 1. P 3-6. URL: <http://www.ecfr.eu/page/-/China>
3. Campbell I., Wheeler T., Attree L., Butler D., Mariani B. China and Conflict-Affected States – Between Principle and Pragmatism. *Saferworld*. 2012. № 3. P. 8–12.
4. Dickey S. Rising China, Sinking Russia. *The Economist*. 2013. № 6. P. 4-6. URL: <https://www.economist.com/asia/2013/09/14/rising-china-sinking-russia>
5. Donovan P. The United States in Central Asia: Going, Going. *The Economist*. 2013. № 5. P. 2-12. URL: <https://www.economist.com/asia/2013/12/05/going-going>
6. Hauff L. V. A Stabilizing Neighbor: The Impact of China's Engagement in Central Asia on Regional Security. *Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik*. 2016. Vol. 12. № 4. P. 9-11.
7. Jumadilova G., Amzenova Zh., Serzhnkyzy S. China's interests in central Asia. *Eurasian National University*. 2018. Vol. 6. № 1. P. 1-6.
8. Laruelle M. and Peyrouse S. China as a Neighbour: Central Asian Perspectives and Strategies, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program. *Joint Center affiliated with Johns Hopkins University's School of Advanced International Studies and the Institute for Security and Development Policy*. 2014. № 6. P. 14.
9. Mariani B. China's role and interests in Central Asia. *Saferworld*. 2013. Vol. 21. №1. P. 6-8.
10. Olcott M. China's Unmatched Influence in Central Asia. *Carnegie Endowment for International Peace*. 2014. №6. P. 8-9. URL: <http://carnegieendowment.org/2013/09/18/china-s-unmatched-influence-in-central-asia/gnky>
11. Peters A. What is China's Policy Driver in Central Asia? *EurasiaNet*. 2017. № 2. P. 3-12.
12. Peyrouse S., Boonstra J., and Laruelle M. Security and Development Approaches to Central Asia: The US Compared to China and Russia. *Europe-Central Asia Monitoring*. 2012. Vol. 26, № 4. P-12.
13. Rodgers D. Silk Road Economic Belt: Prospects and Policy Recommendations. *China in the World Economy: working papers of international conference (Tsinghua, May 20. 2014) Tsinghua*, 2015. P. 13.
14. Sergei Karganov. New Contours of the New World Order. *Russia in Global Affairs*. 2015. Vol. 3, No. 4. P. 8-23.

15. Julian L. China's Growing Interests in Central Asia. *Stratfor*. 2018. Vol. 5. № 1. P. 1-5. URL: <http://www.stratfor.com/video/chinas-growing-interest-central-asia>.
16. Sulimanov A., Beloglazov A. Geopolitical interests of China in Central Asia. The Herald of Kazan Federal University. Political studies. Kazan, 2018. № 1. P. 143-149.
17. Taylor Fravel. Securing China: the PLA's Approach to Frontier Defense. *Conference on PLA affairs: abstracts from international conference*. (Berlin, November 11. 2015.) Berlin, 2015. P. 10-12.
18. Valérie Niquet. China and Central Asia. *China Perspectives*. 2007. № 64. P. 6-16. URL: <https://journals.openedition.org/chinaperspectives/1045> (connection on 17 February 2020).
19. Wen Jiabao. Towards New Glory of the Silk Road. *China-Eurasia Economic Development Forum: abstracts from speech at international conference (Urumqi, 2 September 2012)*. Pekin, 2013. P. 3-4.
20. Yu Xichao. China's Rise in Central Asia: Implications for EU Interests. *European Institute for Asian Studies*. 2014. № 1. P. 1-7. URL: http://www.eias.org/wp-content/uploads/2016/02/EU-Asia-at-a-glance-Yu_Xichao-China-Central-Asia.pdf
21. Zhang Weiwei, Xu Jin. An Observation of Security Cooperation between China and the Central Asian Countries. *International Strategic Studies*. 2015. Vol. 16, № 4. P. 124-137.
22. Zhao Gongcheng. China: Periphery and Strategy. *SIIS Journal*. 2013. Vol. 10, No. 2, P. 24-33.
23. Ван Гуанчжэнь, Журавлева Е. В. Политика «Мягкой силы» России и КНР в отношении стран Центральной Азии. Вестник Российского университета дружбы народов. Международные отношения. Москва, 2015. № 1. С. 60-70.
24. Даниленко С., Гальона О. Политико-економічні пріоритети Китаю в центральній Азії. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. Київ, 2016. № 1. С. 13.–21.
25. Каукенов А. С. Особенности китайской дипломатии в Центральной Азии: взгляд из Казахстана. *Центральная Азия – Китай: состояние и перспективы сотрудничества: материалы международной конференции (г. Алматы, 4-5 июня 2014) г. Москва*, 2013. С. 83-91.

УДК 327 (73+71)

Артемчук Д. В.*Науковий керівник: Конопка Н. О.,
кандидат історичних наук, доцент*

СПІВРОБІТНИЦТВО США ТА КАНАДИ В СФЕРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті проаналізовано характер і ключові аспекти співробітництва Канади та США у сфері оборони та безпеки на дво- та багатосторонньому рівнях. Розглянуто головні платформи співпраці двох країн у військовій сфері. Простежено еволюцію відносин між Канадою і США у XXI ст. Досліджено внесок двох країн у підтримку миру та безпеки у світі і їх співпрацю в рамках НАТО.

Ключові слова: Канада, США, військове співробітництво, безпека, оборона, НАТО.

Artemchuk D. V.

US AND CANADA COOPERATION IN SECURITY & DEFENSE ON THE PRESENT STAGE

The article analyzes the nature and key aspects of Canada-US cooperation in the field of defense and security at the bilateral and multilateral levels. The main platforms of cooperation of the two countries in the military sphere are considered. The evolution of Canada-US relations in the 21st century has been traced. The contribution of the two countries to the promotion of peace and security in the world and their cooperation within NATO are examined.

Key words: Canada, USA, military cooperation, security, defense, NATO.

У XXI ст. держави зіткнулися з новими загрозами суверенітету й територіальної цілісності, розвинувся тероризм, з'явилися кіберзлочинці, посилились суперечності між державами. Співробітництво між країнами в сфері безпеки і оборони отримало новий поштовх до посилення. Канада і США – одні з найбільш розвинутих країн, і їх співпраця у забезпеченні безпеки як на своїх кордонах, так і загалом

Північної Америки є головною у їхніх відносинах. Тому ця робота досліджує довголітнє співробітництво між США і Канадою, яке може стати прикладом успішної співпраці у сфері безпеки і оборони для інших держав, які прагнуть захисту своїх кордонів. Також це є прикладом для України, яка має розвинути на стратегічному рівні свою співпрацю з державами-сусідами, які поділяють її прагнення до захисту власного суверенітету.

Тематиці відносин США і Канади у сфері безпеки і оборони на сучасному етапі присвячена велика кількість наукових праць, однак переважно зарубіжних авторів. Американські і канадські вчені найширше описали стан та перспективи відносин двох країн. Серед американських вчених слід виділити експертів з міжнародних відносин і політичних наук, таких як: К. Ек (С. Ek), К. Хаддал (С. Haddal), Р. Шнепф (R. Schnepf)[8], І. Фергюссон (I. Fergusson) та Дж. Мейер (J. Meyer) [10], які дослідили відносини США і Канади у сфері оборони у XXI ст. на двосторонньому рівні, однак приділили мало уваги багатосторонньому аспекту їх відносин С. Луї (С. Louie), що розглянула головні напрямки співпраці у сфері кібербезпеки між двома країнами [12].

Серед канадських вчених слід виділити праці А. Моенса (А. Moens), С. Кушинга (S. Cushing), та А. Дауда (А. Dowd), які у своїй праці «Виклики для кібербезпеки Канади і США» («Cybersecurity Challenges for Canada and the United States») проаналізували сучасні виклики в галузі кібербезпеки для Північної Америки, а також співробітництво США і Канади з іншими країнами в альянсі «Five eyes» [14]. Українська історіографія представлена невеликою кількістю праць, що обмовлює актуальність подальшого вивчення проблематики канадсько-американських відносин у сфері оборони і безпеки. Однак можна виділити дослідження І. Дерев'янка, який у своїх працях поверхнево розглянув оборонно-безпековий вектор відносин двох країн і їх співвідношення сил, не дослідивши ґрунтовно окремі платформи і напрями співпраці Канади і США у сфері оборони і безпеки [1; 2].

Мета: охарактеризувати співробітництво Канади і США в сфері безпеки і оборони на сучасному етапі. Реалізація описаної мети передбачає виконання таких завдань:

- проаналізувати ключові аспекти співробітництва двох країн у сфері оборони і безпеки;
- розглянути основні платформи співпраці у військовій сфері Канади і США на дво- та багатосторонніх рівнях;

– дослідити їх внесок у підтримку миру і безпеки у світі в рамках НАТО.

США і Канади пов'язані між собою найдовшим незахищеним кордоном у світі і розглядають один одного як стратегічних партнерів. Вони є найближчими військово-політичними союзниками і їх співробітництво в сфері безпеки і оборони сприяє кращій обороноздатності двох країн. Канадсько-американські відносини віддзеркалюють взаємини «комплексної взаємозалежності», де кожна з держав знаходиться в безпековій залежності одна від одної [2].

Головною платформою для військового співробітництва Канади і США є Командування повітряно-космічної оборони Північної Америки (NORAD) [23]. Ця об'єднана система аерокосмічної оборони США та Канади була створена 12 травня 1958 р. У 2006 р. було підписано постійний договір, що зняв необхідність його формально оновлення кожні чотири роки.

NORAD – єдине військове командування у світі, що звітує одночасно урядам двох держав, а головування здійснюється по чергово американськими і канадськими військовим чиновниками. Завданнями NORAD є контроль повітряного та навколосемного простору, попередження про повітряний або ракетний напад, протиповітряна та протиракетна оборона. В період «Холодної війни» система базувалась на трирівневій радіолокаційній обороні всієї Північної Америки, для виявлення будь-якого вторгнення у повітряний простір двох країн [4].

З моменту створення NORAD, Канада задіяна у Північній системі попередження – системі з 11 дальніх та 36 коротких радарів вздовж усього арктичного узбережжя Північної Америки. Разом з іншими радарми NORAD система утворює радіолокаційну зону довжиною 4800 км і шириною 320 км, що охоплює Аляску, Канаду, Гренландію, і дозволяє NORAD виявляти всі повітряні загрози [15].

Із закінченням «Холодної війни» та зменшенням загрози з боку Радянського Союзу NORAD еволюціонувало для вирішення інших проблем безпеки. Командування активно брало участь у виявленні малих літаків, які використовувались для перевезення наркотиків та контрабанди. В результаті NORAD активізувало свою діяльність на південних кордонах США [6].

Після терактів 11 вересня 2001 р. відбулися переговори між Міністерствами оборони обох держав про поглиблення військового співробітництва за моделлю NORAD в контексті новоствореного Північного командування США, з включенням сухопутних та морських сил. Проте громадськість Канади була стурбована тим, що та-

кий крок може вплинути на суверенітет Канади, і в серпні 2002 р. уряд Канади оголосив, що канадські військові не братимуть участі в Північному командуванні. Однак, у грудні 2002 р. обидві країни підписали нову угоду про створення групи дво-національного планування, заснованої на основі NORAD, для координації реагування на теракти та інші загрози [17].

У серпні 2004 р. Канада та США внесли зміни до NORAD, щоб дозволити країнам обмінюватись інформацією про потенційну загрозу від ворожих балістичних ракет. Оттава та Вашингтон також домовились розширити сферу дії угоди, щоб охопити і морський простір. 14 лютого 2008 р. командири Північного командування США та Канадське командування підписали дво-національний план цивільної допомоги. Відповідно до плану, збройні сили кожної країни після відповідних консультацій з цивільною владою двох держав, можуть прийти на підтримку військовим іншої країни у випадку надзвичайних ситуацій цивільного характеру, таких як повені, землетруси або наслідки теракту [8].

У 2012 р. між NORAD, Північним командуванням США і Канадським командуванням було підписано «Рамковий договір трьох команд щодо арктичного співробітництва» та «Постанову про тристоронні тренування військових та спільні навчання». Рамковий договір визначив, що Арктика не є регіоном зіткнення інтересів двох держав, а канадські та американські військові підтримуватимуть інші відомства для відповіді на загрози та небезпеку в регіоні. Метою договору також є сприяння посиленню військової співпраці в Арктиці та визначенню конкретних напрямів співробітництва у проведенні операцій з питань безпеки і оборони. Другий документ був підписаний для посилення підтримки місії з безпеки та оборони шляхом комбінованих навчань та співпраці між трьома командуваннями. «Постанова про тристоронні тренування військових та спільні навчання» забезпечує своєчасну та скоординовану відповідь на проблеми безпеки та оборони Північної Америки [16].

У 2017 р. в доповіді комітету з питань національної безпеки та оборони Сенату Канади зазначалося, що забезпечення готовності Збройних сил Канади в контексті оборони Північної Америки є завданням, яке набуло додаткової актуальності в світлі посиленої агресивності Росії [6]. І вже під час зустрічі Дональда Трампа і Джастіна Трюдо в 2017 р., у Білому домі, в спільній заяві було підтверджено, що країни є незамінними союзниками в обороні Північної Америки та інших частин світу, а також домовились про модернізацію та роз-

ширення NORAD у галузі повітряного, морського, кібер- та космічного співробітництва [11].

У 2019 р. були проведенні регулярні спільні навчання для перевірки систем та обладнання NORAD, відпрацьовані різні сценарії на загрози, зокрема у повітряному просторі. Крім цього кожного року проводяться навчання «Maple Resolve», які є найбільш комплексним та найскладнішим спільним навчанням армій Канади і США. Завдяки цьому покращується військова сумісність США та Канади та підтверджується висока готовність військ до проведення спільних операцій повного спектру. Канадська армія бере участь також у навчаннях Національного навчального центру та Центру спільної готовності США як частина багатонаціональних сил. Армія США, своєю чергою, бере участь у щорічних канадських навчаннях «Unified Resolve» [9].

4 березня 2020 р. розпочалися трижневі навчання ICEX 2020, які мають на меті оцінити оперативну готовність в Арктиці військово-морських флотів США і Канади разом з флотами Норвегії, Великобританії та Японії для збільшення досвіду проведення операцій та підтримки регіональної стабільності в Арктичному регіоні [20]. Арктика – це потенційний стратегічний коридор між Індійським і Тихим океанами Європою та Північною Америкою, тому військово-морські флоти повинні перебувати у бойовій готовності для гарантії безпеки та підтримки співвідношення сил в Індо-Тихоокеанському регіоні та Європі. ICEX 2020 надає можливість підводним човнам продемонструвати бойову та тактичну готовність до постійних операцій в унікальному та складному арктичному середовищі [19].

Наступною платформою для співпраці у військовій сфері є Північноамериканська ініціатива морської безпеки (NAMSI). Метою NAMSI є поліпшення сумісності морських сил між канадськими, американськими та мексиканськими силами у відповідь на регіональні загрози на морі. NAMSI надає засоби Канадському командуванню для посиленої участі з Мексикою та США в протидії транснаціональним злочинним організаціям. Спочатку існувала двостороння домовленість між Північним командуванням США та Мексиканським секретаріатом ВМС, однак в серпні 2011 р. Канада стала офіційним членом NAMSI. За участі Канади NAMSI забезпечує фундамент, на якому можна будувати тристороннє співробітництво у сфері морської оборони. Значна частина співпраці зосереджена на розробці стандартних операційних процедур та протоколів військово-морської сумісності [21].

Важливе значення у двосторонній співпраці у сфері безпеки і оборони двох держав має кіберсфера. Фактично в усі безпекові домовленості між США та Канадою включено питання кіберзагроз та боротьби з ними [14]. США та Канада поглибили співробітництво в галузі кібербезпеки через альянс «Five eyes» («П'ять очей»). Альянс був створений під час Другої світової війни для обміну розвіданими і включає в себе США, Великобританію, Канаду, Австралію та Нову Зеландію. Зважаючи, що рівень америанської кіберрозвідки є досить високим, це дозволяє іншим країнам отримати доступ до баз даних. А відтак, платформа «Five eyes» дозволяє збільшити потік та доступ до розвіданих з усього світу. Сфера кібербезпеки Канади тісно пов'язана з керівними принципами та пріоритетами кібербезпеки США, Великобританії та Австралії. Однак, між США та іншими партнерами «Five eyes» все ж існує розрив у можливостях через обмежену кількість новітніх технологій. США є найбільшим партнером Канади у боротьбі з кіберзагрозами, завдяки цьому Канада використовує можливості NASA, а саме програмне і системне забезпечення, персонал і новітні технології [12]. Тому Канада отримує явну користь від тісної співпраці з США у сфері кібербезпеки, оскільки через характер розвитку загроз Канаді все складніше забезпечувати безпеку самостійно. Управління інформацією, що є результатом цієї співпраці, залишається ключовою цінністю, яку потребують як американська, так і канадська громадськість.

Ще однією платформою для співробітництва у сфері безпеки і оборони двох країн є НАТО. Канада та США мають привілейовані відносини в НАТО як єдині два неєвропейські члени Альянсу. Канада та США поділяють взаємну прихильність до Альянсу НАТО як головної міжнародної організації у сфері безпеки та оборони [22].

Канадські військові разом з військовими США та силами інших країн НАТО воювали в об'єднаних коаліціях у всіх великих конфліктах після Другої світової війни, включаючи війну в Кореї 1950 – 1953 рр., війну в Затоці 1990 – 1991 рр. та війну в Косово 1998 – 1999 р. [7] Винятком з цього стала опозиція уряду Канади проти війни у В'єтнамі та початку війни в Іраку, що призвело до короткої дипломатичної напруги між двома країнами [2].

Канада була однією з перших країн, яка приєдналася до військової операції в Афганістані, що стала відповіддю на терористичні атаки 2001 р. у США. Туди було направлено майже 900 піхотинців і приблизно 40 членів підрозділу спеціальних військ Канади. Їх основним завданням було забезпечення безпеки на авіабазі в Кандагарі, однак вони також брали участь у доставці гуманітарної допомоги в

Афганістан та у бойових завданнях до 2011 р. Загалом Канада посприяла розгортанню п'ятого за величиною контингенту Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані до 2014 р [5].

У 2011 р. протягом 7 місяців Канада разом із США в рамках НАТО брали участь у міжнародній військовій операції в Лівії. Вони були відповідальні за знищення протиповітряної оборони противника і за патрулювання повітряного простору [3].

Канада з 2014 р. і до сьогодні бере участь у військовій кампанії проти Ісламської держави в Іраку та Сирії під керівництвом США, а саме в операції «Вплив» (Operation Inpract). Канада підтримувала повітряні операції коаліції своїми дозаправними та тактичними літаками до 2016 р. [10] Станом на 2020 рік Канада разом з США здійснює підготовку, консультування та допомогу іракським силам безпеки, надає розвідувальну підтримку для виявлення цілей Ісламської держави та захисту коаліційних сил, а також надає медичний персонал, який допомагає коаліційним силам на півночі Іраку і в Сирії [18].

Незважаючи на всебічну інтеграцію військової політики Канади і США, обом країнам не вдається досягти консенсусу в певних проблемних питаннях. Так, Вашингтон негативно реагує на політику Оттави у сфері боротьби з міжнародним тероризмом. Звертають увагу США і на недостатнє фінансування Канадою оборонних зобов'язань по лінії НАТО, і на м'яку політику Канади щодо біженців та іммігрантів, яка може дозволити терористам проникнути з території Канади до США [1].

Проте на Варшавському саміті Альянсу 2016 р. країни-члени, після багаторазових заяв Д. Трампа щодо збільшення ВВП на оборону, взяли на себе зобов'язання витратити по 2% ВВП протягом десятиліття. Відповідно до нової оборонної політики уряду Дж. Трюдо, загальні витрати на оборону Канади до 2024 – 2025 рр. сягатимуть 1,4% ВВП, на 2019 р. Канада витратила 1,31%, а США – 3,42% ВВП відповідно [6]. Згідно з новою політикою уряду Трюдо, Канада збільшить і витрати на оборону на 73% протягом наступного десятиліття з 14,6 млрд дол. у 2016 р. до 25,2 млрд дол. у 2026 р. Додаткові ресурси будуть використані для придбання нових літальних апаратів, кораблів та іншого устаткування. У 2018 р. Канада розширила чисельність Збройних сил Канади на 3500 осіб [10] (на 2020 р. число регулярної армії сягає 71 тис. осіб) [13]. Проте, в порівнянні з витратами США на військові потреби – 649 млрд дол. та чисельністю армії в 1,4 млн військовослужбовців (на 2020 р.) є недостатнім [25]. Такі можливості США, з одного боку, є для Канади подушкою

безпеки, а з іншого, показують асиметрію у військовому потенціалі двох країн.

Однак США і Канада надалі висловлюють готовність поглиблювати співробітництво у сфері безпеки і оборони, адже держави пов'язані між собою спільними загрозами безпеки і мають схожі позиції на міжнародній арені щодо більшості проблем, як наприклад війна в Україні, де вони висловлюють підтримку Україні і засуджують агресію РФ.

Отже, співробітництво між США і Канадою у XXI ст. у сфері безпеки і оборони розвинуте до стратегічного партнерства як на дво-, так і на багатосторонньому рівнях. Вони співпрацюють в NORAD, де збройні сили кожної з держав регулярно співпрацюють, проводять військові навчання і обмінюються досвідом. У NANSI разом з Мексикою діють у відповідь на постійні морські загрози і борються з трансатлантичними злочинними організаціями. У сфері кібербезпеки США і Канада разом з Австралією, Новою Зеландією і Великобританією проводять обмін розвідданими в альянсі «Five eyes» і запобігають кіберзлочинам на територіях своїх держав. Будучи двома неєвропейськими членами НАТО, Канада і США активно співпрацюють один з одним під час військових операцій, починаючи з Корейської війни (1950 – 1953 рр.) і до сьогодні (боротьби проти Ісламської держави), а також сприяють підтриманню миру і безпеки у всьому світу.

Перспективу подальших наукових досліджень вбачаємо у ґрунтовному аналізі подальшого розвитку співробітництва Канади та США у сфері оборони і безпеки, зважаючи на появу нових загроз, що впливають на безпеку двох держав та регіону в цілому.

Джерела та література

1. Дерев'яно І. П. Американський вектор у системі зовнішньополітичних орієнтирів Канади. URL: file:///C:/Users/Asus/Downloads/Nvdau_2016_23(1)_7%20(1).pdf (дата звернення: 17.03.2020).
2. Дерев'яно І. П. Відносини Канади і США: асиметрія і взаємозалежність. URL: file:///C:/Users/Asus/Downloads/3648-13426-1-PB%20(1).pdf (дата звернення: 17.03.2020).
3. 2011 military intervention in Libya. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2011_military_intervention_in_Libya (date of access: 17.03.2020).
4. Agreement Between the Government of Canada and the Government of the United States of America on the North American Aerospace Defense Command. URL: <https://www.treaty-accord.gc.ca/text-texte.aspx?id=105060> (date of access: 17.03.2020).

5. Azzi S., Foot R. Canada and the War in Afghanistan. URL: <https://thecanadianencyclopedia.ca/en/article/international-campaign-against-terrorism-in-afghanistan> (date of access: 17.03.2020).
6. Banerjee S. US-Canada 'Security' Relationship. 2017. URL: https://icwa.in/show_content.php?lang=1&level=3&ls_id=1219&lid=926 (date of access: 17.03.2020).
7. Canada–United States relations. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Canada%E2%80%93United_States_relations#Military_and_security (date of access: 17.03.2020).
8. Ek C., Haddad Ch., Schnepf R. and others. Canada – U.S. Relations. Congressional Research Service. 2009. URL: <file:///C:/Users/Asus/Downloads/96-397.pdf> (date of access: 17.03.2020).
9. Exercise Maple Resolve. URL: https://www.army.mil/standto/archive_2018-05-21/ (date of access: 17.03.2020).
10. Fergusson I., Meyer J. Canada-U.S. Relations. Congressional Research Service. 2018. URL: <https://fas.org/sgp/crs/row/96-397.pdf> (date of access: 17.03.2020).
11. Joint Statement from President Donald J. Trump and Prime Minister Justin Trudeau. 2017. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/joint-statement-president-donald-j-trump-prime-minister-justin-trudeau/> (date of access: 17.03.2020).
12. Louie C. U.S.-Canada Cybersecurity Cooperation. 2017. URL: <https://jsis.washington.edu/news/cybersecurity-cooperation-u-s-canada/> (date of access: 17.03.2020).
13. Mandate of National Defence and the Canadian Armed Forces. URL: <http://www.forces.gc.ca/en/about-us.page> (date of access: 17.03.2020).
14. Moens A., Cushing S., Dowd A. Cybersecurity challenges For Canada and the United States. 2015. URL: <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/cybersecurity-challenges-for-canada-and-the-united-states.pdf> (date of access: 17.03.2020).
15. NORAD at 40. Historical Overview. URL: <https://fas.org/nuke/guide/usa/airdef/norad-overview.htm> (date of access: 17.03.2020).
16. NORAD, USNORTHCOM and Canadian Joint Operations Command Commander Sign Cooperative U.S./Canada Documents. URL: <https://www.northcom.mil/Newsroom/Article/563647/norad-usnorthcom-and-canadian-joint-operations-command-commander-sign-cooperat/> (date of access: 17.03.2020).
17. North American Aerospace Defense Command. URL: <https://www.norad.mil/Newsroom/Fact-Sheets/Article-View/Article/578770/north-american-aerospace-defense-command/> (date of access: 17.03.2020).
18. Operation IMPACT. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/operations/military-operations/current-operations/operation-impact.html> (date of access: 17.03.2020).

19. Pelissero M. U.S. Navy kicks off ICEX 2020 in Arctic Ocean. URL: <https://www.norad.mil/Newsroom/Article/2104840/us-navy-kicks-off-icex-2020-in-arctic-ocean/> (date of access: 17.03.2020).
20. Schreiber M. U.S. Navy submarines surface near the North Pole as a major Arctic exercise gets underway. URL: <https://www.arctictoday.com/u-s-navy-submarines-surface-near-the-north-pole-as-icex-2020-gets-underway/> (date of access: 17.03.2020).
21. The Canada-U.S. Defence Relationship. URL: <http://www.forces.gc.ca/en/news/article.page?doc=the-canada-u-s-defence-relationship/hob7hd8s> (date of access: 17.03.2020).
22. The Canada-U.S. Defence Relationship. URL: <https://www.canada.ca/en/news/archive/2014/04/canada-defence-relationship.html> (date of access: 17.03.2020).
23. Timmons H. By threatening Canada on trade, Trump risks the greatest defense partnership in US history. Quartz. 2018. URL: <https://qz.com/1295186/g7-donald-trumps-tariffs-on-canada-endanger-a-key-us-military-relationship/> (date of access: 17.03.2020).
24. U.S. Relations with Canada. URL: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-canada/> (date of access: 17.03.2020).
25. United States Military Strength (2020). URL: https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=united-states-of-america (date of access: 17.03.2020).

УДК 327 (091)

Сидоренко Д. П.*Науковий керівник: Конопка Н. О.,
кандидат історичних наук, доцент*

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ДВОСТОРОННЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ І КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті досліджено ключові аспекти двостороннього співробітництва України та Китайської Народної Республіки. Визначено стан відносин, виокремлено пріоритетні сфери співпраці та перспективи подальшого партнерства. Проаналізовано проблеми та виклики у відносинах на сучасному етапі.

Ключові слова: Україна, КНР, «Один пояс Один шлях», економічні відносини, військове співробітництво.

Sydorenko D. P.

KEY ASPECTS OF THE BILATERAL COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA AT THE PRESENT STAGE

The article highlights the key aspects of bilateral cooperation between Ukraine and the People's Republic of China. The state of relations is defined, priority areas of cooperation and prospects of further partnership are highlighted. The problems and challenges in the relations at the present stage are analyzed.

Key words: Ukraine, PRC, The Belt and Road Initiative, economic relations, military cooperation.

Українсько-китайські відносини протягом усієї своєї історії вирізнялись своєю перспективністю і становили інтерес для кожної зі сторін. На процес становлення та поглиблення відносин впливало безліч факторів, починаючи від розбудови Україною своєї державності та її прагнення до визнання і набуття більшої кількості партнерів, до сучасної потреби у підтримці впливової сторони на міжна-

родній арені та плідного співробітництва. Проголошений Україною вектор на багатосторонню співпрацю у свій час допоміг налагодити та закріпити зв'язок з потужною східною державою. Подальші активні політичні зв'язки на вищому рівні та багатообіцяюча торговельна співпраця у період від встановлення двосторонніх відносин і до анексії Криму у 2014 р. дозволяли розраховувати лише на позитивні наслідки від подальших спільних дій урядів. Однак після політичної кризи в Україні та початку російської агресії, виникла потреба у переоцінці рівня та якості відносин й співпраці з КНР. Активні торгові та політичні зв'язки КНР з Російською Федерацією в останні десятиріччя, їх поглиблене партнерство не могли не звернути на себе увагу у кардинально новій для України ситуації. Таким чином, з'явилась нагальна потреба у аналізі стану відносин у ключових для українсько-китайських відносин галузях та визначенні подальших перспектив розвитку.

Для всебічного вивчення обраної тематики використовувались наукові здобутки китайських, російських та українських дослідників. Дослідження базових аспектів міжнародної політики КНР проводилось на основі досліджень таких китайських експертів як Мен Гонгуа (Men Honghua), який у своїй праці описав міжнародну стратегію КНР; Пан Шуна, Ліди Лю та Стефані Ма (Pang Xun, Liu Lida, Ma Stephanie), які окреслили, як система мережі партнерств просуває китайські інтереси у світі та впливає на статус Китаю на міжнародній арені. У працях Сун Шуфеня і Дінг Лу (Sun Xuefeng, Ding Lu) розкрито ієрархічний характер партнерських відносин, систему оцінки та розподілення держав-партнерів Китаю на «вузлові» та «опорні», а також оцінено вплив цього статусу на подальші міждержавні відносини. Роботи російських дослідників Є. Грачікова та О. Мокрецького окреслили місце РФ у китайській системі партнерств та врахували роль та фактор північного сусіда у двосторонніх відносинах України та КНР.

Роботи українських експертів та науковців натомість більш широко окреслили суть та характер українсько-китайських відносин у різноманітних сферах співпраці. Зокрема С. Герасимчук та Ю. Поїта проаналізували стан політичної та економічної співпраці між державами. Л. Ксенз у своїй статті дослідила та визначила реальні перспективи участі України у глобальному китайському проекті «Один пояс, Один шлях», а М. Жирохов розкрив суть співробітництва України та КНР у військово-технічній галузі.

Джерельну базу дослідження склала договірно-правова база між Україною та КНР. В ході дослідження також використовувалась

інформація з таких новинних порталів та видань, як: ТСН, РБК-Україна, LB.ua, DW, Цензор-НЕТ.

Метою статті є дослідження стану відносин України та Китаю у ключових для двостороннього співробітництва сферах. Для її досягнення необхідно виконати такі завдання:

- проаналізувати та визначити ключові галузі двостороннього співробітництва;
- дослідити ефективність співробітництва та проаналізувати його основні досягнення;
- визначити перспективи подальшого розвитку відносин.

Сучасна зовнішня політика КНР сформувалася під впливом та з врахуванням міжнародної ситуації, що склалася станом на початок 90-х років¹. Одним з найважливіших напрямків оновлення «корінної дипломатичної стратегії» стало створення системи партнерських відносин з різними державами. Особливостями оновленої політики партнерства стали відмова від прямого виклику існуючому міжнародному порядку, від вступу до будь-яких союзів з метою протидії третій державі, активне просування механізму консультацій, пошук спільних або близьких інтересів. Формат партнерства вдало вписався у загальну зовнішньополітичну стратегію КНР, орієнтовану на створення на міжнародній арені таких умов, які б сприяли тривалому мирному розвитку країни. Відмова від старої системи протистояння дозволила КНР вдало використати фактор партнерства і з його допомогою істотно розширити зовнішньополітичний простір Китаю [17, 3].

У 2002 р. на XVI з'їзді Комуністичної партії КНР було затверджено оновлену дипломатичну стратегію, відповідно до якої стратегічні пріоритети у відносинах були розширені до держав середнього рівня, країн, що розвиваються, і міжнародних організацій [18, 205]. Саме в цей час країни-партнери були розділені на три групи в залежності від типу партнерських відносин: глобальні партнерські відносини (лише Російська Федерація), стратегічні партнерські відносини (вісім підтипів, куди увійшла 51 держава і три регіональні об'єднання) і звичайні партнерські відносини (шість підтипів – 15 держав і одне регіональне об'єднання). У цій системі Україна опинилась у другій групі країн стратегічних партнерських відносин, разом з такими державами та організаціями, як ОАЕ, Ангола, Узбекистан,

¹ Фактична ізоляція Китаю на міжнародній арені у зв'язку з придушенням протестів на площі Тяньяньмень, розпад СРСР і перехід до однополярного світу.

Польща, Таджикистан, Туркменістан, Нігерія, Канада, Сербія, Чилі, Катар, Киргизстан, АСЕАН, Африканський Союз [4, 86].

Надалі, у зв'язку із розширенням кількості партнерів на міжнародній арені, система їх розподілу була значно удосконалена. Китай висунув досить суворі додаткові критерії, що стосувалися ставлення іноземних держав до «корінних» інтересів Китаю (серед них відстоювання його територіальної цілісності, що означало визнання принципу єдиного Китаю, однозначна підтримка його позицій щодо Тайваню, Тибету і Сіньцзяну, а в майбутньому – його суверенітету у Східному та Південно-Китайському морях). За допомогою таких критеріїв оцінки КНР вдалося створити особливу градацію країн-партнерів за ступенем їх впливу в своїх макрорегіонах і можливості використання їх потенціалів для розширення дипломатичних ресурсів КНР у проведенні своєї зовнішньої політики. Країни-партнери були розділені на «опорні» країни, необхідні для захисту корінних інтересів Китаю, та «вузлові» – для розширення зовнішньополітичних ресурсів країни [19, 65].

Україна у цьому переліку увійшла до опорних, але невузлових країн. Вона підтримує територіальну цілісність Китаю та не визнає Тайвань окремою державою, не піднімає питань щодо належності території Тибету та Сіньцзяну, однак її міжнародного впливу та власної могутності, на думку китайських аналітиків, не вистачає для того, щоб впливати на рішення всередині свого регіону. Тим не менше Китай цікавить стратегічно важливе геополітичне положення України на Євразійському континенті, а також успадковані від Радянського союзу розвинуті науково-технічні галузі, такі як авіація, космонавтика, ВПК, суднобудування, а також сільське господарство. Для України, своєю чергою, важливий значний політичний та економічний вплив КНР на міжнародній арені, а також перспективність внутрішнього ринку держави для товарів українського експорту.

Співпраця України та Китаю у рамках вище перелічених інтересів призвела до поживлення міжурядового діалогу та активізації торгової співпраці. До 2014 р. політичний діалог характеризувався поступальним поживленням, особливо відзначилися візити прем'єр-міністра України М. Азарова до КНР (адже приїзду українського чиновника такого високого рангу до Китаю на той момент не було уже 14 років) і перший за 10 років візит-відповідь генерального секретаря КНР Ху Цзіньтао [11, 235]. Саме під час візиту останнього була підписана «Спільна декларація про встановлення і розвиток відносин стратегічного партнерства». Згідно з декларацією пріори-

татами у двосторонніх відносинах були визначені співпраця у торгово-економічній, інвестиційній, науково-технічній, авіаційній, космічній сферах та у сільському господарстві. Партнерство було також активізовано у гуманітарній та культурній сферах [6].

Після буремних подій 2013 – 2014 рр., Революції гідності, зміни влади в Україні та російської агресії розпочався новий етап в українсько-китайських відносинах. Оскільки політична стабільність відіграє величезну роль для КНР, відносини між державами уповільнились, а перспективи інвестицій сильно послабились. Варто зазначити, що китайська влада дуже важко сприймає будь-які революційні рухи, опираючись на власний досвід, уряд цієї держави вважає їх виявом зовнішнього втручання у внутрішні справи іншої країни, що порушує один з основних принципів міжнародного права. Однак прихильність до цього ж принципу так само змусила Китай відрегулювати на дії РФ щодо анексії Криму та військову присутність на Сході України.

Поступове відновлення відносин розпочалося після обрання в Україні нового уряду та президента та визнання їх законними з боку міжнародного співтовариства. Зв'язки повторно вбудовувались впродовж 2015 р. на зустрічах дипломатів та урядових осіб в рамках самітів та економічних форумів. Лідери двох держав, П. Порошенко та С. Цзіньпін, зустрілися ж лише у 2016 р. в рамках саміту з ядерної безпеки у Вашингтоні [3, 9]. Повне оновлення двосторонніх відносин та їх остаточна активізація відбулась у 2017 р. після зустрічі глав держав у Давосі, засвідчення двома сторонами зацікавленості у подальшому поглибленні економічної співпраці, діалогу на найвищому рівні та підтвердженням КНР своєї прихильності територіальної цілісності України. Цього ж року проходило засідання Міжурядової комісії у Києві, після якої прем'єр-міністр В. Гройсман оголосив 2019 рік роком Китаю в Україні [1].

Економічна співпраця держав повторювала тенденції політичної. Найбільший спад спостерігався у 2014 – 2015 рр., однак наздогнати минулорічні успішні показники вдалося в наступні роки у зв'язку зі збільшенням експорту до КНР української сільськогосподарської продукції. Офіційні дані за 2019 рік вказують, що товарообіг між двома країнами становить більше 11 млрд. дол. США [13], що робить Китай першим за значенням торговим партнером України, однак керівник українського Міністерства розвитку економіки С. Кубів заявив, що об'єм торгівлі не відповідає наявному потенціалу і за 5 років може вирости до 20 млрд. дол. США [12]. У торгових відносинах з КНР присутня значна різниця між імпортом та експор-

том, яка на разі не на користь України. Це пов'язано переважно з тим фактом, що основу українського експорту до Піднебесної складають не готові продукти, а сировина (руди, шлак, зола, а також продукти сільського господарства). Найгірша ситуація за останні роки спостерігається в інвестиційній галузі, враховуючи могутність Китаю у світовій сфері кредитування та інвестицій² його порівняно невелика частка інвестування та кредитування українських підприємств вказує на недовіру китайських інвесторів місцевого бізнес-простору. Наразі Китай не входить навіть у десятку найбільших інвесторів України [4], така позиція пов'язана з несприятливим, на думку китайських колег, інвестиційним режимом. Брак довіри до української судової системи та реформ, які б сприяли більш прозорому веденню бізнесу змушують КНР перевести погляд у бік більш стабільних держав [2].

Незважаючи на наявні проблеми, українська сторона очікує пошкваллення торгівлі та фінансових впливів в свою економіку, тому направляє свої зусилля на приєднання до глобального транзитного проєкту «Економічний пояс Великого шовкового шляху». У зв'язку з відповідними перспективами розпочались українсько-китайські консультації щодо передумов створення зони вільної торгівлі між двома державами [14]. Приєднання до проєкту, який може не тільки надати значні кошти до українського бюджету, але і підтвердити важливу геополітичну роль України на європейському континенті, несе значні вигоди для економіки у вигляді фінансових впливів та інвестицій, тому є життєво важливим для нашої держави. Однак, єдиним фактом залучення України до цього проєкту є участь українських урядовців в заходах, присвячених його розбудові. Сумнівним досягненням цей факт стає після новин про те, що у 2019 р. Міжнародний союз залізниць і Асоціація вантажоперевізників FERRMED підписали меморандум про розвиток євразійської логістики з перевезення вантажів між Китаєм і ЄС, згідно з яким карта вантажоперевезень основного міжнародного вантажного залізничного маршруту між КНР і ЄС пройшла уздовж кордону України, а не через територію України. Нашій державі залишили тільки запасну гілку, яка веде до Сербії, Словаччини та Угорщини, основний же потік проходитиме через Білорусь. Зазначається, що основна проблема полягає у відсутності інвестицій «Укрзалізниці» у роз-

² Завдяки роботі чотирьох китайських банків – Промислового і комерційного банку Китаю, Китайському будівельному банку, Сільськогосподарському банку Китаю та Банку Китаю – лідерів за величиною активів у світі на долю яких припадає 25% всього кредитування країн, що розвиваються.

виток транзитних перевезень, в той час як Білорусь купувала нові локомотиви, прискорювала проходження контейнерних поїздів та вкладала гроші у перевалочні комплекси. Колишній заступник міністра інфраструктури України О. Кава зазначив також про існування митної проблеми: «від китайсько-казахського до білорусько-польського кордону через територію Казахстану, Росії і Білорусі вантажі будуть проходити лише з двома митними оглядами – в Бресті і Достіку. Пустити потік через Україну – це, як мінімум, ще одна межа, оскільки вантажі з нашої країни проходять ретельні огляди в Росії»³. Таким чином стає очевидним, що перевезення вантажів Україною можуть обійтися Китаю у його затримці на кордонах та подорожчанням початково дорогих сухопутних перевезень [10]. Допомогти у цьому випадку можуть лише цільові інвестиції, спрямовані на покращення залізничної інфраструктури нашої країни. Таким чином, зважаючи на об'єктивні факти недопрацювання у сфері розвитку швидкості перевезень та транспортної інфраструктури, марно чекати на зміну рішень щодо основного потоку проходження сухопутних перевезень.

Між Україною та КНР активним залишається співробітництво у космічній сфері. У зв'язку з розвитком Китаєм власної космічної програми та реформами у військовій сфері кооперація з Україною здається КНР досить багатообіцяючою. Зокрема у 2016 р. було підписано Довгострокову програму українсько-китайської співпраці в космічній галузі на 2016 – 2020 рр. Документ передбачає спільну реалізацію понад 70 проєктів, більшість із них передбачають створення ракетно-космічної техніки з урахуванням реалізації КНР «Місячної програми і місії з дослідження планет Сонячної системи», а також співробітництво в галузі виготовлення нових матеріалів і дистанційного зондування Землі (ДЗЗ) [16]. В ході цієї програми надзвичайно велика увага приділяється максимальній реалізації заявлених проєктів. Не можна також оминати той факт, що, за словами

³ Контейнерні вантажоперевезення морем є на сьогодні єдиним способом транспортування товарів в євразійському транзиті. Контейнер забезпечує збереження вантажу, стандартні розміри, знижені витрати, прискорені темпи вантажно-розвантажувальних робіт та уніфіковану транспортну документацію і експедиторські операції. Вартість доставки одного 20-футового контейнера по морському маршруту Шанхай – Роттердам коштує всього \$700, саме тому переважна частина експортного вантажопотоку між європейськими країнами, РФ і Китаєм також йде морем (через Клайпеду, Гданськ і Санкт-Петербург). Перемоти таку ціну дуже важко.

голови ДКАУ⁴ Л. Сабодоша, кількість проєктів, які увійшли до Програми, зростає удвічі. Посол Китаю в Україні Ду Вей, своєю чергою, відзначив велике стратегічне значення співпраці у космічній сфері у китайсько-українських відносинах та заявив, що найбільша кількість китайських вчених, що приїждять до України, це представники саме космічної галузі. У 2020 р. має відбутися чергове засідання українсько-китайської Підкомісії з питань співробітництва в космічній сфері. На сьогодні проводиться активна підготовка наступного проєкту Програми українсько-китайського співробітництва в галузі космосу на 2021 – 2025 рр. [9] Таким чином, маємо реальні свідчення того, що українсько-китайське партнерство у космічній галузі продовжиться й надалі.

Пріоритетною у двосторонніх відносинах залишається співпраця в оборонній сфері. Військово-технічне співробітництво двох держав було відновлено у 2016 р. засіданням українсько-китайської підкомісії з військово-технічного співробітництва, що відбулась в рамках Комісії зі співробітництва між Урядами України та КНР у Пекіні. Україна розглядає КНР як важливий ринок збуту товарів вітчизняного ВПК. На пріоритетності такої співпраці неодноразово наголошував секретар Ради національної безпеки і оборони України О. Гладковський на зустрічах з делегацією Народно-визвольної армії Китаю на чолі із заступником начальника Головного управління розвитку озброєння та військової техніки КНР генерал-лейтенантом Лю Шеном. На офіційному прийомі Посольства КНР в Україні з нагоди 91-ї річниці заснування Народно-визвольної Армії Китаю також наголошувалося на зацікавленості держав у активізації співпраці у військово-технічній сфері [15]. У період 2012 – 2016 рр. на КНР припадало 28% споживання продуктів воєнної промисловості України і потенціал цього напрямку досі залишається не обмеженим. Однак, варто зазначити, що у цій сфері залишається низка неоднозначних факторів, наприклад за придбанням Китаєм української техніки часто стоїть отримання цінних технологій для подальшого їх клонування та удосконалення. Прикладом може слугувати історія з купівлею українського авіаносця «Варяг», який мав використовуватися лише в цивільних цілях, однак одразу був зарахований до складу озброєння військово-морського флоту [8]. І хоча вже перейменований «Ляонін» брав участь лише у навчаннях китайської армії, саме його конструкція послугувала основою першого самостійно збудованого Китаєм авіаносця «Шаньдун», який був прийнятий

⁴ Державне космічне агентство України.

на озброєння у 2019 р. [7] В результаті таких дій Китай отримує від України задарма цінні технології з виробництва важкого озброєння, суден та літаків. Такі дії шкодять українській військовій промисловості у перспективі, однак співробітництво не зупиняється, оскільки, з огляду на майже повну заборону постачання летальної зброї до України від міжнародного співтовариства, в Україні зростає інтерес до придбання китайської зброї та комплектуючих.

Підсумувавши все вищесказане, можна зробити висновок, що у китайському баченні Україна займає важливе місце як партнер на східноєвропейському напрямку. Зацікавленість у вигідному положенні України, науково-технічних розробках, пов'язаних з ракетобудуванням, освоєнням космосу, військовою технікою, а також сільським господарством забезпечує постійний двосторонній діалог та активну співпрацю у сферах, що викликають взаємний інтерес. Для України співпраця з КНР виглядає дуже багатообіцяючою, перспектива інвестицій, участі у масштабних проєктах, а також нарощення двосторонньої торгівлі грають неабияку роль у покращенні відносин. Однак, актуальною залишається проблема не до кінця реалізованого потенціалу відносин, спричинена періодом політичної нестабільності та невизначеності зовнішньополітичного шляху України. Не дивлячись на покращення відносин та поступальне нарощування зв'язків у політичній, економічній та оборонній сферах, залишається очевидним – для залучення інвестицій та поглиблення відносин необхідна стабільна політична ситуація, викорінення корупції та побудова сприятливого бізнес клімату для підприємців, як українських, так і з закордону. Не зважаючи на статус «невузлової» країни, за умов виконання перерахованих умов, в українсько-китайських відносин може настати черговий період розквіту.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаються у ретельному аналізі подальшого співробітництва України та Китаю у політичній, торгово-економічній та оборонній сферах.

Джерела та література

1. 2019 рік буде оголошено роком Китаю в Україні, – Гройсман. *Цензор.НЕТ*, 2017. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3037574/2019_rik_bude_ogolosheno_rokom_kytayu_v_ukrayini_groyisman (дата звернення: 17.02.2020).

2. Більше ніж ЄС і Росія: Китай став головним бізнес-партнером України. *Новое время – Бизнес*, 2019. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/economics/biznes-z-kitayem-knr-stala-nauybilshim-dilovim-partnerom-ukrajini-novini-ukrajini-50048616.html> (дата звернення: 17.02.2020).

3. Герасимчук С. Пойта Ю. Україна-Китай після 2014: нова сторінка у відносинах. *Friedrich Ebert Stiftung*, Київ, с. 4-11. URL: <http://prismua.org/wp-content/uploads.pdf> (дата звернення: 19.02.2020).

4. Грачиков Е. Стратегия партнерских отношений КНР: практика и её концептуализация. *Мировая экономика и международные отношения*, 2019, том 63, № 3. С. 83-93.

5. Держстат опублікував рейтинг найбільших інвесторів в Україну. *Економічна правда*, 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/11/29/654294/> (дата звернення: 19.02.2020).

6. Договірно-правова база між Україною та Китаєм. Посольство України в Китайській Народній Республіці та в Монголії (за сумісництвом). URL: <http://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/legal-acts> (дата звернення: 15.01.2020).

7. Думанська М. У Китаї взяли на озброєння перший збудований в країні авіаносець. *DW*, 2019. URL: <https://www.dw.com/uk/> (дата звернення: 11.02.2020).

8. Жирохов М. Піднебесні вигоди: чого очікувати від співробітництва України та КНР у військово-технічній галузі. *Mind*, 2019. URL: <https://mind.ua/openmind/20202444-pidnebesni-vigodi-chogo-ochikuvati-vid-spivrobitnictva-ukrayini-ta-knr-u-vijskovo-tehnichnij-galuzi> (дата звернення: 10.02.2020).

9. КБ «Південне» відвідала делегація з Китаю. *LB.ua*, 2019. URL: https://ukr.lb.ua/economics/2019/12/04/443894_kb_pivdenne_vidvidala_delegatsiya_z.html (дата звернення: 15.02.2020).

10. Ксенз Л. Тупик на \$50 мільярдів. Чому Шелковий шлях Європи в Китай обошел Україну. *Страна. UA*, 2019. URL: <https://strana.ua/articles/analysis/181230-ukraina-mozhet-poterjat-hihantskie-sredstva-ot-tranzitnykh-perevozok-mezhdu-kitaem-i-evropoj.html> (дата звернення: 18.02.2020).

11. Мокрецький А. Китайско-украинские отношения в свете концепции «Стратегического равновесия» Украины. *Международные отношения КНР*, 2013, С. 232-250.

12. Україна запропонувала Китаю поступово впроваджувати вільну торгівлю. *TCH*, 2018. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/ukrayina-zaproponuvala-kitayu-postupovo-vprovadzhuвати-vilnu-torgivlyu-1246101.html> (дата звернення: 17.02.2020).

13. Товарообіг України та КНР за 11 місяців 2019 року зріс на 32,5%. *Mind*, 2020. URL: <https://mind.ua/news/20207275-tovaroobig-ukrayini-ta-knr-za-11-misyaciv-2019-roku-zris-na-325> (дата звернення: 15.02.2020).

14. Україна запропонувала Китаю розпочати спільні консультації щодо передумов створення зони вільної торгівлі Україна-Китай. *Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства*

ва України, 2018. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=f5db53e3-b8c5-4d1d-8ac8-51bf4b45f7e3&title=UkrainaZaproponuvalaKitaiuRozpochatiSpilniKonsultatsiiSchodoPeredumovStvorenniaZoniVilnoiTorgivliUkrainakitai> (дата звернення: 17.02.2020).

15. Україна і Китай обговорили можливість створення спільних об'єднаних підприємств. *РБК-Україна*, 2017. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/kmu-podderzhal-initsiativu-harkovskoy-oga-1502287907.html> (дата звернення: 09.02.2020).

16. Україна та Китай відновили двосторонню програму співпраці в космічній галузі. – *Держкосмос. Цензор.НЕТ*, 2017. URL: https://censor.net.ua/ua/news/464225/ukrayina_ta_kytayi_vidnovyly_dvostoronnyu_programu_spivpratsi_v_kosmichniyi_galuzi_derjkosmos (дата звернення: 15.02.2020).

17. Pang Xun, Liu Lida, Ma Stephanie. China's Networking Strategy for Seeking Great Power Status. *The Chinese Journal of International Politics*, 2017, Vol. 10, No. 1, P. 1-29.

18. 中国国际战略导论/门洪华著。-北京: 清华大学出版社 [Men Honghua. Introduction to Chinese International Strategy. Shanghai, People's Publishing House, 2010 (In Chin.)] P. 205-206.

19. 孙学峰, 丁鲁: “伙伴国类型与中国伙伴关系升级”载 *世界经济与政治* 2017年第2期第54-76页 [Sun Xuefeng, Ding Lu. Explaining the Upgrading of China's Partnership: Pivot Partners, Broker Partners and Beyond. *World Economics and Politics*, 2017, No. 2, P. 54-76 (In Chin.)] С. 63-67.

УДК 341.231.14(477)(09)

Ступак В. В.

*Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНА-ЄС: УГОДА АСАА

У статті проаналізовано Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Розглянуто зроблені кроки з боку України в імплементації Угоди. Проведено ретельний аналіз перспектив підписання Угоди АСАА у рамках імплементації Угоди про асоціацію. Окреслено необхідні заходи для досягнення нової угоди в рамках Угоди про асоціацію.

Ключові слова: Угода про асоціацію, Угода АСАА, імплементація, реформи, Україна, ЄС.

Stupak V. V.

THE IMPLEMENTATION OF THE UKRAINE- EUROPEAN UNION ASSOCIATION AGREEMENT: THE AGREEMENT ACAA

This article is an attempt to analyze the Ukraine-European Union Association Agreement. The steps of the Ukrainian side of the implementation of the Agreement are considered. There is made an attempt to conduct a thorough analysis of the possibility to sign the ACAA Agreement through the implementation of the Association Agreement. There are briefly outlined the necessary actions for getting a new agreement through the Association Agreement.

Key words: The Association Agreement, ACAA Agreement, implementation, reforms, Ukraine, EU.

Українські політики довгий час робили гучні заяви про інтеграцію України з Європейським Союзом, фактично ж першим проєвропейським президентом був Віктор Ющенко. Проте реальна можливість розпочати інтеграцію до Європейського Союзу, а саме – підписати Угоду про асоціацію Україна-ЄС, з'явилася 28-29 листопада 2013 року у Вільнюсі, але тодішній президент Віктор Янукович відмовився підписувати угоду. Тому українському народові довело-

ся силоміць відстоювати проєвропейський вектор політики. Тим не менш, 21 березня (політична частина) та 27 червня (економічна частина) 2014 року було підписано УА між Україною та Європейським Союзом. Угоду остаточно ратифікували і вона набула чинності 1 вересня 2017 року після її ратифікації Нідерландами та Радою ЄС.

Асоціація з ЄС – це чіткий та послідовний план інтеграції України до ЄС, який може дати Україні можливість вступу до союзу в майбутньому. Тому нам важливо розуміти, яку частину роботи вже виконано, де присутні проблеми і що ще необхідно зробити задля розширення інтеграційних процесів з ЄС. Цей аналіз є особливо важливим для того, аби розуміти, на якому ми етапі, щоб підписати Угоду АСАА, яка згідно ст. 57 Угоди про асоціацію України та ЄС (УА), оформлюється у вигляді протоколу до УА [3]. Угода АСАА дозволить українському бізнесу безперешкодно торгувати з ЄС.

Питання інтеграції України до Європейського Союзу, а саме імплементація нею УА, є доволі цікавою темою як для українських дослідників, так і для європейських. Українські дослідники, які працюють над проблематикою цього питання: Д. Шульга, О. Бетлій, А. Бутін, І. Коссе, В. Кравчук, Д. Луценко, В. Ночвай, Л. Олексюк, О. Приходько; європейські дослідники: Balázs Jarábik, Gwendolyn Sasse, Natalia Shapovalova, Mark Temnycky, Olga Shumylo-Tapiola і Mark Adomanis.

Метою статті є аналіз виконання Україною свого «домашнього завдання» у рамках УА, зокрема виконання пунктів, передбачених для підписання Угоди АСАА.

Завданнями статті є аналіз поетапного виконання українською стороною умов УА; визначення головних перешкод у виконанні пунктів Угоди; дослідження проблематики підготовки Україною умов для підписання Угоди АСАА.

Перш за все, необхідно провести аналіз умов Угоди про асоціацію. Угода про асоціацію (УА) – це юридично зобов'язуючий міжнародний договір між Україною та ЄС. Найбільш конкретні зобов'язання сторони УА взяли на себе у рамках Поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС (ПВЗВТ) [4].

Угода чітко визначає цілі асоціації між Україною та Європейським Союзом. У статті 1 пункт 2 підпункт В зазначається про необхідність посилення політичного діалогу між державами, а у підпункті С сторони погодили зберігати й зміцнювати мир та стабільність у регіональному і міжнародному вимірах [3]. На перший погляд це може здаватися звичайною декларативною частиною, але для України це надзвичайно важливо – ці пункти декларують усесторонню

підтримку України в гібридній війні з Російською Федерацією (РФ) та, відповідно, заявляють про відсутність будь-яких територіальних претензій чи суперечок на західних та південно-західних українських кордонах. Підпункти D, E, та F декларують розвиток відносин в економічній сфері, інтеграції ринків, сфері юстиції, безпеки та будь-якій іншій сфері, в якій зацікавленні обидві сторони.

Варто зазначити, що договір по блоках охоплює питання регулювання інтеграції між Україною та ЄС. До першого блоку можна віднести Розділи 2 та 3, а саме: питання політичного діалогу, реформування правових інституцій, спільну роботу у сфері зовнішньої політики та безпеки [3]. У першому блоці регулюються: Спільна політика безпеки і оборони (СПБО); посилення практичного антикримінального співробітництва та управління – відповідні навчання та тренування у рамках СПБО; спільна робота в Міжнародному кримінальному суді (МКС) через імплементацію Римського статуту МКС; укріплення інституцій права усіх рівнів, особливо зміцнення судової системи; спільний контроль міграційних потоків; спільна боротьба з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму; спільна боротьба з корупцією, контрабандою, кібер- та економічною злочинністю – залучення Європолу, обмін досвідом та практиками, обмін інформацією, захист свідків та жертв [3].

Наступним блоком можна виділити Розділ 4, який охоплює питання торгівлі. У цій частині регулюється питання мита, а саме скасування візового мита, митних квот та експортних субсидій; запровадження спільних антидемпінгових заходів; проведення стандартизації, здійснення технічного регулювання тощо.

Сторонами було погоджено інтеграцію у рамках ПВЗВТ за напрямками:

1. Лібералізація тарифів – спільна регуляція мита, демпінгові та антидемпінгової політики.
2. Секторальна інтеграція – знаття бар'єрів для ведення українського бізнесу на ринках ЄС.
3. Забезпечення рівних умов для чесної конкуренції між українськими та європейськими компаніями на загальному ринку, шляхом поступового впровадження Україною правил і стандартів ЄС щодо прав споживачів, інтелектуальної власності, прав працівників, екологічних вимог, державної допомоги підприємствам та запобігання ринку монополізації.

Також у цьому розділі обумовлюються правила ведення бізнесу між Україною та ЄС, а саме: забезпечення відповідного законодавства, створення українською стороною прозорих процедур оформ-

лення бізнесу, проведення судової реформи та організація постійних консультацій з торговими представниками щодо законодавчих ініціатив. У рамках договору сторони погодилися не обмежувати та дозволяти будь-які платежі та рухи капіталу у вільно конвертованій валюті, згідно з положеннями 8 Угоди Міжнародного Валютного Фонду 1944 року. Більше того, задля покращення темпів розвитку ділових відносин, сторони погодили створення умов для здійснення прозорого, недискримінаційного, конкурентного і відкритого тендерного процесу, що відкриває взаємне і поступове відкриття ринків закупівель. Угода передбачає проведення сторонами антимонопольної політики та політики боротьби з антиконкурентними діями фізичних та юридичних осіб.

Варто зазначити, що у Розділі 5 «Економічне та галузеве співробітництво» сторони погодили розширення інтеграції у практично всіх галузях економіки, а саме: у сфері енергетики, макроекономіки, бюджетній політиці, зовнішньому аудиті, оподаткуванні, охороні навколишнього середовища, а також у транспортній, космічній, металургійній, туристичній, рибальській, культурній галузях та у сфері фінансових послуг [3].

Аналізуючи імплементацію умов УА, перш за все потрібно розглянути умови підписання Угоди АСАА (Угода про оцінку відповідності та прийняття промислової продукції), що дозволило б здійснити глибоку інтеграцію ринків. Укладання Угоди АСАА ліквідує технічні бар'єри в торгівлі між Україною та ЄС.

Перевагами Угоди АСАА можна назвати те, що українські підприємства зможуть маркувати свою продукцію знаком якості «СЕ» та, як результат, вільно продавати її на ринку ЄС [2]. Прогнозується, що Угода охопить 1\5 сектору економіки України і дасть можливість українським експортерам швидше та дешевше проходити сертифікацію. Більше того, імідж продукції з позначкою «Made in Ukraine» значно покращиться.

Процедурно, Угода АСАА укладається як Протокол до УА. Для підписання угоди необхідно отримати схвальне рішення Комітету асоціації в торговельній палаті та Ради асоціації [3].

Що необхідно зробити задля отримання «зеленого світла» у підписанні Угоди АСАА?

1. Повністю привести у відповідність національне законодавство до європейського, як рамкове, так і галузеве.
2. Імплементувати європейські стандарти якості – «СЕ».
3. Узгодити всі національні установи для визначення рівня якості продукції, а саме: Національний орган по стандартизації, Національ-

ний орган з акредитації, метрологічні інститути та органи з оцінки відповідності.

4. Скасувати усі регуляторні режими, які суперечать чи дублюють європейські вимоги до відповідних видів продукції [4, 21].

Провівши аналіз змін рамкового законодавства України для підписання Угоди АСАА, ми можемо стверджувати, що перші зрушення у законодавстві відбулися ще в 2010 році. Проте динаміка прийняття нових законопроектів значно виросла після подій Революції Гідності [1]. Зокрема, були прийняті:

1. Закон України «Про загальну безпечність непродовольчих товарів» від 02.12.2010;
2. Закон України «Про державний нагляд за ринком і контроль за харчовими товарами» від 02.12.2010;
3. Закон України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту продукції» від 19.05.2011;
4. Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність» від 5.06.2014;
5. Закон України «Про стандартизацію» від 5.06.2014;
6. Закон України «Про технічні регламенти та оцінки відповідності» від 15.01.2015;
7. Закон України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності» від 17.05.2001 р (зміни внесені 15.01.2015 р).

Варто зазначити, що в цілому усі вище наведені закони відповідають європейським актам, проте, час від часу, були втручання українських юристів, тому спостерігалось незначне відхилення від європейського законодавства. Тому на порядок денний у 2019 році були винесені законопроекти №10183 від 06.06.2019, №7123 від 29.08.2019 та №2172 від 25.09.2019, що є поправками відповідно до законодавства ЄС.

Проте як би Україна активно не прагнула активізувати динаміку руху до підписання Угоди АСАА, у неї на шляху з'явилася нова дуже серйозна перешкода – 20 червня 2019 Рада ЄС прийняла новий Регламент 2019\1020 щодо ринкового нагляду та відповідності продукції. У цьому документі Європейський Союз значно посилює повноваження органів та зміцнює заходи ринкового нагляду, особливо у сфері комерції через мережу Інтернет [4, 23]. Нові правила вступають в силу лише з 16 липня 2021 року, тому Україні необхідно буде знову вносити правки в своє рамкове законодавство після липня 2021 року.

Як згадувалося раніше, для підписання Угоди АСАА необхідно адаптувати як горизонтальне (галузеве), так і вертикальне (ієрар-

хічне) законодавство¹. Отож, ще у відповідному документі від Державного комітету України по водному господарству «Про план дій Держводгоспу щодо реалізації у 2005 році пріоритетних положень Програми інтеграції України до Європейського Союзу» 2005 року було визначено чотири пріоритетні сектори здійснення адаптації: низьковольтне обладнання, електромагнітна сумісність, виробництво машинобудування та прості посудини, що працюють під тиском [5].

Цей план дій реалізовувався таким чином:

1. У 2012 році Кабінет міністрів прийняв технічний регламент щодо електромагнітної сумісності та низьковольтного обладнання;

2. У 2013 році Кабінет міністрів затвердив технічний регламент машинобудівної промисловості;

3. У 2015 році були прийняті нові технічні регламенти для низьковольтного обладнання та електромагнітної сумісності з новими директивами ЄС (2014 року) [11].

4. У 2018 році європейські експерти внесли пропозиції про зміни в трьох технічних регламентах і в тому ж році вони були прийняті Урядом.

5. У жовтні 2019 року прийняті технічні регламенти у секторах:

- a. прості посудини під тиском;
- b. мобільне обладнання під тиском;
- c. газоподібні паливні прилади;
- d. ліфти;
- e. іграшки
- f. неавтоматичні вагові прилади;
- g. засоби вимірювання;
- h. обладнання для роботи в потенційно вибухонебезпечних середовищах;
- i. засоби індивідуального захисту, канатні дороги;
- j. вибухонебезпечні матеріали для промислового використання;
- k. вимоги щодо енергоефективності [10].

У результаті цього дослідження я дійшов висновків, що з огляду на зміни в горизонтальному і вертикальному² законодавствах, можна стверджувати, що на 2020 рік українське законодавство допускає можливість підписання Угоди АСАА в трьох секторах: низьковольт-

¹ Структура системи законодавства України поділяється на два внутрішні підрозділи на відносно відособлені групи нормативно-правових актів: галузеве («горизонтальне») та ієрархічне («вертикальне»). Галузеве законодавство – трудове, цивільне, кримінальне і т.д. законодавство. Ієрархічне законодавство – закони й підзаконні акти.

² Структура системи законодавства.

тне обладнання, електромагнітна сумісність і машинобудівна промисловість [2].

Однак, незважаючи на всі кроки з адаптації законодавства українською стороною, ЄС не поспішає підписувати Угоду АСАА з Україною. Зокрема, перший звіт про виконання Україною УА (2016 р. – опублікований у 2017 р.) не містив жодної згадки про АСАА [6]. Також у першому звіті про впровадження всеосязної зони вільної торгівлі Угода АСАА була відзначена як довгострокова мета.

У другому Звіті про реалізацію УА (2017 р. – опубліковано у 2018 р.) Угода АСАА було згадано лише як «питання майбутнього» [8]. Більше того, у другому звіті про відповідність зони вільної торгівлі (2017 р.) взагалі не згадувався АСАА. У 2018 році ситуація залишилася незмінною, у третьому звіті про виконання Угоди про асоціацію Угода АСАА так само зазначається як «питання майбутнього» [7].

Така невизначеність з боку ЄС не додає впевненості, що Угоду АСАА взагалі буде підписано. Подібна поведінка з боку європейської сторони не лише не стимулює український уряд та народ до проведення нових реформ, а створює сприятливе середовище для євроскептичних настроїв серед мас та політичної еліти. Також це створює іншу проблему: Україна, сподіваючись на швидке укладання Угоди АСАА та вихід на європейські ринки, занадто динамічно запроваджує вимоги директив та регламентів ЄС, що у деяких секторах створює «додаткову напругу». Тобто, виникають проблеми, до прикладу: процедури оцінки відповідності та вимоги щодо маркування виявляються надто обтяжливими [9].

Від такої ситуації страждають як український бізнес, так і європейський. Європейським виробникам доводиться проходити контроль якості ЄС задля маркування «СЕ» і потім повторювати точнісінько таку ж процедуру в Україні задля українського знаку відповідності. Такі дії призводять до підвищення цін, зменшення асортименту та виникнення монополії великих імпортерів.

Підписання Україною «промислового безвізу» ще довгий час буде залишатися надзвичайно актуальною темою, адже по-перше це значний крок для України, щоб інтегруватися в європейську економіку, по-друге постійні зміни в середині європейського законодавства будуть постійно продовжувати відтермінування моменту підписання угоди на всі сектори економіки.

Джерела та література

1. Документація ООВ : Український Науковий Інститут Сертифікації. URL: <https://uni-cert.ua/dokumentatsiya-ooov/> (дата звернення 07.01.2020).

2. Луценко Д. «Промисловий безвіз»: чим важлива угода АСАА та чому її підписання гальмується : Європейська правда, 2018. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/12/19/7090846/> (дата звернення 04.01.2020).

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угоду ратифіковано із заявою Законом від 16.09.2014 р. № 1678-VII. Дата оновлення: 30.11.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 04.01.2020)

4. Шульга Д., Бетлій О., Бутін А., Коссе І., Кравчук В., Луценко Д., Ночвай В., Олексюк Л., Приходько О. Інтеграція у рамках асоціації: динаміка виконання угоди між Україною і ЄС : аналітичний звіт : Громадська Синергія, 2019. 74 с. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Integratsiya-u-ramkah-asotsiatsiyi-dynamika-vykonannya-Ugody-mizh-Ukrayinoyu-i-YES-3-e-vydannya-1.pdf> (дата звернення: 04.01.2020).

5. Про план дій Держзодгоспу щодо реалізації у 2005 році пріоритетних положень Програми інтеграції України до Європейського Союзу : Закон України : Верховна Рада України, 2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/v0007574-05> (дата звернення: 04.01.2020)

6. Association Implementation Report on Ukraine : аналітичний звіт : European Commission, 2016. 14 p. URL: <https://library.euneighbours.eu/content/association-implementation-report-ukraine> (дата звернення: 04.01.2020).

7. Association Implementation Report on Ukraine : аналітичний звіт : European Commission, 2018. 19 p. URL: <https://library.euneighbours.eu/content/2018-association-implementation-report-ukraine> (дата звернення: 04.01.2020).

8. Association Implementation Report on Ukraine : аналітичний звіт : European Commission, 2017. 17 p. URL: https://www.ecoi.net/en/file/local/1419134/1226_1512458656_171114-association-implementation-report-on-ukraine.pdf (дата звернення: 04.01.2020).

9. Jarábik B., Sasse G., Shapovalova N., De Waal T. The EU and Ukraine: Taking a Breath: Carnegie Endowment for International Peace, 2018. URL: <https://carnegieendowment.org/2018/02/27/eu-and-ukraine-taking-breath-pub-75648> (дата звернення: 05.01.2020).

10. Report from the commission to the european parliament, the Council, the european economic and social committee and the Committee of the regions on Implementation of Free Trade Agreements : European Commission, 2018. 52 p. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/october/tradoc_158387.pdf (дата звернення: 04.01.2020).

11. Report on Implementation of EU Free Trade Agreements : European Commission, 2017. 54 p. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2018/october/tradoc_157468.pdf (дата звернення: 04.01.2020).

УДК 325

Майданик А. І.

Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор

МІГРАЦІЙНА КРИЗА В ЄС ТА ЇЇ ВПЛИВ НА БЕЗПЕКОВУ СИТУАЦІЮ У СВІТІ

У статті розглянуто основні чинники міграційної кризи в ЄС, проблему створення шляхів нелегальної міграції та їх вплив на безпекову ситуацію у світі. Проаналізовано кількість мігрантів у ЄС та способи вирішення проблем нелегальної міграції європейськими інституціями.

Ключові слова: Європейський Союз, мігранти, міграційна криза, національна безпека, співробітництво, міграційні потоки, біженці, нелегальна міграція.

Maidanyk A. I.

EUROPEAN MIGRANT CRISIS AND ITS IMPACT ON THE SECURITY SITUATION IN THE WORLD

In article, the main factors of the EU migration crisis, the problem of creating illegal migration routes and their impact on the security situation in the world. The number of migrants in the EU and ways of solving the problems of illegal migration by the European institutions are analyzed.

Key words: European Union, migrants, migration crisis, national security, cooperation, migration flows, refugees, illegal migration.

Міграція являє собою гуманітарну катастрофу, яка виникла через великий потік мігрантів у Європу з охоплених війнами країн Африки й Близького Сходу. Міграція – це складне і комплексне соціальне явище, яке в силу своїх наслідків має безпосередній вплив на безпеку у всьому світі.

Великий потік мігрантів загрожує існуванню Шенгенської угоди, а непорозуміння між державами ЄС щодо розселення мігрантів ускладнюють стосунки між країнами та призводять до розколу в ЄС. Оскільки масовість міграційних процесів створює загрозу появи фі-

нансових проблем для країн ЄС, то для облаштування мігрантів виділяють кошти не тільки Єврокомісія, а й уряди окремих країн.

Враховуючи наведені вище факти можна стверджувати, що міжнародна міграція населення за умов прогресу процесів глобалізації та розширення всесвітніх економічних відносин займає пріоритетне місце у перспективах розвитку сучасного суспільства.

Аналізуючи дослідження та публікації останніх років щодо міграційної політики та протидії нелегальній міграції, слід визначити таких авторів, як А. Фітісова, О. Малиновська, О. Відлер, М. Оврамець, І. Яковина та Г. Луцишин. Висновки з досліджень авторів різноманітні: деякі дотримуються тверджень щодо можливості розпаду Європейського Союзу, інші ж переконують, що уряди європейських країн знайдуть спосіб подолання проблеми. Проте усі науковці стверджують, що криза все ж існує, і це гостре питання, що потребує вирішення та пошуку дієвих методів шляхів його вирішення. Та все ж відсутність комплексних знань щодо вирішення міграційних проблем робить політичні дії в цій сфері набагато менш ефективними.

Метою статті є розгляд основних тенденцій і чинників міграційної кризи в ЄС, аналіз кількості мігрантів у ЄС та способів боротьби з кризою, а також вивчення нелегальної міграції у контексті її безпосереднього впливу на безпекову ситуацію у світі. Загострення міграційної кризи в країнах ЄС вимагає вироблення напрямів її подолання і врегулювання нелегальних міграційних потоків.

Весною 2015 року економічна та політична нестабільність у країнах Африки та Близького Сходу спричинила появу великої кількості біженців та нелегальних мігрантів до Європейського Союзу, відповідно дані статистики зросли у кілька разів. Зважаючи на те, що до 2015 року європейські країни в загальному давали притулок близько 280 тис. осіб у рік, то з січня по вересень 2015 року кількість осіб та нелегальних мігрантів сягала 700 тис., а до кінця року побила всі рекорди та зросла до 2 млн. На жаль, до розподілу такої великої кількості біженців європейські країни були не готові та не вжили попередніх безпекових дій, тут і з'явилися дискусії щодо «міграційної кризи» та обговорення щодо шляхів розв'язання цієї проблеми [3].

Ангела Меркель пропонувала державам Євросоюзу вирішувати всі проблеми, що стосуються біженців, спільно. Франція та Німеччина, яких ця проблема дуже турбувала через великий потік біженців до їх країн, відстоювали позицію, що передбачала собою квоти в розподілі мігрантів. Проте Угорщина та інші менші країни виступили проти цього. Восени держави, що входять до Вишеградської

групи, прийняли рішення не дотримуватися принципу квоту та відмовилися від цього.

Торішній президент Європарламенту Мартін Шульц зазначив, що головною проблемою, яка виникла через мігрантів, є не великий потік мігрантів, а недостатня залученість усіх країн задля прийняття спільних правил вирішення проблем з їх розселенням, а це, у свою чергу, створює проблему нерівномірного навантаження на міграційні служби окремих держав Європи. Як наслідок, великий потік осіб, що мігрують, створює ризики [1], що загрожують існуванню Шенгенської угоди, а суперечності між державами ЄС щодо розподілу осіб спричиняють ще більший розкол в ЄС.

Люди мігрують до Європи, сподіваючись на вищий рівень життя. Це емігранти з Близького Сходу, Африки та Азії. Іранці, афганці, сирийці та турки перетинають європейський кордон за допомогою трьох шляхів: Західними Балканами й Середнім та Східним Середземномор'ям. Деякі міграційні коридори проходять через Україну. Таким чином, вони розраховують через кордон потрапити в Угорщину [5], а потім дістатися до багатших та безпечніших країн ЄС.

Подолання кордону будь-якої країни без відповідних документів неможливе. Через це біженці часто пливають Середземним морем нелегальним шляхом. Контрабандисти надають їм можливість перейти кордон приблизно за 700 євро. Багато мігрантів під час переправи хворіють, страждають від зневоднення або тонуть. Якщо проаналізувати статистику, то можна простежити, що з початку 2018-го р. півтори тисячі мігрантів загинули [7]. Близько 76 тисяч перетнули кордон Середземним морем. Слід теж зазначити, що Німеччина надає притулок майже двом третинам осіб, що сподіваються на статус біженця у ЄС.

Задля вирішення проблеми міграційної кризи держави члени ЄС створили спільну комплексну міграційну політику, основа якої базується на принципі солідарності в безпекових питаннях країн, а також на домовленості про розподіл біженців за квотами та соціальної адаптації мігрантів. Інакше кажучи, кожна держава, що входить до Європейського Союзу, зобов'язалася забезпечити притулок для певної кількості біженців і спільно покращувати контроль міграційних потоків та безпекових аспектів.

Більше того, щоб зробити потік нелегальних мігрантів меншим, додатково було укладено угоду з Туреччиною щодо можливості розміщення в ній певної кількості біженців [4].

Пізніше ситуація склалася так, що принцип розподілу біженців між країнами за квотами виправдав себе не в усіх державах ЄС. Як приклад, Мальта, Фінляндія заповнили свою квоту на 94%, а Польща та Угорщина категорично відмовилися надавати притулок мігрантам, хоча на їхню частку припадало відповідно 7 тис. і 1,3 тис. осіб [9].

Очевидно, що в сучасних умовах, коли криза вже знаходиться на стадії ескалації, система квотування є несвоєчасною та не такою необхідною. Така політика має мало шансів на ефективний результат тоді, коли щодо неї потрібен консенсус і згода усіх двадцяти восьми держав, що входять до Євросоюзу [8].

Не зважаючи на прогресивні зрушення у розв'язанні проблеми, улагодження питань виглядає все ж як бажаний уявний тріумф. Старання ЄС, на жаль, так і не призвело до створення дієвих механізмів контролю за міграцією та чітких алгоритмів вирішення проблеми.

Проте поразка ліберального та лівого крила Євросоюзу виявилась остаточною. Більше того, необхідний новий міграційний вектор ЄС не спроможний запобігти гуманітарній кризі у Північній Африці та на Близькому Сході, саме в тих регіонах, що спричинили появу великої кількості біженців [7].

Аналізуючи вищезазначену ситуацію, слід окреслити, що зовнішнє безпекове середовище ЄС набуває стрімких змін. Це є наслідком трансформації основи проблем, а також масштабом цих проблем.

Поступово з'являються загрози зовнішньої агресії. Оскільки держави ЄС розраховують на те, що нападів з боку держав не буде, то вважається, що безпекове середовище ЄС є безпечним для кожного громадянина. Проте, це не зовсім так, прогресивний метод використання «гібридної війни» в конфліктах, таких як в Україні, наприклад, демонструє, що треті країни можуть активувати недержавні сили [2], щоб розпочати дестабілізаційні дії в рамках ЄС. Особливо значення такі загрози набувають у країнах Балтії.

Непорозуміння на міжетнічній та міжрелігійній основі серед мігрантів стають звичайною буденністю на сучасному етапі, необхідно звернути увагу на активну пропаганду радикального ісламізму з боку терористичної організації Ісламська держава і стане зрозуміло, що велика кількість біженців проявляє неповагу до норм та традицій держав, в якій вони перебувають.

В багатьох інтерв'ю громадяни європейських країн скаржаться безпосередньо на те, що замість того, щоб допомога біженцям надавалася на території їх власних країн, ЄС впускає мігрантів до себе. Отже, ЄС покладає зусилля не на вирішення «коріння проблеми», а

бореться лише з її наслідками, які створюють загрозу безпековому середовищу ЄС.

Узагальнюючи вище викладене, слід зазначити, що можливі наслідки міграційної кризи в ЄС можуть стати доволі непередбачуваними. Найближчим часом проблема інтеграції біженців в соціальне життя Європи буде однією із найскладніших для регулювання. Аналізуючи ситуацію останніх років, можна побачити, що багато мігрантів із Африки та Близького Сходу під впливом релігійного фундаменталізму створюють загрозу європейській безпеці всередині ЄС.

На політичній арені загострилася проблема нелегальної міграції. ЄС умовно поділився на два табори: одні закривають кордони та вживають дії щодо безпеки у державі, інші ж, навпаки – надають притулок біженцям. Задля того, щоб вирішити проблему з величезними міграційними потоками в ситуації кризи, потрібно мати не лише загальний бюджет, спільну позицію, але необхідно мати й чітку комплексну середньострокову та довгострокову стратегію.

Терористична загроза та міграційна криза змушують держави ЄС у короткостроковій перспективі реформувати Шенгенський кодекс про кордони з веденням необхідної комплексної систематичної перевірки громадян ЄС.

ЄС потребує консенсусу для відходу від пошуку ситуативних рішень і вироблення довгострокової стратегії, яка полягатиме не лише в укріпленні морських кордонів, програмі переселення та впровадженні інтеграційних механізмів для тих, хто уже прибув в Європу, але і у розбудові та ресурсозабезпеченні цих механізмів в Туреччині, Лівані та Йорданії, щоб попередити міграцію в ЄС. Європейська комісія наполягає на виробленні єдиного переліку для ЄС як одного з елементів спільної політики. Саме тому ці питання потребують проведення подальших досліджень і вимагають залучення до їх вирішення експертів багатьох галузей.

Джерела та література

1. European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union. URL : <http://frontex.europa.eu> (дата звернення 05.03.2020).
2. Statistical office of the European Union. URL : <http://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення 02.03.2020).
3. Відлер О. М. Загальноєвропейський досвід протидії нелегальній міграції. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 2. С. 75.

4. Дубинський В. Німеччина та Австрія погодились прийняти біженців, що прямують з Угорщини. URL : <http://dw.com/uk/a-18695173> (дата звернення 04.03.2020).

5. Жалдак О. Протягом двох днів кордони Австрії перетнуло 20 тис. біженців. URL : <http://unn.com.ua/uk/news/1502796-prutyagom-dvokh-dniv-kordoni-avstriyi-peretnulo-20-tis-bizhentsiv> (дата звернення 02.03.2020).

6. Ленглі Е., Каплюк К. Чому біженці так прагнуть до Німеччини? URL : <http://dw.com/uk/a-18693203> (дата звернення 06.03.2020).

7. Мельникова К. Криза солідарності. Країни ЄС посварилися через квоти на прийняття мігрантів. *Закон і Бізнес*. URL : <http://zib.com.ua/ua/117121-kraini-es-posvarilisya-cherez-kvoti-na-migrantiv.html> (дата звернення 03.03.2020).

8. Перегляд «Дубліна» та центри для мігрантів: Чому Євросоюз знову на межі кризи. URL : <https://ua.112.ua/golovni-novyni/perehliad-dublinu-ta-tsentry-dlia-mihrantiv-chomu-uevrosoiuz-znovu-na-mezhi-kryzy-451252.html> (дата звернення 03.03.2020).

9. Швеція закриває свій кордон із Данією через біженців. URL : http://gazeta.ua/articles/life/_svetsiya-zakrivaye-svij-kordon-iz-daniyeu-cherez-bizhenciv/669606 (дата звернення 04.03.2020).

УДК 327:341.242

Стретович Д. А.

Науковий керівник: Конопка Н. О.,
кандидат історичних наук, доцент

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН КОРОЛІВСТВА САУДІВСЬКА АРАВІЯ З КИТАЙСЬКОЮ НАРОДНОЮ РЕСПУБЛІКОЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті розглянуто основні аспекти двосторонніх відносин між Королівством Саудівська Аравія та Китайською Народною Республікою. Стаття охоплює період від початку XXI ст. до 2019 р. включно. Проаналізовано динаміку політичного діалогу між державами, наголошено на важливості економічного вектору між КСА та КНР. Згадано, що між країнами активно розвивається і військово-технічне співробітництво. Підсумовано, що від моменту встановлення перших контактів між цими країнами двосторонні відносини стрімко розвивалися і досягли рівня стратегічного партнерства.

Ключові слова: Королівство Саудівська Аравія, Китайська Народна Республіка, політичний діалог, торгово-економічні відносини, військово-технічне співробітництво.

Stretovych D. A.

KEY ASPECTS OF BILATERAL RELATIONS BETWEEN THE KINGDOM OF SAUDI ARABIA AND THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA AT THE PRESENT STAGE

The article deals with the main aspects of bilateral relations between the Kingdom of Saudi Arabia and the People's Republic of China. The article covers the period from the beginning of the 21st century to 2019. The main meetings of state leaders at the highest level and their results are listed. The importance of the economic vector in relations between Saudi Arabia and China was noted. It was mentioned that military-technical cooperation is also quite active between the countries. It is concluded that since the establishment of the first contacts between these countries,

bilateral relations have developed rapidly and have now reached the level of strategic partnership.

Key words: *Kingdom of Saudi Arabia, People's Republic of China, bilateral relations, politics, economy, military-technical cooperation.*

На сьогодні Королівство Саудівська Аравія має визначальний вплив на світову економіку, так як є регіональним лідером і єдиною арабською країною, що входить до G20. І її вага на міжнародній арені неухильно зростає. Китай, своєю чергою, є найбільшим торговим партнером Саудівської Аравії та зацікавлений в саудівській нафті. Крім того, Китай, на думку низки дослідників, є одним із полюсів багатополлярної системи міжнародних відносин. Саме тому важливо простежити динаміку їхніх відносин від перших неофіційних зв'язків і до сьогодні.

Ця тематика недостатньо досліджена українськими науковцями, тому за основу дослідження бралися дослідження зарубіжних науковців. Деякі аспекти двосторонніх відносин висвітлив у своїй статті британський політичний економіст Насер Аль-Тамімі. Автор проаналізував економічну та безпекову співпрацю між країнами станом на 2016 рік [2]. Ключові аспекти співпраці країн в рамках проекту «Один пояс, один шлях» розглянуто в праці Г. Валіахметової і М. Германа [1]. У статті Генрі Лі розглянуто процес пошуку Китаєм нових джерел енергоносіїв для задоволення постійно зростаючої потреби Китаю [15]. А у праці Рассела Сяо розглянуто наслідки візиту кораблів ВМС Китаю в саудівський порт Джидда [16]. Питання військового співробітництва між державами розглянуто у статті Джеффри Льюїса, де проаналізовано причини та особливості закупівель Саудівської Аравії китайської зброї та устаткування [11].

Щодо джерельної бази дослідження, то вона представлена комплексом джерел, зокрема варто виокремити: спільну заяву КНР та КСА про створення всебічного стратегічного партнерства [13], яка є одним із базових документів, який регулює відносини між країнами; офіційну інформацію, яка розміщена на сайті Міністерства закордонних справ Китаю [20; 21], Генерального консульства КНР в Джидді [4]; публікації у *Foreign Policy* [11], *Arabnews* [19], *China Daily* [3] та ін.

Метою статті є аналіз основних аспектів відносин між Королівством Саудівська Аравія та Китайською Народною Республікою на сучасному етапі.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: розглянути політичний, економічний та військово-технічний аспекти двосторонніх відносин Королівства Саудівська Аравія з Китайською Народною Республікою на сучасному етапі.

Чільне місце в системі співробітництва між КСА та КНР займає співпраця в політичній, економічній та військово-технічній сфері. До встановлення дипломатичних відносин в 1990 р. між КСА і КНР існували неофіційні контакти. Так, в 1981 р. Міністр оборони і авіації Королівства Саудівська Аравія офіційно визнав, що між двома країнами є ділові зв'язки. У 1982 р. КСА залишалася єдиною країною Арабського Сходу, що утрималася від встановлення дипломатичних відносин з Китаєм. Міністр закордонних справ Сауд ібн Фейсал ібн Абдул-Азіз Аль Сауд в грудні перебував з офіційним візитом у Пекіні, де провів переговори зі своїм колегою в КНР У Сюецянем. Він став першим саудівським державним діячем, який відвідав з офіційним візитом КНР. В цей же період починає зростати зацікавленість Китаю в поставках енергоресурсів. У листопаді 1988 р. між країнами було підписано меморандум про взаєморозуміння, у результаті чого було вирішено відкрити торгові представництва обох держав в Ер-Ріяді і Пекіні, що забезпечило постійні контакти між двома країнами на час відсутності дипломатичних відносин. Дипломатичні відносини ж були встановлені лише у 1990 р., однак тільки на консульському рівні [4].

Наприкінці 90-х рр. XX ст. політичні контакти між Ер-Ріядом і Пекіном починають посилюватися. У листопаді 1999 р. в Ер-Ріяді пройшли переговори між королем Фахд ібн Абдель Азіз Аль Сауд, наслідним принцом Абдалла ібн Абдель Азіз Аль Сауд та генеральним секретарем ЦК КПК Цзян Цземінем. Китайський лідер також взяв участь у заключному засіданні китайсько-саудівської комісії зі співробітництва [15]. У жовтні 2002 р. між урядами країн було підписано Угоду про співробітництво в галузі охорони водних ресурсів, а в грудні 2002 р. Угоду про культурно-освітню співпрацю між КНР і Королівством Саудівська Аравія. У 2004 р., після приходу до влади Ху Цзіньтао, Пекіном був не тільки продовжений, але і посилений колишній курс на зміцнення співпраці з КСА.

У серпні 2005 р. до влади в КСА прийшов новий король Абдалла ібн Абдель Азіз Аль Сауд. Його перший державний візит за кордон відбувся в січні 2006 р. в Китайську Народну Республіку, що позитивно вплинуло на двосторонні відносини між державами [18]. У квітні 2006 р., в ході візиту генерального секретаря ЦК КПК Ху Цзіньтао в Ер-Ріяд, була підписана низка угод в галузі охорони

здоров'я, нафтовидобутку, безпеки, а також контракт з «оборонних систем». Ху Цзіньтао запропонував партнерам по переговорах створити в майбутньому в КНР стратегічний резерв рідкого палива, який би формувався за рахунок додаткових саудівських поставок. Було обговорено економічне обґрунтування проекту та форми співпраці в ньому обох сторін [18].

У 2010 р. виповнилося 20 років з часу встановлення дипломатичних відносин між КСА і КНР. В березні 2011 р. голова КНР Ху Цзіньтао в Будинку народних зборів в Пекіні зустрівся зі спеціальним посланцем короля Саудівської Аравії, радником короля з національної безпеки принцом Бандаром бін Султаном бін Абдулазізом. Відбувся діалог з питання стабільності на Близькому Сході та ситуації в регіоні Затоки, а також інших міжнародних та регіональних питань, що становили спільний інтерес.

У 2013 р. дружні відносини між Королівством Саудівська Аравія та Китайською Народною Республікою зберігали стійкі темпи зростання, а їх співпраця в різних областях неухильно розвивалася. Обидві країни підтримували часті контакти на високому рівні. У березні 2013 р. король Саудівської Аравії Абдалла ібн Абдель Азіз Аль Сауд і наслідний принц Салман ібн Абдул-Азіз Аль Сауд відповідно привітали Сі Цзіньпіна з обранням на посаду Генерального секретаря ЦК КПК. У травні 2013 р. міністр закордонних справ КСА Сауд ібн Фейсал ібн Абдул-Азіз Аль Сауд відвідав КНР. Голова КНР Сі Цзіньпін і державний радник Ян Цзечі зустрілися з ним окремо, а міністр закордонних справ Ван Ї провів з ним переговори. У грудні 2013 р. міністр закордонних справ Ван Ї відвідав КСА і зустрівся з наслідним принцом Салманом, заступником генерального секретаря Ради національної безпеки Рихабом Масудом і Генеральним Секретарем РСАДЗ Абдуллатіфом бін Рашид аль-Заяні, а також провів переговори з міністром закордонних справ Саудом Аль Саудом [20].

19 січня 2016 р. в рамках близькосхідного туру відбувся державний візит Голови КНР Сі Цзіньпіна до Саудівської Аравії. В ході цього візиту відбулися переговори. В результаті було оголошено про встановлення всебічного стратегічного партнерства між державами [14]. Після переговорів було також підписано низку угод про співпрацю, які охоплювали такі сфери, як енергетика, комунікації, навколишнє середовище, культура, наука та технології. Цей важливий крок підтвердив взаємний інтерес держав у довгострокових партнерських відносинах.

У березні 2017 р. у відповідь на запрошення голови КНР Сі Цзіньпіна король Саудівської Аравії Салман Бін Абдул-Азіз Аль-

Шахід здійснив державний візит до Китаю. В результаті було досягнуто низки домовленостей. Китай заявив про підтримку Саудівської Аравії у реалізації доктрини «Saudi Vision 2030» та готовність стати глобальним партнером для багатогалузевої економіки Саудівської Аравії. Своєю чергою, Саудівська Аравія заявила про готовність підтримувати Китай в реалізації доктрини «Один пояс, один шлях» [12].

У лютому 2019 р. престолонаслідник Саудівської Аравії Мухаммед бін Салман здійснив візит до КНР, де зустрівся з головою КНР Сі Цзіньпіном [19]. Він підтримав заходи Китаю по боротьбі з екстремізмом і тероризмом. Таким чином політичний діалог між країнами почався ще до встановлення дипломатичних відносин з меморандуму про взаєморозуміння 1988 р. і триває донині (станом на 2019 р.).

Однією з найважливіших сфер співпраці між країнами є енергетичний сектор. Співпраця в цій сфері розпочалася ще до встановлення дипломатичних відносин у 1990 р. Як згадувалося вище, між державами вже тоді існували неофіційні контакти, про що у 1981 р. заявив Міністр оборони і авіації Королівства Саудівська Аравія. В цей же час все більше ваги надавалося енергетичному співробітництву.

У листопаді 1999 р. в результаті переговорів між королем Саудівської Аравії Фахдом, наслідним принцом Абдаллою та генеральним секретарем ЦК КПК Цзян Цземінем в Ер-Ріяді було укладено угоду на суму 1,5 млрд. дол. про будівництво спільного китайсько-саудівського нафтопереробного заводу і постачання саудівської нафти в Китай в обсязі 10 млн. тон щорічно протягом найближчих 50 років. Також було проголошено встановлення «відносин стратегічного співробітництва» між двома країнами в галузі енергетики [15]. Того ж року на зустрічі з представниками ділових кіл лідер КНР закликав саудівських бізнесменів відвідати Китай і вивчити питання про можливість інвестування їх капіталів в економіку країни.

Важливим кроком на шляху розвитку відносин з країнами Затоки стало підписання в липні 2004 р. між Радою співробітництва арабських держав Затоки (РСАДЗ), до якої входить і КСА, та КНР «Рамкової угоди про економічне, торговельне, інвестиційне та технологічне співробітництво». Документ, першою чергою, гарантував безперебійність закупівель КРП нафти-сирцю в цьому стратегічно важливому регіоні, знижував тарифи і спростив обіг товарів та інвестицій [10]. А також дав початок переговорам про зону вільної торгівлі [5].

У січні 2006 р. в ході візиту Абдулли бін Абдул-Азіза до Китаю відбулися переговори з головою КНР Ху Цзіньтао про будівництво за участю саудівських фірм нафтопереробного і нафтохімічного підприємства в Даляні (КНР) вартістю 5,2 млрд. дол., розширення нафтопереробного заводу в провінції Фуцзянь і будівництві ще одного заводу в місті Циндао [1].

Безсумнівно, позитивний ріст економічних взаємовідносин між державами багато в чому став результатом саудівсько-китайського симпозиуму з торгово-економічних питань (червень 2008 р.). Організаторами симпозиуму виступили саудівська торгово-промислова палата та Китайська рада сприяння розвитку міжнародної торгівлі. У ньому взяли участь високопоставлені особи і приблизно 400 представників ділових кіл двох країн. Ер-Ріяд оголосив, що в найближчі п'ять років готовий витратити близько \$120 млрд. на інфраструктурні проекти. У підсумку китайські компанії отримали контракти на ведення будівельних робіт в КСА. У тому числі на будівництво залізниці вартістю 1,8 млрд. дол. між священними містами Меккою і Мединою. Будівельні роботи провів консорціум на чолі з китайською China Railway Engineering. Станом на 2018 р. вона активно функціонує [8].

З іншого боку, саудівські інвестиції у КНР менш активні. Найбільша в світі нафтова компанія Saudi Aramco володіє двома нафтопереробними заводами в провінції Шаньдун (м. Циндао), який повністю належить КСА, і в провінції Фуцзянь, яким вона володіє спільно з Sinopet і ExxonMobil. Крім того, в ході співпраці, двома гігантськими компаніями (саудівською Sabc і китайською Shihua) було створено спільне нафтопереробне підприємство в Тяньцзіні. Завод був введений в експлуатацію у 2010 р. За розрахунками річна виробнича потужність складає 3,2 млн. тон етилену. Однією з головних причин збільшення обсягу саудівських інвестицій в КНР є низька вартість робочої сили.

За даними International Energy Agency, в 2009 р. КНР спожив більше електроенергії, ніж будь-яка інша країна в світі. У цьому ж році експорт нафти з КСА в КНР досяг 100 млн. барелів на добу, що склало 20% від загального обсягу експорту нафти з КСА. Ця цифра практично подвоїлася порівняно з попереднім роком. У 2013 р. обсяги міждержавної торгівлі продовжували зростати. Королівство Саудівська Аравія залишалася провідним світовим постачальником нафти-сирцю і найбільшим торговельним партнером Китаю.

Станом на 2018 р. обсяг двосторонньої торгівлі між Саудівською Аравією та Китаєм становив 63,33 млрд. дол., з них експорт до Ки-

таю – 45,89 млрд. дол. та імпорт – 17,44 млрд. дол. Основними товарами, які Саудівська Аравія експортує в Китай, є нафта-сирець та нафтохімічна продукція, а основними товарами, які імпортує, є електромеханічна продукція, вироби із сталі та товари легкої промисловості. У 2018 р. Саудівська Аравія експортувала 56,73 млн тонн нафти-сирцю в Китай.

На думку уряду Саудівської Аравії є необхідність диверсифікувати свої економічні активи. Кроки щодо реалізації цієї мети викладені в проекті «Saudi Vision 2030». Під час зустрічі голови КНР Сі Цзіньпіня зі спадковим принцом Саудівської Аравії Мухамедом ібн Салманом Аль Саудом у лютому 2019 р., Сі Цзіньпін заявив, що Китай твердо підтримує зусилля Саудівської Аравії щодо реалізації цієї програми. А також він заявив, що необхідно об'єднати зусилля стратегії розвитку «Один пояс, один шлях» та «Saudi Vision 2030» [7].

Наприкінці лютого 2019 р. в Пекіні між державами було укладено чергову нафтову угоду на суму 10 млрд. дол. В такий спосіб Ер-Ріяд прагне зміцнити свої зв'язки з країнами азійського регіону, в часи коли присутні розбіжності зі США [6]. Прагнення зміцнити відносини між державами є і в Пекіні, адже КСА є важливим елементом китайського проекту «Один пояс, один шлях».

Ще одним з важливих аспектів двосторонніх відносин між державами є військово-технічне співробітництво. Саме із взаємодій у військовій сфері у 80-х розпочалася активізація відносин між Пекіном й Ер-Ріядом. Тоді КНР надала для Королівства Саудівська Аравія низку балістичних ракет середньої дальності CSS-2 (DF-3) [11]. У 1980-х рр. Китаєм у КСА було продано близько 36 ракет CSS-2. При цьому в південній частині міста Ер-Ріяд китайською стороною були споруджені дві бази з метою технічного обслуговування ракетного обладнання китайськими військовими. Експерти відзначають і інші контакти у військовій сфері. Китайська сторона також запропонувала у 1999 р. продати КСА міжконтинентальні ракети дальністю до 5,5 тис. км., однак під тиском США Ер-Ріяд був змушений відмовитися від цієї угоди.

У 2010 р. були досягнуті домовленості щодо співпраці в області обміну інформацією для зміцнення взаємодії з метою протистояння терористичним загрозам, у сфері боротьби з наркоторгівлею і транскордонною злочинністю. Відбулося підписання документа щодо співпраці в галузі підготовки кадрів для структур безпеки. Тоді ж відбувся перший візит кораблів ВМС Китаю в КСА. Посол Китаю в Саудівській Аравії заявив, що це важливий крок, який сприятиме поглибленню «стратегічних дружніх відносин» [16].

У квітні 2013 р. заступник Міністра оборони Халід Аль Сауд відвідав КНР і зустрівся з головою КНР Сі Цзіньпіном і міністром оборони Чан Ваньцюанем [21]. На зустрічі Сі Цзіньпін заявив, що Китай цінує свою дружбу з Саудівською Аравією і готовий працювати для подальшого поліпшення двосторонніх зв'язків. Також він закликав до реалізації нових спільних зусиль спрямованих на збільшення кількості напрямів співробітництва та подальшої співпраці у військово-технічній сфері.

У січні 2014 р. газета Newsweek повідомила, що Саудівська Аравія у 2007 р. таємно закупила китайські балістичні ракети середньої дальності CSS-5. Вони також заявили, що американське ЦРУ дозволило укладання угоди, однак тільки за умови того, що ракети були модифіковані та не мали можливості нести ядерні боєголовки. Newsweek припускає, що оприлюднення деталей угоди було частиною саудівського стримування проти Ірану [9]. У 2017 р. Саудівська Аравія використовувала гаубиці PLZ китайського виробництва і безпілотники CAIG Wing Loong для бомбардувань повстанців-хуситів під час військової інтервенції в Ємені [17]. Ліцензія на виробництво безпілотних літальних апаратів китайського виробництва CASC Rainbow (CH) була видана КСА у 2017 р.

У результаті проведеного дослідження були зроблені такі висновки. По-перше, важливим аспектом двосторонніх відносин Королівства Саудівська Аравія з Китайською Народною Республікою є політика. Від початку встановлення дипломатичних відносин відбувалися візити високопоставлених чиновників як в Королівство Саудівська Аравія, так і в Китайську Народну Республіку. В ході цих візитів було досягнуто низку домовленостей та підтверджувалися прагнення країн до подальшої співпраці. По-друге, у відносинах між цими державами основоположним є економічне співробітництво. Головним товаром, який експортується в Китай із Саудівської Аравії, є нафта-сирець. Обсяги міждержавної торгівлі щороку зростають, як інтенсифікується співробітництво щодо участі та реалізації спільних проєктів. По-третє, важливою також є військово-технічна співпраця між державами. Саудівська Аравія купує в Китаю військову техніку та устаткування, а також відбувається обмін інформацією для зміцнення взаємодії з метою протистояння терористичним загрозам. Тому на сучасному етапі ключовими аспектами двосторонніх відносин Королівства Саудівська Аравія з Китайською Народною Республікою є політичний, економічний та військово-технічний.

Ця тема є перспективною з точки зору подальших наукових розвідок, так як поле досліджень на сьогодні значно розширюється,

особливо в умовах різких коливань цін на нафту, напруження відносин між КСА та РФ та можливого заключення стратегічного енергетичного альянсу між Саудівською Аравією та США.

Джерела та література

1. Валиахметова Г. Н., Герман М. А. Сотрудничество Китая и Саудовской Аравии в рамках проекта «Один пояс, один путь»: достижения и вызовы. URL: http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/63477/1/uv8_2018_11.pdf (date of access: 13.03.2020).
2. Al-Tamimi Naser. Analysis: China and Saudi Arabia: Reinvigorating ties URL: https://www.academia.edu/32068836/Analysis_China_and_Saudi_Arabia_ReinviReinvigo_ties (date of access: 13.03.2020).
3. China and Saudi Arabia sign bilateral energy agreement. URL: https://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2006-01/23/content_514801.htm (date of access: 13.03.2020).
4. China and Saudi Arabia. URL: <http://jeddah.china-consulate.org/eng/zsgx/t172060.htm> (date of access: 13.03.2020).
5. China FTA Network. URL: <http://fta.mofcom.gov.cn/topic/engcc.shtml> (date of access: 13.03.2020).
6. China is a good friend to Saudi Arabia': MbS bags \$10 billion Beijing oil deal. URL: <https://www.alaraby.co.uk/english/news/2019/2/22/saudi-crown-prince-meets-chinese-president-bags-oil-deal> (date of access: 13.03.2020).
7. Chinese president meets Saudi crown prince. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zjzg_663340/xybfs_663590/gjlb_663594/2878_663746/2880_663750/t1640593.shtml
8. Chinese-built Mecca Light Railway praised by Hajj pilgrims. URL: https://news.cgtn.com/news/3d3d514f7a55444f79457a6333566d54/share_p.html (date of access: 13.03.2020).
9. Exclusive: CIA Helped Saudis in Secret Chinese Missile Deal. URL: <https://www.newsweek.com/exclusive-cia-helped-saudis-chinese-missile-deal-227283> (date of access: 13.03.2020).
10. Institutionalising China's Relations with the Gulf. URL: <https://intpolicydigest.org/2019/04/15/institutionalising-china-s-relations-with-the-gulf/> (date of access: 13.03.2020).
11. Jeffrey Lewis. Why Did Saudi Arabia Buy Chinese Missiles? Foreign Policy. URL: <https://foreignpolicy.com/2014/01/30/why-did-saudi-arabia-buy-chinese-missiles/> (date of access: 13.03.2020).
12. Joint Statement between the People's Republic of China and the Kingdom of Saudi Arabia (full text) URL: https://www.fmprc.gov.cn/web/gjhdq_676201/gj_676203/yz_676205/1206_676860/1207_676872/t1446787.shtml (date of access: 13.03.2020).
13. Joint Statement of the People's Republic of China and the Kingdom of Saudi Arabia on the Establishment of a Comprehensive Strategic Partnership

(full text) URL: https://www.fmprc.gov.cn/web/gjhdq_676201/gj_676203/yz_676205/1206_676860/1207_676872/t1333110.shtml (date of access: 13.03.2020).

14. KSA, China agree on strategic partnership. URL: <https://www.arabnews.com/saudi-arabia/news/868276> (date of access: 13.03.2020).

15. Lee Henry and. Shalmon Dan A. «Searching For Oil: China's Oil Initiatives in the Middle East», China's Foreign Policy in the Arab World, 1955-75. Boston: Harvard University, 2007. URL: <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/china%20oil%20h%20lee%202007.pdf> (date of access: 13.03.2020).

16. Russell Hsiao. China Expands Naval Presence through Jeddah Port Call. Jamestown URL: <https://jamestown.org/program/china-expands-naval-presence-through-jeddah-port-call/> (date of access: 13.03.2020).

17. Saudi Arabia Buying and Building Chinese Armed Drones. URL: <https://www.ainonline.com/aviation-news/defense/2017-04-12/saudi-arabia-buying-and-building-chinese-armed-drones> (date of access: 13.03.2020).

18. Saudi Arabia Woos China and India, Middle East Quarterly. URL: <https://www.meforum.org/1019/saudi-arabia-woos-china-and-india> (date of access: 13.03.2020).

19. Saudi Crown Prince Mohammed bin Salman visits Great Wall of China. URL: <https://www.arabnews.com/node/1455651/saudi-arabia> (date of access: 13.03.2020).

20. Wang Yi China and Saudi Arabia Enjoy All-dimensional Strategic Cooperative Relations URL: <https://www.fmprc.gov.cn/ce/cohk/eng/xwtd/wsyw/t1113187.htm> (date of access: 13.03.2020).

21. Xi Jinping Meets with Saudi Arabia's Deputy Defense Minister. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/xybfs_663590/gjlb_663594/2878_663746/2880_663750/t1028229.shtml (date of access: 13.03.2020).

УДК: 316.472.4:342.7:001.103-027.552:004.451.5

Муха А. В.

науковий керівник: Павлюх М. В.,
кандидат наук із соціальних комунікацій, асистент кафедри міжнародної інформації, Національний університет «Львівська політехніка»

ЗАГРОЗИ ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

У статті розглянуто популярні випадки використання персональних даних соціальними мережами. Досліджено маркетингову політику багатьох компаній, які часто використовують персональні дані своїх клієнтів задля постійного контролю та нав'язування своїх товарів чи послуг. З'ясовано, що кібершахрайство постійно використовує персональні дані осіб задля афер та збагачення.

Ключові слова: маркетинг, персональні дані, юридичний захист, кіберзлочинці.

Mukha A. V.

THREATS OF USE OF PERSONAL DATA ON THE INTERNET

The article deals with popular cases of personal data usage by social networks. It explores the marketing policies of many companies that often use their customers' personal information to constantly monitor and link their products or services. It has been found that cyber fraud constantly uses personal data of individuals for scams and enrichment.

Key words: marketing, personal data, legal protection, cybercriminals.

У процесі глобалізації світу та розвитку інформаційних технологій людина отримує доступ до нових можливостей. Але ці можливості стикаються із ризиками, які є загрозою для її безпеки, свободи та приватного життя. На сьогодні, найбільш поширеним видом протиправної деструктивної діяльності в мережі Інтернет є збір та аналіз персональних даних користувачів, які використовуються для несанкціонованого використання.

Проблема загроз персональним даним та витоку конфіденційної інформації зафіксована у всіх країнах світу. За різними джерелами, від 70% до 90% даних, що викрадаються, становлять персональні дані. За даними дослідження «Інформаційна безпека бізнесу 2012» [3], загроза витоку персональних даних посідає друге місце серед основних загроз бізнесу.

Сьогодні проблема викрадення персональних даних перетворюється у кримінальний вид комерційної діяльності, метою якого є продаж викрадених персональних даних. Активна обробка персональних даних проводиться на віддалених серверах, до яких користувачі не мають прямого доступу. Користувачі, які здійснюють покупку через мережу Інтернет, змушені повідомляти свої персональні дані. Саме ці Інтернет-магазини, як правило, зацікавлені в отриманні даних від покупців, адже так вони можуть аналізувати ринок та відтворювати продукцію за системою попиту та пропозиції. Але не завжди Інтернет-магазини забезпечують належний захист персональних даних користувача, деякі із них навіть можуть збирати та пропонувати персональні дані для продажу й отримання прибутку.

Темі захисту персональних даних у мережі Інтернет присвячено чимало наукових статей та публікацій, закордонних та українських. Темі викрадення персональних даних у соціальних мережах присвячені статті: D. Solove у журналі Американської науки; виступ С. Lamre на конференції, присвяченій новітнім технологіям, зокрема мережі Фейсбук, та співзвучна стаття M. Gebel, присвячена цій популярній мережі. Ці проблеми також порушують українські вчені: І. Березовська і В. Брижко, які досліджують викрадення і загрози використання персональних даних у популярних мережах та кіберзлочинах.

Мета статті – дослідити ступень загрози використання персональних даних у мережі Інтернет у різних сферах (маркетології, інтернет-продажах, бізнесі).

Мета передбачає такі завдання:

- з'ясувати, які існують загрози використання персональних даних в мережі Інтернет;
- дослідити інформаційну та комп'ютерну безпеку у сфері персональних даних;
- знайти шляхи забезпечення захисту персональних даних;
- вивчити європейський досвід правового поля «персональних даних»;
- проаналізувати законодавство України щодо правового регулювання персональних даних;

– зіставити європейське і українське законодавства у сфері персональних даних.

Серйозну загрозу для персональних даних становлять маркетологи різних комерційних компаній. Збір та пошук відомостей, таких як: діяльність, оточення, погляди, стосунки, характер, інтереси, поведінка, фінансова забезпеченість та багато інших даних, які є персональними даними, становлять комерційно важливу інформацію для маркетологів. Відомо, що за допомогою мережі Інтернет набагато легше збирати великі обсяги різної інформації, адже правильне використання цієї інформації приведе до збільшення прибутків [9, 31].

Проглядаючи веб-сторінки протягом тривалого часу, можна помітити, що реклами прямують за користувачем із сайту на сайт. Зміст цієї реклами заповнюється продуктами або послугами, які користувач міг переглядати раніше. Для відстеження дій користувача в мережі Інтернет використовуються файли-cookie, які і є персональними даними. Але це не єдиний спосіб відстеження персональних даних. Маркетологи компаній також використовують MAC-адресу та обліковий запис користувача для відстеження дій в Інтернеті. Як правило, більшість користувачів не заперечують, коли реклама обслуговує їхні інтереси, але, оскільки персональні дані стають більш важливими для компаній, розробників і рекламодавців, то за замовчуванням відбувається набагато більше відстеження.

У цей момент, коли стеження може прямувати за користувачем у режимі реального часу, різноманітні компанії та служби можуть збирати персональні дані користувача та обмінюватися MAC-адресою комп'ютера або маршрутизатора користувача з рекламодавцями та компаніями третіх сторін. В такому випадку у користувача немає прямої взаємодії з цими компаніями, що не мають контролю за власними персональними даними. Згодом відстеження поширюється на мобільні додатки користувача, які для того, щоб запропонувати свої послуги, просять доступ до номеру телефона, контактів та інших функцій телефона користувача.

Існує багато служб у мережі Інтернет, які відстежують та використовують персональні дані користувача. Наприклад, Google Maps відстежує місце розташування користувача в режимі реально часу та хронологію його пересування. Інший сервіс під назвою Glancee від Facebook може відстежувати місцеперебування конкретного користувача у пасивному режимі. Тобто, цей сервіс може показувати користувачу, де знаходяться його «друзі», а також показує користувачів мережі зі схожими інтересами поблизу користувача. На відміну від Google Maps, Glancee не вимагає реєстрації і працює у «тіні»,

проводячи моніторинг даних геолокації. Маркетологи рекламують цей сервіс, як «спосіб виявити навколо себе приховані зв'язки», але насправді це сервіс, який збирає персональні дані користувачів і використовує у своїх комерційних цілях [11].

Веб-сайти та Інтернет служби, які не мають нової та надійної системи безпеки, можуть залишити інформацію, яка містить персональні дані користувача, і дані, що передаються між комп'ютером користувача і веб-сервером на ризик від хакерів. Наприклад, веб-сайти, які використовують застарілий стандарт HTTP для веб-комунікації, а не більш надійний HTTPS, позбавлені зашифрованого з'єднання між комп'ютером або смартфоном та веб-сайтом, до якого він підключений. Це означає, що дані, що існують між двома точками, можуть контролюватися іншими компаніями або потенційно підхоплені та викрадені хакерами для більш небезпечних цілей.

Сучасні Smart телевізори, холодильники із системою оновлення через мережу Інтернет, навушники з підтримкою Wi-Fi також можуть становити загрозу витоку персональних даних. Відсутність стандартів безпеки в Інтернеті, речі, колективне ім'я, пов'язане із підключеними та інтелектуальними пристроями означає, що деякі пристрої можуть не мати зашифрованих з'єднань із серверами, які керують їхніми розумними функціями, або можуть бути вразливими до простих методів злому, що перетворює їх на мішені для кіберзлочинців.

Використання громадських точок доступу до мережі Інтернет через Wi-Fi також може бути загрозою викрадення персональних даних користувача. Проблема полягає в тому, що вони часто мають слабку систему захисту або взагалі відсутня система безпеки чи шифрування, а це означає, що хакери можуть перехоплювати персональні дані, що передаються між пристроєм користувача і точкою доступу до мережі Інтернет. Деякі точки доступу мають веб-портал, який вимагає надати електронну пошту або увійти через Facebook або Twitter, тобто користувач повинен надати певні персональні дані.

В деяких країнах державні уряди проводять онлайн-спостереження за користувачами мережі Інтернет. У Великобританії Investigatory Powers Act [4] дозволяє державним органам юридично шпигувати за переглядом та використанням Інтернету британськими громадянами. Таким чином, уряд може безпосередньо використовувати персональні дані, якщо вони підозрюють, що користувач можете бути причетним до злочинної діяльності.

Investigatory Powers Act змушує Інтернет компанії збирати персональні дані своїх клієнтів і тримати їх протягом дванадцяти місяців,

які згодом можуть бути вилучені урядовим органом і використані для боротьби із тероризмом або зупинки організованої злочинності. Це означає, що персональні дані, можуть бути використані та оброблені групою правоохоронних органів, навіть якщо користувач не має жодного відношення до розслідування.

Розвиток соціальних мереж становить глобальну проблему захисту персональних даних в мережі Інтернет. Соціальні мережі дозволяють користувачу завантажувати персональну інформацію на загальний огляд іншим користувачам, створювати мережу онлайн друзів та переглядати персональну інформацію різних користувачів. Багато осіб передають свої персональні дані до мереж задля спілкування в Інтернеті. Більшість користувачів викладають деталі свого особистого життя, в тому числі і фото на загальний огляд. Лідером у сфері соціальних мереж є Facebook. Він посідає друге місце за відвідуваністю у світі і є Інтернет-ресурсом світу, що поступається популярністю лише пошуковій системі Google. У грудні 2018 року кількість активних користувачів мережі Facebook нараховує більше 2,3 мільярди людей [2]. Більшість цих користувачів відвідують свою сторінку щоденно; у середньому проводять у мережах близько години.

Таким чином, соціальні мережі отримали змогу відстежувати дії користувачів та контролювати дані для майбутнього використання, тому становлять потенційну загрозу персональним даним [5, 167].

Дослідження 45-ти соціальних мереж, проведене організацією Physorg у 2009 р., виявило «значну тривогу» самих учасників, так і з боку захисту персональних даних. Близько 90 % сайтів, наприклад, для надання дозволу приєднатися до них необгрунтовано вимагають вказувати прізвище, ім'я або дату. 85 % веб-сайтів не можуть використовувати стандартні протоколи шифрування для захисту даних користувачів від атак кібер-злочинців. 72 % сайтів у своїй політиці залишають за собою право на передачу даних про користувачів стороннім особам [1].

Поширення персональних даних через соціальну мережу відбувається значно швидше, ніж у реальному житті. Шкідливими для користувача є ті випадки, коли персональні дані надходять до людей, яким це зовсім не призначено. Часто користувачам соціальних мереж не цілком відомо, що вони можуть змінити персональні параметри конфіденційності, і якщо цього не зроблять, то їхні персональні дані будуть відкриті іншим користувачам. На сьогодні, вже існує багато випадків негативних наслідків зайвої відвертості у соціаль-

них мережах, наслідком якої є: звільнення з роботи, розголошення інтимних подробиць життя, крадіжка фінансів та інше.

За даними дослідження Careerbuilder.com, 53% роботодавців використовують соціальну мережу для перегляду інформації про кандидата на роботу. «У наш час межа між особистим і професійним стирається», – стверджує англійський дослідник Луї Купер. Він вважає, що резюме перетвориться на певний гібрид файлів людини у мережах Facebook та LinkedIn, відео й записи на Twitter, що мають відношення до майбутнього кандидата» [13, 35].

На думку американського вченого Д. Солова, у зв'язку із тим, що молодь ділиться інтимними подробицями свого життя у соціальних мережах відбувається стирання кордонів між приватним і публічним [6, 104]. Тобто він вважає, що соціальні мережі стають смертельно небезпечними для персональних даних.

Цей висновок підтверджений одним випадком, який трапився у США. Меган Меер, дівчина із міста Сент-Луїс, покінчила життя самогубством відразу після того, як її 16-річний «хлопець» у спілкуванні у мережі MySpace, написав: «З тобою світ поганий». Проте, як виявилось, «16-річний хлопець» був насправді групою кількох осіб, які жили неподалік і створили фейковий профіль. Участь у цій діяльності взяла й Лорі Дру – мати однокласника Меган, яка була притягнута до кримінальної відповідальності за звинуваченням у порушенні Закону «Про комп'ютерне шахрайство і зловживання» за декількома статтями: створення фейкових профілів, відправка образливих повідомлень і вимагання даних від неповнолітніх [7].

Сьогодні важливо контролювати персональні дані, які завантажуються у соціальні мережі. Адже особа не може контролювати: хто і як використає ці дані. Персональні дані, які розміщені на сторінці користувача, можуть використати злочинці для так званого «викрадення особистості».

Варто виділити три основні групи ризиків у соціальних мережах при використанні персональних даних: повна інформація про особу; повідомлення персональних даних злочинцям; відсутність у користувача реального контролю над персональними даними.

Існує ціла низка вторинної інформації, яку збирає та обробляє соціальна мережа без згоди користувача; та, яку використовують у маркетингових цілях або передають своїм партнерам. Також цю інформацію із соціальних мереж можуть збирати державні органи. Наприклад, державні органи Російської Федерації мають повне право збирати персональні дані користувачів із соціальних мереж, таких як: ВК та Однокласники. Ці соціальні мережі функціонують для

прикриття, розвідувально-пошукової діяльності спецслужб щодо збору придатної для наступного аналітичного дослідження особистісної інформації. За оцінкою співробітників спецслужб, соціальна мережа Однокласники є прикладом збору та обробки розвідувальної інформації, яка містить персональні дані. Величезна база даних, яка систематизована у різних містах, навчальних закладах, заводах, військових частинах із зазначенням дати служби, персональних даних громадян із фото, такими розділами, як: «мої друзі», «друзі друзів», «групи», відсутня навіть у спецпідрозділів. Вона є великим довідником для різних спецслужб [8, 185].

За даними британської газети «The Guardian», на замовлення військових США компанія Raytheon розробила систему під назвою RIOT. Система може отримувати персональні дані підозрюваних осіб із соціальних мереж. Дані отримуються із EXIF заголовків, фото, які були опубліковані у особистих альбомах на різних сайтах [10].

Збір інформації про користувача мережі Інтернет проводиться також через IP-адресу, з якої користувач заходив на пошту. За даними розслідування, співробітники Інституту Планка у Німеччині протягом 2008–2011 років стежили за кореспонденцією 43-х мільйонів користувачів поштової адреси Yahoo!

Відстеження персональної інформації користувача також можливе через кнопку «Like» у мережі Facebook. Такого висновку дійшли німецькі правозахисники у сфері захисту персональних даних. Оскільки, як наслідок викрадаються дані про користувача: інтереси, діяльність на тій чи іншій сторінці, здійснення переходу з одного сайту на інший надходить до США, де згодом, використовується для таргетування реклами, аналізу поведінки користувачів на сайті тощо. Це підтвердили і представники мережі [14].

Система візуального розпізнавання, яка застосовується у мережі Facebook, може розпізнавати обличчя користувачів і відмічати друзів на фото. Аналогічна програма була розроблена для поліції США – вона швидше ідентифікує обличчя злочинця, адже порівнює із базою біометричних даних. База даних із обличчями людей може наштовхнути до зловживання з боку зацікавлених осіб. У низці європейських країн ця технологія була заборонена [12].

Отже, можна зробити висновок, що при використанні мережі Інтернет, користувачі наражають на небезпеку свої персональні дані. Ці загрози можуть призвести до різного ступеня серйозності наслідків.

Соціальні мережі та Інтернет є потенційною загрозою для багатьох користувачів, які наражають свої персональні дані на небезпеку. Незнання, як захистити себе та свої персональні дані, – є дуже важливим викликом сучасності для людини XXI століття. Тому тема особистої безпеки у мережі залишається дуже актуальною. Ці та інші теми досліджуватимемо у наступних наукових працях.

Джерела та література

1. Ganslandt M. Social network privacy standards. *Talkstandards*. 2010. URL: <http://www.talkstandards.com/social-network-privacy-standards> (дата звернення: 25.05.2019).
2. Gebel M. In 15 years Facebook has amassed 2.3 billion users – more than followers of Christianity. *Business Insider*. URL: <http://www.businessinsider.com/facebook-has-2-billion-plus-users-after-15-years-2019-2> (дата звернення: 25.05.2019).
3. Infobez-expo – міжнародна виставка-конференція. URL: <http://infobez-expo.ru/> (дата звернення: 25.05.2019).
4. Investigatory Powers Act 2016: веб-сайт. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2016/25/contents/enacted> (дата звернення: 25.05.2019).
5. Lampe C. A face(book) in the crowd: social searching versus social browsing. *Proceedings of the 20-th anniversary conference on computer supported cooperative work*. Banff, Alberta, Canada, 2007. P. 167–170.
6. Solove D. J. Do social networks bring the end of privacy? *Scientific American*. 2008. Vol. 299. P. 100–106.
7. Who's the bully? *Los Angeles Times*. 2008. 19 may.
8. Березовська І. Протиправне використання персональних даних, що містяться у соціальних мережах як загроза інформаційній та національній безпеці України. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Вип. 60. С. 185.
9. Брижко В. М. Захист персональних даних: реалії та практика сучасності. *Інформація і право*. 2013. № 3 (9). С. 31.
10. Владу США звинуватили у шпигунстві за громадянами за допомогою соціальних мереж. URL: <http://svit24.net/technology/67-vladusshazvynuvatyly-u-shpygunstvi-za-gromadjanamy-za-dopomogoj-socialnyh-merezh> (дата звернення: 25.05.2019).
11. Інтернет-паноптикум Facebook URL: <http://www.sostav.ua/news/2012/10/02/127/52214> (дата звернення: 25.05.2019).
12. Лицевая идентификация может помогать преступникам. URL: http://www.infox.ru/hi-tech/tech/2011/08/02/Licyevaya_idyentifik_print.phtml (дата звернення: 25.05.2019)
13. Мечетная Н. Общая разведка. *Корреспондент*. 10.09.2010. С. 35.
14. Німецькі поборники приватності углядили загрозу в соціальній мережі Facebook, а точніше в улюбленій користувачами кнопці like. URL: <http://briz.if.ua/9590.htm> (дата звернення: 25.05.2019).

УДК 327

Вергелес А. В.

Науковий керівник: Конопка Н. О.,
кандидат історичних наук, доцент

БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР АМЕРИКАНСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА ДОНАЛЬДА ТРАМПА

У статті досліджено співробітництво Сполучених Штатів Америки за адміністрації Президента Дональда Трампа та Ізраїлю в сфері безпеки. Виокремлено спільні пріоритети та цілі забезпечення стабільності й безпеки в близькосхідному регіоні, а також визначено основні методи боротьби з зовнішніми викликами, що становлять загрозу для Ізраїлю та зачіпають стратегічні інтереси США.

Ключові слова: США, Ізраїль, Дональд Трамп, регіон Близького та Середнього Сходу, безпековий вимір.

Verheles A. V.

SECURITY BEARINGS OF AMERICAN-ISRAEL RELATIONS UNDER PRESIDENCY OF DONALD TRUMP

The article highlights the security cooperation between the USA during the administration of President Donald Trump and Israel. Common priorities and aims of stability and security providing in the region of the Middle East were distinguished. Besides, the main methods of managing external challenges that threaten Israel and concern the US strategic interests were determined.

Key words: USA, Israel, Donald Trump, the region of the Middle East, security bearings.

Підтримка й розвиток американсько-ізраїльських відносин в сфері безпеки обумовлена пріоритетністю близькосхідного напрямку в глобальному плануванні зовнішньополітичного курсу США. Статус Близького та Середнього Сходу в зовнішньому курсі Вашингтона визначається низкою аспектів: геополітична важливість розташування регіону – перебуваючи на стику Азії, Африки і Європи, він являє собою «міст» між євразійським масивом й африканським

континентом; наявність стратегічного інтересу США, пов'язаного з нафтовими родовищами та американським ринком збуту продукції військово-промислового комплексу; висока конфліктогенність близькосхідного регіону, що вимагає вжиття заходів, направлених на підтримку стабільності регіону через наявність спільних загроз США та Ізраїлю з боку Ірану, Сирії, Іраку та джихадистських організацій ІДІЛ, ХАМАС та Хезболла. Актуальності дослідження додає і той факт, що співробітництво США та Ізраїлю в безпековому вимірі за каденції Президента США Д. Трампа не є добре дослідженим в силу динамічності змін в регіоні та складності передбачити вплив військових, політичних та безпекових факторів на ситуацію в регіоні.

Дослідження співробітництва США та Ізраїлю в безпековому вимірі висвітлюються в публікаціях низки представників науково-експертного середовища. Найбільшою мірою проблематикою вивчення американсько-ізраїльських відносин займалися такі американські науковці, як: Р. Ауман (R. Aumann), та Ш. Голдвассер (S. Goldwasser). Серед ізраїльських дослідників та вчених варто згадати такі імена, як А. Дауті (A. Dowty) та Я. Бекенштейн (J. Bekenstein). Відомі фахівці з Близького Сходу, такі як Тоомас Алаталу (Естонія) та Жиль Кепель (Франція) представили своє бачення окремих аспектів безпекової сфери співробітництва США та Ізраїлю. Але, незважаючи на проведені дослідження, не було розроблено цілісного і всеохоплюючого підходу до аналізу американсько-ізраїльських відносин саме за каденції Д. Трампа і перспектив співробітництва між цими державами, що додало актуальності цьому дослідженню.

Метою наукової роботи є дослідження співпраці Сполучених Штатів Америки та Ізраїлю за президентства Дональда Трампа та аналіз ключових векторів безпекової сфери між державами.

Завданням дослідження є детально розглянути нормативно-правову базу, напрацьовану в ході співробітництва між США та Ізраїлем; виокремити основні цілі та інтереси держав у розвитку безпекової галузі двосторонніх відносин; виокремити загрози та виклики, з якими стикаються ці країни, а також з'ясувати, які заходи здійснюють їхні уряди, щоб захистити свої стратегічні інтереси в регіоні Близького Сходу; узагальнити тенденції, що відбуваються в регіоні Близького Сходу та зробити прогноз перспектив реалізації подальших двосторонніх відносин між Сполученими Штатами Америки та Ізраїлем напередодні президентських виборів у США.

Більша частина дискусій про каденцію 45-го Президента США Д. Трампа та ведення його зовнішньої політики була присвячена, з одного боку, непередбачуваності, недосвідченості, а то й неісдатності глави Білого Дому та, з іншого боку, практики Конгресу, істеблшменту й деяких членів його адміністрації нівелювання й ігнорування його «позасистемних» імпульсів.

Однак, як показав час, компонента першості Вашингтона не тільки не ослабла, але, навпаки, посилилася. За час каденції Д. Трампа США збільшили свої військові витрати, зберегли і навіть частково наростили свою глобальну військову присутність та продовжили інтенсифікувати політику стримування головних глобальних і регіональних суперників. Пріоритети зовнішньої політики США за правління чинного президента практично не зазнали суттєвих змін в порівнянні з адміністрацією Б. Обама [19]. Так, за словами Держсекретаря США Майка Помпео (Mike Pompeo), основними векторами зовнішньополітичного курсу Вашингтону залишаються міграційна політика, припинення політико-економічної конфронтації з КНР і боротьби з Пекіном за сфери впливу та розв'язання невирішених питань з КНДР. Проте найактуальнішим й досі залишається вирішення ситуації на Близькому Сході [18] та врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту [21]. Держава Ізраїль є одним з найнадійніших стратегічних союзників США. Обидві держави разом протистоять спільним загрозам, зокрема пов'язаним з активізацією радикального ісламського тероризму, і просувають спільні інтереси в сприянні безпеці та стабільності.

Фактичним початком співробітництва держав у сфері безпеки за адміністрації чинного президента США став перший офіційний візит Д. Трампа до Ізраїлю 22 травня 2017 р. Тоді ж, порушивши багаторічну традицію своїх попередників оминати тему Єрусалиму, він вперше в історії очільників США відвідав Старе Місто [11]. В ході зустрічі сторони обговорили важливість розвитку відносин у сфері безпеки та оборони, яка в майбутньому призвела б до умиротворення регіону Близького Сходу.

Одним із ключових завдань американсько-ізраїльських відносин за адміністрації Д. Трампа у сфері безпеки є їхня протидія режиму Башара Асада в Сирії. США підтримують головний опозиційний альянс Сирії – Національну коаліцію – і надають обмежену військову допомогу повстанцям. З вересня 2014 р. США у складі міжнародної коаліції завдають удари з повітря по бойовиках Ісламської держави та інших угруповань джихадистів у Сирії [4]. Для Ізраїлю режим Б. Асада, а також його підтримка Іраном та Хезболлою в Лівані ста-

новлять неабияку загрозу, пов'язану, перш за все, з розміщенням зброї, зокрема хімічної, по всьому регіону. Тому, Ізраїль виступає союзником Вашингтона у військових діях в ході сирійського конфлікту. Ізраїль здійснює атаки по військових базах сирійської армії Б. Асада, іранських та іракських військових угрупованнях, переслідуючи наступні цілі: зменшення присутності Ірану в регіоні та зниження загрози нападу на північні території; утримання контролю над повітряним простором шляхом мінімізації кількості зенітних ракетних установок на території Сирії; стримування інших суб'єктів, залучених в сирійський конфлікт, зокрема: Іраку, РФ, Туреччини та терористичних організацій-сателітів Ірану.

Ізраїль головним чином розраховує на підтримку США у питанні протистояння Сирії та Ірану, однак рішення Д. Трампа у середині жовтня 2019 р. щодо виведення американських військ з турецько-сирійського кордону [29] спровокувало низку запитань щодо довгострокової політики США на Близькому Сході і, зокрема, викликало занепокоєння Ізраїлю через те, що в разі виходу американської армії з регіону, він залишиться сам на сам з Сирією, Іраном та вороже налаштованими джихадистськими організаціями. Проте поки що заява Д. Трампа не була реалізована на практиці: американські війська й досі залишаються в регіоні бойових дій, передислокувавшись з півночі Сирії на схід, в нафтоносні регіони [28].

Варто зазначити, що США ведуть боротьбу з Іраном й поза контекстом сирійського конфлікту. Іран, як головний союзник Б. Асада в близькосхідному регіоні, підтримує Сирію, забезпечуючи її фінансовими та людськими ресурсами, зброєю і військовим устаткуванням. Крім цього, Іран розробляє власну ядерну програму всупереч підписанню у 2015 р. Спільного всеосяжного плану дій (СВПД), за яким Ірану забороняється розробляти ядерну зброю та накопичувати запаси урану. Цю інформацію було представлено Прем'єр-міністром Ізраїлю Беньяміном Нетаньягу, який оприлюднив докази ізраїльської розвідки про створення так званого проєкту «Амад», відповідно до якого Іран планує створити імпульсивні системи підризу ядерного боєзаряду та інтегрувати ядерну зброю і ракетні засоби доставки [23]. Вихід США 8 березня 2018 р. з СВПД був аргументований тим, що Тегеран підтримує терористичні угруповання ХАМАС і Хезболла [22], а також таємно нарощує обсяги урану для проведення розробок атомної зброї. Для перешкодження плану «Амад» та запобігання нових загроз з боку Ірану США та Ізраїль проводять спільні військові тренування під назвою «Juniper Cobra», що відбуваються раз в два роки. Останні навчання проходили у 2018 р. і були

організовані з метою обміну досвідом для подальшого протистояння збройній агресії Ірану та його сателітів [30]. У 2020 р. тренування були відкладені у зв'язку з поширенням коронавірусу, проте держави обговорили теоретичний підхід до підтримки миру на безпеки на Близькому Сході. В результаті США й Ізраїль домовилися виконувати свої повноваження за таким принципом: США будуть стримувати ракетну та ядерну програми Ірану та впроваджувати санкції на Тегеран, а Ізраїль буде протидіяти іранським союзникам – ХАМАС та Хезболлі [24].

Ліквідація американськими військовими силами іранського генерала Касена Сулеймані 3 січня 2020 р. була підтримана Ізраїлем, який назвав це правильним рішенням захищати себе, так само, як він захищає себе від Ірану. Виконавчий директор Інституту досліджень національної безпеки Тель-Авівського університету Амос Ядлін (Amos Yadlin) прирівняв вбивство Сулеймані зі знищенням у 2008 р. Імада Файеса Мугнія, командира Хезболли, після чого іранські військові сили перестали обстрілювати прикордонні райони Ізраїлю і перемістилися всередину території Ірану. А. Ядлін вважає, що іранці не готові починати війну з США та Ізраїлем, їхнім союзником в регіоні [25].

Одним із ключових аспектів співпраці США та Ізраїлю залишається військово-технічне співробітництво. Починаючи з червня 2017 р. США доставили в Ізраїль п'ять літаків-винищувачів серії F-35 «Адір» та три новітні протиракетні установки «Локхід Мартін Лайтнінг II» [2]. Ізраїль був першою країною за межами США, яка отримала такого роду техніку. До 2024 р. Ізраїль отримає ще 50 одиниць, що дозволить сформувати дві повних ескадрильї [1]. Американські представники заявляють, що така кількість техніки дозволить Ізраїлю здійснювати низку складних операцій, включаючи потенційне протистояння з Іраном, Іраком та Сирією. США та Ізраїль також тісно співпрацюють в сфері розробок та виробництва винищувачів. Ізраїльські технології, аерокосмічні та оборонні компанії відіграли ключову роль у технологічних інноваціях для створення ефективної зброї в такому невеликому регіоні з постійними військовими діями.

Станом на 2019 рік США утримують на території Ізраїлю шість військових баз та одну авіабазу Airwing 7, експлуатація яких обходиться близько 500 мільйонів доларів щороку. Кожна з військових баз містить лікарню на пів тисячі спецназівців та морських піхотинців, а авіабаза має в запасі літаки-винищувачі та бомбардувальники. Загалом, устаткування, що належить США, призначене для амери-

канських сил на Близькому Сході, однак в умовах настання потенційної кризи також може бути передане в ізраїльське використання [12]. Ще одним практичним елементом безпекового виміру американсько-ізраїльського співробітництва є радіолокаційний центр «Дімона» – американський радіолокаційний об'єкт в пустелі Негев, розташований поблизу міст Дімони та Араду. На об'єкті знаходяться дві радіолокаційні вежі, призначені для відстеження балістичних ракет через космос та надання ракетам даних, необхідних для їх перехоплення [5]. Особливо ці установки стали актуальні після ізраїльського інциденту в травні 2018 р., коли Іран наніс ракетні удари в районі Голанських висот. Тоді, в ході конфлікту, ізраїльськими військовими силами вдалося виявити та знешкодити частину ракет, що були направлені на ізраїльську воєнну базу.

Ще одним фактором безпекового виміру американсько-ізраїльських відносин є питання статусу Єрусалиму. 6 грудня 2017 р. президент США Д. Трамп виступив із заявою визнання Вашингтоном Єрусалиму як столиці Ізраїлю та заявив про намір перенести американське посольство [14]. 22 січня 2018 р. віце-президент Майк Пенс у своєму зверненні до ізраїльського Кнесету повідомив, що посольство буде перенесено до кінця 2019 р. 18 жовтня 2018 р. державний секретар Майк Помпео оголосив, що Генеральне консульство США, що раніше відповідало за ведення американських відносин з палестинцями, буде приєднано до посольства США в Єрусалимі [7]. Як наслідок, Посольство США було офіційно відкрито в Єрусалимі 14 травня 2018 р., в день святкування 70-річчя ізраїльської декларації незалежності. Однак, незважаючи на важливість цього заходу, процес переміщення посольства з Тель-Авіву до Єрусалиму має один нюанс. Американці провели цю церемонію на технічному, формальному рівні. Так, посол США в Ізраїлі Девід М. Фрідман (David M. Friedman) почав працювати в Єрусалимі, але основний склад дипломатів залишився в Тель-Авіві. Повноцінний переїзд посольства може зайняти 5-6, а то і більше років. Посольство в цих випадках звичай практично припиняє працювати, тому що всі сили кинуті на логістику і вирішення технічних питань. Таким чином, адміністрація Д. Трампа сподівається на те, що Палестина буде сконцентрована на своїх проблемах і навряд чи зверне увагу на початок роботи посольства по завершенню підготовчого процесу.

Експерт з Близького Сходу та член Центру нової американської безпеки Ілан Голденберг (Илан Goldenberg) вважає, що рішення Д. Трампа значно підірвало авторитет Вашингтона як нейтральної сторони конфлікту. Президент Палестини Махмуд Аббас у своїй

промові заявив, що «плачевні та неприйнятні заходи США свідомо підривають усі мирні зусилля» і наголосив, що Єрусалим – це одвічна столиця Держави Палестина. Міністр закордонних справ Держави Палестина Ріяд аль-Малікі (Riyad al-Maliki) відзначив, що США більше не може виступати посередником у мирному процесі, оскільки вони стали стороною конфлікту. На палестинській території прокотилася низка страйків, під час яких четверо протестуючих загинули в ході сутичок із ізраїльськими військовими [20].

Арабські держави негативно оцінили заяву США. На вулицях Туреччини, Лівану, Йорданії та Марокко відбулися протести проти перенесення посольства США до Єрусалиму. Політичні лідери сусідніх мусульманських країн висловили своє занепокоєння щодо рішення Д. Трампа. Так, Президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган засудив цей крок, заявивши, що це «затягнення всього регіону у вогняне кільце» [26]. Міністр закордонних справ Туреччини Мевлют Кавусоглу написав у Twitter, що «рішення суперечить міжнародному праву та відповідним резолюціям ООН» і що подальші відносини Туреччини та Америки неодмінно зазнають погіршення [27]. Король Саудівської Аравії Салман ібн Абдул-Азіз Аль Сауд назвав рішення Д. Трампа необґрунтованим і безвідповідальним, а також зазначив, що перенесення посольства або визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю призведе до збільшення хвилі невдоволення серед мусульманських країн і, перш за все, до активізації терористичних рухів. Такої ж думки притримувався і Президент Єгипту Абдул Фаттах Ас-Сісі, який застеріг від ускладнення ситуації в регіоні через запровадження заходів Вашингтону, які підривають шанси на мир на Близькому Сході й зводять нанівець колишні здобутки [10].

Рішення Д. Трампа визнати Єрусалим столицею Ізраїлю було критично сприйнято і більшістю світових лідерів. 7 грудня 2017 р. Рада Безпеки ООН провела екстрене засідання, під час якого 14 з 15 членів (за виключенням США) засудили рішення американського президента [4]. Верховний представник Європейського Союзу із питань закордонних справ Федеріка Могеріні заявила, що всі уряди країн-членів ЄС об'єдналися щодо питання Єрусалиму, а також підтвердили свою прихильність Державі Палестина з столицею Східним Єрусалимом [9].

Джихадистські рухи зреагували на рішення Д. Трампа закликами до збройної боротьби: Аль-Каїда та єгипетський рух Гасм виступили із заявами, в яких вони агітували всіх бойовиків зробити звільнення Держави Палестина їхньою головною метою, а також допомогти палестинцям фінансово та збройно. Кашмірська група Ансар Газват-

уль-Гінд закликала мусульман всього світу атакувати посольства США та Ізраїлю і завдавати шкоди фінансовим інтересам обох країн, а Талібан назвав рішення адміністрації Д. Трампа «антимусульманським фанатизмом» [17].

В кінці січня 2020 р. Д. Трамп представив «Мирний план для Ізраїлю та Держави Палестина», основною метою якого є побудова партнерства, заснованого на спільних інтересах та цінностях для досягнення кращого майбутнього для Ізраїлю, Держави Палестина та всього регіону. За словами американського президента, настав час нового підходу для досягнення миру, гідності та можливостей для сторін конфлікту [13]. «Моє бачення представляє виграшну для обох сторін можливість, реалістичне рішення для двох держав, яке вирішує ризик палестинської державності для безпеки Ізраїлю», – додав Президент США. «План» перезапустили близькосхідний мирний процес є переробленим і доповненим баченням так званого «Генерального плану розвитку населених пунктів в Юдеї та Самарії», розробленого в 1979 р. Матісом Дроблсом, колишнім главою Відділу врегулювання Всесвітньої сіоністської організації та членом Кнесету від Ерут-Ліберального блоку (попередника сьогоднішньої партії «Лікуд») [16]. Однак, зміни в змісті документу все ж таки відбулися: вперше було досягнуто порозуміння США з Ізраїлем щодо карти, яка буде визначати кордони з Державою Палестина; документ має на меті досягти взаємного визнання Держави Ізраїль як національної держави єврейського народу та майбутньої Держави Палестини як національної держави палестинського народу з рівними громадянськими правами для всіх людей у межах кожної з держав; відповідно до «Мирного плану», ані палестинці, ані ізраїльтяни не будуть примусово виселені з своїх місць проживання і насильно переміщені на свої національні території. Згідно проекту, Держава Палестина має бути демілітаризованою країною, яка буде мирно існувати й розвиватися поряд із Ізраїлем.

Щодо питання статусу Єрусалиму та святих місць, то за «Планом» Д. Трампа місто залишатиметься об'єднаним і надалі буде функціонувати як столиця Ізраїлю в той час, як головним містом Держави Палестина стане східна частина Єрусалиму [8]. Ізраїль буде продовжувати охороняти святі місця й історичні пам'ятки Єрусалиму і при цьому буде гарантувати свободу віросповідання євреям, християнам, мусульманам та іншим конфесіям. За «Планом» також передбачається збереження статусу-кво над Храмовою горою і можливість вільно відвідувати мечеть Аль-Акса всім мусульманам.

Своєю чергою, Президент Держави Палестина Махмуд Аббас назвав цей план «угодою про змову», негідною жодного серйозного розгляду [15]. Ізраїль, за словами М. Аббаса, отримає велику частину окупованих у 1967 р. палестинських територій, а палестинці отримують лише фінансову компенсацію, однак їхні життєві потреби в суверенитеті та незалежності, серед іншого, не враховуються.

Ключовим аспектом американсько-ізраїльських безпекових відносин за адміністрації Д. Трампа є спільне протистояння загрозам з боку Ірану, Сирії, Іраку та джихадистських організацій ХАМАС та Хезболла. США та Ізраїль виступають на боці опозиційного альянсу Сирії – проти режиму Башара Асада. Крім цього, в оборонній сфері, як складовій безпекового виміру, держави разом протистоять Ірану та намагаються послабити його присутність в регіоні Близького Сходу шляхом запровадження всеохоплюючої системи заходів, що включає в себе надання США Ізраїлю зброї, техніки, фінансування – з метою підтримання ізраїльської армії в постійній бойовій готовності для швидкого й точного реагування на виклики Ірану та його сателітів. Іншим аспектом безпекового виміру в рамках співробітництва США та Ізраїлю залишається врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту, який, незважаючи на низку заходів, здійснених Вашингтоном, не буде вирішений в найближчому майбутньому через брак комунікації між Ізраїлем та Державою Палестина в тристоронньому форматі із залученням США, присутність яких на переговорах змогла б змодерувати такі умови, за яких вирішення конфлікту та принесення стабільності в регіон значно пришвидшилося б.

У зв'язку з цим, можна зробити прогноз щодо дій адміністрації Президента США Д. Трампа у веденні безпекових відносин з Ізраїлем: американські військові сили й надалі будуть перебувати в регіоні Близького Сходу, можливо не ведучи бойових дій, однак продовжуючи надавати поліаспектну допомогу Ізраїлю. Навіть формальна присутність американської армії в регіоні буде стримувати нарощення ядерної сили Ірану та протистояти загрозам з боку Сирії, Іраку та терористичних організацій, які підтримує Іран. Щодо врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту, то є мала вірогідність того, що найближчим часом США будуть реалізовувати тристоронні ініціативи, націлені на врегулювання ситуації між сторонами зіткнення, проте можна припустити, що Д. Трамп здійснить низку переговорів з представниками Ізраїлю та Держави Палестина окремо. Загалом, так як 2020 р. є останнім роком каденції Д. Трампа перед президентськими виборами на початку листопада, скоріш

за все Президент США не буде здійснювати рішення, які потенційно несли б в собі можливість ескалації напруги в регіоні Близького Сходу.

Перспективи майбутніх наукових досліджень загалом залежатимуть від розвитку відносин між Сполученими Штатами Америки й Ізраїлем в сфері безпеки та змін в регіоні Близького Сходу, зважаючи на його конфліктогенність та нестабільність.

Джерела та література

1. Криза в Сирії: позиції ключових гравців. BBC News Україна. 2015. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/10/151002_syria_conflict_leading_countries_it
2. Майк Помпео о приоритетах внешней политики США. Русская служба «Голоса Америки». 2018. URL: <https://www.golos-ameriki.ru/a/4622065.html>
3. Полный текст выступления премьер-министра Нетаньягу с разоблачением иранской ядерной программы. Министерство Иностранных Дел Израиля. 2018. URL: <https://mfa.gov.il/MFARUS/EnemiesPeace/IranianThreat/Pages/PM-Netanyahu-presents-conclusive-proof-of-Iranian-secret-nuclear-weapons-program.aspx>
4. США выходят из ядерной сделки с Ираном. ТАСС. 2018. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/5185833/mark-esper-syria-kurds-turkey.html>
5. Ahronheim A. Israel Air Force opens second F-35 squadron. The Jerusalem Post. 2020. URL: <https://www.jpost.com/Israel-News/Israel-Air-Force-opens-second-F-35-squadron-587891>
6. Ahronheim A. Three F-35 stealth fighter jets to arrive in Israel on Sunday. The Jerusalem Post. 2017. URL: <https://www.jpost.com/Israel-News/Three-F-35-stealth-fighter-jets-to-arrive-in-Israel-on-Sunday-488449>
7. Avishai B. How Israel views Trump's strike against Iran. The New Yorker. 2020. URL: <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/how-israel-views-trumps-strike-against-iran>
8. Barnes J. E. Trump orders withdrawal of U.S. troops from Northern Syria. The New York Times. 2019. URL: <https://www.nytimes.com/2019/10/13/us/politics>
9. Cavusoglu M. Turkey condemns the irresponsible statement of the US Administration declaring that it recognizes Jerusalem as the capital of Israel. 2017. URL: <https://twitter.com/mevlutcavusoglu/status/938475096116813824>
10. Chulov M. Deadly clash in Syria a vivid reminder of US troops' ill-defined mission. The Guardian. 2020. URL: <https://www.theguardian.com/world/2020/feb/13/syria-us-troops-mission-qamishli-quagmire>
11. Erdogan: U.S. decision on Jerusalem will throw region into 'a ring of

fire'. The Washington Post. 2017. URL: https://www.washingtonpost.com/video/world/erdogan-us-decision-on-jerusalem-will-throw-region-into-a-ring-of-fire/2017/12/07/e6386596-db34-11e7-a241-0848315642d0_video.html

12. Fassihi F. Fourteen of 15 Security Council Members Denounce U.S. Stance on Jerusalem. The Wall Street Journal. 2017. URL: <https://www.wsj.com/articles/fourteen-of-15-security-council-members-denounce-u-s-stance-on-jerusalem-1512777971>

13. Gross J. A. "Israel's Dimona isn't Chernobyl, but does have vulnerabilities". The Israel Post. 2019. URL: <https://www.timesofisrael.com/israels-dimona-nuclear-reactor-isnt-chernobyl-but-does-have-vulnerabilities/>

14. Hanna A., Saba Y. Will Trump move the U.S. Embassy to Jerusalem? Politico. 2016. URL: <https://www.politico.com/story/2016/12/trump-us-embassy-jerusalem-232724>

15. Hansler J. "US Consulate in Jerusalem will merge with embassy". CNN. 2019. URL: <https://edition.cnn.com/2019/03/03/politics/us-consulate-embassyjerusalem/index.html>

16. Heller A., Lee M. Trump peace plan delights Israelis, enrages Palestinians. The Associated Press. 2020. URL: <https://apnews.com/f7d36b9023309ce4b1e423b02abf52c6>

17. Irish J., Emmott R. Trump's Jerusalem plan revives tensions in EU diplomacy. Reuters. 2017. <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-israel-france/u-s-has-excluded-itself-from-middle-east-peace-process-france-idUSKBN1E2102>

18. Jerusalem: Trump move prompts negative world reaction. BBC. 2017. URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-42250340>

19. Joint US-Israel Exercise Juniper Cobra 2018 Concludes. US Department of Defense. 2018. URL: <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/1472543/joint-us-israel-exercise-juniper-cobra-2018-concludes/>

20. Maltz J. "Trump Visits Israel: Donald Trump Becomes First Sitting President to Visit Jerusalem's Old City". Haaretz. 2017. URL: <https://www.haaretz.com/israel-news/trump-is-first-sitting-president-to-visit-jerusalem-old-city-1.5475304>

21. Military. Facility. Site 51 IS. Global Security. Page last modified 05-07-2011. URL: <https://www.globalsecurity.org/military/facility/site-51.htm>

22. President Donald J. Trump's Vision for Peace, Prosperity, and a Brighter Future for Israel and the Palestinian People. The White House. 2020. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trumps-vision-peace-prosperity-brighter-future-israel-palestinian-people/>

23. President Donald J. Trump's Proclamation on Jerusalem as the Capital of the State of Israel. The White House. 2017. URL: <https://>

web.archive.org/web/20171206191507/https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/12/06/president-donald-j-trumps-proclamation-jerusalem-capital-state-israel

24. Remarks by President Trump and Prime Minister Netanyahu of the State of Israel in Joint Statements. The White House. 2020. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-prime-minister-netanyahu-state-israel-joint-statements/>

25. Shaul Y. "Trump's Middle East Peace Plan Isn't New. It Plagiarized a 40-Year-Old Israeli Initiative". Foreign Policy. 2020. URL: <https://foreignpolicy.com/2020/02/11/trump-middle-east-peace-plan-isnt-new-israeli-palestinian-drobes/>

26. Sheikh M. K. Trump's Jerusalem Statements open up a new front for transnational jihadists. DIIS. 2017. URL: <https://www.diis.dk/en/node/11704>

27. Thompson J. Trump's Middle East Policy. CSS Analyses in Security Policy. 2018. No. 233. 4 p. URL: <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse233-EN.pdf>

28. US-Israel special relationship & security aid. J Street. 2017. URL: <https://jstreet.org/policy/us-israel-special-relationship-security-aid/#.XlXeyRLQjIU>

29. Williams D., Al-Mughrabi N. Hamas calls for Palestinian uprising over Trump's Jerusalem plan. Reuters. 2017. URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-israel/hamas-calls-for-palestinian-uprising-over-trumps-jerusalem-plan-idUSKBN1E11BR?feedType=RSS&feedName=topNews>

30. World reacts to US killing of Iran's Qassem Soleimani in Iraq. Al Jazeera. 2020. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2020/01/world-reacts-killing-iran-qassem-soleimani-iraq-200103072643596.html>

УДК 327

Якимчук М. М.

Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОСКЕПТИЦИЗМУ

У статті проаналізовано теоретичні засади формування та еволюції євроскептицизму. Зокрема, систематизовано дефініції та типології євроскептицизму, а також розглянуто еволюцію теоретичної концептуалізації опозиції до європейського проекту.

Ключові слова: ЄС, євроскептицизм, типологія, європейська інтеграція, опозиція до ЄС.

Yakymchuk M. M.

THEORETICAL ASPECTS OF EUROSKEPTICISM STUDIES

The article was analyzed the theoretical principles of Euroscepticism formation and evolution. In particular, there were systematized the types of definitions and typologies of Euroscepticism and examined the evolution of the theoretical conceptual opposition to the European project.

Key words: EU, Euroscepticism, Typology, European integration, opposition to EU.

У зв'язку з дедалі більшими розбіжностями серед держав-членів ЄС та кризовими явищами в організації, противники європейської інтеграції набувають все більшої популярності, як серед населення, так і серед політичних еліт. Упродовж тривалого часу опозиція до Європейського Союзу мала латентний характер. Однак такі тенденції деформуються і потребують більш точного окреслення, передусім, теоретичного.

Значний внесок у дослідження поняття та типології євроскептицизму зробили К. Флуд, П. Тагарт, А. Щербяк, С. Василюпулу, С. Рісхой, К. Соренсен та С. Леконте. Однак теоретична база дослід-

дження не повністю сформована і потребує систематизації та додаткового вивчення.

Метою дослідження є проаналізувати теоретичні аспекти євроскептицизму. Реалізація поставленої мети зумовлює необхідність розв'язання таких завдань, як визначення дефініції поняття, аналіз типології та інструментів дослідження євроскептицизму.

Сьогодні опозицію до Європейського Союзу ми асоціюємо з терміном «євроскептицизм», але на початку формування ЄС такого терміну не використовували. Як стверджують Р. Гармсен та М. Шпірінг, уперше слово «євроскептицизм» було вжито у статті видання *The Times* 11 листопада 1985 року, але цієї статті немає у вільному доступі, і перевірити достовірність цього твердження неможливо. Також помилковим є твердження, що у 1989 році цей термін використовує у своїй промові М. Тетчер. У своєму виступі прем'єр-міністерка окреслює ознаки євроскептицизму, не вживаючи сам термін [6]. М. Тетчер називала євроскептиками противників спільного ринку (*anti-marketeters*). Саме з того моменту термін «євроскептицизм» починають використовувати у професійних колах, але лише як один із варіантів вираження опозиції до ЄС. Першими теоретиками та дослідниками цього питання стали П. Таггарт, А. Щербяк. У 1998 році вийшла їхня праця, у якій П. Таггарт подав власне визначення євроскептицизму, під яким розумів «ідею випадкової чи закономірної, професійної чи непрофесійної опозиції до процесів європейської інтеграції» та проаналізував основні причини та прояви цього явища [7]. Згодом у 2002 році у співавторстві з А. Щербяк вийшла їхня стаття «Євроскептицизм у партійній політиці держав-членів ЄС і кандидатів», у якій автори більш детально представили власне розуміння євроскептицизму та його типологію. Зокрема, вчені запропонували поділ євроскептицизму на «твердий» та «м'який». У їхньому розумінні «твердий євроскептицизм» – це принципова опозиція до Євросоюзу та до європейської інтеграції, яку можна помітити у політиці партій, які вважають, що їхні держави повинні або відмовитися від членства, або політика цих партій спрямована на протидію усьому європейському проекту. Своєю чергою, П. Таггарт та А. Щербяк «твердий євроскептицизм» поділяють на два типи. До першого типу відносять партії, основним і єдиним завданням яких є будь-яка опозиційна діяльність до ЄС. До другого типу відносять партії та ідеології, які суперечать європейській інтеграції, а саме комуністів, радикалів, соціалістів, популістів та інших, які стверджують, що членство в ЄС не сумісне з національними інтересами держав. «М'який євроскептицизм» – це опозиція, яка не передба-

чає принципових заперечень європейській інтеграції чи вступу до організації, але представники цього типу не погоджуються з тією діяльністю ЄС, яка суперечить інтересам держав-членів. Прикладом «м'якого євроскептицизму» є опозиційна риторика щодо подальшої європейської інтеграції. Тобто П. Таггарт та А. Щербяк наголошують, що європейський проект постійно рухається вперед, перебуваючи у статусі-кво. Тому тих, хто підтримує ЄС таким, яким він є і виступає проти подальшої інтеграції, можна вважати євроскептиками, але «м'якого» типу [8].

Згодом свою увагу на феномен євроскептицизму звернули П. Копецкі, К. Муде. Учені пропонують власну класифікацію, у якій євроскептицизм є елементом матриці [табл.1].

Таблиця 1

Підтримка європейської інтеграції [8]

	Єврофіли	Єврофоби
Єврооптимісти	Євроентузіасти	Європрагматики
Європесимісти	Євроскептики	Європротівники

Науковці до євроскептиків відносять таких представників, які є водночас європесимістами та єврофілами. Тобто у їхньому розумінні євроскептики – це такі представники, які сприймають ідею та форму існування Європейського Союзу, однак не вірять у його подальший розвиток. Варто зазначити, що у матриці П. Копецкі та К. Муде, євроскептицизм є помірною формою прояву опозиції до ЄС. До слабших форм відносять євроентузіастів, а до сильніших – європрагматиків та європротівників. Відповідно до такої класифікації вони проаналізували ідеологічну спрямованість партій щодо євроскептицизму у Центрально-Східній Європі: Польщі, Чехії, Угорщині та Словаччині. І дійшли висновку, що євроскептицизм формується через ідеологію партій. Однак, у процесі реалізації державної політики стратегія партії може змінюватися відповідно до національних інтересів. Тому ідеологія партії може коливатися між типами євроскептицизму: від помірної до більш жорсткої [2].

Паралельно дослідженням феномену євроскептицизму займається британський науковець К. Флуд, який застосував дещо інший підхід до розуміння євроскептицизму. Він розпочав дослідження цього процесу з лінгвістичного розуміння самого слова. К. Флуд подає таке визначення: євроскептицизм – це позиції та ідеї, відображені у риторичі та поведінці (від участі у політичних акціях до голосування на виборах чи референдумах та участі в опитуваннях), які показують

сумніви щодо небажання та / або переваг та / або довгострокової реалізації європейського проекту та / або інтеграції ЄС як основної мети [1]. Учений також пропонує власну класифікацію, яка, за його словами, повинна ґрунтуватися на ідеологічних позиціях з чітким описовим характером без жодних припущень. Зокрема, К. Флуд розрізняє такі види євроскептицизму:

- противник виступає проти членства в ЄС або участі у будь-якому конкретному інституті чи політиці;
- оглядач ініціює детальний переогляд подальшого співробітництва перед кожним новим етапом інтеграції: підписання угоди, формування загальних тенденцій чи засад в окремих сферах діяльності;
- мінімаліст погоджується на статус-кво, але проти подальшої інтеграції до будь-якої структури та проти посилення співпраці у будь-якій сфері;
- поступовець підтримує політику загальної інтеграції чи посилення співробітництва у певній сфері за умови поступового та обережного зближення;
- реформіст схвалює конструктивне зближення, підкреслюючи необхідність вдосконалення однієї або декількох існуючих установ чи сфер діяльності;
- максималіст підтримує пришвидшення процесу інтеграції наскільки це можливо з метою досягнення найвищого рівня співпраці чи об'єднання в єдину організаційну структуру [1].

Така класифікація є описовою і може не відображати повністю ідеологію партії чи конкретну політику ЄС, але дозволяє більш детально визначити межі, між якими вагаються суб'єкти у відображенні своїх позицій.

Після активних дискусій про майбутнє ЄС учені продовжували працювати над дослідженням політичних та економічних процесів у ЄС. Зокрема, С. Ріскої розпочала своє дослідження з аналізу процесу європеїзації та національної ідентичності і дійшла висновку, що самі процеси в організації є причинами євроскептицизму, адже Європа – різна і всі країни по-різному відносяться до своєї державності. Через відсутність порозуміння щодо рівнів та напрямків співробітництва формується опозиція до об'єднаної Європи. Також вона розробила власну типологію євроскептицизму, яка базується на типології П. Таггарта та А. Щербяка та підсумовує усі інші:

- євроскептицизм ідентичності зумовлений інтеграційною дилемою, яка передбачає виникнення протиріч між національною та європейською ідентичностями;

- євроскептицизм розколу пов'язаний з соціально-економічним та релігійно-національним поділом у суспільстві;
- політичний чи функціональний єврореалізм відображає скептицизм до конкретного напрямку інтеграції;
- інституціональний євроскептицизм ґрунтується на нелегітимності інституцій ЄС;
- євроскептицизм національних інтересів відображає конфронтацію між європейськими та державними цілями;
- євроскептицизм досвіду показує, що переговори про членство були не справедливими та зі суттєвою перевагою європейської сторони;
- партійний євроскептицизм формується через риторику харизматичних лідерів, які є прихильниками неолібералізму чи лівого популізму;
- атлантичний євроскептицизм базується на дилемі варіації між проамериканським чи проєвропейським вектором зовнішньої політики та безпеки;
- практичний євроскептицизм немає чіткої опозиції до ЄС, але є певна опозиція до тлумачення самого явища та Копенгагенських критерій [4].

У той час над розробленням власної теорії працювала К. Соренсен. Вона побудувала своє дослідження на основі поетапної структури концептуалізації євроскептицизму: формування та визначення поняття, створення типології, покликаючись на відповідну літературу та, останній етап, перевірка результатів за допомогою емпіричного аналізу [5]. К. Соренсен, розглядаючи саме поняття, поділила його на три окремі семантичні одиниці: «євро» – Європейський Союз, «скепт» – недовіра та «цизм» – суфікс, який вказує на ідеологію. Відповідно, «євроскептицизм» – відчуття несхвалення, яке досягнуло певного рівня та тривалості та направлене проти Європейського Союзу чи його окремої політики або розвитку. Ознайомившись з попередніми науковими напрацюваннями та різними типологіями, К. Соренсен розробила власну:

- економічний євроскептицизм: при оцінюванні якості співробітництва враховують виключно економічно-фінансові вигоди, незалежно від інших привілеїв та переваг;
- суверенний євроскептицизм: попри економічні переваги співробітництва з ЄС не повинно становити виклик національному суверенітету;
- демократичний євроскептицизм : інституції ЄС не мають достатньої ваги та можливостей при прийнятті рішень;

• політичний євроскептицизм: несумісність національної політики і політики ЄС, особливо, в соціальній сфері.

Суттєвий внесок у концептуалізацію євроскептицизму зробила С. Василюпулу [9]. Як і попередні науковці, вона орієнтується на трактування євроскептицизму через ідеологію та позицію політичних партій. Зокрема, С. Василюпулу визначає три виміри інтеграції, у яких формується позиція партій щодо певної політики: принципова, практична і майбутня [табл.2].

Таблиця 2

Трьохвимірна концептуалізація європейської інтеграції/кооперації [9]

Принципова	Бажання та готовність співпрацювати у багатосторонньому форматі
Практична	Інституалізація ЄС і політичний статус-кво
Майбутня	Поглиблення європейської інтеграції

Саме через ці три виміри С. Василюпулу формує власну типологію. До першого типу «протиставлення» відносяться партії, які виступають проти усіх рівнів інтеграції. Тобто вони відкидають будь-яке співробітництво у форматі ЄС і абсолютно не підтримують майбутню інтеграцію. Натомість схвалюють зростання ролі національних урядів та повернення національного суверенітету. Другий, «умовний», тип включає партії, які, певною мірою, підтримують співробітництво в рамках ЄС, але зазначають, що це обмежує їх національний суверенітет. Вони відкидають подальшу інтеграцію та співпрацю на рівні ЄС, але погоджуються на міждержавну співпрацю і закликають до реформування ЄС. І третій, «компромісний», тип передбачає, що партії схвалюють співробітництво з ЄС і погоджуються реалізовувати поставленні ними завдання. Вони приймають подальшу економічну співпрацю за умови, що ЄС повинен гарантувати забезпечення національних інтересів кожної держави-члена через національні інституції без подальшої політичної інтеграції [табл. 3].

Таблиця 3

Позиції партій щодо європейської інтеграції [9]

	Протиставлення	Умовний	Компромісний
Принциповий вимір європейської інтеграції	Проти	За	За
Практичний вимір європейської інтеграції	Проти	Проти	За
Майбутній вимір європейської інтеграції	Проти	Проти	Проти

С. Василюпулу також представила власну матрицю трактування євроскептицизму, у якій, відповідно до типології, жоден з представників не підтримує майбутню інтеграцію, однак, погоджується на співпрацю у межах організації або пропонує певні елементи дезінтеграції [9].

Чи не найбільший внесок у розвиток теоретичного трактування євроскептицизму зробила С. Леконте, яка під іншим кутом проаналізувала прояви євроскептицизму. У своїй праці С. Леконте, опублікованій у 2010 році, детально охарактеризувала елементи опозиції до ЄС в його інституціях: в Європарламенті, в Європейській Комісії та в Раді ЄС. І зробила висновок, що все-таки існують певні євроскептично налаштовані групи від національних урядів, однак зв'язок між ними або дуже і дуже слабкий, або взагалі немає жодного співробітництва. Крім того, досить складно виявити євроскептиків в інституціях ЄС, оскільки там переважно працюють урядовці, які підтримують європейський проект. Навіть, якщо на вищому рівні є представники повної чи часткової опозиції до ЄС, вони мають незначний вплив, так як, переважно усі питання формуються і вирішуються постійними робочими групами дипломатів, метою яких є досягнення згоди щодо усіх позицій задля просування процесів інтеграції. Хоча іноді інституції ЄС стають площадкою для вираження ідей противників. Також С. Леконте вперше проаналізувала взаємозв'язок між явищем євроскептицизму та його впливом на міжнародні відносини. Зокрема, визначивши, що певна риторика не підтримки ЄС виникає і у державах-кандидатах на вступ чи в більш глобальних гравців, як США чи Росії. До того ж вона розглядає питання впливу євроскептицизму на процеси демократизації, інтеграції та рівень конфліктності між державами-членами ЄС. Також вчена розробила власну класифікацію євроскептицизму:

- утилітарний євроскептицизм – показує прояви скептицизму відповідно до наслідків отриманих від членства в ЄС, як на індивідуальному рівні, так і на рівні держави;
- політичний євроскептицизм – відображає занепокоєння щодо впливу європейської інтеграції на національний суверенітет та ідентичність;
- ціннісний євроскептицизм – заперечує втручання ЄС у правові питання;
- культурний антиєвропеанізм – спричиняє ворожість до Європи як до континенту і недовіру до соціальної моделі та інституцій ЄС.

Крім того, С. Леконте класифікувала явища євроскептицизму на два періоди. Перший період – з 50-их років по 80-ті роки ХХ століт-

тя – під назвою «маргіналізація євроскептицизму», у якому євроскептицизм не сприймався серйозно через такі фактори: інституції ще не набули такої ваги, як сьогодні, відсутність серйозних інституційних реформ, стійка та потужна партійна система на місцевому рівні. Другий період – з кінця 80-их років і до сьогодні – «справжній прорив». За цей період розробили теоретичну систему розуміння євроскептицизму, створили опозиційні партії до ЄС, пришвидшився процес інтеграції, ЄС зробив перші кроки до політичного союзу [3].

За останні роки все менше вчених акцентує увагу на теоретичних аспектах євроскептицизму. Навпаки, зростає кількість наукових праць практичного спрямування, у яких досліджують кожний елемент чи прояв опозиції до ЄС, як у національних урядах, так на рівні інтеграційного утворення. Грунтовне дослідження було проведено Г. Ветселом, який у 2019 році опублікував свою працю «Порівняльний аналіз електорального успіху євроскептичних партій» [10]. У дослідженні до дрібниць проаналізовано усі причини зросту євроскептичних партій: від міграційних потоків до макропоказників, від рівня корупції до рівня інфляції, на прикладі Італії та Німеччини.

Охарактеризувавши фундаментальні теоретичні напрацювання щодо концептуалізації євроскептицизму, важливо зазначити, що крок за кроком сформувалася певна теоретична база досліджень євроскептицизму. Безумовно, вона недосконала, однак, саме різноманіття ідей та їх інтерпретація допоможе у майбутньому сформувати комплексну теорію євроскептицизму. Політологи та європеїсти переважно використовували однаково схему дослідження та аналізу євроскептицизму: визначення причин явища та дефініції поняття, формування типології, методології та аргументації. Однак перспективним напрямком дослідження залишається питання проявів євроскептицизму в державах-членах ЄС та у державах-кандидатах на вступ. Крім того, важливо проаналізувати взаємозв'язок між євроскептицизмом та кризовими явищами в ЄС, а також охарактеризувати вплив євроскептицизму на процес прийняття рішень в ЄС.

Джерела та література

1. Flood C. Eurocepticism: A Problematic Concept (Illustrated With Particular Reference To France). 2002. URL:<https://www.uaces.org/documents/papers/0201/flood.pdf>
2. Kopeck? P., Mudde C. The Two Sides of Eurocepticism Party Positions on European Integration in East Central. 2002. URL:https://www.researchgate.net/publication/249733511_The_Two_Sides_of_EurocepticismParty_Positions_on_European_Integration_in_East_Central

Europe?enrichId=rgreq-ac198d1bf0e17a20e3a30085fd659037-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzI0OTczMzUxMTtBUzoXNzc5ODc0NTg3Mdc0NTZAMTQxOTQ0NjkyNTY5MQ%3D%3D&el=1_x_3&esc=publicationCoverPdf

3. Leconte C. Understanding Eurocepticism. 2010. URL:[https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=RQMdBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=info:6AS6YLysu_YJ:scholar.google.com/&ots=UoLBQM3CHU&sig=vmnLLWqchGIdOV-WkKNY6DyPv9o&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false_\(01.11.2019\)](https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=RQMdBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=info:6AS6YLysu_YJ:scholar.google.com/&ots=UoLBQM3CHU&sig=vmnLLWqchGIdOV-WkKNY6DyPv9o&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false_(01.11.2019))

4. Riish?j S. Europeanization and Eurocepticism: Experiences from Poland and the Czech Republic. 2007. URL:<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00905990701368746>

5. S?rensen C. Love me, love me not... A typology of public eurocepticism. Danish Institute for International Studies. 2008. URL:<https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=sei-working-paper-no-101.pdf&site=266>

6. Speech to the College of Europe ("The Bruges Speech"). 1988. URL:<https://www.margareththatcher.org/document/107332>

7. Taggart P. A touchstone of dissent: Eurocepticism in contemporary Western European party systems.1998. URL:<https://link.springer.com/article/10.1023/A:1006853204101#citeas>

8. Taggart P., Szczerbiak A. The Party Politics of Eurocepticism in EU Member and Candidate States. 2002. URL:https://www.researchgate.net/profile/Aleks_Szczerbiak/publication/237536121_The_Party_Politics_of_Eurocepticism_in_EU_Member_and_Candidate_States/links/5534fb440cf2df9ea6a4122f/The-Party-Politics-of-Eurocepticism-in-EU-Member-and-Candidate-States.pdf

9. Vasilopoulou S. Theory, Concepts and Research Design in the Study of Eurocepticism. 2017. URL:<https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315464015.ch3>

10. Wetsel H. A Comparative Study Of Euroceptic Party Electoral Success. 2019. URL: https://static1.squarespace.com/static/5d9b3ef91850a415a6196898/t/5dbde891c85da67954be5f5be/1572726932171/thesisfinal_MHW.pdf

Збірник наукових праць

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
СТУДЕНТІВ ТА АСПІРАНТІВ**

Серія «Міжнародні відносини»

Випуск 5

Комп'ютерна верстка Наталії Крушинської
Художнє оформлення обкладинки Яніни Загурської

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 20,57. Наклад 100 прим. Зам. № 17–20.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «TimesNewRoman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Виготовлено ФОП видавець Свинарчук Р. В.
Тел. (+38096) 649 20 20, e-mail: 35800@ukr.net.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 27 від 29 липня 2004 року.